

Національна наукова медична бібліотека України

Ганіткевич Ярослав

УКРАЇНСЬКИЙ МЕДИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Київ – 2016

УДК 61 (08)
Г 192

Ганіткевич Я. Український медичний календар / Я. Ганіткевич. – Київ, 2016. – 220 с.

Науковий редактор

Павленко Р. І.

Заслужений працівник культури України

Редактори

Корнілова Л. Є.

Корнілова Є. О.

Комп'ютерний дизайн

Смольянова Ю. Г.

Календар представляє річниці видатних лікарів та дати історії української медицини, які в наступних роках заслуговують відзначення або згадки. До видання включені відомості про активних і видатних лікарів-українців в Україні-Русі, у Козацько-Гетьманській Україні, в колишній Російській імперії, Австро-Угорщині, Польщі, в світі, про лікарів різних національностей на українських землях. Представлено дані про понад 700 лікарів. Подані відомості про важливі та важкі для охорони здоров'я події в Україні. В книзі представлено відомості з опублікованих раніше «Українських медичних календарів» на 2012, 2013, 2014, 2015 роки та зібрано дані на 2016 рік. Приведено річниці за X-XX століття до 1916 року. Календар може бути корисним протягом низки десятиліть на кожний рік, з доданням календарних дат лише за один наступний рік.

Передмова

Представлений медичний календар подає відомості з історії української медицини. Започаткував її на еміграції своїми працями В. Плющ, в УРСР вони були заборонені. Розвиток історії української медицини активно продовжився в незалежній Україні. В книзі приведені дані про річниці лікарів і вчених-медиків та про важливі події становлення медицини і розвитку охорони здоров'я на різних землях України за Х-XX століття, а також про українських лікарів у різних країнах світу.

Із самого початку підготовки сучасних календарів медицини виявилось, що опубліковані раніше в радянські часи календарі потребують значного доповнення. В радянських публікаціях у виданнях «Знаменательные и юбилейные даты истории медицины 19... года» (більше 35 випусків під редакцією проф. В. Д. Петрова в Москві) та інших замовчувалися численні дані про події медицини на українських землях, про українців-медиків. Не подавалися об'єктивно дані про розвиток медицини в Русі-Україні, в князівські часи, в Козацько-Гетьманській Україні, в часи перебування українських земель під владою сусідніх країн, при розподілі наприкінці XVIII століття земель України і належності двом імперіям – Австро-Угорській імперії (Галичина, Буковина, Волинь, Закарпаття) та Російській (решта українських земель). Кожна з часток України потрапила під вплив двох відмінних, а де в чому – цілком протилежних як суспільно-політичних, так і культурно-освітніх систем. Розвиток медицини на українських землях, що увійшли до складу Австро-Угорської імперії пішов за новочасним європейським зразком. Навіть на Буковині, яка була найвіддаленішим периферійним регіоном Австрії, система медичного забезпечення розвивалася й удосконалювалася як і по всій імперії.

Розвиток об'єктивної історії України дає можливість розглядати історію медицини і охорони здоров'я на різних землях у різних періодах і умовах – у Великому князівстві Русі-України, в період Ординської навали, в складі Великого князівства Литовського, при переході Волині, Підляшшя, Поділля, Брацлавщини та Київщини під владу Польсько-Литовської держави, в Галицько-Волинському князівстві, при входженні Буковини до Молдавського князівства, при утворенні козацько-гетьманської України, в умовах приєднання козацької держави до Російської імперії, при поділі України по Дніпру між Річчю Посполитою та Московською державою, при переході частини українських земель до складу Австрії, Австро-Угорщини, Угорщини, Румунії, Чехословаччини. Особливості різних держав, їх влада, освіта, закони, література мали вплив на розвиток медицини і охорони здоров'я на українських землях. У польсько-литовську добу українці називали себе русинами – слово утворилося від назви «Русь»; росіян у ті часи переважно називали московитами.

В УРСР не представляли даних про розвиток медицини в Українській Народній Республіці, на Західно-Українських землях, в Закарпатті і Буковині, про репресованих українських лікарів і науковців-медиків, про діяльність українських лікарських організацій в еміграції в Європі та в Америці, в інших країнах світу. Якщо приводилися деякі дані про лікарів різних національностей

(росіяни, поляки, німці, євреї та ін.) на підросійській Україні, то зовсім не було представлено даних про лікарів інших національностей, які лікували українське населення Галичини, Волині, Закарпаття, Буковини. Не описували науковців-медиків Острозької та Замойської академій, Києво-Могилянської академії, найстарішого в Україні Львівського університету.

Публікацію медичних календарів ювілейних і знаменних дат (персоналії та події) ми почали в 1991 році, з того часу надруковано понад 15 таких матеріалів, підготовлено книжку «Історія української медицини в датах та іменах» (2004). На жаль, досі в Україні, як в радянську добу, не відкрито в медичних університетах ні однієї кафедри історії медицини, не відновлено кафедри історії медицини, яка була у медичному факультеті Львівського університету (1929-39). А співробітники цих кафедр могли б розвивати історію медицини та охорони здоров'я відповідно до сучасного рівня історії української держави.

При підготовці цього календаря використана як давня медична література, так і монографії, брошури, численні статті в незалежній Україні. Приведені відомості з видань різних областей і міст: Пам'яті лікарів Полтавщини. – Полтава, 1996; А. М. Груша, М. М. Дуля. З історії медицини Чернігівщини. – Чернігів, 1999; С. Д. Кобилянський. Історія медицини Буковини. – Чернівці, 1999; Головка О. Ф., Головка В. О. Історія медицини Поділля (в XVIII-XX ст.). – Вінниця, 2000; Медицина Запорізької області. – Запоріжжя, 2001; Васильєв К. К. История здравоохранения Одессы. – Одесса, 2010; Історія розвитку медицини на Одещині. Дореволюційний період / І. І. Ніточко та ін. – Одеса, 2011 та ін. Дуже багато нових відомостей з історії медицини в Україні подано в біобібліографічних довідниках ННМБ України – «Медицина в Україні. Видатні лікарі». – Київ, 1997 та особливо у другому виданні – «Медицина в Україні. Біобібліографічний словник», Випуск 2. – Київ, 2012. Приведено дані з біографічних словників найстаріших університетів: «Біографічний словник НМУ ім. О. О. Богомольця». – Київ, 2006; Професори Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького. – Львів, 2006, 2009; Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи: Бібліографічний довідник. – Харків, 2010. Цінні дані опубліковані О. М. Ціборовським (Історія становлення соціальної медицини..., 2010).

Таким чином календар містить розширені відомості з історії медицини на різних землях України у різні історичні періоди, про лікарів-українців і лікарів інших національностей. Доповнення відносяться практично до кожного приведенного року. Приведено біографічні дані, згадано понад 700 лікарів.

Щоб прискорити в українській історії медицини розвиток потрібних об'єктивних даних, у поданому календарі приведені знаменні дати з використанням проміжків часу в 5 років. У книзі зібрані відомості, які дозволять у майбутньому представити особливо важливі дати – 100, 125, 150, 200 і т. д. роковин різних лікарів та різних подій української медицини. Можливо потрібно внести ще деякі важливі дати про діячів медицини та події охорони здоров'я в різних землях України.

В роки радянської влади виходили календарні видання з приведенням дат народження до останніх 60 років, подій радянської і міжнародної медицини – до останніх 25 років. Це дозволяло подавати нові радянські матеріали, відзначати

події та осіб того часу, представляти немало вчених відповідно до їхніх службових характеристик, а не до оцінки загальною історією медицини. Проте в нашій історії період 50-100 років тому назад охоплює один із найважчих і найскладніших періодів історії України. Це роки Першої світової війни, події в Східній Україні та в Західній Україні, утворення УНР і ЗУНР, боротьба з окупантами за самостійну державу, громадянська війна і участь медиків в житті країни, розвиток медицини і охорони здоров'я в УРСР, періоди Голодомору і Геноциду, масовий терор комуністичного режиму 1937-38 рр., знищення багатьох лікарів і групи українських вчених-медиків, складна участь лікарів у Другій світовій війні, утворення медицини Української Повстанської Армії, підпільний Український Червоний Хрест, деяке відродження українського національного життя в роки німецької окупації, переслідування органами гестапо, боротьба тоталітарного режиму проти «українського буржуазного націоналізму», посилення русифікації, репресування величезної кількості українців, в тому числі лікарів, початок дисидентського руху і т. д. Ці події, довгий час в УРСР замовчувані або перекручено представлені, не однаково трактуються різними авторами, істориками різної ідеології. Потрібний ще певний час для об'єктивного висвітлення цих періодів у загальноприйнятій історії України, для обґрунтованого внесення подій і осіб медицини того часу до календарів видатних дат.

При таких обставинах в наш час вважаємо доцільним обмежитися датою наймолодших подій 100 років тому (до 1916 року), як звичайно прийнято у світовій науці.

В календарі не приведено детально даних про лікарів і вчених-медиків та про події медицини в зарубіжних країнах (Росія, Польща, Німеччина, Франція, Англія, США, Японія, Китай та ін.). Ці дані дуже обширні, показник видатних імен у світовій медицині включає понад 1200 осіб, вони досить об'єктивно подавалися в минулому, відомі нашим медикам і читачам з низки нових публікацій і монографій: О. А. Грандо. Визначні імена у світовій медицині. – Київ, 2001. – 495 с.; Енциклопедичний довідник "Лауреати Нобелівської премії. 1901-2001". Ювілейне вид. – Київ, 2001. – 768 с.; Кімакович В. Й., Герич І. Д., Куш О. О. Лауреати Нобелівської премії з фізіології та медицини. Біографічні нариси. – Ужгород, 2003. – 420 с.; Вікіпедія – Список Нобелівських лауреатів та ін.

Будемо вдячні читачам за зауваження і побажання.

Список скорочень

АМН	– Академія медичних наук
АН	– Академія наук
ВУАН	– Всеукраїнська академія наук
ГУЛАГ	– «Главное управление исправительно-трудовых лагерей»
ЗУНР	– Західно-Українська Народна Республіка
КМА	– Києво-Могилянська академія
КМІ	– Київський медичний інститут
КНДР	– Корейська народна демократична республіка
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
МХА	– Медико-хірургічна академія
НАН	– Національна академія наук
НДІ	– Науково-дослідний інститут
НТШ	– Наукове товариство імені Шевченка
РТЧХ	– Російське Товариство Червоного Хреста
УВАН	– Українська вільна академія наук
УВУ	– Український вільний університет
УГА	– Українська Галицька армія
УЖС	– Українська жіноча служба
УЛТ	– Українське лікарське товариство
УЛТПА	– Українське лікарське товариство Північної Америки
УМХС	– Українська медико-харитативна служба
УНДО	– Українське національно-демократичне об'єднання
УНР	– Українська Народна Республіка
УНТ	– Українське наукове товариство
УПА	– Українська повстанська армія
УРЕ	– Українська радянська енциклопедія
УСС	– Українські січові стрільці
У(т)У	– Український (таємний) університет
УЧХ	– Український Червоний Хрест
ЧАЕС	– Чорнобильська атомна електростанція
ЧУГА	– Червона Українська Галицька армія

Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2016, 2021, 2026, 2031 і дальші роки

Січень

1831, 1 січня – в містечку Семенівка на Чернігівщині в сім'ї священика народився **Василь Андрійович Страдомський** – військовий лікар, брав участь в Кримській війні, служив на кораблях Чорноморського флоту, займався публіцистикою, зібрав велику бібліотеку, частину невиданих творів Т. Шевченка, колекцію морських організмів. Помер в м. Миколаєві 13 травня 1902 р.

1881, 1 січня – у Харкові в єврейській сім'ї народився **Євген Леонідович Вендерович** – невропатолог, професор кафедри нервових хвороб 1-го Ленінградського медичного інституту. Закінчив Московський університет (1906), працював під керівництвом В. М. Бехтерева, описав церебральні склерози, рефлекс Россолімо-Вендеровича, класифікував закриті травми головного мозку, опублікував понад 50 праць російською і німецькою мовами. Помер 31 травня 1954 р.

1886, 3 січня – у м. Таганрозі в родині нащадків колишніх запорозьких козаків народився **Євген Тимченко** – військовий лікар у Росії. Закінчив Військово-медичну академію в Петербурзі, після розпаду імперії був лікарем в загоні Кубанських козаків, пізніше на еміграції в Болгарії, Аргентині та у Парагваї, за 33 роки служби став у Парагваї генералом армії, вивчав історію України, українську пресу, Святе письмо. Помер у 60-х роках.

1856, 16 січня – в Кронштадті в сім'ї морського офіцера народився **Микола Костянтинович Кульчицький** – професор гістології Харківського (1889-1910) та Лондонського (Оксфордського, 1918-25) університетів. Закінчив Харківський університет (1879), доктор медицини (1882); працював в Казані, Петербурзі, арештований більшовиками (1918). Описав аргентофільні клітини під слизовою оболонкою шлунково-кишкового тракту (названі його іменем), опрацював метод забарвлення мієлінових оболонок нервових волокон, винайшов фіксуючу суміш (рідина Кульчицького). Помер від нещасного випадку 30 січня 1925 р.

1886, 19 січня – у м. Дерпті (нині Тарту, Естонія) у сім'ї лікаря народився **Макс Мойсейович Губергріц** – радянський терапевт, академік АН УРСР (1948), завідувач кафедри спеціальної патології і терапії (з 1920 р.) та пропедевтики внутрішніх хвороб (1928-51) КМІ, академік АН УРСР (1948). Очолював клінічні відділи в Інституті харчування та Інституті ендокринології, автор біля 150 наукових праць, шести монографій з питань фізіології та патології кровообігу і травлення, з ендокринології, лікувального харчування, проблеми болі. Описав

низку симптомів, видав підручник з діагностики внутрішніх хвороб (1939). Помер 6 травня 1951 р.

1661, 20 січня – привілеєм короля Яна Казимира Львівський єзуїтський колегіум піднесений до якості Академії з присвоєнням титулу Університету в складі трьох факультетів (без медичного); починав свою роботу Львівський університет – найстаріший в Україні. Медичний факультет відкрито пізніше (16 листопада 1784 р., ненадовго; остаточно відновлений у 1894 р.).

1896, 21 січня – у с. Панік Єреванської губернії (нині Туреччина) у вірменській сім'ї народився **Гайк Хачатурович Шахбазян** – професор-гігієніст, член-кор. АМН СРСР (1957). Закінчив КМІ (1925), директор Київського НДІ гігієни праці і профзахворювань (1939-52), завідувач кафедри гігієни праці і профзахворювань КМІ (1952-72), автор біля 200 наукових праць з питань гігієнічного нормування мікроклімату на промислових підприємствах, гігієни праці в промисловості та сільському господарстві. Українських гігієністів, репресованих режимом, яких дослідження продовжував і мав особисто знати, замовчував. Помер 10 вересня 1982 р.

1906, 29 січня (11 лютого) – у Москві у єврейській сім'ї народився **Сергій Михайлович Гершензон** – генетик, академік АН УРСР (1976), керівник сектора вірусології в Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР (1963), завідувач відділу молекулярної генетики та один з організаторів Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР (1973). Закінчив біологічний відділ фізико-математичного факультета МДУ (1923-27). В Україні працював з 1937 р., відкрив і детально дослідив мутагенну дію ДНК, провів обширні дослідження мутагенної дії вірусів, вперше експериментально підтвердив гіпотезу про зворотню передачу генетичної інформації від РНК до ДНК, автор широко відомої монографії «Основи сучасної генетики». Був переслідуваний як «антимічурінець» та «менделіст-морганіст» за несприйняття «теорії» Мічурінської біології Лисенка (1948). Помер 7 квітня 1998 р.

1906, 30 січня – у с. Медведівці на Тернопільщині народився **Степан Коржинський** – лікар-педіатр, професор, завідувач кафедри педіатрії факультету вдосконалення лікарів Львівського медичного інституту (1965-74). Медичну освіту здобув у Львівському університеті (1932), був членом Медичної громади, УЛТ та НТШ, почесний член УЛТ, один з перших професорів медицини серед українців-галичан. Автор біля 50 наукових праць з діагностики та лікування дитячих хвороб, видав книгу “Невідкладна педіатрія”. Помер 17 січня 1998 р.

Лютий

1896, 4 лютого – в м. Тараща Київської губернії в сім'ї лікаря народився **Анатолій Петрович Ніколаєв** – визначний акушер-гінеколог,

академік АМН СРСР (1952), завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського інституту вдосконалення лікарів (1933), заступник директора Донецького НДІ охматдиту (1936-44), опісля працював у Москві. Автор понад 165 праць та кількох монографій з питань знеболювання пологів, профілактики внутріутробної асфіксії плоду. Помер 1972 р.

1766, 6 лютого – в м. Чугуєві на Харківщині у дворянській сім'ї народився **Єфрем Йосипович Мухін** – доктор медицини, професор анатомії та фізіології Московської медико-хірургічної академії та Московського університету (1808-35), викладав у Московській слов'яно-греко-латинській академії. Навчався в Харківському духовному колегіумі, доктор медицини і хірургії, один із основоположників анатомо-фізіологічного напрямку та вчення про провідну роль головного мозку в життєдіяльності організму; першим виклав основні положення рефлексорної теорії; автор посібників з хірургії і анатомії, засновник травматології, брав участь в боротьбі з епідеміями, запровадив щеплення віспи. Обраний почесним членом Харківського університету. Помер в січні 1850 р.

1821, 12 лютого – у м. Прилуки Полтавської губернії в сім'ї священика народився **Олексій Миколайович Орловський** – один із перших спеціалістів у галузі порівняльної фізіології. Закінчив Московський університет (1845), працював на кафедрах порівняльної анатомії, фізіології, виготовив більше 1000 анатомічних препаратів, ординатор лікарні для чорноробочих, брав участь в боротьбі з холерою. Помер 22 листопада 1856 р.

1911, 19 лютого – у м. Коломиї на Прикарпатті народився **Богдан-Зеновій Гординський** – лікар і громадський діяч. Працював у Львові, Берліні, Відні, один час асистентом проф. М. Панчишина у Львівському медичному інституті, асистентом Медичних фахових курсів, лікував митрополита А. Шептицького. З 1944 р. на еміграції, відкрив приватну клініку в Північній Дакоті (США), член ряду українських та американських медичних товариств. Помер в Ньюарку (США) 20 квітня 1995 р.

1906, 24 лютого – в с. Новгородці Херсонської губернії (нині Кіровоградська обл.) народився **Дмитро Іванович Панченко** – професор-невропатолог, завідувач кафедри нервових хвороб та директор Львівського медичного інституту (1945-51), професор Київського інституту вдосконалення лікарів (1951-78). Закінчив Ленінградську Військово-медичну академію (1932), головний невропатолог МОЗ України (1952-64), довголітній відповідальний редактор журналу «Врачебное дело», автор і співавтор 300 праць про судинні захворювання нервової системи, регенерацію нервів, облітеруючий ендартеріїт. Помер 22 вересня 1995 р.

1916, 25 лютого – у Катеринославі (нині Дніпропетровськ) в сім'ї інженера-залізничника народився **Євген Миколайович Мешалкін** – видатний кардіолог і кардіохірург, академік АМН СРСР (1978). Закінчив Московський медичний інститут (1941), у Новосибірську створив НДІ патології кровообігу (1965-91), першим у країні оперував дітей з вродженими вадами серця, видав монографію «Вроджені вади серця». Помер 8 березня 1997 р.

1771, 27 лютого – у селі Давидкові біля Мукачева за Австро-Угорщини у сім'ї угорських дворян народився **Іван Семенович Орлай** – доктор медицини, вчений-енциклопедист, педагог, історик, літератор, вчений-просвітителі із Закарпаття, провідник європейської освіти в Україні. Вивчав багато курсів у Львівському університеті (1788), звання лікаря здобув у Медико-хірургічній школі в Петербурзі (1793), вдосконалювався 3 роки у Відні, назначений гоф-лікарем Імператора (1800), доктор медицини в Дерпті (1806), призначений Академією редагувати один з перших російських журналів «Всеобщий журнал медицинской науки» (1811). Директор Ніжинського (1821-26) та Рішельєвського (1826-29) ліцеїв, обраний членом низки зарубіжних наукових товариств. Помер в Одесі 11 березня 1829 р.

Березень

1866, 11 березня – в с. Сосничани біля Радомя (Польща) народився **Леон Попельські** (Leon Popielski) – доктор медицини, професор фармакології і фармакогнозії (1905-20), декан медичного факультету (1909-10) Львівського університету. Навчався в Петербурзькому університеті, а пізніше у Військово-медичній академії, закінчив з відзнакою (1894), стажувався у Відні, Будапешті, Мюнхені, Берліні, Страсбурзі, Лейпцигу; під керівництвом І. Тарханова та І. Павлова виконав докторську дисертацію «Про значення печінки в організмі на підставі патологічних і фізіологічних даних». Працював на кафедрі фізіології Академії, став доцентом (1899). Вивчав бактеріологію в Інституті експериментальної медицини в Петербурзі, очолював у Москві лабораторію військового шпиталю; продовжував павловський напрямок досліджень, вивчав фізіологію травних залоз, їх регуляцію, дію пептонів і екстрактів, виявив вплив введення хлоридної кислоти на секрецію ізольованої підшлункової залози; опублікував 90 праць з фізіології серця, щитовидної залози, статеві системи, гіпофіза, наднирників (польською, російською, німецькою мовами), підготував 17 професорів, заснував Львівську наукову школу фармакологів, біохіміків і цитохіміків. Помер 8 жовтня 1920 р.

1901, 20 березня – у с. Сасинівці на Полтавщині народився **Сергій Миколайович Савенко** – завідувач кафедри нервових хвороб, професор Чернівецького медичного інституту (1945-73). Закінчив КМІ

(1927). Автор біля 100 праць з проблем бластоматозу нервової системи, раку мозку, нейроінфекцій, судинних захворювань; вперше описав клініку кліщового енцефаліту в гірських районах Буковини. Помер 15 серпня 1976 р.

1916, 23 березня – у с. Старі Санжари на Полтавщині народився **Олексій Михайлович Чернух** – радянський патолофізіолог, директор Інституту загальної патології й патологічної фізіології АМН СРСР (Москва). Помер 14 липня 1982 р.

1916, 28 березня – у с. Задеревач Стрийського повіту на Львівщині в сім'ї вчителів народився **Роман Николин** – лікар-психіатр і юрист, кандидат медичних наук, доцент кафедри психіатрії Львівського медичного інституту (1966-85). Автор біля 30 наукових праць, виконав докторську дисертацію, яку йому як місцевому українцю не дали змоги захищати. Після розпаду СРСР організував і очолив Українську незалежну асоціацію психіатрів Львівщини, працював у Народній лікарні ім. Митрополита А. Шептицького, один з організаторів і перший директор Музею історії Галицької медицини ім. М. Панчишина. Помер 1 червня 1997 р.

1906, 29 березня – у Києві народився **Олексій Миколайович Максименків (Максименков)** – радянський топографоанатом, член-кореспондент АМН СРСР, начальник кафедри оперативної хірургії Воєнно-медичної академії в Ленінграді. Помер у 1968 р.

1801, березень-травень – на Поділлі та Київщині спалахнула епідемія “простудної гарячки”.

Квітень

1876, 5 (17) квітня – в Новочеркаську (Росія) в сім'ї службовця народився **Володимир Якович Рубашкін** – відомий гістолог, професор Харківського університету (1918), з 1922 р. – медичного інституту, директор Українського протозойного інституту (1923), заступник директора Всеукраїнського інституту біології, морфології та експериментальної медицини (1930). Закінчив Військово-медичну академію в Петербурзі (1900), директор Вищих жіночих медичних курсів в Юр'єві (нині Тарту), досліджував гістологію нервової системи, групи крові, автор підручника з гістології, ембріології, груп крові, низки монографій та науково-популярних брошур, заснував журнал «Український вісник кров'яних угруповань» (1927-34), що виходив українською мовою. Деякий час працював в Петербурзі, Дерпті, Краснодарі. Помер 24 червня 1932 р.

1836, 6 квітня – у с. Яківці над Ворсклою на Полтавщині у дворянській сім'ї народився **Микола Васильович Скліфосовський** – видатний хірург свого часу. Після закінчення Московського університету (1859) працював в Одесі, захистив у Харкові (1863) докторську дисертацію,

був професором хірургії Університету св. Володимира (1870-71). Пізніше очолював хірургічні кафедри в Петербурзькому і Московському університетах. Один з піонерів черевної хірургії, антисептики і асептики в країні, зробив великий внесок у розвиток військово-польової хірургії, автор понад 100 наукових праць з питань хірургії, травматології, гінекології. один з основоположників металоостеосинтезу. Часто бував у Полтаві, оперував хворих у земській лікарні. Помер 30 листопада (13 грудня) 1904 р. у родинній садибі над Ворсклою, там же похований.

1796, 11 квітня – у м. Красилові Старокостянтинівського повіту Волинської губернії (нині Хмельницька обл.) у сім'ї священика народився **Степан Хомович Хотовицький** – видатний український лікар, педіатр і акушер, професор Петербурзької медико-хірургічної академії (1831-47), один з основоположників педіатрії. Навчався у Волинській (Житомирській) духовній семінарії, закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1817), вдосконалювався у Відні, Парижу, Геттінгені, Единбургу, Лондоні; доктор медицини (1823), очолював першу кафедру акушерства, жіночих і дитячих хвороб (1836-46), добився відкриття в Петербурзі першої в світі лікарні для дітей раннього віку (1844), досконало знав латинську, німецьку, французьку, англійську, грецьку та, польську мови, автор 3-х монографій і 18 наукових статей, книги про епідемію холери в Росії (1832), відомого підручника «Педіятрика» (1847, кілька видань, одна з кращих у світовій літературі, перекладена багатьма іноземними мовами), першого підручника шкільної гігієни, автор «Лікарсько-народного порадики» (5 видань), редактор «Военно-медицинского журнала» (1833-39). За рішенням царя Миколи I його арештували (1834), у відставці з 1847 р. Був у дружніх відносинах з С. Руданським; 38 років провів у повному забутті, помер у Петербурзі 30 березня (12 квітня) 1885 р., його іменем названа вулиця в Красилові.

1856, 14 квітня – в сім'ї священика народився **Мартирій Андрійович Галин** – доктор медицини, головний хірург Київського військового шпиталю, один із організаторів і голова Медичної секції Українського наукового товариства в Києві. Закінчив Петербурзьку військово-медичну академію (1886), служив лікарем у Чернігівському піхотному полку, у Київському військовому госпіталі (з 1887, головний лікар з 1911), доктор медицини (1888), вдосконалювався в Німеччині і Франції, виголосив першу науково-медичну доповідь українською мовою (1908), разом з О. Г. Черняхівським видав, як редактор, три томи «Збірника медичної секції Українського наукового тов-ва в Києві» (1910, 1912, 1913) – перші в Наддніпрянській Україні наукові медичні книги українською мовою. Очолював термінологічну

комісію, працював над медичною термінологією, видав перші українські науково-медичні словники: «Українська медична термінологія» (1918), «Російсько-український медичний словник» (1920), «Латинсько-український словник» (Прага, 1926), опублікував кільканадцять праць з хірургії. В роки Української національної революції організував санітарну службу Української Армії, був її генерал-хорунжим; за П. Скоропадського йому доручено очолити комісію по реорганізації Київського військового госпіталю в Український військово-медичний інститут; емігрував (1920) до Бесарабії (Акерман). Помер 1943 р. За тоталітарного режиму його праці і словники були заборонені.

1871, квітень – народився **Антін Хомич Каковський** – доктор медицини, терапевт і винахідник, професор в медичних інститутах Києва і Харкова. Учень Т. Яновського, автор біля 90 наукових праць з питань фармакології, нових способів діагностики, лікування ракових хворих, легеневого туберкульозу. Винайшов методику підрахунку клітинних елементів у сечі (проба Каковського-Аддіса), металеве зубне дзеркало, гортанне асептичне дзеркало. Член УНТ в Києві, автор перших наукових медичних публікацій українською мовою. В окупованому гітлерівцями Києві працював в медичному інституті; в квітні 1942 р. колеги відзначали 45-річний ювілей його наукової діяльності. Дата смерті не встановлена.

1881, квітень – **Ілля Мечников** провів самозараження висипним тифом з метою доказати можливість зараження цією хворобою через кров.

Травень

1911, 1 травня – у селі Старикова Харківської губернії (тепер Білгородська обл. РФ) народився **Микола Сергійович Бакшеєв** – акушер-гінеколог, професор, член-кореспондент АМН СРСР (1966), головний акушер-гінеколог УРСР. Закінчив Харківський медичний інститут (1933), в роки Другої світової війни працював в окупованому Харкові в госпіталях, допомагав підпільникам, доцент Львівського медичного інституту (1948-50), завідувач кафедр Ужгородського університету (1950-59) і Київського медичного інституту (1959-74); володів високою хірургічною технікою, автор близько 230 наукових праць з фізіології і патології скоротливої функції матки, реанімації новонароджених, онкології, відзначених трьома академічними преміями, зробив внесок у вивчення впливу ендемічного зобу на перебіг вагітності, пологів і післяпологового періоду; голова правління Українського товариства акушерів-гінекологів, писав і виступав російською мовою. Помер 3 жовтня 1974 р.

1816, 2 травня – в Орловській губернії народився **Олександр Павлович Матвєєв** – доктор медицини, професор акушер-гінеколог, організатор

і перший керівник кафедри акушерства, жіночих і дитячих хвороб Університету св. Володимира (1844-78), декан медичного факультету (1862-65), двічі ректор університету (1865-71, 1875-78); при клініці організував школу для акушерок. Автор посібника з акушерства (1853), праць про післяпологові захворювання, опрацював і впровадив у практику метод профілактики бленореї новонароджених (1853). Помер 4 червня 1882 р.

1896, 8 травня – у с. Вільшаниці Товмацького повіту на Станіславщині (нині – Івано-Франківська обл.) у священничій сім'ї народився **Євген Дурделло** – лікар-дерматолог і громадський діяч у Львові. Закінчив Карловий університет в Празі, брав активну участь у Визвольних змаганнях, працював у Міністерстві шляхів ЗУНР, у Львові як лікар Народної лічниці, багато зробив для профілактики та лікування шкірно-венеричних хвороб у Галичині; автор науково-популярних праць. Член УЛТ (1929), займався художньою та науково-медичною фотографією, голова Українського фотографічного товариства (УФОТО). Помер передчасно 29 квітня 1938 р. в Берлінській клініці Шаріте, похований у Львові на Янівському цвинтарі.

1851, 9 травня – у м. Хвастув (Польща) народився **Антоній Марс** (Antoni Mars-Noga) – професор, організатор і керівник кафедри акушерства та гінекології (1898-1918), декан медичного факультету (1901-02), ректор (1908-09) Львівського університету, почесний член Львівського і Краківського лікарського товариства, член Крайової ради здоров'я, посол до Віденського парламенту. Закінчив Краківський університет (1875), автор 100 праць, впроваджував нові гінекологічні операції, радіотерапію, лікування онкологічних захворювань, описав казуїстичні випадки, організацію акушерсько-гінекологічної служби, підготовку лікарів, видав атлас гінекологічних операцій, підготував 4 професорів, засновник Львівської наукової школи акушер-гінекологів. Помер 23 квітня 1918 р.

1886 (1867 ?), 11 травня – в Єлисаветграді (з 1939 р. Кіровоград) у дворянській сім'ї народився **Костянтин Ерастович Добровольський** – видатний вчений, професор-гігієніст, завідувач кафедри гігієни Університету св. Володимира (1914) і КМІ, керівник санітарного відділу Київського санітарно-бактеріологічного інституту (1932-41). Закінчив Московський університет (1896), доктор медицини (Одеса, 1904), вдосконалювався в Берліні і Парижі, працював в Криму і за кордоном; автор понад 40 праць (не всі опубліковані) з гігієни харчування, очищення населених пунктів, залізничної гігієни, гігієни води, дослідження води Дніпра, першим запропонував визначати кількість кишкової палички у воді. Під час війни в окупованому Києві викладав у створеному українськими лікарями Медичному інституті та у Київській фельдшерсько-

акушерській школі, зазнав переслідування. Помер 13 листопада (за іншими даними – грудня) 1946 р., за тоталітарного режиму замовчуваний.

1901, 15 травня – зі Львова до Відня виїхала делегація Лікарського факультету Львівського університету, в яку входили професори **Г. Кадий, А. Глюзінські, Е. Махек і Лукасевич** з проханням відкрити на факультеті кафедри ларингології, дитячих хвороб, нервових хвороб і психіатрії; ці три кафедри відкрито в 1904-05 рр.

1861, 17 травня – в с. Коритне Балтського повіту Подільської губернії у сім'ї священика народився **Кость (Костянтин) Григорович Солуха** – лікар-гуманіст, громадський діяч, засновник Подільської “Просвіти”, прихильник українського відродження. Навчався в Київській гімназії, закінчив Університет св. Володимира (1886), з 1894 р. у міській лікарні Кам'янця-Подільського, застосував пневмоторакс, лікар у духовній семінарії, викладав у товаристві сестер-жалібниць, лікував убогих та допомагав їм; відзначався жертовністю, освіченістю, природною шляхетністю; наражаючись на переслідування царської влади організував місцеву українську Громаду, а пізніше (1906) – “Просвіту” (першу на Поділлі); один з ініціаторів відкриття в Кам'янці-Подільському університету; приятелював з Володимиром Чехівським, Михайлом Драй-Хмарою, Софією Русовою, Леонідом Білецьким, Дмитром Дорошенком, сестрою і донькою Михайла Грушевського. В роки Української національної революції брав участь в організації УЧХ, в роботі Всеукраїнської спілки лікарів, працював університетським лікарем. Помер як лікар-подвижник, заразившись висипним тифом, 31 січня 1922 р.

1881, 17 (30) травня – в с. Ручки на Полтавщині народився **Андронік Архипович Чайка** – хірург-уролог, професор, довголітній завідувач кафедри урології Інституту вдосконалення лікарів та КМІ (1945-61), головний хірург Київського окружного військового шпиталю, генерал-майор медичної служби. Закінчив Військово-медичну академію (1911), доктор медицини (1914), в роки Другої світової війни – головний хірург евакопункту 3-го Українського фронту. Автор біля 80 наукових праць в галузі пошкодження і захворювань нирок, передміхурової залози, гнійної хірургії, розробив оригінальну методику нефротомії, багато років очолював Українське та Київське урологічні товариства. Помер 19 липня 1968 р., його іменем названа клініка урології КМІ (1961).

1856, 18 травня – у Влоцлавку (Польща) народився **Антоній Глюзінські (Antoni Gluzinski)** – один з провідних терапевтів Галичини, організатор і перший керівник клініки внутрішніх хвороб (1897-1919), декан медичного факультету (1898-99), проректор і ректор (1905-08) Львівського університету, президент Львівського лікарського

товариства (1899, 1907), академік Краківської АН (1930). Закінчив Краківський університет (1880), вдосконалювався у Відні, Празі, Вроцлаві, Берліні, Парижі; працював у Кракові до 1897 р. Автор 30 праць, монографій, підручників, дослідив патогенез і терапію органів шлунково-кишкового тракту, інших систем, запропонував методику дослідження шлунка, пробу для виявлення жовчних пігментів, визначив роль тонких кишок, описав лейкемічну форму мієлінової хвороби; засновник Львівської школи інтерністів, підготував 17 професорів, в його клініці Є. Озаркевич виконав і опублікував вперше українською мовою наукові медичні праці. У 1919 р. вчений перейшов до Варшавського університету. Помер 10 квітня 1935 р.

1851, 23 травня – в Перемишлі народився **Генрик Кадий** – доктор медицини, професор, анатом, ініціатор і організатор відновлення у Львові (1894) медичного факультету, керівник побудови корпусів медичного факультету, перший керівник кафедри нормальної і топографічної анатомії (1894-1912) та декан медичного факультету (1896-97, 1911-12), ректор (1998-99) Львівського університету. Гімназію закінчив у Львові, медицину – у Краківському та Віденському університетах (1875), працював у Більрота, в Кракові, доцент анатомії людини і порівняльної анатомії Університету (1876-91); з 1881 р. у Львові, професор анатомії Ветеринарної школи, викладач анатомії на філософському факультеті Університету. Президент Львівського лікарського товариства (1887), член-кореспондент Краківської АН (1889), автор близько 40 наукових праць, словника медичної термінології, енциклопедичних статей, підготував 3-х професорів, відзначався педантичністю та високою вимогливістю, ставився лояльно до українців, асистентом його був М. Панчишин, заснував журнал для публікації біологічних та лікарських праць, любив музику і був виконавцем аматорських концертів. Помер трагічно від зараження при бальзамуванні тіла намісника Галичини графа Бадені 25 жовтня 1912 р., бюст його зберігається в анатомічному корпусі.

1856, 23 травня (за іншими даними 22 жовтня 1854) – на Чернігівщині народився **Іван Віссаріонович Троїцький** – відомий педіатр, приват-доцент Університету св. Володимира (1884-1903), професор Харківського університету (1909-19) та Катеринославського медінституту (1920-23). Ініціатор створення Товариства дитячих лікарів у Києві (1900) та Харкові (1912), заснування у Харкові відділу Союзу боротьби з дитячою смертністю (1906), скликання Міжнародного з'їзду педіатрів (1912). Закінчив медичний факультет Київського університету (1878). (1883) удостоєний ступеня доктора медицини. Автор праць з питань фармакології дитячого віку, антенатальної профілактики, гігієни дітей, етіології дитячих

інфекційних недуг, видав перший в Україні підручник з педіатрії (1889), заснував у Києві благодійне «Товариство надання допомоги хворим дітям» (1891), учасник медичних з'їздів у Римі, Мадриді, Лісабоні. Помер 17 (за іншими даними 18) березня 1923 р.

1881, 24 травня – у Києві в Лук'янівській в'язниці в родині лікаря Олександра Богомольця та революціонерки з Полтавщини Софії (Присецької) народився **Олександр Олександрович Богомолець** – видатний вчений і громадський діяч Радянського Союзу, академік (з 1932) і віце-президент АН СРСР (1942-46), академік АН УРСР (з 1929), АН БРСР (з 1939) і АМН СРСР (з 1944), президент АН УРСР (з 1930) і директор Інституту експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я та Інституту клінічної фізіології АН УРСР (пізніше Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР). Працював професором Саратовського (1911-25) та 2-го Московського університетів (1925-31), брав участь у створенні в Москві Інституту функціональної діагностики і експериментальної терапії, відділу експериментальної патології Інституту вищої нервової діяльності, онкологічної лабораторії, очолював новостворений Московський інститут гематології і переливання крові. Праці в галузі патологічної фізіології, ендокринології, вегетативної нервової системи, вчення про конституції і діатези, онкології, фізіології і патології сполучної тканини, довголіття; запропонував антиретиккулярну сироватку (АЦС), яка широко застосовувалася в лікувальній практиці, написав посібник з патологічної фізіології, створив радянську школу патофізіологів. З обранням його президентом АН (після смерті Д. К. Заболотного) партійні органи розгромили українську науку в АН, закрито створені в часи УНР та пізніше М. Грушевським українознавчі підрозділи, ліквідовано медичну секцію, науково-дослідну кафедру охорони здоров'я, появилися його політизовані статті про лікарів-шкідників. Помер 19 липня 1946 р.

1896, 24 травня – у Харкові народився **Михайло Міщенко** – лікар-психіатр та психоневролог, доктор медичних наук (1938), професор Харківського медичного інституту (1936), професор психіатрії УВУ (1946-48). В часи УНР служив майором в Українському війську, закінчив Харківський медичний інститут (1929). В Харківському психоневрологічному інституті, Інституті народної освіти, Центральному інституті експериментальної педагогіки та Інституті дефектології створив і очолював наукові лабораторії, заклав основи оригінальної української психоневрологічної школи. В 30-х роках зазнав критики та репресій тоталітарного режиму. Емігрував до США, працював у психіатричних лікарнях (1949-60), продовжуючи наукові дослідження, автор біля 70 наукових праць, в т.ч. з експериментальної педагогіки та дефектології, опублікованих українською, англійською,

німецькою та російською мовами; дійсний член УВАН та НТШ. Помер в Міннеаполісі 20 травня 1974 р.

1886, 29 травня – у м. Єльці (Росія) народився **Михайло Миколайович Соловйов** – епідеміолог, учень Д. К. Заболотного, академік АМН СРСР (1945), завідувач відділу епідеміології Українського санітарно-бактеріологічного інституту в Харкові (1925-31) та кафедри епідеміології Харківського медичного інституту (1932-69). Навчався в Московському університеті (1911), працював бактеріологом і епідеміологом в Одесі (1917-25), зробив великий внесок у вивчення особливо небезпечних інфекцій – чуми і холери, започаткував дослідження епідеміології і мікробіології харчових токсикоінфекцій. Автор перших підручників з епідеміології, ряду праць з теорії та історії епідеміології, у 30-х роках публікував праці та монографії українською мовою: «Віспа і віспощеплення» (1932), «Посібник з епідеміології» (1936) та ін. Помер 28 березня 1980 р.

Червень

1846, 8 червня – у Києві в Університеті св. Володимира відбувся перший випуск лікарів; звання лікаря отримали 10 чоловік, з них з відзнакою – 4; ще 2 чоловіки отримали дипломи після перездачі іспитів.

1861, 9 червня – в с. Белелуя Снятинського повіту в Галичині в сім'ї священика і громадського діяча народився **Євген Озаркевич** – український лікар і науковець, дійсний член НТШ, автор перших в нашій історії наукових медичних праць, опублікованих у Львові українською мовою, засновник і редактор «Лікарського збірника» – першого науково-медичного видання українською мовою, перший укладач наукової української медичної термінології, перший українець-доцент, викладач медичних дисциплін в Українській жіночій семінарії українською мовою, автор низки наукових праць в галузі внутрішніх та інфекційних хвороб, автор першого українського poradnika-posibnika з інфекційних недуг, багатьох науково-популярних матеріалів з гігієни, курортології, укладач першого медичного реферативного видання українською мовою. Закінчив Віденський університет, доктор лікарських наук (1888), вдосконалювався у Відні, з 1897 р. у Львові, ініціатор створення і директор першої української амбулаторії «Народна лічниця» (1903-16), перший голова Українського лікарського товариства у Львові, представник українських лікарів на міжнародних наукових конгресах, видатний громадсько-політичний діяч, старший санітарний радник та член Найвищої ради здоров'я у Відні, започаткував у Галичині розвиток сучасної української національної медицини. Помер у лікарні в Відні 21 вересня 1916 р., там був похований; в УРСР переважно замовчуваний.

- 1861, 12 червня** – у Києві відбувся перший з'їзд природодослідників, в якому взяли участь лікарі; фактично це був перший медичний з'їзд в Російській імперії; його проведенню сприяв М. І. Пирогов, що був попечителем (опікуном) Київського навчального округу; запропоновано щорічно проводити такі з'їзди.
- 1876, 15 (27) червня** – у м. Прилуках на Полтавщині в священичій сім'ї народився **Василь (Якович) Совачів** – військовий лікар і український громадський діяч. Закінчив Університет св. Володимира (1902), служив в армії, полковник медичної служби (1913), з 1917 р. генерал-лікар Армії УНР, за Директорії – начальник Санітарної управи Армії, опісля – в Головній управі Червоного Хреста. Організовував козацькі та народні університети, працював у армійських шпиталях, співпрацював з М. Міхновським. Після поразки Визвольних змагань у таборах інтернованих українських частин у Польщі (1920), в Галичині, лікар українського курорту Підлютого. Помер від епідемії висипного тифу 3 травня 1924 р.
- 1886, 24 червня** – в Одесі з ініціативи **І. Мечникова**, а також **М. Гамалії** та **Я. Бардаха**, міське самоврядування відкрило першу на території Російської імперії санітарно-бактеріологічну (Пастерівську) станцію; стала другим у світі бактеріологічним закладом з виробництва антирабічної вакцини; пізніше на її базі створено Бактеріологічний інститут ім. І.І. Мечникова.
- 1836, 26 червня** – у місті Перм (Росія) у родині небагатого польського шляхтича, офіцера російської армії, в якого було 23 дітей, народився **Никанор Адамович Хржонцевський** (Trzaska-Chrzonszczewsky N. A.) – видатний гістолог і патолог, професор першої в країні кафедри загальної патології Київського університету (1868-87), яка спочатку складалася з професора і лаборанта. Після закінчення Казанського університету (1859) вдосконалювався за кордоном в лабораторіях Й. Мюллера, К. Людвіга, Р. Вірхова, організував в Харківському університеті першу в країні самостійну кафедру гістології, ембріології та порівняльної анатомії (1867-68), виконав перше велике дослідження в галузі ендокринології, розробив класичний метод прижиттєвого фарбування клітин і тканин (1864), чим започаткував експериментальну гістофізіологію; автор більше 50 наукових праць російською і німецькою мовами, був прогресивним громадським діячем, одним з піонерів санітарної просвіти, організував народні читання, очолював Товариство київських лікарів, при якому організував “Комісію народних медичних читань”, президент Київського товариства природодослідників (1870-72), все літо ходив на дачі в українській сорочці; зазнав утисків царської влади, був усунений з університету (1888), помер 19 серпня 1906 р.

1881, 30 червня – в с. Красному біля Батурина на Чернігівщині в сім'ї військового лікаря давнього козацького роду народився **Олександр Митрофанович Пучківський** – професор-отоларинголог в Одеському університеті (з 1920 р.), засновник і завідувач кафедри оториноларингології КМІ (1921-37), видатний український вчений світової слави. Закінчив Петербурзьку військово-медичну академію (1905), працював лікарем військових шпиталів, доктор медицини (1913), військовий лікар (1914-18). Автор перших українських підручників з отоларингології та понад 100 наукових праць про склерому верхніх дихальних шляхів, туберкульоз горлянки, пластичну хірургію, з історії медицини, запропонував нові методи оперативного втручання. Організував в Одесі та очолював Спільку лікарів-українців Одеського гарнізону, викладання проводив українською мовою, блискучий педагог, наставник і вихователь молодих фахівців, засновник першої української наукової школи отоларингологів, великий знаток і прихильник української культури і літератури. Репресований більшовиками, розстріляний у Києві 14 грудня 1937 р., за тоталітарного режиму переважно замовчуваний.

Липень

1891, 5 липня – у с. Пустоварівці на Київщині народився **Іван Миколайович Іщенко** – видатний хірург і клініцист, член-кор. АН УРСР (1945), очолював хірургічні кафедри Київського медичного інституту (1944-68), Київське хірургічне товариство. Закінчив Університет св. Володимира (1917), доктор медичних наук (1941), у роки Другої світової війни керував хірургічною службою фронтів, генерал-майор медичної служби. Автор понад 70 праць з питань військово-польової хірургії, патогенезу і лікування раневого сепсису, переливання крові і перещеплення тканин, операцій на жовчовивідних шляхах, теорії і практики знеболювання; в 30-х роках публікував праці українською мовою. Помер 21 листопада 1975 р.

1891, 5 липня – у Празі в родині лікаря і громадського діяча Буковини Лева Воевідки народився **Кость Воевідка** – лікар, закінчив університет в Празі, працював акушер-гінекологом в університетській клініці. Підчас війни чотар і головний лікар Коша Українських Січових Стрільців (1915), підполковник Армії УНР, організував шпиталь та навчав лікарсько-сестринські кадри для УПА, голова Місії Українського Червоного Хреста у Берліні (1919). Після війни у Станіславі, директор загального шпиталю («Окружної лікарні»), голова філії УЛТ (1934), очолював повітовий осередок «Рідної школи», заснував Станіславське українське ловецьке товариство "Ватра" (1925). У березні 1944 р. розстріляний гестапівцями разом з

дружиною (єврейкою) і єдиним сином. В Івано-Франківську відкрили (2014) дошку пошани К. Воєвідці.

1811, 8 липня – у Вятці в сім'ї купця народився **Володимир Опанасович Каравасв** – доктор медицини (1838), професор хірургії (1841-91), видатний хірург свого часу, організатор та перший декан медичного факультету Університету св. Володимира, засновник і керівник факультетської хірургічної клініки. Закінчив Казанський університет (1831), вдосконалювався в Берліні, Лондоні, Парижі, Відні, працював один час і дружив з М. І. Пироговим; впровадив в Україні ефірне знеболювання (1847), переливання крові у воєнно-польових умовах, опрацював оперативні способи ампутації стегна, пластики носа, лікування косоокості та катаракти, заснував першу в країні клініку очних хвороб, провів 16 000 операцій, з них 3 000 з видалення катаракти, видав підручник і атлас з оперативної хірургії, викладав також офтальмологію, енциклопедію та методологію медицини; обраний почесним громадянином м. Києва, багатьох медичних товариств. Помер 3 березня 1892 р., похований з великими почесностями на Байковому цвинтарі, його іменем були названі вулиця і площа в Києві (за тоталітарного режиму переіменовані), в клініці встановлено його погруддя.

1881, 8 липня – у Відні в польській сім'ї народився **Тадеуш Островський** (Tadeusz Ostrowski) – професор і керівник хірургічної клініки Львівського університету (1923-41). Закінчив Львівський університет, доктор медицини (1909); вдосконалювався у Відні, Мюнхені, Берліні, Парижі; автор 50 праць з хірургії шлунку, жовчовивідних шляхів, щитовидної залози, легенів, туберкульозу кісток і суглобів, перещеплення хрящів, непрохідності кишок. Загинув трагічно, замордований гітлерівцями в групі польських вчених 4 липня 1941 р.

1851, 12 липня – в с. Жовнині біля Чорнобаїва Київської губернії (тепер Черкаська обл.) народився **Андрій Віталійович Лисенко** – український лікар і громадський діяч, брат Миколи Лисенка. Закінчив Університет св. Володимира (1876), лікар на суднах Чорноморського флоту, в морському шпиталі, завідував залізничною лікарнею у Знам'янці, брав участь в російсько-турецькій війні, заарештовувався царською поліцією, депортований до Вятки; деякий час жив у Швейцарії та в Галичині. Помер в Святошині (Київ) 8 червня 1910 р., його ім'я носить Знам'янська відділкова лікарня (1983).

1866, 25 липня – у с. Вихилівка Проскурівського повіту Подільської губернії (нині Хмельницька обл.) у давньому шляхетському роді, з якого вийшло кілька поколінь священиків, народився **Модест Левицький** – лікар і письменник, гуманіст, громадсько-політичний діяч. Навчався в Кам'янець-Подільській гімназії, закінчив медичний факультет Університету св. Володимира (1893), повітовий лікар Ковеля, земський

лікар у Боярці, директор фельдшерської школи і притулку для покинутих дітей у Києві (1905-09), залізничний лікар у Радивиліві; у 1918 р. став головою санітарного відділу Міністерства шляхів УНР, голова Української дипломатичної місії в Греції (1919). Після поразки УНР – міністр здоров'я уряду УНР на вигнанні (в Польщі), керував туберкульозним санаторієм для вояків Армії УНР (Закопане), лікар і викладач Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина, 1922-27), в Луцьку викладав в гімназії Рідної школи. Писав оповідання, фейлетони, гуморески, видав низку книжок, друкувався у «Київській старині», автор соціально-психологічних оповідань, знав багато мов, перекладач творів Еркмана-Шатріана, Р. Джованьйолі, Е.-Б. Сінклера, С. Лагерльоф, Е. Ожешко та ін.; доводив, що в імперській Росії не може бути й мови про права людей інших національностей; лікував Лесю Українку і бував у неї, часто лікував незможних безплатно, допомагав їм грошима, був «Лікар душі і тіла України». Помер у Луцьку 16 червня 1932 р., там споруджено йому пам'ятник (1992), його ім'я надано Луцькій гімназії, вулицям в Радивиліві і Ковелі. В УРСР його замовчували.

1876, 27 липня – в Одесі в багатодітній сім'ї купця народився **Володимир Петрович Воробйов** – відомий анатом, професор Харківського університету (1917-21) та Харківського медінституту (1921-37), керівник Українського інституту експериментальної медицини (з 1932), академік АН УРСР (1934). Закінчив Харківський університет (1903), доктор медицини (1908), вдосконалювався в Австрії та Італії, автор широко тиражованих підручників та атласів, видав підручник анатомії людини українською мовою (1938-39). Одним із перших почав розробляти функціональну анатомію, основоположник стереоморфології, засновник анатомічної школи. Організував єдиний в світі Музей становлення людини. Перебуваючи у Болгарії (1919-21) організував кафедру анатомії і музей медичної академії в Софії. Розробив ефективний спосіб бальзамування, бальзамував тіло В. Ульянова. Помер 31 жовтня 1937 р., його урна з прахом знаходиться у створеному ним анатомічному музеї.

Серпень

1886, 22-29 серпня – в Одесі проведено 10-й губернський з'їзд лікарів і членів управ, з основною доповіддю про побудову і діяльність земської санітарної організації виступив губернський санітарний лікар Михайло Семенович Уваров; на з'їзді утворено комісію для підготовки питання про сутність санітарної справи, до її складу увійшли І. І. Мечников, М. Ф. Гамалія, Й. Й. Мочутковський. Створена Херсонська земська санітарна організація стала першою в Україні і другою в Російській імперії.

Вересень

1776, 14 вересня – указом Австро-Угорського уряду в Галичині засновано 6 посад старших окружних фізиків-лікарів і 19 посад повітових фізиків, запроваджено «Головний санітарний статут Австро-Угорщини», прийнятий у Відні 1770 р.

1841, 21 вересня – у Києві відкрито медичний факультет Університету св. Володимира на базі кабінетів закритої царатом Віленської медико-хірургічної академії, почав діяти 1-й медичний клас (курс) в тимчасовому приміщенні – трьохповерховому будинку, орендованому на вул. Лютеранській; передбачалося збудувати спеціальне приміщення, створити 10 кафедр, термін навчання – 5 років, першим професором ще у 1940 р. призначено доктора медицини, відомого Київського хірурга В. А. Караваєва. Цього року лекції слухали 29 студентів першого курсу, з яких 16 вчилися на «казенний» кошт, 13 – за власні кошти. Вивчали фізіологічну анатомію, енциклопедію і методологію медицини, та на інших факультетах слухали фізику, хімію, ботаніку, зоологію, латинську мову, німецьку мову, богослов'я.

1916, 28 вересня – у Катеринославі засновано медичний відділ Вищих жіночих курсів, нині – Дніпропетровська державна медична академія.

1906, 30 вересня – у Рязані народився **Володимир Олександрович Беліцер** – радянський біохімік, доктор біологічних наук академік АН УРСР (1957), керівник відділу структури і функції білка (1944) та директор Інституту біохімії АН УРСР (1969-72). Закінчив біологічний факультет Московського університету (1930), дослідив зв'язок процесів гліколізу і дихання, кількісні відносини між диханням і фосфорилуванням, фізико-хімічні основи специфічних функцій білків, опрацював (разом з К. І. Котковою) метод отримання білкового кровозамінника з бичачої крові (БК-8). Помер 5 березня 1988 р.

1911, вересень – у Києві почав виходити ілюстрований російсько-український тижневик «Огні», редактор – О. П. Прохаско; публікував статті, що торкалися медичних проблем.

Жовтень

1886, 1 жовтня – у м. Лубни на Потапщині в сім'ї українських інтелігентів народилася **Валентина Василівна Радзимовська** – лікар-науковець, професор фізіології та біохімії Інституту народної освіти, Педагогічного інституту (з 1920), засновник української школи фізіологів і біохіміків. Закінчила Університет св. Володимира (1913), організувала і очолювала фізіологічні лабораторії в інститутах туберкульозу, ортопедії й травматології, психіатрії й неврології, клінічної фізіології, автор понад 30 праць з клінічної фізіології та біохімії й фізико-хімічної медицини, які високо оцінювали в країні та за рубежом. Здібний педагог, виховала багато учнів і послідовників,

створила свою наукову школу фізіологів та біохіміків. У 1929 р. репресована органами НКВД. Після звільнення працювала в Мелітопольському педінституті (1939-41), в НДІ туберкульозу в Києві (1941-43), викладала на медичних фахових курсах у Львові; на еміграції професор університету УНРРА, керівник кафедри фізіології і декан ветеринарного факультету УТГІ (Мюнхен), один із засновників Медичної секції УВАН, дійсний член УВАН та НТШ. Кінець життя провела у США, померла 22 грудня 1953 р.

1701, 6 жовтня – Київський митрополит Петро Могила при участі гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного перетворили школу Київського братства у Київську (Могилянську) Академію. Пізніше в ній відкрито медичний клас (факультет), Києво-Могилянська Академія стала першою вищою школою на Наддніпрянщині, відіграла велику роль у розвитку культури і науки в Україні, в тому числі й в підготовці лікарів та розвитку медицини.

1701, 6 жовтня – Києво-Могилянський колегіум, заснований раніше Київським архимандритом Петром Могилою, одержав від царського уряду офіційний титул та права Академії; Київська (Києво-Могилянська) Академія – перша в Наддніпрянській Україні та в Східній Європі вища школа, одна із найстаріших у Європі; до відкриття Московського університету (1755) була основним культурно-освітнім центром, сприяла утворенню Слов'яно-греко-латинської Академії у Москві (1687). Стояла на рівні передових університетів того часу, відіграла надзвичайно велику роль в справі поширення культури як на Україні, так і на східних європейських просторах, відіграла велику роль в розвитку культури і науки в Україні, в тому числі й в підготовці лікарів та розвитку медицини. Мала велику книгозбірню, де було багато рукописів з різних ділянок науки того часу, зокрема з медицини. Згодом в ній стали викладати природознавство і медицину, відкрили (1802) медичний клас (факультет). Відіграла велику роль в розвитку науки і підготовці національних кадрів, в тому числі і медичних. Низка учнів Академії продовжувала свою освіту в західно-європейських університетах (Іван Козак, Роман Риліїв). Учнями Академії були медики Петро Погорецький, Хома Тихорський, Касіян Ягельський, за неповними даними – 740 українських лікарів. 66 вихованців Академії захистили в Європейських університетах дисертації на здобуття ступеня доктора медицини, серед них Д. Самойлович, М. М. Тереховський, О. М. Шумлянський, І. А. Полетика, Н. М. Максимович-Амбодик, К. І. Щепін, М. В. Веланський-Кавунник. Здійснюючи антиукраїнську політику в процесі наступу на українську культуру російський уряд закрив її у 1817 році, перетворивши в Київську духовну академію (з обов'язковим користування книгами лише російською мовою).

1901, 22 жовтня – в с. Довгалівка Велико-Богацької волості на Полтавщині в сім'ї моряка народився **Яків Павлович Скляр** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри нормальної фізіології Львівського медичного інституту (1952-71). Закінчив біологічний факультет Полтавського інституту народної освіти та Перший Харківський медичний інститут (1931), учень Ю. В. Фольборта, в роки війни служив начальником медсанчастини, опісля (1946-52) організував і очолював кафедру нормальної фізіології Чернівецького медінституту. Автор і співавтор 174 наукових праць з фізіології травлення та вищої нервової діяльності, 6 монографій; підготував групу науковців, в т.ч. з місцевого українського населення. Помер 1 липня 1992 р.

Листопад

1881, 3 листопада – в м. Городище на Київщині народився **Михайло Андрійович Левітський** – видатний український офтальмолог, засновник першої української офтальмологічної школи; завідувач кафедри очних хвороб української лектури (1922-41), декан (1922-26) і проректор (1926-30) КМІ, професор (з 1918) і директор (з 1920) Київського інституту вдосконалення лікарів, професор Київського жіночого медичного інституту (з 1912); член ради Медичної секції ВУАН (1929), Вченої медичної ради НКОЗ, голова офтальмологічної секції Єдиного медичного товариства (1925). Закінчив Університет св. Володимира (1895), талановитий хірург, розробив методики хірургічних втручань на оці та його придатках, виховав низку учнів, першим почав викладання офтальмології та публікацію праць українською мовою, багато зробив для становлення української лектури, опрацьовував українську медичну термінологію; автор кількох підручників та понад 30 наукових праць. Помер 1942 р. у Києві. Ім'я та праці вченого за тоталітарного режиму переважно замовчували.

1896, 14 (26) листопада – у Саратові в родині службовця народився **Микола Миколайович Сиротинін** – патофізіолог, член-кореспондент АН УРСР (1939), академік АМН СРСР (1957), завідувач лабораторій в Інституті експериментальної біології та патології (1934-53), Інституті клінічної фізіології та Інституті фізіології АН УРСР (з 1946), завідувач кафедри КМІ (1955-61). Навчався в Саратовському університеті (1924), доктор медичних наук (1928), працював з О. О. Богомольцем у Москві, в Казані, після арешту українського патофізіолога М. П. Вашетки і голодомору запрошений до Києва (1934); автор і співавтор понад 200 праць з імунології, алергії, реактивності, гіпоксемії, порівняльної патології запалень, методології та історії медицини; заклав основи високогірської фізіології,

реаніматології та космічної медицини; створив у Приєльбруссі медико-біологічну лабораторію для вивчення різних аспектів гіпоксії; видав українською мовою «Життя на висотах і хвороба висоти» (1939). Помер 4 квітня 1977 р.

1886, 19 листопада (1 грудня) – у Полтаві в сім'ї інженера народився **Анатолій Матвійович Зюков** – відомий терапевт-інфекціоніст, перший завідувач кафедри інфекційних хвороб КМІ (1927-53), науковий керівник Київського інституту туберкульозу та інституту охорони материнства і дитинства (1930-35). Закінчив Університет св. Володимира (1913), доктор медичних наук (1927), учень Т. Яновського, автор близько 70 праць з патогенезу інфекційних хвороб, методів патогенетичної терапії, опублікував низку праць українською мовою, блискучий лектор; у роки війни за німецької окупації Києва працював у клініці, разом з групою українських професорів викладав у Медичному інституті, який вдалося українцям відкрити. Помер від інфаркту міокарда 13 грудня 1953 р.

1881, 21 листопада – у Львові у хірургічній клініці університету професор Людвіг Ридигер виконав першу в світі резекцію шлунку при виразці 12-палої кишки.

1916, 22 листопада – на Лемківщині народився **Богдан Роздільський** – лікар-невропатолог, професор медичного факультету в Саскатуні (Канада). Опублікував біля 100 наукових праць (українською і англійською мовами) з питань патології нервової системи; член УЛТПА, дійсний член НТШ. Дата смерті невідома.

Грудень

1876, 11 грудня – в Києві народився **Василь Васильович Виноградів (Виноградов)** – доктор медицини, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії КМІ (1919-27). Закінчив Університет св. Володимира (1905), вийшов із школи Т. Яновського, автор понад 30 наукових праць з проблем хвороб крові і кровотворення, ендокринології, хвороб органів травлення. Будучи росіянином, в роки Української національної революції активно підтримував українське відродження, входив до українських організацій, публікував праці українською мовою. Був близьким до діячів Центральної Ради, приятелював з С. Єфремовим, В. Дурдуківським, лікував їх. Сина його – лікаря Валерія Виноградова згодом репресували. Помер від сепсису 16 червня 1927 р.

1886, 12 (24) грудня – на хуторі біля Пропойська Могильовської губернії (нині Славгород Могилевської обл., Білорусь) народився **Данило Семенович Воронцов** – доктор біологічних наук, академік АН УРСР (1957), завідувач кафедри нормальної фізіології КМІ (1935-41), Київського університету, організатор і керівник відділу

електрофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР (1956-65). Закінчив фізико-математичне відділення Петербурзького університету (1912), доктор медицини (1917), працював в університетах Одеси, Смоленська, Казані; один із засновників школи українських електрофізіологів, автор біля 100 праць з фізіології нервової системи, електрофізіології та мембранології, досліджував електричні явища в живих тканинах, вияснив механізми електричної збудливості нервової тканини, природу повільних електричних коливань; очолював Українське фізіологічне товариство (1960-65), видав (разом з І. А. Ємченком) підручник фізіології українською мовою (1952). Під час Другої світової війни в окупованому Києві викладав фізіологію в організованому українцями Медичному інституті; «Павловська рада» таврувала вченого за «антипавловську позицію» (1950). Помер 12 липня 1965 р.

1896, 15 грудня – в м. Кишиневі в українській сім'ї Овксентія Корчак-Чепурківського народився **Юрій Корчак-Чепурківський** – один з фундаторів сучасної української демографії і демографічної статистики. Закінчив Київський інститут народного господарства (1922), працював у галузі санітарної статистики і демографії, у відділі демографії ЦСУ УРСР, на кафедрі гігієни і санітарії ВУАН, в Інституті охорони здоров'я та Інституті захисту материнства і дитинства; автор близько 70 фундаментальних праць, які склали основи української демографічної статистики, унікальної праці “Померлі в містах України в 1923 і 1924 рр. за причинами смерті” (Харків, 1926). В процесі розгрому ЦСУ та наукових статистичних установ (1938) був арештований і засланий в концтабори. Після звільнення (1946) йому не дозволили повернутися на Україну, працював у Самарканді; повторно арештований і засланий в Євєнкійський округ (1949-54), працював у Москві; зміг повернутися до Києва 1957 р., продовжував досліджувати втрати населення України внаслідок Голодомору; багато його праць в УРСР не публікували. Помер 20 серпня 1967 р.

1876, 17 (29) грудня – в Одесі в сім'ї юриста народився **Микола Дмитрович Стражеско** – видатний терапевт, професор, академік ВУАН (1934), АН СРСР (1943), АМН СРСР (1944). Закінчив Університет св. Володимира (1899), під керівництвом І. П. Павлова доктор медицини (1904), відбув стажування в клініках Парижа, Берліна, Мюнхена; завідувач кафедр спеціальної патології й терапії Вищих жіночих медичних курсів (1907-19), клініки лікарської діагностики Університету св. Володимира (з 1917 р.), шпитальної, а опісля факультетської терапевтичних клінік КМІ (з 1927 р.), у 1936 р. організував Український інститут клінічної медицини (сьогодні Київський НДІ кардіології його імені); автор понад 100 праць у галузі

патології кровобігу, ревматизму, захворювань шлунково-кишкового тракту, вперше описав (разом з В. Образцовим) тромбоз вінцевих артерій серця (1910), описав “гарматний тон Стражеска”, “феномен Стражеска” при перигастриті, багато зробив для формування функціонального напрямку в кардіології. В період українського відродження брав активну участь в українських медичних організаціях, був одним із засновників і авторів журналу “Українські медичні вісті”, публікував праці українською мовою. У 1933 р. в період голодомору мав мужність опублікувати в журналі “Врачебное дело” статтю про патогенез набряків, в якій згадував про голодні набряки. Особисто був знайомим з багатьма діячами української культури, зокрема з Михайлом Коцюбинським, Максимом Рильським, Павлом Тичиною, Марією Заньковецькою. Помер 27 червня 1952 р.

1891, 19 грудня – у містечку Великій Бурімці Золотоноського повіту на Полтавщині народився **Антін Іванович Лук’яненко** – лікар-психіатр, директор психіатричних лікарень у Дніпропетровську і Вінниці, громадський діяч. Закінчив КМІ (1921), в період УНР – лікар Мазепинського полку. Під час голодомору (1932-33) створив у Вінницькій психіатричній лікарні спеціальний «авітамінозний» відділ для виснажених голодом селян, зберіг їх історії хвороб та згодом вивіз на Захід. В роки війни брав участь у налагодженні на окупованій території роботи Вінницького медичного інституту, професор кафедри неврології та психіатрії (1942-43). З 1944 р. на еміграції в Німеччині та Англії, в Рочдейлі (Англія) лікував хворих земляків, брав активну участь у культурному і громадському житті української діаспори, у власному будинку заснував перший у Великобританії український дитячий садок, брав участь в діяльності Співки українців Британії (СУБ), організував Український Дім у Манчестері, українські театральні групи, співав у хорі ім. К. Стеценка, був близько знайомий з О. Олесем, Климентом Квіткою, Марією Заньковецькою, Марією Грінченко. Помер 28 березня 1974 р.

1866, 24 грудня – в станиці Усть-Медведицькій Війська Донського губернії (нині Волгоградська обл. РФ) у дворянській сім’ї народився **Микола Федорович (Федотович) Мельников-Разведенков** – професор-патологоанатом, довголітній завідувач кафедри анатомії Харківського університету та Харківського медичного інституту (1902-20), директор Українського патологоанатомічного інституту (1925-30), керівник патоморфологічного відділу Українського інституту експериментальної медицини (з 1930), академік ВУАН (1927). Закінчив Московський університет (1889), працював на Кубані, автор біля 100 наукових праць з патоморфології сибірки, альвеолярного ехінококу, інфекційної гранульоми, алергічних процесів, методу консервування препаратів, широко розповсюдженого підручника,

підготував багато кваліфікованих фахівців та учнів; брав активну участь в організації Вищих жіночих медичних курсів; організував і редагував «Харківський медичний журнал» (1906), один із організаторів (1918) та згодом відповідальний редактор журналу «Врачебное дело». Помер 20 грудня 1937 р.

1871, 26 грудня – у с. Біла Чортківського округу на Тернопільщині у сім'ї священика народився **Євмен Лукасевич** – лікар, видавець і громадський діяч, автор наукових праць. Здобувши лікарський диплом (1901) в Цюриху (Швейцарія), підтвердив його в Харкові (1905), працював у Києві, став одним з популярних фахівців внутрішніх та дитячих недуг, активний член Медичної секції УНТ, працював над українською медичною термінологією. брав участь в українських організаціях, приятелював з письменниками і акторами. У роки Української національної революції заступник голови Всеукраїнської спілки лікарів, директор Департаменту охорони здоров'я УНР, засновник УЧХ, редактор часопису «Українські медичні вісті» – першого на Наддніпрянщині українського медичного журналу; з 1919 р. голова дипломатичної місії в Швейцарії, видав спеціальний інформаційний збірник про Україну; пізніше у Варшаві, міністр закордонних справ центру УНР на еміграції (1920-ті рр.), відкрив власну лічницю, видав український «Анатомічний словник», подав терміни польською, російською, чеською і німецькою мовами. Помер у Варшаві 20 грудня 1929 р., похований на православному цвинтарі «На Волі».

1916, 26 грудня (8 січня 1917 р.) – в с. Дашківське Актюбинського повіту (тепер Казахстан) народився **Василь Дмитрович Братусь** – член-кор. АН УРСР (1972) та АМН України (1993), доктор медичних наук (1962), завідувач кафедр хірургії КМІ (1964), ректор КМІ (1959-66), міністр охорони здоров'я УРСР (1954-56 та 1968-75). Закінчив Куйбишевську ВМА (1940), автор і співавтор понад 450 наукових праць з хірургії шлунково-кишкового тракту, опікової хвороби, історії і організації медичної науки і практики; після 90-річчя опублікував книгу «Спогади про минуле, погляди на сучасне» (2007). Помер 11 жовтня 2008 р.

1866, 28 грудня – у с. Чоботарка Ольгопільського повіту Подільської губернії (нині Крижопільський р-н Вінницької обл.) народився **Данило Кирилович Заболотний** – видатний український мікробіолог, академік ВУАН (1922) і АН СРСР (1929), Президент ВУАН (1928), професор, завідувач кафедри Вищих жіночих медичних курсів у Петербурзі (1898-1928), засновник Інституту мікробіології та епідеміології в Києві (1928, нині Інститут мікробіології та вірусології НАН України його імені). Закінчив Університет св. Володимира (1894), працював в Парижі, поборював епідемії чуми і холери в Індії, Аравії, Персії, Китаї, Шотландії, Португалії; очолив у Петербурзі

першу в країні самостійну кафедру медичної мікробіології жіночого медичного інституту (1898-1919), створив першу в світі кафедру епідеміології в Одеському медичному інституті (1920), будинок санітарної освіти, ініціював відкриття медичного інституту у Вінниці. Автор понад 200 праць, глибоко дослідив епідеміологію чуми, запровадив лікування її імунною сироваткою, на міжнародних конгресах отримав назву «Знаменитий борець з чумою»; досліджував холеру, один із засновників Міжнародного товариства мікробіологів, автор підручника «Основи епідеміології» (1927), повчальних і глибоко патріотичних «Листів до селян про здоров'я», прихильник українського національного відродження, підтримав обрання М. С. Грушевського академіком АН СРСР, програму вченим-медикам визначив: «забезпечення людям життя без хвороб, страждань і сліз». Помер 15 грудня 1929 р., похований згідно свого заповіту в с. Чоботарка (тепер – с. Заболотне); його іменем названі вулиці в Києві та Одесі, медичний коледж у Вінниці.

Визначні персоналії та події, відомі за роками

- 996** – київський князь Володимир Великий прийняв Устав про десятини і церковних людей (Церковний статут), за яким на монастирі при церквах покладались обов'язки піклуватися хворими та немічними, створювати «больниці» (лікарні-притулки) для хворих, калік та перестарілих. За цим уставом вперше офіційно визнано професію «лічця», віднесену до церковних людей, тут належали: «лічці, прощеник (зцілений), баба-вдовиця», лічці мусили служити в лікарнях, заснованих церквою, пильнувати, щоб усі вмирущі були проведені напутньою молитвою; офіційно зобов'язавши духовенство займатися суспільною опікою, устав встановлював десятину на утримання монастирів, церков, «богоділень», лічниць.
- 1016** – великим князем Київським Ярославом Мудрим введено «Руську правду» – перший збірник законотворчих актів Київської Русі-України, за яким визначено статус лічця в суспільстві та оплату його праці, церквам наказано будувати лічниці та лазні, безкоштовно надавати допомогу хворим і немічним.
- 1091** – за даними Никонівського літопису Переяславський єпископ Єфрем побудував поблизу Києва церкву *“и строение, и врачеве и больницы всем приходящим безмездно врачевание, тако же и в Милитине, своем граде устроен, и по иным своим градам митропольским... сего же не быть прежде на Руси”*; отже він заснував один з перших лікувальних закладів – поставив у Переяславлі будівлю «банну», влаштував лічницю, де лічці подавали всім, хто приходив, безплатне лікування.

- 1106** – **Петро Сурянин**, лікар і друг Чернігівського князя Миколи Давидовича, вступив до Києво-Печерського монастиря; за літописом він був «лечець вельми хитр», коли «блаженний князь од трудів зробився хворим, готував йому зілля лікування ради».
- 1306** – в історичних джерелах вперше згадано староукраїнський «зелейник», або «вращувальник», – рукописний збірник народних способів лікування хворих.
- 1451** – в м. Ужгороді засновано шпиталь-притулок для хворих і немічних; існував до 1686 р.; подібні заклади були в Мукачеві і Берегові.
- 1461** – в м. Перемишлі відкрито лікарню для хворих, немічних і престарілих.
- 1576** – в м. Трахтемирові при монастирі засновано один з перших козацьких шпиталів.
- 1576** – вперше згадано лікування мінеральними водами (купелями) «на термах Яворівських» у Шклі на Львівщині, яке порівнювалося із лікуванням на заграничних курортах.
- 1586** – у Львові засновано першу Братську школу на Україні, пізніше такі школи були створені в Луцьку, Бересті, Перемишлі, Кам'янці-Подільському; вони стали вищим проявом тодішнього українського життя, знаходилися на рівні передових шкіл того часу, з них вийшло немало освічених людей, в тому числі лікарів.
- 1591** – Львівське братство при церкві Успіння Богородиці влаштувало при монастирі св. Онуфрія готель для прочан, шпиталь та чоловічу і жіночу «богадільні» (притулки) для опікування старими людьми, прочанами і слугами церковними, взагалі для бідних, престарілих, сиріт і вдів.
- 1596** – в с. Пересопниці на Волині український меценат Олена Горноставська викупила з-під закладної монастир та зобов'язала ченців влаштувати при монастирі шпиталь для бідних і хворих.
- 1596** – у Вільні вийшов у світ перший в Україні буквар із словником Лаврентія Зизанія (Тустановського) «Наука ку читаню і розуміню писма словенскаго», написаний старою українською мовою; містив терміни про здоров'я і хвороби; вплинув на розвиток української (та білоруської) медичної термінології. Автор родом з Галичини, спочатку викладав у Львівській Братській школі, пізніше жив і працював у Бересті, Вільні, Києві; помер після 1633 р.
- 1601** – видано королівську грамоту, за якою місто Трахтемирів мало утримувати шпиталь для хворих і поранених козаків.
- 1611** – у статуті Львівського цеху аптекарів писалося: «...аптекарі, що добре опанували свою справу, як і лікарі, приносять місту славу і користь благородним розумом та добрими науками... мають привілеї і ніяк не можуть бути залічені до ремісників».
- 1631** – Києво-печерський архімандрит Петро Могила заснував при Києво-Печерській лаврі Лаврську школу; пізніше шляхом її об'єднання з

Київською братською школою перетворив її в Києво-Могилянський колегіум, згодом – в академію.

- 1661** – київський гравер Ілля виконав перший портрет Агапіта – першого лікаря України-Руси для Києво-Печерського патерика; скульптурний портрет Агапіта створив (1986) за методом Герасимова московський судмедексперт С. О. Нікітін за даними, які були здобуті фаховими комісіями (1922, 1939, 1985) при дослідженні його останків.
- 1671** – у друкованому варіанті «Києво-Печерського патерика» поміщена розповідь про цілителя Києво-Печерського монастиря Агапіта.
- 1676** – колишні вихованці Києво-Могилянської академії переклали з латинської на слов'янську мову книгу «Фармокопія о составленіи лекарств».
- 1716** – в м. Лубнах відкрито аптеку з аптекарським городом.
- 1736** – у Києві народився **Касіян Йосипович Ягельський** – доктор медицини, епідеміолог і організатор медичної справи та освіти. Закінчив Києво-Могилянську академію (1756), навчався в Петербурзькому адміралтейському шпиталі, Лейденському університеті (1761-65), вдосконалювався в Німеччині та Франції, професор фізіології, патології та «матерії медика» спочатку в Петербурзькій, а потім у Московській госпітальній школі, своєю працею «Повчання про запобіжні заходи від моровиці», заснував напрямок епідеміології в Росії, один із найздібніших лікарів свого часу. Помер 2 грудня (21 листопада) 1774 р.
- 1741** – у с. Високе біля Прилук в козацькій сім'ї народився **Ілля Васильович Руцький** – акушер, доктор медицини Страсбурзького університету, лікар Петербурзького сухопутного госпіталю та професор Московської акушерської школи. Закінчив КМА (1761), захистив дисертацію «Про чуму» (1781), поборював чуми на півдні України. Помер 2 (13) жовтня 1796 р.
- 1761** – влада Російської імперії скерувала 10 лікарів-вихованців Києво-Могилянської академії до Лейденського університету для підготовки їх на докторів медицини.
- 1771** – у Львові організовано перший в Галичині «Фізикат» – лікарську управу.
- 1771** – у друкарні Почаївського монастиря видано книжку «Чин наставленія болізнущим», написану мовою, наближеною до української народної (староукраїнською мовою).
- 1776** – у Києві в лютеранській сім'ї аптекаря (вихідця із Східної Пруссії) народився **Христіан (Георгійович) Бунге** – один з перших педіатрів, відомий київський лікар. Навчався в КМА, в Петербурзькому медико-хірургічному інституті (1796), дисертацію «Про епідемічні хвороби в Києві» захистив в Єнському університеті (1798), працював у КМА, лікарем військового шпиталю, проводив поширену приватну

практику; збирав лікарські рослини, покращив забезпечення лікарні, ініціатор створення Товариства київських лікарів. Помер 1857 р., похований у фамільній усипальниці на найбільш впорядкованій лютеранській (німецькій) частині Байкового кладовища, її зруйнували в 1930-і роки, коли почалося знищення біля 2000 пам'яток.

1776 – у Галичині почав діяти «Головний санітарний статут» Австро-Угорської імперії, прийнятий у Відні 1770 р.

1781 – у Києві закрито Кирилівський монастир, в його приміщеннях згодом відкрито лікарню для душевнохворих, нині Психіатрична лікарня ім. І. П. Павлова.

1786 – у Чернігові міщани виступили з клопотанням про відкриття університету з медичним факультетом; царський режим відповів відмовою (як на подібні клопотання інших міст).

1796 – на Харківщині в сім'ї збіднілих дворян народився **Микола Іванович Єллінський** – доктор медицини, хірург, професор (з 1825), завідувач кафедри хірургії, декан та ректор (1829-33) Харківського університету. Закінчив Харківський університет (1817), проводив складні хірургічні операції, організував амбулаторію для хірургічних хворих, створив хірургічний музей, власну бібліотеку, видав посібник «Огляд десмургії» (1831-32), першим залучив студентів до практики в клініці. Помер передчасно «але з відчуттям виконаного обов'язку» 1834 р.

1796 – на Лівобережній Україні царським урядом запроваджено в губерніях лікарські управи; в повітах – повітові лікарські управи; лікарі міської управи та повітові лікарі стали контролювати та обмежувати практику цирульників; деякі цирульники стали помічниками повітових лікарів; за цирульниками, які належали до цеху, зберігалася право вільно практикувати; управи забороняли медичну практику особам, що не пройшли перевірки. У кожному повіті під контролем повітових лікарів і лікарів-акушерів працювали повивальні бабки (акушерки), які пройшли відповідне навчання і склали іспит.

1796-1798 – професор хірургії й акушерства медичного факультету Львівського університету **Томаш Кнауер** видав підручник «Опис хірургічних інструментів для вивчення практики», надрукований латинською, німецькою і французькою мовами; містив 25 гарних малюнків інструментів у натуральну величину.

1801 – в Одесі відкрито міську лікарню.

1801 – на Київщині та Поділлі спалахнула епідемія «простудної гарячки».

1806 – український вчений, професор Московської медико-хірургічної академії та Московського університету **Єфрем Мухін** (1766-1850), родом з Чугуєва, випускник Харківського колегіуму, видав перший в країні підручник ортопедії «Перші начала костоправної науки».

- 1806** – почав працювати медичний факультет Харківського університету (нині Харківський національний медичний університет).
- 1811** – у Київській губернії на державній службі було 12 лікарів, з них у Києві – 3; лікарських учнів було 22, повивальних бабок – 8. В цей же час було 11 лікарів приватної практики, в т.ч. 2 доктори медицини (у графа Потоцького і губернського маршалка).
- 1811** – у Києві пожежею знищено нову бібліотеку Києво-Могилянської академії, втрачено книги з різних міст і монастирів України, в т. ч. на медичні теми.
- 1816** – у Києві на державній службі були: 1 лікар, 2 штаб-лікарі, 5 приватно-практикуючих лікарів, 2 повитухи, 1 лікарський учень. У Київській губернії на державній службі було 7 лікарів, 12 приватно-практикуючих лікарів, 17 лікарських учнів та 4 повитухи.
- 1816** – в Ужгороді працювали 4 лікарі – доктори медицини.
- 1821** – повітовим та міським лікарям підросійської України наказано подавати в лікарські управи звітність російською мовою; до цього часу такі звіти подавали латинською мовою.
- 1826** – у Києві в лікарні лікувалося 492 хворих, з них померли 52; найбільша смертність була при таких хворобах (за тодішньою термінологією): Hydrops – 37 із 58, Phtyses varia – 20 із 30, Typhus febris petechialis – 15 із 28, Diarrhoe – 27 із 43.
- 1826** – у Львові угорський підприємець Петро Міколяш заснував аптеку "Під золотою зіркою", пізніше (1852) при ній відкрито хіміко-фармацевтичну лабораторію.
- 1831** – у Харкові відкрито першу школу для підготовки лікарських помічників – фельдшерів.
- 1831** – в Закарпатті, як і в усій Європі, забрала багато жертв епідемія холери.
- 1836** – у Києві народився **Володимир Іванович Дибковський** – лікар-фармаколог, професор фармакології Університету св. Володимира (1868-70), один з основоположників фармакології. Закінчив Університет св. Володимира (1858), зробив великий внесок у вивчення отрут, що діють специфічно на серце, автор фундаментального посібника з фармакології (4 видання). Помер передчасно 12 червня 1870 р.
- 1841** – у Києві започатковано бібліотеку медичного факультету Університету св. Володимира.
- 1841** – у Львові засновано Фармацевтичне товариство – першу фахову організацію фармацевтів в Україні.
- 1861** – у м. Новгороді-Сіверському на Чернігівщині в єврейській родині народився **Григорій Борисович Биховський** – хірург-онколог, організатор і на протязі 25 років головний лікар Безплатної хірургічної лічниці ім. Зайцева у Києві, один із організаторів

Київського клінічного інституту вдосконалення лікарів (1922). Закінчив Університет св. Володимира (1889), започаткував в Україні мережу онкологічних закладів, організував онкологічний диспансер при Київському рентгенологічному інституті (1932) та онкологічну клініку (1934), видав кілька посібників хірургії, очолював хірургічну секцію Єдиного наукового медичного товариства у Києві, був головою єврейського благодійного товариства. Помер 1936 р.

1861 – засновано Харківське медичне товариство.

1861 – в Україні після реформи і створення земств скорочено формальності на створення добродійних об'єднань, що сприяло значному посиленню благодійного руху, зросла кількість благодійних товариств і благодійних закладів.

1861 – населення Києва становило 65 000.

1861 – після відміни в Росії кріпацтва почато реформування місцевого самоуправління, в т.ч. медичної допомоги; впровадження земств та земської медицини на українських землях; земська медицина стала першою успішною спробою створення системи медичної допомоги населенню; територію повіту поділено на дільниці, в центрі яких будували лікарню; працювали в ній земські лікарі-універсали; велику роль відігравали земські з'їзди лікарів, де вироблялася колективна думка, приймалися рішення, обов'язкові для виконання земськими лікарями. Земські лікарі отримували високу на той час заробітну платню і вважали неетичним та аморальним брати гроші за лікування хворих. Влада всіляко гальмувала впровадження земської медицини в українських губерніях.

1866 – Херсонське земство вийшло на перше місце в імперії за забезпеченням лікарями, у шести повітах працювали 15 земських лікарів.

1871 – в Університеті св. Володимира професор **В. А. Субботін** організував першу в країні самостійну кафедру гігієни, медичної поліції, медичної географії і статистики.

1871 – на Поділлі було 12 лікарень – по одній в кожному повіті, всього 410 ліжок; на державній службі були 34 лікарі, приватною практикою займалися 131 лікар, у власників маєтків було їх 6, зареєстрованих бабок-повитух було 12.

1871 – у Харківському університеті декан медичного факультету професор **І. К. Зарубін** першим на українських землях почав читати курс сечостатевої хірургії.

1871 – у Чернівцях створено Буковинську Крайову санітарну раду – перший найвищий орган управління медичною справою у Буковині.

1871 – у Львові Аптекарське товариство почало видавати «Часопис Аптекарського товариства» – перше фармацевтичне видання на території України, виходив німецькою мовою; першим його

редактором був В. Теппа; поширював в Галичині фармацевтичні знання, критикував систему концесій, що гальмувала розвиток аптек, агітував за збільшення їх числа.

1871 – харківський хірург **В. Ф. Грубе** зробив першу операцію під наркозом за допомогою закису азоту.

1871 – в Університеті св. Володимира введено «Положення про фармацевтичні іспити».

1876 – харківський вчений **Василь Якович Данилевський** (1852-1939), пізніше керівник кафедри фізіології Харківського університету та медичного інституту, вперше в країні зареєстрував біоелектричні явища в корі головного мозку собаки.

1876 – влада Австро-Угорщини видала закон «Про врегулювання громадської охорони здоров'я», який сприяв покращанню медичної допомоги населенню Галичини, Буковини і Закарпаття.

1876 – засновано Одеське бальнеологічне товариство.

1881 – у Києві в родині службовця залізниці народився **Володимир Васильович Удовенко** – український гігієніст, професор Київського медичного та художнього інститутів, завідувач кафедри загальної гігієни КМІ (1923-29). Закінчив Університет св. Володимира (1907), автор низки праць з гігієни поселень, зокрема українського села, гігієни води і водопостачання, брав участь в діяльності Медичної секції ВУАН, член президії Медичної секції (1829). У період Гетьманату працював помічником директора санітарного департаменту в Міністерстві народного здоров'я і опікування. Заарештований ГПУ в 1929 р. в сфабрикованій справі «СВУ» і засланий в концтабори ГУЛАГу, на Соловки. Розстріляний в Сандормохи 8 грудня 1937 р.

1881 – у Катеринославі (Січеславі) в сім'ї священика народилася **Єлисавета Гімелрайх (Попова)** – акушер-гінеколог та науковець, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри біохімії сільськогосподарського інституту в Білій Церкві. У роки гітлерівської окупації підтримувала український національний рух, пізніше емігрувала. Один із засновників Медичного відділу УВАН (Мюнхен), дійсний член УВАН. Померла 1956 р. в Австралії.

1881, 25 червня (1879 ?) – народився **Федір Олександрович Цешківський** – український вчений-анатом, професор, завідувач кафедри анатомії КМІ (1922-24). Закінчив Юр'євський (Тартуський) університет, працював старшим науковим співробітником ВУАН (1921), співробітником Інституту фізкультури Науково-педагогічної комісії ВУАН (1923), очолював анатомо-антропометричний кабінет дослідження розвитку скелету українських дітей, займався виготовленням препаратів м'язів, мозку, інших органів; досліджував анатомію нирок; працював над українською медичною термінологією,

автор (разом з О. Черняхівським) першого українського анатомічного словника, виданого в Києві (1925) та перевиданого в Детройті (США, 1971). Трагічно помер в Києві «від отрути» 16 червня 1924 р. Ім'я і доробок вченого в УРСР переважно замовчували.

1881 – у м. Немирові Подільської губернії (нині Вінницька обл.) народився **Валентин Михайлович Гаккебуш** – професор, завідувач кафедри психіатрії Київського медінституту (1925-31), організатор психіатричної клініки, один із організаторів і керівник Психоневрологічного інституту в Києві (1923). Закінчив Московський університет (1904), працював деякий час у Харкові; наукові праці з питань атеросклерозу судин головного мозку, хвороби Альцгеймера, рефлексології, судової психіатрії, організації психіатричної доопомоги; описав (1912) симптомокомплекс психічних розладів (хвороба Гаккебуша-Гейера-Геймановича), автор статті “До критики сучасного застосування психоаналітичного методу лікування”. У 20-х роках публікував праці українською мовою, засновник журналу «Сучасна психоневрологія» (1925). Помер 16 жовтня 1931 р.

1881 – з ініціативи Товариства київських лікарів, яке очолював професор **Н. А. Хржонцевський**, у Києві організовано «Гурток лікарів з метою нічних лікарських чергувань», чим започатковано створення в країні служби швидкої медичної допомоги.

1881 – у Харкові відбувся крайовий протидифтерійний з'їзд, перший вузькофаховий з'їзд у Російській імперії, в якому брали участь представники земств Харківської, Чернігівської, Курської, Полтавської, Херсонської та Воронізької губерній.

1881-1885 – захворюваність на висипний тиф становила в Україні 5,4 на 10 000 населення.

1886 – у м. Богодухів на Харківщині в сім'ї поштового службовця народився **Микола Тимофійович Геращенко** – доктор медицини, професор фізіології у Кам'янець-Подільському сільсько-господарському інституті та практикуючий лікар, один з фундаторів створення Сільсько-господарського інституту (1921) та перший голова його Ради; в своєму будинку за містом приймав хворих селян, був популярним лікарем; учасник Медичної секції УНТ в Києві, автор низки наукових праць з фізіології людини і тварин, видавав українською мовою «Наукові записки» Інституту. Заарештований у лютому 1933 р., засуджений на 5 років концтаборів ГУЛАГу. Помер у Кам'янці-Подільському 15 травня 1963 р.

1886 – засновано Київське акушерсько-гінекологічне товариство; очолив його професор Університету св. Володимира **Г. Є. Рейн**.

1886 – одеський лікар **М. Ф. Гамалія** відкрив і описав вірус чуми рогатої худоби.

- 1886** – у Києві вийшла праця **В. О. Караваєва**, професора кафедри оперативної хірургії Університету св. Володимира «Атлас до оперативної хірургії».
- 1886** – харківський патологоанатом і бактеріолог, пізніше професор Університету св. Володимира **В. К. Високович** у ґрунтовній праці «Ueber die Schicksal der in's Blut injicirten Microorganismen im Körper der Warmbluter» (Про долю мікроорганізмів, введених в кров тварин) оголосив відкриття процесу поїдання (фагоцитозу) бактерій ендотелієм кровеносних судин та «теорію фагоцитарної здатності ендотелію – захисних клітин організму при інфекціях», заклав основи вчення про ретикуло-ендотеліальну систему; тільки за 13 років (1899) Карл Купфер у Берліні висловився про здатність ендотеліальних клітин печінки зірчастої форми до фагоцитозу.
- 1886** – опублікована праця професора Харківського університету **В. Я. Данилевського** «Про паразити крові».
- 1886** – при «Товаристві Київських лікарів» за ініціативою професора Університету св. Володимира **Н. А. Хржонщевського** створено «Комісію народних медичних читань», чим започатковано в країні санітарну освіту населення.
- 1891** – народилася **Наталія Осадча-Яната** – ботанік і фольклорист, науковий працівник Інституту прикладної ботаніки, Інституту експериментальної медицини, Українського хіміко-фармацевтичного інституту в Києві та Харкові (1921-41), опісля на еміграції; дійсний член НТШ і ВУАН. Обстежила в Україні близько 150 сіл для вивчення лікарських рослин, що використовуються в українській народній медицині, ввела до Фармакопеї нові рослинні лікарські препарати, автор ряду статей в галузі народної медицини, монографії «Herbs used in Ukrainian Folk Medicine» (Рослини, що вживаються в українській народній медицині). Померла у Нью-Йорку 9 квітня 1982 р.
- 1891** – з ініціативи Товариства київських лікарів у Києві почала функціонувати перша санітарна станція.
- 1891** – у Києві діяло Товариство надання допомоги хворим дітям, яке на добродійні кошти побудувало дитячу амбулаторію та організувало надання лікарської допомоги дітям найбіднішого населення міста.
- 1891** – в Одесі лікар **Т. Тичинський** відкрив першу в Україні зуболікарську школу; до неї приймали після закінчення 6 класів гімназії, проте більшість учнів мали закінчену гімназійну освіту; наступного року навчалися вже 82 учні, серед них багато українців.
- 1891** – відбувся з'їзд лікарів Херсонської губернії, на якому д-р **О. А. Юцевич** запропонував проводити огляд населення з метою виявлення хірургічних хворих з наступним оперативним їх лікуванням, хірурги на українських землях стали піонерами диспансеризації в країні.

- 1891** – у Києві за участю графині С. Ігнат'євої та українського промисловця-мецената М. А. Терещенка засновано безплатну лікарню, в якій проводилася безкоштовна видача ліків незаможним хворим.
- 1891** – вийшла книга **В. Ф. Демича**, лікаря з Чернігівщини, «Педиатрия у народа».
- 1891** – у Львові на території гарнізонного шпиталю (вул. Личаківська, 28) збудовано перший окремий павільйон (Charitas) на 60 ліжок для дорослих інфекційних хворих.
- 1891-1894** – одеський мікробіолог **Я. Ю. Бардах** розробив (незалежно від Е. Берінга і Е. Ру) методику виготовлення протидифтерійної сироватки.
- 1891-1912** – на Буковині головним санітарним краєвим інспектором був український лікар **Василь Ключенко**.
- 1896** – український фізіолог **Василь Ю. Чаговець** запропонував йонну теорію походження біоелектричних явищ в живих тканинах.
- 1896** – засновано Київський бактеріологічний інститут, який очолив професор **О. Д. Павловський**, завідувач кафедри хірургічної патології й терапії Університету св. Володимира; 40 років у ньому працював і 20 років очолював його український мікробіолог професор **Марко Нещадименко**.
- 1896** – у Катеринославській та Харківській губерніях запроваджено посади губернських санітарних лікарів.
- 1896** – у Києві при Університеті св. Володимира засновано Фізико-медичне товариство; ставило своєю метою зближення медицини та інших галузей природознавства, ширше використання в медицині результатів фундаментальних досліджень; очолював його проф. **М. І. Стуковенков**, один час головою був офтальмолог проф. **О. Ф. Шимановський**.
- 1896** – у Києві засновано журнал «Питання нервово-психічної медицини», виходив російською мовою до 1905 р.
- 1896** – у першій Одеській зуболікарській школі навчалося 300 студентів; більше половини – єврейської національності, оскільки в Петербурзі та Москві євреїв не приймали в державні університети.
- 1896** – в Одесі лікар **І. Марголін** заснував другу в Україні і в Одесі зуболікарську школу.
- 1901** – у Харкові засновано періодичне видання «Руський журнал шкірних і венеричних хвороб» – перше і єдине в країні спеціальне видання в цій галузі; редагував і видавав його на власні кошти професор Харківського університету **І. Ф. Зеленов**, у зв'язку з переїздом його до Москви (1910) туди перенесено редакцію журналу.
- 1901** – в Умані засновано Уманське лікарське товариство, одне з перших повітових товариств; царська влада довгий час не давала дозволу на

його створення під тим приводом, що в ньому забагато поляків та євреїв.

1901 – у Києві професор Університету св. Володимира **В. К. Ліндеман** уперше в світі за допомогою цитотоксичної сироватки експериментально відтворив гломерулонефрит.

1901 – у Києві за ініціативи **Т. Яновського, В. Високовича і К. Трітшеля** створено «Київське товариство для боротьби з туберкульозом», перше таке товариство на землях Російської імперії.

1906 – у Києві при пологовому будинку створено першу в Україні консультацію для новонароджених.

1906 – київський терапевт **М. Д. Стражеско** описав «гарматний тон» при розладі функцій серця (феномен Стражеска).

1906 – у Харкові професор університету **М. Ф. Мельников-Разведенков** заснував і редагував «Харківський медичний журнал», виходив російською мовою до 1917 р.

1906 – число населення Київської губернії становило 4 252 800 чоловік; число померлих – 108 521 чоловік; число лікувальних закладів – 297.

1911 – **Д. К. Заболотний** виділив збудника чуми з організму дикого гризуна-тарбагана, підтвердив свою гіпотезу про носіїв чумного мікроба в природі, встановив шляхи передачі чуми, довів лікувальний ефект протичумної сироватки.

1911 – у Києві в УНТ, в зв'язку із значним зростанням чисельності природничо-лікарської секції, з неї виділено окрему медичну секцію, головою залишався **М. Галин**; протягом року на засіданнях секції заслухано доповіді **М. Коса** – «Клінічний причинок до пізнання виливу крові перед сітківку», **Є. Лукасевича** – «Situs viscerum inversus totalis», **О. Черняхівського** – «Амебоїзм та пластичність неврона», **Ф. Лук'янова** – «Організація медичної допомоги в Києві нічної доби».

1911 – у Києві засновано перші дитячі ясла; дитяча смертність на той час становила 235 дітей на 1 000 народжених живими.

1911 – на Правобережній Україні запроваджено земство, організовано земську медицину.

1911 – у Софії відбувся Болгарський лікарський з'їзд, на якому опрацьовано і прийнято «Статут Слов'янського лікарського комітету та національних комітетів», в український комітет увійшли львівські лікарі **Т. Гвоздецький, Я. Березинський, М. Вахнянин**; у Львівський польський підкомітет входили **А. Глюзінські, Л. Ридигер та А. Марс**.

1911 – у Києві почав виходити журнал «Українська хата» – літературно-громадський український місячник; містив статті з питань охорони здоров'я.

1911 – у Кракові відбувся IX з'їзд польських лікарів і природознавців, в якому брали участь українські лікарі та лікарі інших слов'янських народів, зокрема російські представники – проф. **В. М. Бехтерєв** та

проф. **І. П. Павлов**, які запросили всіх слов'янських лікарів на лікарський з'їзд до Петербургу в 1912 р. Представник від Галичини д-р **Євген Озаркевич** виступив з пропозицією допустити на з'їзді промови і реферати в усіх слов'янських мовах, закликав до активної участі в з'їзді членів Українського Лікарського Товариства, зазначив важливість того, «щоб учасники з Галицької і Російської України виступили корпоративно, як одне тіло, становили разом одну національну секцію». Пропозиція була підтримана учасниками і прийнята організаційним комітетом. Однак після цього в Росії почалися нападки на В. М. Бехтерева за допущення на з'їзд української мови, великодержавні шовіністи боялися української політичної демонстрації, вважали таке рішення небезпечним для Російської імперії; з'їзд відклали, він так і не відбувся.

- 1911** – львівський професор стоматології **Антоні Цешинський** опублікував перший в Європі підручник рентгеностоматології «Рентгенологічне дослідження зубів і щелеп» (польською мовою).
- 1911** – протягом року в лікарнях Подільської губернії проведено 2 548 операцій, 42 % з них припадали на Кам'янець-Подільську губернську лікарню.
- 1911** – харківський лікар **М. П. Трінклер** зробив першу успішну операцію симпатектомії і трепанації черепа з приводу джексоновської епілепсії.
- 1911** – у Львові видавництво товариства «Просвіта» видало одну з перших науково-практичних книг на медичну тему – «Недуги пошестні. Порадник гігієнічно-лікарський» (133 с.), яку написав д-р **Євген Озаркевич** – директор Народної лікарниці, Голова Українського лікарського товариства, дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка; стала першим популярним підручником з інфекційних недуг українською мовою.
- 1911-1912** – Медична громада львівських студентів медицини за допомогою митрополита А. Шептицького створила і провадила на час літніх вакацій санаторій в Підлютому (в Карпатах біля Осмолоди) для оздоровлення студентів у час літніх вакацій.
- 1911-1913** – захворюваність на висипний тиф в Україні становила 7,0 на 10 000 населення; в Київській губернії – 1,0-3,9; на Катеринославщині та Чернігівщині – 7,0-9,9; на Волині, Полтавщині, Поділлі, Харківщині і Херсонщині – 10,0 і вище; захворюваність на поворотний тиф становила – 2,7.
- 1916** – у Києві Медичний відділ Вищих жіночих курсів перетворено в Жіночий медичний інститут; очолював його проф. П. І. Морозов, існував до 1920 р., коли влада УСРР включила його до складу Інституту народного здоров'я.
- 1916** – у Катеринославі засновано медичний відділ Вищих жіночих курсів (нині Дніпропетровська державна медична академія).

Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2017, 2022, 2027, 2032 і дальші роки

Січень

1912, 1 січня – засновано перше українське науково-популярне медичне видання – газета «Здоров'я» – орган УЛТ; головний редактор д-р **Євген Озаркевич** опублікував в ній численні праці з проблем карпатських оздоровниць та гігієни, чим заклав основи української гігієнічної науки та курортології; провадив у Львові викладання українською мовою курсу “Соматологія” в Учительській семінарії та на курсах Просвіти,

1852, 13 січня – в Харкові в сім'ї ремісника народився **Василь Якович Данилевський** – доктор медицини, професор-фізіолог, дійсний член ВУАН (1926), завідувач кафедри фізіології Харківського університету (1917-21) та Харківського медичного інституту (1921-1926). Був організатором, професором і ректором Харківських вищих жіночих медичних курсів (з 1910), організатор Українського інституту праці. Очолив Органотерапевтичний інститут (1927). Автор тритомного підручника фізіології та понад 200 наукових праць. Започаткував в Україні вивчення гіпнозу. Помер 23 листопада 1939 р.

1907, 14 січня – у с. Черняхіві Кагарлицького повіту на Київщині народився **Василь Павлович Комісаренко** – професор патофізіолог, академік АН УРСР (1951), директор Українського інституту експериментальної ендокринології (з 1937), завідувач кафедри патологічної фізіології КМІ (1949-54). З 1965 р. – директор організованого Київського НДІ ендокринології й обміну речовин МОЗ УРСР, голова Українського товариства ендокринологів. Автор і співавтор понад 300 наукових праць щодо механізмів дії гормонів на організм, запропонував гормональні препарати кортикотонін, спленін. Виступав українською і російською мовами. Помер 7 квітня 1993 року.

1912, 22 січня – народився **Олександр Якович Губергріц** – видатний радянський терапевт, професор, завідувач кафедри факультетської терапії Донецького медичного інституту (з 1960). Автор понад 255 наукових праць в галузі гастроентерології. Помер 16 лютого 1980 р.

Лютий

1902, 4 лютого – в с. Жадів на Чернігівщині народився **Тимофій Титович Глухенький** – професор, завідувач кафедри терапії (1944-57), директор (1944) Львівського медичного інституту, завідувач і професор кафедри терапії КМІ (1957-80). Автор близько 100 наукових праць, досліджував діагностику та лікування захворювань шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної та дихальної систем, ендемічний

зоб у західних областях України, бальнеотерапію на курортах Трускавець, Моршин, Любінь Великий. Помер у Києві 28 вересня 1980 р.

1862, 7 лютого – в Пирятині на Полтавщині народився **Григорій Федорович Писемський** – акушер-гінеколог, професор Київського медичного інституту (1920-30), директор акушерсько-гінекологічної клініки Київського інституту вдосконалення лікарів, науковий керівник Інституту охорони материнства і дитинства, голова Українського та Київського наукових товариств акушерів-гінекологів. Помер 25 липня 1937 р.

1897, 12 лютого – в с. Плєсківці на Тернопільщині народився **Семен Кочій** – лікар-дантист, громадський і церковний діяч в Чикаго. 1912 р. емігрував до США. Дентистичний факультет Ноствєстернського університету закінчив 1931 р., проводив у Чикаго приватну дентистичну практику, працював інструктором університету. Очолював комітети будови парафіяльних домів, вітав приїзди єпископів і патріархів. Був «Лицарем Колюмбів», засновник релігійного товариства «Прєсвятото імени». Написав багато статей про історію української громади в Чикаго. Член управи УЛТПА, адміністратор видання «Лікарського вісника». Нагороджений Папською грамотою і медаллю. Жертвував на шкільні, церковні та народні цілі. Помер 29 вересня 1991 р.

1847, 18 лютого – київський лікар **Володимир Караваєв**, професор медичного факультету університету св. Володимира, першим в Україні здійснив операцію за допомогою ефірного наркозу.

1912, 18 лютого – у Львові народився **Роман Бариляк** – професор, завідувач кафедри отоларингології Львівського медичного інституту (з 1963), вивчав склерому в Західній Україні, сприяв її ліквідації, досліджував онкологічну патологію, діагностику та лікування хронічного тонзиліту, синуситів, тимпанопластики. Автор 125 наукових праць, знавець багатьох мов, людина високої культури. Помер 22 серпня 1988 р.

1907, 22 лютого – в Курській області (Росія) в сім'ї майбутнього єпископа народився **Михайл Валентинович Войно-Ясенецький** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри патологічної анатомії Львівського медичного інституту (1945-52). Досліджував патоморфологію інфекційних захворювань, видав монографію про патогенез малярії (1950). Опісля працював у Ленінграді. Помер 30 березня 1994 р.

1822, 26 лютого – в м. Доні поблизу Дрездена в німецькій родині народився **Фрідріх Фрідріхович Мерінг** – доктор медицини і хірургії, завідувач кафедри спеціальної патології і терапії (1857-65), факультетської терапевтичної клініки (1865-86). Провадив праці і

викладання в напрямках: історія і методологія медицини, питання спеціальної патології і терапії, питання суспільної гігієни. Лекції виражали демократичні та гуманістичні ідеї. Ініціював введення в штат клінік посади асистента. Був відряджений під час війни в Кримську армію, вивчив епідемію висипного тифу у військах (1856). Помер 19 жовтня 1887 р.

1857, 28 лютого – у Костянтинограді на Полтавщині в сім'ї парафіяльного дяка одинадцятьою дитиною народився **Овксентій Васильович Корчак-Чепурківський** – видатний український гігієніст та демограф, засновник соціальної медицини в Україні та в Європі. Один із засновників Української академії наук, дійсний член ВУАН (1921), почесний голова медичної секції ВУАН, засновник часопису «Вісті Всеукраїнської академії наук», організував і очолював кафедру охорони народного здоров'я (1921-1934), очолював відділ Інституту демографії і санітарної статистики (1934-1938). В роки української національної революції був організатором медичного факультету Українського державного університету, став його деканом. За Директорії був другим Міністром народного здоров'я і опікування України (1919), брав участь у створенні Всеукраїнської спілки лікарів. Зазнав репресій тоталітарного режиму. Помер 27 листопада 1947 р.

Березень

1892, 1 березня – у Львові народився **Євгеніуш Артвіньскі** – професор, керівник клініки неврології і психіатрії Львівського університету (1936-44). Досліджував психогенні порушення моторики, неврози воєнного часу, коматозні стани, використання X-променів, застосування гіпертермії для лікування прогресуючого паралічу. Помер 10 вересня 1944 р.

1847, 17 березня – в Крячківцях на Полтавщині народився **Федір (Хведір) Вовк** – видатний український етнограф, антрополог і археолог, автор фундаментальних праць з антропології та етнографії українського народу, опублікував 455 праць. Зазнав переслідувань царської влади. Помер 13 липня 1918 р.

1902, 17 березня – в с. Виженка на Буковині народився **Опанас Шевчукевич** – лікар, скульптор, художник, літератор. Здобув медичну освіту в університеті Фрайбурга (Німеччина, 1928), захистив докторську дисертацію (1929). Багато подорожував, вдосконалювався в медицині і в мистецтві. Працював приватним лікарем на Буковині, досліджував історію карпатської народної медицини, пропонував дієтичне харчування, лікування голодом, отримав підтримку акад. М. Д. Стражеска. Створив низку портретів, скульптур, фігурки святих, його виставками в Європі захоплювалися. Під час окупації Буковини Румунами був

заарештований, втратив око. Після війни працював на кафедрі фармакології Чернівецького медичного інституту, займався мистецтвом, поетичною творчістю. Помер 1972 р.

1892, 25 березня – в с. Кисилівка на Чернігівщині народився **Гаврило Парфентійович Ковтунович** – професор, завідувач кафедри загальної хірургії, Львівського медінституту (1945-61). Засновник Львівської онкологічної школи, досліджував хірургію виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки, питання патогенезу, запропонував інфільтрацію операційного поля, модифікував метод апоневротичної сигмопексії. Помер 25 травня 1961 р.

1907, 30 березня – в єврейській сім'ї службовців Катеринославської губернії народився **Роман Ілліч Хастович** – науковець-бактеріолог, завідувач лабораторії. Закінчив Харківський медичний інститут (1931), кандидат медичних наук (1937) у Харківському бактеріологічному інституті ім. Мечникова. Заарештований НКВС, розстріляний в Києві 27 листопада 1937 р. Реабілітований у 1956 р.

Квітень

1912, 12 квітня – в с. Бортяти на Львівщині в родині священика народився **Володимир Кишакевич** – лікар-фтизіатр, видатний організатор медичної служби. Закінчив у Бельгії університет, став там доктором хірургії, терапії і педіатрії. Працював завідувачем туберкульозного диспансеру, обласної туберкульозної лікарні, головним лікарем Львівської обласної клінічної лікарні, головним фтизіатром області. Помер 5 грудня 1994 р.

1892, 18 квітня – в Маріуполі на Донеччині народився **Вадим Миколайович Іванов** – видатний український терапевт, завідувач кафедри факультетської терапії 2-го Київського медичного інституту (з 1933), пізніше – КМІ (1944-62), академік АМН СРСР та АН УРСР, учень Т. Яновського; голова правління наукового товариства терапевтів УРСР. Керівник відділу клінічної фізіології Інституту фізіології АН УРСР (1953-62). Автор праць з фізіології і патології органів травлення, онкології, опрацював метод гастрографії. Створив свою терапевтичну школу. Помер 15 січня 1962 р.

1887, 20 квітня – Харківське медичне товариство відкрило Пастерівський пункт щеплень та Бактеріологічну станцію.

1912, 22 квітня – у м. Глинянах на Львівщині народився **Василь Федорович Сенютович** – професор, завідувач кафедри загальної (з 1965) і шпитальної (1970-80) хірургії Івано-Франківського медичного інституту. Працював у галузі абдомінальної хірургії, розробив методику гастропластики, автор біля 100 наукових праць. Викладав українською мовою, зазнав утисків тоталітарного режиму. Помер 18 серпня 1982 р.

1907, 29 квітня – у Києві засновано Українське наукове товариство (УНТ), головою обрано **Михайла Грушевського** – голову НТШ у Львові. Серед перших членів-засновників були лікарі **О. Черняхівський, М. Галин, О. Корчак-Чепурківський**. Наступного року створено природничо-лікарську секцію, а пізніше (1911) виділено медичну секцію.

1862, 30 квітня – народився в с. Цеханув (Польща) **Станіслав Бонзиньскі** – професор, керівник кафедри гігієни (1899-1906) та біохімії (1906-19), декан медичного факультету (1907) Львівського університету. Закінчив природничий факультет Бернського університету (1887) та медичний факультет Гайдельберзького університету (1895). Вивчав процес лактації та біохімічний склад молока, метаболізм оксипротейнових кислот, біохімію білків і ліпідів, синтезував лікарські препарати. Дійсний член Краківської АН (1918) та Президент Польської АМН (1919). Помер 9 лютого 1929 р.

Травень

1822, 15 травня – в Ліфляндії (Естонія) народився **Християн Якович Гюббенет** – доктор медицини, професор кафедри теоретичної хірургії з офтальміатрією і госпітальною клінікою Київського університету (1850-70), закінчив Дерптський університет (1844). У Києві під час епідемії холери завідував холерним відділенням. Працював хірургом, окулістом і венерологом, заснував першу в Україні і Росії клініку по «сифілітичних хворобах». Видав перший посібник очних хвороб. Автор низки робіт з воєнно-польової хірургії, голова товариства Київських лікарів, брав участь в міжнародних з'їздах. У 1870 році переїхав до Петербурга, помер 3 червня 1873 року.

1897, 25 травня – у Кам'янці-Подільському відкрито спеціально збудовану психіатричну лікарню, одну з найкращих в країні.

1887, 27 травня – в с. Чеховіце Варшавського воєводства (Польща) в польській родині народився **Станіслав Йосипович Чарномський** – військовий лікар-хірург. Працював завідувачем хірургічного відділення Чернігівського військового шпиталю. Заарештований НКВС, розстріляний 29 вересня 1938 р. Реабілітований 11 квітня 1956 р.

1897, 27 травня – у Львові відкрито перші в історії міста хірургічну і терапевтичну клініки, їх організували й очолили професори **Л. Ридигер і А. Глюзінський**.

Червень

1882, 3 червня – в Татарстані народився **Володимир Миколайович Шамов** – видатний хірург, академік АМН СРСР (1945), завідувач факультетської хірургічної клініки Харківського медичного інституту

(1923-39), кафедри експериментальної хірургії Українського інституту експериментальної медицини, створений ним Український інститут переливання крові і невідкладної хірургії (1923-38). Голова Харківського медичного товариства. Пізніше працював у Ленінграді. Одним з перших (1919) одержав стандартні сироватки для визначення груп крові, розробив наукові основи переливання крові. Першим у світі обґрунтував можливість переливання трупної крові (1928). Запропонував оригінальний метод створення позагрудинного штучного стравоходу з тонкокишкового трансплантата, вміщеного у Філатівське стебло (операція Шамова). Помер 30 березня 1962 р.

1897, 6 червня – в м. Києві народився **Володимир Харитонович Василенко** – доктор медичних наук (1940), професор (1940), завідувач кафедри терапії КМІ (1935-41), завідувач кафедри факультетської терапії Львівського медичного інституту (1945-48), опісля в Московському медінституті (1948-67), Всесоюзному інституті гастроентерології (1967-74), академік АМН СРСР (1957). Учень академіків Ф. Г. Яновського і М. Д. Стражеска. Репресований режимом у сфабрикованій справі лікарів (1953). Автор понад 200 наукових праць, в тому числі монографій і підручників, найбільше з кардіології. Опублікував українською мовою «Метод клінічного діагнозу» (1934), підручник «Внутрішні хвороби» (1966). Разом з акад. М. Д. Стражеском запропонував класифікацію недостатності кровообігу (1935). Розвинув вчення про міокардіодистрофії та вади серця, вніс значний внесок в актуальні проблеми гастроентерології, патології нирок, легеневої системи. Помер 19 грудня 1987 р.

1892, 12 червня – в с. Тетильківці колишньої Волинської губернії (тепер Тернопільська обл.) в родині священика народився **Арсен Річинський** – лікар, літератор, громадський діяч, ідеолог українізації православ'я на Волині. Закінчив медичний факультет Київського університету (1919), отримав у польської влади роботу в лікарнях Волині. Працюючи у м. Володимирі-Волинському став боротися за українізацію Волинської Автокефальної православної церкви, проте московське керівництво різко спротивилося Волинському єпархіальному з'їзду у 1921 р. Згодом організовано з'їзд 1927 року, який за доповіддю А. Річинського прийняв ухвалу надання Православній Церкві у Польщі українського національного характеру і її українізації. У 1929 р. проросійський Синод оголосив анафему А. Річинському, але 1930 р. зняв її. Він працював над книгою «Проблеми української релігійної свідомості». З приходом більшовиків його заарештовано, засуджено на 10 років. Опісля залишався в Казахстані, працював лікарем-судмедекспертом. Помер 13 квітня 1956 р. УАПЦ встановила медаль «Арсен Річинський» за розвиток Української Православної церкви.

1842, 24 червня – в м. Ризі народився **Федір Карлович Борнгаупт** – доктор медицини, професор, завідувач кафедри теоретичної хірургії з госпітальною клінікою Київського університету (1883-1903). Закінчив Дерптський університет (1867), удосконалювався за кордоном. Видатний лікар-хірург, мислитель, впроваджував в хірургічні клініки антисептику, навчав лікарів Києва діагностувати туберкульоз, проводив з високими результатами радикальні операції. Заснував і очолював Київське товариство боротьби із заразними хворобами, видав вперше «Руководство по хирургической патологии и терапии» (1890). Помер 10 березня 1905 року.

Липень

1862, 1 липня – народився **Георгій Георгійович Брюно** – доктор медицини, професор, керівник акушерсько-гінекологічної клініки Київського університету (1913-19), організував боротьбу із злоякісними утвореннями. Вперше в Україні робив операції абдомінальної екстирпації шийки матки, ураженої раком. Протягом багатьох років очолював Товариство охорони материнства і дитинства в Україні, брав участь в революційному русі. Помер 16 грудня 1919 року.

1892, 2 липня – у с. Ветошкіно Нижегородської губернії (Росія) народився **Михайло Сергійович Спіров** – професор, завідувач кафедри анатомії КМІ (1930-1971), автор понад 100 праць та 5 монографій про будову ЦНС, лімфатичної системи. Опублікував книгу “Київська анатомічна школа” (1965), привів деякі дані про довго замовчуваних режимом українських анатомів. Створив радянську школу анатомів. Помер 17 червня 1973 р.

1892, 4 липня – у с. Софіївці Амурського краю у родині переселенця з Чернігівщини народився **Андрій Андрійович Журавель** – лікар-фтизіатр, науковець, активний учасник Української національної революції 1917-1921 рр. Обирався членом Центральної Ради, був у складі військово-санітарної місії в Берліні (1918). У Харкові лікар туберкульозного санаторію, в'язничний лікар, автор праці «Туберкульоз у в'язницях». В комісії Наркомату охорони здоров'я підняв питання про негайне припинення голоду в УРСР. Розстріляний НКВД 20 жовтня 1938 р. Замовчуваний в УРСР. Реабілітований 1994 р.

1902, 5 липня – у с. Голошинці на Тернопільщині народився **Роман Осінчук** – видатний терапевт у Львові та в еміграції, дійсний член НТШ, професор Українського університету в Нью-Йорку та Українського католицького університету в Римі, почесний доктор Українського вільного університету в Мюнхені, засновник та редактор «Лікарського вісника» в Америці. Працював спочатку в Народній

лічниці, першим проводив електрокардіографічне дослідження хворих, активний член УЛТ з 1931 р. За німецької окупації був членом уряду Я. Стецька, міністром здоров'я, співпрацював з М. Панчишиним, після його смерті очолював клініки медичних курсів. З 1944 р. на еміграції. Помер 11 лютого 1991 р.

1912, 14 липня – в с. Микитинці Косівського повіту на Прикарпатті в родині священика народився **Платон Лушпинський** – лікар-стоматолог, учасник національно-визвольної боротьби. Навчався у Варшаві та Берліні, був лікарем-стоматологом у дивізії «Галичина». Лікував митрополитів Йосипа Сліпого та Андрея Шептицького. У 1945 р. його арештовано, засуджено на Колиму. 1958 р. повернувся на Львівщину, в Перемишлянах працював лікарем-стоматологом. Помер 25 червня 1997 р.

1872, 18 липня – у Москві народився **Олексій Петрович Кримов** – доктор медицини, професор госпітальної, пізніше факультетської хірургічної клініки Київського університету (1912-23), факультетської хірургії КМІ (1930-54), академік АМН СРСР (1945), голова Українського товариства хірургів. Відвідав низку хірургічних клінік Європи, брав участь в організації українського медичного інституту в Києві, видав український підручник «Спеціальна хірургія» (1940, 1948). Автор понад 135 наукових праць, 10 монографій з проблем клінічної хірургії, травм черепа, мозкової інфекції, вогнепальних аневризм, абсцесів легень, грижів, з хірургії воєнного часу. Перший у світі встановив наявність в онкологічній клітковині лімфатичних вузлів. Помер 11 грудня 1954 року.

Серпень

1627, 21 серпня – у Києві надруковано «Лексикон» **Памви Беринди** (уродження Прикарпаття) – перший друкований словник давньоукраїнської мови з перекладом і тлумаченням термінів тодішньою українською літературною мовою, містив терміни про хвороби та здоров'я. Перевиданий в друкарні біля Орші 1653 року.

1892, 19 серпня – у Харкові народилася **Єлизавета Костянтинівна Приходькова** – професор-фізіолог, член-кор. АН УРСР (1951), завідувач лабораторії Українського НДІ експериментальної ендокринології (1919-49), завідувач кафедри нормальної фізіології Харківського медінституту (з 1946). Вивчала дію екстрактів органів, тканин, залоз внутрішньої секреції на організм, адаптаційно-трофічну роль симпатичної нервової системи, стимулюючи дію ацетилхоліну в секреторному процесі. Померла 12 серпня 1975 р.

1892, 30 серпня – у Станіславові (нині Івано-Франківськ) народився **Станіслав Лясковніцкі** – професор, керівник курсу і клініки урології Львівського університету (1928-42). Удосконалив хірургічну техніку

та діагностичні методи в урології, широко впроваджував санаторно-курортне лікування сечокам'яної хвороби, один з перших застосував радій для лікування пухлин сечового міхура. Пізніше працював у Варшаві та Кракові. Помер 9 лютого 1978 р.

Вересень

1847, 5 вересня – в Новочеркаську народився **Андрій Васильович Ходин** – лікар-офтальмолог (навчався в Харківському університеті), доктор медицини, завідувач кафедри очних хвороб Університету св. Володимира, (1881-1903), засновник Київської школи офтальмологів і першого в Росії фахового журналу «Вісник офтальмології». Автор підручників і численних праць. Помер 10 лютого 1905 р.

1882, 6 вересня – у Львові в незаможній родині селянського походження народився **Мар'ян Панчишин** – найпопулярніший в Галичині український лікар-терапевт, активний громадсько-політичний діяч, декан та ректор Українського (таємного) університету у Львові (1921-25), дійсний член НТШ, професор Львівського медичного інституту (1939-41), автор низки наукових праць з внутрішніх та інфекційних недуг. У 1941 р. уникнув евакуації, добився в німецької окупаційної влади дозволу відкрити Медичні фахові курси. Помер 9 жовтня 1943 р.

1887, 7 вересня – у Львові народився **Адріян Демяновскі** – професор, керівник кафедри психіатрії (1929-44). Досліджував антропологічні предикції психічних захворювань, психопатологію і психотерапію. З 1946 р. у Вроцлавській медичній академії. Помер 29 грудня 1959 р.

1887, 10 вересня – у Харкові народився **Олександр Васильович Нагорний** – фізіолог, геронтолог, доктор біологічних наук, член-кор. АН УРСР (1948), завідувач кафедри фізіології людини і тварин Харківського університету (1929-53), дійсний член Харківського наукового медичного товариства (1918). Автор праць з питань вікової фізіології та біохімії, проблем старіння і смерті. Помер 11 травня 1953 р.

1907, вересень – у Києві при Вищих жіночих курсах з ініціативи професорів відкрито Медичний відділ – Вищі жіночі медичні курси з університетською програмою.

Жовтень

1857, 1 жовтня – в Ярославській губернії народився **Олександр Дмитрович Павловський** – хірург і мікробіолог, професор кафедри хірургічної патології і терапії Університету св. Володимира (1889-1912), організатор Київського товариства боротьби з заразними хворобами і Пастерівської станції, один із засновників і перший директор Київського бактеріологічного інституту (1896), завідувач

відділу сироваток цього інституту. Опублікував понад 100 наукових праць, першим виготовив і застосував протидифтерійну сироватку. Помер 8 жовтня 1944 р.

1877, 6 жовтня – в м. Буськ на Львівщині народився **Степан-Костянтин Гриневецький** – один з перших українських лікарів і громадських діячів в Чикаго (США). Закінчив медицину у Віденському університеті, працював асистентом і доцентом у Загальному шпиталі Відня. З 1907 р. в Чикаго, лікар в шпиталях, викладач медичного коледжу, активний учасник українського громадського і політичного життя. Видавав тижневики, виступав з концертами. Зібрав Українську сотню при Іллінойській національній гвардії. Помер у 1942 р.

1877, 7 жовтня – в м. Сувалки в Польщі в родині військового юриста народився **Сергій Аркадійович Томілін** – професор-гігієніст, санітарний статистик, демограф, завідувач кафедри соціальної гігієни Харківського медичного інституту (1925-32), завідувач сектору захворюваності Всеукраїнського інституту здоров'я, старший науковий співробітник Інституту демографії і санітарної статистики (1934-38), завідувач відділу Українського науково-дослідного бюро санітарної статистики (1938-40), завідувач відділу статистики Українського інституту епідеміології і мікробіології (1945-52). Знайомився з санітарно-гігієнічною роботою в Будапешті, Парижі, Дрездені (1909-11). У 20-х роках почав вивчення економічних проблем демографії і соціальної гігієни. Опублікував українською мовою «Досвід санітарного опису України» (1920). Керував статистикою на Україні в 1918, 1922-1930 рр., був видатним вченим санітарним статистиком України, опублікував статті з історії гігієни та інших галузей медицини. Під час німецької окупації викладав у Київському медичному інституті. Зазнав репресій тоталітарного режиму, замовчування праць. Помер 12 липня 1952 року.

1882, 15 жовтня – в Ростові-на-Дону в українській сім'ї народився **Павло Олександрович Кучеренко** – видатний лікар-патологоанатом, професор, завідувач кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту (1920-36), директор патологоанатомічного інституту при КМІ, завідувач кафедри патологічної анатомії Інституту вдосконалення лікарів та Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту, талановитий дослідник і педагог. Один з організаторів у 1918 р. українського медичного факультету у Київському університеті. Сформував першу українську школу патологоанатомів. Помер 28 травня 1936 р.

1902, 25 жовтня – в Тереховлянському повіті на Тернопільщині в родині священика народилася **Ярослава Патрило** – лікарка-терапевт, педагог і науковець. Закінчила Краківський університет (1930). Працювала в клініках Львівського університету (1930-32), у лікарнях

Львова. Асистент кафедр факультетської терапії Львівського (1944-48) та Івано-Франківського (1948-68) медичних інститутів. Автор праць з лікування захворювань серцево-судинної системи, ревматизму, робітників лісової промисловості. Висококваліфікований лікар-практик і педагог, викладання завжди проводила українською мовою. Померла в середині 1970-х років.

1912, 25 жовтня – помер проф. **Генрик Кадий**, перший професор відновленого у 1894 р. медичного факультету Львівського університету, керівник кафедри описової анатомії, ініціатор і організатор будівництва медичного містечка на вул. Пекарській.

1872, 26 жовтня – в м. Гембін (Польща) народився **Теофіл Залевскі** – професор, керівник кафедри оториноларингології Львівського університету (1919-44). Організував перший оториноларингологічний стаціонар у Львові (1924), президент Львівського лікарського товариства (1924). Автор близько 50 праць, розділів підручника. Досліджував фоніатрію, термодіагностику і клініку мастоїдитів, склерому, туберкульоз ЛОР-органів, військову оториноларингологію. З 1946 р. у Вроцлавській медичній академії. Помер 12 жовтня 1954 р.

Листопад

1892, 7 листопада – народився **Михайло Сидорович Коломійченко** – професор хірургії, завідувач кафедри загальної хірургії КМІ (1955-73), заступник директора з наукової роботи (1930-35), декан стоматологічного факультету (1931-34). Автор понад 130 наукових праць з хірургії стравоходу шлунку, підшлункової залози, з невідкладної хірургії. Першим в Україні здійснив складні пластичні операції створення штучного стравоходу. Учень українського професора Євгена Черняхівського, видав низку публіцистичних нарисів українською мовою. Помер 30 травня 1973 р.

1902, 8 листопада – у м. Делятині на Станіславщині (тепер Івано-Франківська обл.) народився **Роман Могильницький** – лікар, політичний і громадський діяч на Волині, репресований комуністичним режимом. Закінчив Познанський університет (1933), проводив приватну практику у Рівному, став секретарем повітової організації УНДО, проводив українську націоналістичну агітацію антипольського характеру. В січні 1939 р. висланий польською поліцією з Волині. В осени 1939 р. репресований більшовиками. У середині 1960-х років жив у Африці. Дата смерті невідома.

1812, 15 листопада – в м. Ріхнов (Чехія) народився **Ігнац Віктор Гавранек** – професор, керівник кафедри загальної патології та судової медицини Львівського університету (1851-74), доцент філософського факультету (1875-80). Проводив велику практику у Львові як окуліст. Помер 9 лютого 1888 р.

1882, 16 листопада – в станиці Гостагаєвській на Кубані в селянській грецькій родині народився **Іван Васильович Попандопуло** – лікар акушер-гінеколог, професор Харківського інституту вдосконалення лікарів. Закінчив Харківський університет, працював завідувачем хірургічного відділення Харківського військового шпиталю, організував (1921) і очолював 16 років перший в Україні пологовий будинок, ініціював створення першої акушерсько-гінекологічної лікарні в робітничому районі Харкова, розробив методи лікування жінок. Заарештований НКВС у 1937 р., розстріляний 15 лютого 1938 р. Реабілітований 26 січня 1956 р.

1902, 20 листопада – в с. Сілець на Львівщині народився **Михайло Волошанський** – лікар загальної практики та військовий лікар у Польщі. Закінчив Львівський університет (1927), працював акушер-гінекологом біля Варшави, після 1944 р. – військовим лікарем у Любліні. Очолив військову службу здоров'я у Люблінському воєводстві. Помер 7 липня 1981 р.

1887, 27 листопада – в с. Заздрість на Тернопільщині народився **Пилип Родіон Сліпий** – лікар УСС і УГА, учасник національно-визвольної боротьби. Медицину закінчив в університеті Грацу (Австрія, 1922). Працював лікарем Українських Січових стрільців, Української Галицької армії, проводив загальну лікарську практику в м. Струсів. Безкоштовно лікував бідних, користувався пошаною жителів сіл. У період 2-ї світової війни лікував бідних, користувався пошаною жителів сіл. У період 2-ї світової війни лікував поранених повстанців, допомагав медичній службі УЧХ УПА, вступив лікарем до дивізії «Галичина». Емігрував на захід, помер 1 червня 1948 р.

Грудень

1892, 1 грудня – в с. Паньківка на Катеринославщині народився **Євген Онисимович Коноваленко** – подвижник сільської медицини, жертва більшовицьких репресій. Закінчив Харківський медичний інститут (1931), завідувач лікарні села Кірове Запорізької обл. Всі сили віддавав лікуванню хворих, дотримувався незалежного мислення, не реалізував заходів тоталітарної системи. Арештований у липні 1941 року, після 1945 року загинув у концтаборі ГУЛАГу.

1907, 20 грудня – у Києві в родині військового лікаря народився **Геннадій Шульц** – український лікар-гігієніст, доктор медицини, професор, дослідник історії медицини в Україні та Німеччині. Закінчив Київський медичний інститут (1931). Завідувач санітарно-технічного відділу «Донбасводтресту» в м. Червоний Промінь (1931-34), київський обласний інспектор санітарії, обласний епідеміолог, асистент Київського бактеріологічного інституту, учасник і доповідач загальносоюзних, республіканських, обласних та ін. з'їздів і нарад з

питань гігієни і санітарії, підготував санітарно-гігієнічні описи багатьох міст. У 1942-1943 рр. завідував відділом охорони здоров'я Київської міської управи. Емігрував до Німеччини, працював лікарем, завідувачем бібліотеки, директором Інституту з вивчення СРСР у Мюнхені (1958-72). Співпрацював з редакцією Енциклопедії українознавства як медичний редактор (з 1978), написав і видав 28 звітів з вивчення СРСР, близько 200 статей, понад 200 біографій медиків і біологів, редактор багатьох збірників. Обраний асоційованим професором Фордемського університету у Нью-Йорку (1958). Отримав низку міжнародних нагород. Дата смерті невідома. В УРСР його замовчували.

1907, 21 грудня – в с. Заболоття (Польща) народилася **Анастасія Якимівна Гаврилюк** (сестра письменника О. Гаврилюка) – професор, завідувач кафедри фармакології ЛМІ (1957-70). Досліджувала нові лікарські засоби рослинного походження і синтетичних сполук, фармакодинаміку ліків. Померла 25 грудня 1973 р.

1772, 22 грудня – Імператриця Австро-Угорщини Марія Терезія з метою поліпшення медичного обслуговування населення, розвитку медичної освіти і науки призначила декретом доктора медицини **Андрія Крупинського** крайовим протомедиком Галичини і професором, передбачалося відкриття у Львові університетського медичного й акушерського колегіумів.

1887, 27 грудня – у с. Сverdликовому на Київщині народився **Іван Вікентійович Студзинський** – хірург і топографоанатом, професор, завідувач кафедри оперативної хірургії і топографічної анатомії Київського медичного інституту (з 1930), був коротко засудженим у 1931 р. Професор Львівського (1944-65) медичного інституту. Брав активну участь в українських медичних виданнях 1920-х років, в роботі українського медичного інституту, пізніше – в окупованому гітлерівцями Києві. Помер 11 вересня 1966 р.

1817, 28 грудня – в м. Ревелі (нині Таллінн – Естонія) у дворянській сім'ї народився **Олександр Петрович Вальтер** – засновник і керівник кафедри анатомії Київського університету (1844-68), організатор і перший директор анатомічного театру, одного з найкращих в Європі. Закінчив Дерптський університет, вдосконалювався в лабораторіях Й. Мюллера та К. Рокитанського. Працював в галузі функціональної морфології, фізіології кровообігу, загальної фізіології. Задовго до К. Бернара в досліджах на жабах відкрив регулювальний вплив симпатичних нервів на тонус кровоносних судин (1842). Завдяки численним дослідженням над теплоутворенням і терморегуляцією (1862) став піонером гіпотермії. Помер 23 вересня 1889 р.

1902, 28 грудня (10.01.1903) – у Варшаві в козацько-шляхетській родині, що походила з Чернігівщини, народився **Василь Плющ** – лікар-

фтизіатр, доктор медицини, професор кафедри туберкульозу, працював науковцем Київського НДІ туберкульозу (1931-41), в окупованому Києві в медичному інституті (1941-43), у Львові та Братиславі, в еміграції працював у протитуберкульозних лікарнях і санаторіях в Німеччині, найвизначніший історик української медицини. Активний член УВАН, УВУ, НТШ, Інституту для вивчення СРСР, один із засновників Медичної секції УВАН, заснував і очолив спілку визволення України на чужині. Автор близько 120 праць з експериментальної медицини, туберкульозу, внутрішніх недуг, соціальної гігієни та історії медицини, 2-х томів “Нарисів з історії української медичної науки і освіти”, автор і редактор книги “Матеріали до історії української медицини”, матеріалів з медицини в Енциклопедії українознавства. Опублікував понад 50 статей на політичні, суспільні та ідеологічні теми. Помер в Мюнхені 16 листопада 1976 року. В УРСР його ім'я та праці були заборонені.

1092, грудень – у Києві в Пилипівку (грудень) померло від пошестей близько 7000 осіб.

Визначні персоналії та події, відомі за роками

862 – Кирило і Мефодій уклали азбуку «Кирилицю» слов'янською мовою, почали друкувати Євангеліє, а згодом також книги про хвороби, ліки та способи лікування.

1222 – у монастирі Києво-Печерської Лаври запроваджено догляд і лікування хворих, використовуючи традиції монастирської медицини Візантії, перейняті після хрещення України-Русі.

1377 – міщани Львова (яких було на той час 4 тисячі) заснували свій шпиталь для хворих, немічних і бідних.

1392 – у Львові аптекар Клеманс запровадив першу в Україні приватну аптеку.

1397 – у Білоозері монах Києво-Печерської Лаври Кирич заснував монастир, в якому лікував хворих.

1472 – у Києві діяльність цеху цирульників нормувалася Статутом, який згідно з Магдебурським правом затверджував магістрат міста, копія статуту збереглася у Центральному державному історичному архіві України в Києві.

1512 – у Львові за західноєвропейським взірцем засновано цех цирульників; учнів цеху вчили голярській справі, вмінню робити кровопускання, ставити банки, виривати зуби, вправляти вивихи, перев'язувати рани, виготовляти пластирі для лікування ран.

1512 – видано першу в Польщі працю з гігієни Мацея з Мехова «Conservatio sanitatis» (Збереження здоров'я), була поширеною на українських землях.

- 1522** – у Львові Ставропігійське Братство заснувало при церкві Успення Богородиці (на вул. Руській) шпиталь на 10-20 хворих. Його утримували на благодійні пожертвування, хворим надавали допомогу ченці домашніми народними засобами. Шпиталь проіснував понад 200 років.
- 1552** – у Запорізькій Січі почала розвиватися військова медицина, лікування поранених козаків зосереджувалося у лічницях Межигірського і Трахтемирівського монастирів.
- 1557** – у Кам'янці-Подільському засновано цех хірургів.
- 1572** – у м. Трахтемирові, де знаходився центр реєстрового козацтва, засновано при монастирі один з перших козацьких шпиталів; виник з потреби лікування поранених і хворих козаків Запорізької Січі, яку 20 років раніше Дмитро-Вишневецький Байда заснував на Дніпрі на острові Мала Хортиця.
- 1577** – в Острозі на Волині князь Костянтин Острозький, український магнат і меценат, заснував Острозьку академію – греко-слов'яно-латинську колегію, першу вищу школу в Україні, яку називали «Острозькі Афіни», при ній відкрито шпиталь із медичним класом – прообраз медичного факультету.
- 1592** – у Львові за статутом цеху цирульників вимагалось від членів знання грамоти, майстер мав 3-4 учнів, які навчалися в нього 3 роки, опісля ще 3 роки працювали підмайстром, після чого складали іспит на майстра.
- 1612** – у Кракові надруковано том п'ятитомного зільника (гербарія) Симеона Сиреніуса, доктора медицини, деякий час працював у Львові, став професором Краківського університету, описав лікарські рослини Покуття та Львівщини.
- 1617** – у Замості недалеко Львова доктор медицини Еразм Сикст, львів'янин, дослідив мінеральні води місцевості Шкло і видав книгу «Про теплиці в Шкло» (польською мовою).
- 1632** – Рембрандт створив картину "Урок анатомії доктора Тульпа", яка прикрашає ряд анатомічних музеїв і кафедр України.
- 1642** – львів'янин Пилип Ляшковський здобув у Падуанському університеті диплом доктора медицини.
- 1647** – у м. Барі засновано цех хірургів.
- 1662** – у Львові Ставропігійське братство побудувало лікарню на території Онуфріївського монастиря.
- 1702** – вийшов “Літопис Самовидця”, в якому є згадки про хвороби і їх лікування.
- 1712** – Петербурзькою владою запроваджено на українських землях щоквартальну звітність церков про кількість тих, що народилися і померли (чоловічої статі).
- 1722** – у с. Васильків на Київщині в сім'ї священника народився **Іван Григорович Кашинський** – військовий лікар, почесний доктор

медицини і хірургії, працював у Росії. Автор книжки “Наука про ліки”, в якій подав класифікацію, опис та спосіб вживання понад 400 лікарських засобів, показав можливість лікування сечокам’яної хвороби мінеральними водами. Першим у країні піднявся на повітряній кулі. Помер у 1846 р.

1722 – у м. Ромни на Полтавщині народився **Іван Андрійович Полетика**, український лікар і вчений, професор Кільського університету (1755-76), один з перших вітчизняних професорів у Росії. Навчався в Київській Академії, медицину студіював у м. Кіль (Гольштинія) і в Лейдені. Працював в Петербурзі, дивізійним лікарем в Генеральному сухопутньому шпиталі. З 1763 р. у Василькові під Києвом, як карантинний лікар. Помер 1783 р.

1732 – в Україні в Чернігівському полку знаходилося 118 шпиталів для хворих і немічних; у Лубенському – 107; Миргородському – 29; Ніжинському – 138; Полтавському – 42; Переяславському – 52; усього в 7 полках лівобережної України було 589 шпиталів; більшість з них були невеликими, в середньому на 5 чоловік. Закладали їх, переважно, при церквах і монастирах.

1742 – у Києві цех цирульників через брак фахівців об’єднано з цехом кравців. Цех періодично то розвивався, то втрачав самостійність, Навіть на початку ХІХ ст. майже всі цирульники Києва були неграмотними, лікували виключно засобами народної медицини.

1772 – відбувся перший поділ Польщі, Галицьку Русь приєднано до Австро-Угорської імперії як Королівство Галичини і Лодомерії (Володимирії), у Галичині працювало тоді 16 дипломованих лікарів.

1777 – у м. Єлисаветграді лікар фортеці св. Єлизавети Д. Вовченецький організував перший військовий шпиталь для потреб гарнізону.

1782 – український лікар **Олександр Михайлович Шумлянський**, уродженець Полтавщини, захистив у Страсбурзькому університеті докторську дисертацію «De structura renum» (Про будову нирок), в якій він на 60 років раніше Боумена описав вперше клубочкову капсулу нирок (капсула Шумлянського) та петлі мозкової частини ниркових каналців (петля Шумлянського).

1782 – уродженець Полтавщини **Нестор Максимович-Амбодик** першим з українських і російських лікарів отримав у Петербурзі звання професора акушерства.

1782 – **Данило Самойлович** після захисту докторської дисертації у Лейденському університеті опублікував працю «Роздуми про щеплення чуми з описанням трьох обкурюючих порошків».

1787 – у Києві за Васильківським шлагбаумом коштом магістрату збудовано для цивільного населення перший в Україні шпиталь для лікування «прилипчивих» (інфекційних) недуг, насамперед для хворих на віспу.

- 1787** – в Єлисаветграді в період російсько-турецької війни для потреб армії заходами Данила Самойловича при військовому шпиталі засновано першу в Україні Медико-хірургічну школу, фактично стала першою вищою медичною школою на Лівобережній Україні, навчання здійснювалося за підручниками латинською, німецькою та російською мовами.
- 1792** – у с. Соловіївці на Житомирщині у сім'ї дяка народився **Йосип Калинський-Гелита** – видатний терапевт і офтальмолог свого часу, академік, вихованець Київської академії. Працював у Петербурзі, автор праць з терапії і фармакології, одного з перших підручників з рецептури, редактор «Военно-медицинского журнала». Помер 1858 р.
- 1792** – після семирічного навчання у Краківському університеті ступінь доктора медицини, хірургії та акушерської справи здобув **Яків Постоловський**, уродженець Вінничини, перший дипломований український лікар на Вінничині.
- 1792** – у Гродно почало виходити перше в Російській імперії медичне видання «Pismo tygodniowe medyczne», було відоме українським медикам.
- 1792** – у Києві відкрито перший військовий шпиталь європейського рівня.
- 1797** – у м. Полтаві лікар **Іван Тишевський** своїм коштом побудував міську лікарню для безплатного лікування незаможних хворих – одну з перших лікарень у провінції.
- 1797** – в Єлисаветграді після закінчення російсько-турецької війни царський уряд закрив медико-хірургічну школу, учнів перевели до Московського та Петербурзького училищ.
- 1802** – у Києво-Могилянській академії відкрито медичний клас, який за своїм рівнем мав відповідати тодішнім медичним школам. Керівником і першим викладачем був відомий тоді вчений-медик **Опанас Масловський**. Академію закінчило біля 740 українських лікарів.
- 1802** – у Львові професори медицини Крауснекер, Седей, Мазох, Кней і Крадотцер заснували своїм коштом заклад для безплатного щеплення віспи.
- 1802** – в Гамбургу вийшла книга німецького лікаря Й. В. Меллера «Подорож з Волині до Херсона», в якій згадується про аптеки Кременчука.
- 1812** – у Переяславі на Полтавщині в сім'ї ректора семінарії народився **Андрій Козачковський** – український лікар, приятель Тараса Шевченка. Закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, працював у Переяславі. З жовтня 1845 по січень 1846 року гостив і лікував хворого поета. Зібрав колекцію Шевченкових малюнків, опублікував спогади про поета. В його садибі Т. Шевченко написав низку творів, листувався з ним до кінця заслання. В його будинку створено історичний музей, де є експозиція, присвячена Т. Шевченку.

- 1812** – з початком Вітчизняної війни лікарів, що працювали в Україні, мобілізовано до армії, залишилося небагато лікарів похилого віку, які мали обслуговувати місцевих хворих.
- 1812** – в Одесі спалахнула епідемія чуми, яка тривала з червня 1812 по січень 1813 року; за цей час в місті захворіли на чуму 3022 особи, з них померло 2407 осіб.
- 1817** – російська влада закрила Києво-Могилянську академію як найвищу світську школу в Україні, перетворивши її в Київську духовну академію з обов'язковим користуванням книгами лише російською мовою.
- 1827** – на Прикарпатті засновано Трускавецький курорт, збудовано перше приміщення для ванн, будинки для проживання приїжджих хворих.
- 1832** – у Львові відкрито клінічну інфекційну лікарню.
- 1837** – у м. Вільно в єврейській сім'ї народився **Савелій Григорович Ковнер** – лікар, відомий на українських землях історик медицини. Вчився в рабинській школі, був викладачем єврейського училища, опісля закінчив Університет св. Володимира і став земським лікарем, працював довгий час у м. Ніжині, опісля в Києві. Знав багато мов, в тому числі стародавніх, підготував фундаментальні праці з історії медицини Стародавнього Сходу, Греції та Риму, основані на першоджерелах; йому належать три томи із всесвітньої історії медицини (1878, 1893 та 1897). Помер 1896 року.
- 1837** – вийшла книга доктора медицини **Якима Чаруковського**, уродженця с. Пологи на Полтавщині, «Военно-похідна медицина» у 5 томах, була удостоєна Демидівської премії.
- 1842** – у м. Сімферополі народився **Олександр Степанович Яценко** – хірург, доктор медицини, професор кафедри теоретичної хірургії Університету св. Володимира, довголітній завідувач хірургічного відділу Київського військового шпиталю. Був новатором, одним з піонерів пластичної хірургії, опрацював метод вільного перещеплення шкіри. Великий гуманіст і благодійник, один із найбільш популярних у свій час лікарів Києва. Помер 5 жовтня 1897 р. Могила його на цвинтарі “Аскольдова могила” зруйнована більшовиками у 1934 р.
- 1842** – у Петербурзі в родині професора медицини з давнього козацького роду Петра Пелехіна народився **Павло Пелехін** – лікар-хірург, науковець і меценат, завідувач хірургічної клініки Петербурзької медико-хірургічної академії. Одним із перших в Росії впровадив антисептику, з якою ознайомився в клініці Лістера в Лондоні, публікував наукові праці. Палкий прихильник української культури та національного відродження, разом з батьком передали НТШ у Львові кошти (80 000 корон) на побудову хірургічної клініки майбутнього Львівського українського університету. Помер 1917 р.

- 1842** – новим статутом Росії запроваджено для університетів предмет “Історія і література медицини”, який читали переважно професори іноземного походження.
- 1842** – київський лікар **Олександр П. Вальтер** відкрив судинозвужувальну дію симпатичних нервів.
- 1842** – **Олексій М. Філомафітський** разом з хірургом **Василем А. Басовим** уперше виконали операцію накладання нориці шлунку у собаки (фістула Басова).
- 1842** – у Києві при Кирилівській церкві засновано бібліотеку фельдшерської школи.
- 1847** – у Закарпатті народився **Нестор Дмитрович Монастирський** – професор Клінічного інституту в Петербурзі. Першим у світі розробив і успішно виконав операцію анастомозу жовчевого міхура з тонкою кишкою, одним з перших виконав операцію гастроентеростомії.
- 1847** – в Ужгороді відкрито невелику міську лікарню.
- 1857** – в Одесі в сім’ї єврейського вчителя народився **Яків Юлійович Бардах**, учень І. Мечникова. Професор мікробіолог Одеського університету (1895-1929), досліджував сказ, дифтерію, черевний і поворотний тифи, один з організаторів першої в країні бактеріологічної станції з антирабічним відділом (1886). Організував в Одесі одну з перших в країні станцію швидкої медичної допомоги (1903). Незалежно від Е. Берінга та Е. Ру опрацював методику виготовлення протидифтерійної сироватки (1891-1894). Помер 17 липня 1929 р.
- 1857** – на Чернігівщині в дворянській сім’ї польського походження народився **Володимир Валеріанович Підвисоцький** – видатний патолог і бактеріолог, професор загальної патології в Києві, організатор і перший декан медичного факультету в Одеському університеті (1900-05). Пізніше працював в Петербурзі. Проводив дослідження в галузі мікробіології, імунітету, патології інфекцій, ендокринології, вияснив закономірності регенерації залозистих органів. Написав підручник «Основи загальної та експериментальної патології» (1891), який перекладено французькою, німецькою, японською та іншими мовами. Помер 22 січня 1913 р.
- 1857** – у с. Мишині Коломийського повіту на Прикарпатті народився **Володимир Кобринський** – лікар і громадський діяч в Галичині. Працював у Коломії та Львові, був у числі членів-засновників УЛТ, виступав із статтями на медичні теми. Знавець народної медицини, підтримував дружні стосунки з І. Франком, Л. Українкою, В. Гнатюком, М. Грушевським, І. Трушем. Помер 1942 р.
- 1862** – у с. Бедриківцях на Тернопільщині в родині священика народився **Роман Ярославич** – лікар і громадський діяч. Медичну освіту здобув у Краківському університеті, філософську – у Львівському і

Віденському університетам. Працював у м. Борщеві, Станіславові, автор публіцистичних статей в українських часописах у Відні, діяльний член «Просвіти». Зазнав арештів польської поліції. Помер 28 травня 1934 р.

1862 – у Криму в Феодосії почав виходити один з перших в Російській імперії медичний часопис «Медицинский вестник» – другий медичний часопис на українських землях (виходив до 1886 р.).

1862 – київський лікар, професор анатомії й фізіології Університету св. Володимира, **Олександр П. Вальтер** провів досліди з охолодження кроликів до 20 градусів Цельсія, показав збільшення безпеки операції при зниженні температури, тим самим заклав основи застосування в медицині гіпотермії.

1862 – уродженець Харкова лікар **Іван Щолков** організував у Харківському університеті першу в Україні фізіологічну лабораторію для дослідження фізіології газообміну та м'язів.

1867 – у с. Собичі Кролевецького повіту на Чернігівщині в сім'ї сільського дзвонаря народився **Григорій Семенович Іваницький** – видатний український хірург, організатор і професор першої кафедри стоматологічної хірургії (1922), головний хірург і консультант Київських шпиталів. В червні 1918 р. організував роботу Всеукраїнської спілки лікарів, працював у Київському комітеті УЧХ, одним з перших почав викладати хірургію рідною мовою. Голова Київського хірургічного товариства (1925-29). Підданий репресіям, 1928 р. звільнений з інституту. Помер 19 березня 1942 р.

1867 – в Одесі **М. В. Скліфосовський** здійснив перші операції гриж у дітей.

1867 – у Київській губернії народилося 104 464 осіб, померло 67 264, природний приріст становив 37 200 чоловік.

1872 – хірург **Іван Мікулич-Радецький** та **Олександр А. Владіміров** запропонували остеопластичну ампутацію стопи (операцію Владімірова-Мікулича).

1872 – у клініці шпитальної хірургії університету св. Володимира **С. П. Коломнін** зробив уперше в Україні переливання дефібринованої крові.

1872 – Київ пережив найлютішу в XIX ст. епідемію холери, смертність досягала 38 відсотків.

1872 – першим протомедиком в Галичині (у Львові) призначено доктора **Анджея Крупінського**.

1872 – в Австро-Угорщині, в тому числі в Галичині, ліквідовано цехову медицину; хірургам-цирульникам заборонено займатися лікуванням.

1877 – у Моршині на Львівщині відкрито перший водолікувальний заклад.

1882 – український професор **Іван Горбачевський** в Карловому університеті в Празі вперше синтезував сечову кислоту з гліцину і

- сечовини, започаткував біохімічний скринінг в онкології.
- 1882** – у Києві стараннями Українського Червоного Хреста та коштом О. Пирогової засновано притулок для одужуючих хворих.
- 1882** – в Одесі засновано «Товариство шкільних фельдшерів» – перше таке об'єднання на землях Російської імперії.
- 1882** – Міністерство внутрішніх справ Австро-Угорщини у Відні видало розпорядження, яке регламентувало права і обов'язки лікарів – власників аптек, їм дозволялося видавати хворим лише ті препарати, які вказані у Фармакопеї.
- 1887** – у Львові народився **Александр Домашевіч** – нейрохірург, доцент і професор, керівник психоневрологічного відділу Львівського загального шпиталю (1921-39), керівник курсу нейрохірургії при кафедрі шпитальної хірургії Львівського медінституту (1939-41), президент Львівського лікарського товариства (1938-39). З 1945 р. – у Варшавському університеті. Помер 1948 р.
- 1887** – у с. Северинівці на Поділлі народився **Василь Наливайко** – лікар, громадський діяч і мандрівник, один із засновників Спілки українських лікарів у Чехо-Словаччині. Служив в Українській армії з 1918 р. на визначних становищах. У 1920 р. інтернований до Польщі, завідувач санітарного відділу, член головної управи УЧХ. Проводив лікарську практику в районі Беловежської пущі (1921-22), працівник університетської клініки в Чехії (з 1923), шеф-хірург державного шпиталю в Албанії. Подорожував Палестиною (1936), опублікував матеріали «По святій землі». Помер у Празі 24 серпня 1938 р.
- 1887** – у Сілезії (Польща) народився **Францішек Гроєр** – професор педіатрії Львівського університету (1919-45). Впровадив у науку поняття гігієнезу, автор низки праць з проблем туберкульозу, дифтерії, скарлатини, дизентерії, шкірних реакцій. З 1945 р. працював у Варшавському університеті. Помер 16 лютого 1965 р.
- 1887** – професор Харківського університету **А. Г. Підріз** вперше в країні здійснив операції спленектомії та простатектомії, опублікував перший підручник з урології «Хірургічні хвороби сечових і статевих органів».
- 1887** – одеський хірург **І. Ф. Сабанєєв** запропонував остеопластичну міжвиросткову ампутацію стегна (операція Сабанєєва).
- 1887** – хірург **Н. Д. Монастирський** вперше у світі здійснив в Україні операцію холецистоєюностомії в один прийом.
- 1887** – київський терапевт **В. П. Образцов** (пізніше професор університету св. Володимира) уперше в світі розробив метод «систематичної, методичної, глибоко ковзаючої пальпації» органів черевної порожнини.
- 1887** – одеський лікар **М. Ф. Гамалія** опублікував працю «Про поразення, викликані сказом».
- 1887** – у Києві засновано Акушерсько-гінекологічне товариство.

1887 – в Ужгороді засновано міський шпиталь.

1887 – у Києві професор університету св. Володимира **В. О. Бец** опублікував працю «Морфологія остеогенезу».

1887 – до США приїхав перший український лікар-емігрант **Микола Судзіловський**.

1892 – у с. Телешівці на Київщині народився **Дмитро Одрин** – військовий лікар, один з будівничих української держави в роки національної революції. Служив начальником санітарного поїзда, організував на фронті українські санітарні частини. Працював у секретаріаті Центральної Ради, організував УЧХ, у червні 1919 р. став Міністром охорони здоров'я і заступником голови Ради міністрів. На посту міністра відбув низку поїздок у край для інспекції та організації апарату. Під час поїздки в період епідемії до Кам'янця-Подільського захворів на тиф, помер 16 листопада 1919 р.

1892 – у м. Володаві на Холмщині (нині Польща) народився **Петро Шидловський** – хірург і анатом, професор Вінницького медичного інституту (з 1935) та завідувач клініки пропедевтичної хірургії КМІ (з 1936), дійсний член УВАН. Автор близько 120 наукових праць з хірургії, переважно українською мовою. В окупованому гітлерівцями Києві викладав хірургію в медичному інституті, що готував лікарів для цивільного населення. Із 1943 р. – на еміграції у США, продовжував лікувальну практику та науково-дослідну роботу, публікував праці німецькою і англійською мовами. Помер 1986 р. В УРСР був замовчуваний.

1892 – на медичному факультеті університу св. Володимира в Києві **Т. Г. Яновський** вперше почав читати курс інфекційних хвороб під назвою «Клінічна бактеріологія».

1892 – в Одесі доктор медицини **Й. Й. Мочутковський** заснував «Южнорусскую медицинскую газету», яка виходила до 1896 р.

1892 – у Львові Товариство ім. Шевченка з ініціативи його новообраного голови Михайла Грушевського, реорганізовано в Наукове Товариство ім. Шевченка; з самого початку в його діяльності брали участь лікарі, працювала Математично-природописно-лікарська секція, пізніше – Лікарська комісія.

1892 – на Київщині середній ріст рекрутів становив 165,6 см, на Волині – 164,1 см, на Поділлі – 164,4 см, на Чернігівщині – 164,1 см, на Полтавщині – 165 см.

1892 – у Харкові відкрито першу спеціалізовану дитячу лікарню.

1892 – у Києві діяли численні добродійні товариства допомоги хворим, серед них Благодійне товариство, Товариство Червоного Хреста, Товариство надання допомоги хворим дітям, Товариство допомоги бідним породіллям, Товариство швидкої медичної допомоги, Товариство нічних лікарських чергувань, Товариство денних притулків для дітей робочих,

Попечительство сліпих, Попечительство глухонімих, Товариство лікарень для хронічно-хворих дітей, Товариство боротьби з заразними хворобами, Попечительство народної тверезості. Після жовтневого перевороту 1917 р. благодійність визнано соціальним явищем класового, буржуазного суспільства, партійно-державні керівники вважали її шкідливою та непотрібною.

1897 – у родині емігрантів з Галичини в провінції Манітоба (Канада) народився **Бронислав Дима** – лікар загальної практики в Канаді. Першим канадійцем українського походження здобув диплом доктора медицини в Манітобі, все життя провадив приватну лікарську практику. Брав активну участь в українському громадському житті, сприяв навчанню української мови в Манітобському університеті, був першим головою Клубу українських професіоналістів і підприємців у Вінніпезі, брав участь в професійних медичних товариствах Канади. Помер 27 квітня 1966 р.

1897 – у Харкові професор медичного факультету університету **Микола Кульчицький** відкрив аргентофільні клітини (клітини Кульчицького).

1897 – в Одесі засновано одонтологічну спілку.

1897 – у Києві відбувся Шостий загальноросійський з'їзд лікарів, організований «Товариством російських лікарів ім. М. І. Пирогова».

1897 – харківський хірург **А. Г. Підріз (Подрез)** першим у світовій практиці здійснив видалення чужорідного тіла із стінки серця дівчини та зашив вогнестрільну рану серця.

1897 – у Львові відбувся перший з'їзд фармацевтів Галичини.

1897 – на Прикарпатті поблизу Осмолоди почато розвиток Підлютого як відпочинкової місцевості і купелевого курорту, пізніше (1910) митрополит Андрей Шептицький і д-р **Євген Озаркевич** відкрили в ньому перший український санаторій, організували вивчення джерел мінеральних вод.

1897 – у Києві засновано психоневрологічне товариство.

1897 – у Вінниці відкрито психіатричну лікарню для південно-західних українських земель.

1897 – у Львові вийшов друком перший том «Збірника математично-природничо-лікарської секції» – МПЛС Наукового товариства ім. Шевченка. У ньому вперше надруковано українською мовою наукові праці лікарів О. Дакури, Щасного Сельського, І. Горбачевського, О. Черняхівського.

1897 – у Києві першу в місті зуболікарську школу заснував лікар **Л. Бланк**, у Харкові – **С. Немировський**.

1902 – **Адама Соловія** – лікаря-українця, асистента кафедри акушерства і гінекології Львівського університету обрано президентом (головою) Львівського лікарського товариства. У 1908 році він отримав звання професора кафедри.

- 1902** – у Криму в Алупці відкрито санаторій для дітей, хворих на туберкульоз.
- 1902** – у Києві засновано “Рятувальну станцію” – першу станцію швидкої медичної допомоги.
- 1902** – видатний український лікар і вчений **Іван Горбачевський** обирається ректором Карлового чеського університету в Празі; згодом він засновує у Празі Український Вільний Університет (УВУ) і стає його ректором.
- 1902** – одеський інфекціоніст і мікробіолог **В. К. Стефанський** відкрив збудник лепроподібного захворювання у пацієнтів (паличка Стефанського).
- 1902** – у Львові головою лікарської комісії НТШ обрано доктора **Євгена Озаркевича**, того ж року він заснував товариство «Народна лічниця», яке мало на меті створити новітню українську лікувальну установу; амбулаторію збудовано 1903 р.
- 1907** – у Чернівцях в сім’ї письменника Дениса Лук’яновича народився **Нарциз Лук’янович** – лікар-психіатр. Закінчив Львівський університет (1932), спеціалізувався у проф. Гальбана, провідний лікар психоневрологічної лікарні у Львові, викладач Львівського медичного інституту. З 1946 р. в Англії, член Королівського коледжу психіатрії, Королівського медичного товариства, викладач університету в Белфасті. Досліджував злочинність молоді, взаємовідносини батьків і дітей, парагалюцинаційні явища, аспекти сексуальних відхилень. Публікувався в журналах Європи і США. Помер 1985 р.
- 1907** – у Львові доктор Євген Озаркевич висунутий кандидатом від Галичини на посла до Віденського парламенту.
- 1907** – у Києві почав виходити журнал «Україна», що замінив собою заборонену урядом «Київську старину».
- 1907** – вийшла друком книга **Іллі Мечникова** «Этюды оптимизма» та книга **Д. К. Заболотного** «Чума (Pestis bubonica). Эпидемиология, патогенез, профилактика. Наблюдения и исследования».
- 1907** – у Львові вийшла польською мовою книга «Galicja pod względem medycznym» (Галичина під медичним оглядом), яку написав польський історик медицини Владислав Шумовський, багатолітній викладач історії медицини у Львові та Кракові.
- 1907** – у Харкові засновано Медико-механічний інститут – першу спеціалізовану установу і науковий центр ортопедичного профілю на території України.
- 1912** – у Вінниці народився **Микола Петрович Кравець** – професор, завідувач кафедри пропедевтичної терапії Станіславського медичного інституту. Автор винаходів та праць з лікування гельмінтозів, захворювань кишок, використання кисневої терапії. Відзначався

відданістю Україні, чесністю і принциповістю, протистоянням тоталітарним репресіям. Помер 1967 р.

1912 – у с. Шибалин Бережанського повіту на Тернопільщині народилася **Галина Дидик** – голова підпільного Українського Червоного Хреста, учасниця українського повстанського руху. Закінчила вчительську семінарію, працювала в філії товариства «Сільський господар» на Тернопільщині, з юних літ була членом ОУН. В роки Другої світової війни стала керівником УЧХ при Головному командуванні УПА. Від 1947 р. керувала всією організацією УЧХ, носила псевдо «Анна». У день загибелі Романа Шухевича (5.03.1950) заарештована в Білогірщі, засуджена на 25 років ув'язнення. Після звільнення проживала в Черкаській обл. Померла 25 грудня 1979 р.

1912 – в Україні народився **Нестор Процик** – лікар-психіатр, громадсько-політичний діяч в США. Медицину закінчив у Сорбоні (Париж, 1949). З молодих років належав до ОУН і займався громадсько-політичною роботою, організував УЧХ в Мюнхені. 1950 р. емігрував до США, головний психіатр в лікарні м. Буффало (1956). Співзасновник УЛТПА, голова УККА, кредитової спілки «Дніпро». Організував політичні маніфестації та громадські зібрання, активний в Комітеті поневолених народів. Помер 30 червня 1973 р.

1912 – у Києві **О. Ф. Шимановський**, професор кафедри очних хвороб Університету св. Володимира, провів першу в Російській імперії та першу в світі операцію перещеплення переднього відділу очного яблука.

1912 – в Одесі **В. П. Філатов** здійснив першу операцію повного перещеплення рогівки.

1912 – при загальному крайовому шпиталі м. Львова на вул. Пекарській відкрито новозбудовану лікарню для інфекційних хворих.

1912 – у Києві відбувся перший випуск жінок-лікарів Медичним відділом Вищих жіночих курсів, 69 жінок отримали лікарські дипломи.

1912 – в Одесі та Миколаєві підприємцями сформовані власні страхові медичні служби для своїх працівників.

1912 – у Львові відкрита **Євгеном Озаркевичем** «Народна лічниця» мала уже 8 відділів. Упродовж року отримали лікарську допомогу 3250 хворих зі Львова і околиць, було 10000 відвідувань.

1912 – у Києві засновано Товариство боротьби з дитячою смертністю, утримувало амбулаторію «Крапля молока», яка забезпечувала дітей бідняків, консультувала матерів з питань догляду за дітьми.

1912 – Медична громада львівських студентів медицини за допомогою митрополита А. Шептицького створила і провадила на час літніх вакацій санаторій в Підлютому (біля Осмолоди) для оздоровлення студентів.

1912 – вийшла праця **Л. О. Тарасевича** «Медична мікробіологія».

- 1912** – вийшла друга книга «Збірник медичної секції Українського наукового товариства в Києві», містила 7 наукових праць з хірургії, офтальмології, гістології, про медичну допомогу в Києві у нічний час та ін.
- 1912** – у Києві засновано Інститут дитячої психології, його ініціатор і керівник професор Університету св. Володимира І. О. Сікорський відзначався різко антиукраїнськими і антиєврейськими поглядами.
- 1912** – у Київській, Волинській та Подільській губерніях утворено санітарні губернські організації.
- 1912** – на Поділлі вперше організовано санітарне бюро, лікарі почали розробляти санітарні норми для сільськогосподарських економій та цукрозаводів з метою покращення санітарних умов праці і побуту робітників.
- 1912** – на українських підросійських землях працювало 4900 лікарів, у т. ч. 3400 в містах та 1500 – у сільських місцевостях.
- 1912** – Україна посідала третє місце серед 18 країн за народжуваністю та перше місце за приростом населення (20,7 на 1000). За антропометричними даними для 13 народів українці посідали четверте місце за зростом чоловіків (169,9 см) та друге за окружністю грудей (88,3 см).

Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2018, 2023, 2028, 2033 і дальші роки

Січень

1863, 1 січня – у Кракові в єврейській сім'ї народився **Адольф Бек** – професор, керівник Інституту фізіології (1895-34), декан медичного факультету (1903-04, 1916-17), ректор (1912-13), Почесний професор (1934) Львівського університету. Президент Львівського лікарського товариства (1901), Почесний член лікарських товариств Вільнюса (1895) та Кракова (1917), дійсний член АМН Польщі (1920) та Краківської АН (1930). Диплом лікаря отримав у Краківському університеті (1890). Ще студентом працював у Закладі фізіології, став там асистентом. Отримав стипендію для вдосконалення за кордоном. Захистив (1894) дисертацію «Про тиск крові в жилах». Під час першої світової війни російська влада депортувала його до Києва. Одним з перших опрацював метод електроенцефалографії. Автор біля 180 праць (польською мовою) з фізіології центральної нервової системи, локалізації функцій у головному і спинному мозку, про електричні явища в корі головного мозку, фізіологію залоз. Опублікував підручник «Фізіологія людини» (спільно з Цибульським, 1915), двохтомний підручник з фізіології (1924), підготував 9 професорів. Під час фашистської окупації Львова та арешту євреїв разом з сім'єю закінчив життя самогубством (1942 р.).

1888, 7 січня – народився **Сергій Никифорович Ручківський** – доктор біологічних наук, мікробіолог і епідеміолог, член-кор. АМН СРСР (1946), завідувач відділів Харківського і Київського бактеріологічних інститутів (1926-37), завідувач кафедри епідеміології Київського медичного інституту (1939-48) та Київського інституту вдосконалення лікарів (1935-58). Автор понад 100 праць з проблем ботулізму, висипного тифу, пароксизмального рикетсіозу, дизентерії, сальмонельозу, скарлатини, першим повідомив про виживання рикетсій Провачека в тканині мозку реконвалесцентів. У 20-30-ті роки публікував праці українською мовою. Помер 5 квітня 1967 р.

1773, 13 січня – вийшла постанова уряду Австро-Угорщини про призначення двох докторів медицини – Анджея Крупіньського і Яна Спаветті та трьох хірургів-акушерів – Яна Вальца, Франца Огессера і Антона Кремлера для Галичини з метою створення Collegium medicum – Медичної Колегії, яка мала перевіряти лікарні, аптеки, всіх, хто надавав медичну допомогу, та організувати навчання медицини.

1858, 14 січня – в с. Фільварки на Тернопільщині народився **Володимир Сіменович** – один з перших українських лікарів-емігрантів у США, професор акушерства Національного медичного університету в

Чикаго, журналіст та громадський діяч. Працював у клініках Праги і Відня; під час Міжнародного конгресу лікарів у Парижі (1900) брав участь в організації комітету слов'янських лікарів. В Чикаго заснував “Братство УНСоюзу”, “Український товариський клуб”, “Земельну компанію”, видавав тижневик “Україна”. Помер 13 червня 1932 р.

1773, 15 січня – у Львові засновано першу Медичну школу (Колегіум медикум), яку очолив **Анджей Крупінський**. Навчальний процес у ній був зорганізований у вигляді середньої медичної школи з дворічним терміном навчання. Школа була створена з метою підготовки на території Західної України лікарів, хірургів, акушерок, аптекарів. Проіснувала 11 років, до 1787 року.

1863, 17 січня – в с. Батятичі біля Кам'янки Струмилової (нині Кам'янка Бузька) на Львівщині у сім'ї священика народився **Іван Куровець** – лікар і громадський діяч Галичини, працював у Калуші та у Львові, автор популярних медичних та публіцистичних матеріалів. Засновник «Селянського банку» та Народного дому, посол до Львівського та Варшавського сейму. Під час визвольних змагань – Державний секретар здоров'я в уряді ЗУНР. Директор Народної лікарни, член НТШ, подарував НТШ свою велику книгозбірню; був головою видавничої комісії Просвіти, головою Трудової партії, членом центрального комітету УНДО, управи Центробанку, спілки “Карпатія”. Помер 13 травня 1931 р.

1888, 18 січня – в селянській родині на Перемищині (нині Польща) народився **Григорій Новак** – лікар акушер-гінеколог в Канаді. Переїхав з батьками до Канади (1905), деякий час учителював в українських колоніях. Закінчив університет Мек Гіл у Монреалі (1919). Був першим українським лікарем – випускником цього університету, другим українським лікарем у Вінніпегу. Проводив приватну практику у Вінніпезі (1920-61). Співпрацював у кількох українських організаціях, в Червоному Хресті у Вінніпезі. Брав участь в заснування часописів «Поступ» та «Новини». Помер 6 березня 1961 р.

Лютий

1908, 3 лютого – у с. Пастухівка Донецької області народився **Леонід Миколайович Кузменко** – професор-хірург. Закінчив медичний факультет Воронежського університету (1930). Працював в Донецькій області, асистентом кафедри шпитальної хірургії Донецького медичного інституту (1934-41), директором Донецької клінічної лікарні та керівником Донецького евакошпиталю (1939-41). Кандидат медичних наук (1939). В роки війни головний хірург евакошпиталів Оренбурзької області (1942-44), директор Донецького медичного інституту (1944-51). Доктор медичних наук (1947). Пізніше завідувач

кафедри шпитальної хірургії, директор Львівського медичного інституту (1951-64). Досліджував хірургію дихальної та сечостатевої систем, органів черевної порожнини, судинної хірургії, нейрохірургії. Автор близько 60 наукових праць, 2 монографій. Помер 13 липня 1968 р.

1898, 7 лютого – у Львові на засіданні Математично-природописно-лікарської секції НТШ за ініціативою Є. Озаркевича прийнято рішення видавати Лікарський збірник – перше в нашій історії науково-медичне видання українською мовою; виходив до 1902 р.; містив розділи оригінальних наукових статей, реферати зарубіжних медичних видань та термінологічні матеріали. Окрім заборони царського уряду висилали його у Наддніпрянську Україну, бібліотекам та українським лікарям в Австро-Угорщині та в інших країнах. Відновлений у 1991 р. (Нова серія, гол. редактор – Я. Ганіткевич).

1908, 12 лютого – в Актюбінську (Росія) народився **Микола Никифорович Зайко** – професор патологічної фізіології, член-кор. АМН СРСР (1969), Заслужений діяч науки УРСР (1968), Лауреат Державної премії УРСР (1981). Закінчив 2-й Московський медичний інститут (1931), доктор медичних наук (1949). Зав. кафедри патологічної фізіології (1961-86), пізніше професор кафедри; декан лікувального факультету (1967-69) Київського медичного інституту. Автор понад 120 наукових праць, 2 монографій, 2 підручників і посібників, керівник 59 захисників кандидатських і докторських дисертацій. Основні дослідження з проблеми нервової трофіки та нейрогенних дистрофій, проникливості гісто-гематичних бар'єрів. Вивчав роль нервової трофіки в розвитку патологічних процесів. Відзначений медалями НДР, Єнського університету, Я. Пуркін'є та ін. Помер 25 грудня 1991 р.

1868, 14 лютого – в м. Тирасполі Херсонської губернії (нині Молдова) народився **Лев Олександрович Тарасевич** – мікробіолог і патолог, академік ВУАН (1926). Закінчив Одеський університет; працював коротко в Київському (1898-1900) та Одеському (1902-07) університетах, у Пастерівському інституті в Парижі (1900-02), більшість життя працював у Москві. Ініціатор і організатор вакцинації проти черевного тифу і холери в російській армії в роки Першої світової війни. Створив першу в країні станцію з контролю бактерійних препаратів (пізніше Державний контрольний інститут медичних біологічних препаратів ім Л. О. Тарасевича), засновник і директор Державного наукового інституту народної охорони здоров'я. Помер 12 червня 1927 р.

1908, 17 лютого – у Києві, після більш як 200-літньої насильної русифікації, на засіданні природничо-лікарської секції УНТ голова її

д-р **Мартирій Галин**, головний хірург Київського військового шпиталю, виголосив вперше українською мовою наукову медичну доповідь на тему «Симуляції в хірургії». Праця була в тому ж році опублікована в «Записках УНТ в Києві», стала першою науковою медичною публікацією українською мовою в Наддніпрянщині.

1893, 20 лютого – на Харківщині народився **Олексій Андрійович Івакін (Івакин)** – лікар-анатом, гістолог і ембріолог, професор Київського медичного інституту (з 1924 р.) та Київського університету (з 1927 р.). Закінчив медичний факультет Харківського університету (1916). Працював у Харкові, в Катеринославі (Дніпропетровську), Києві. Учень і співробітник акад. В. П. Воробйова, автор перших українських підручників з анатомії та біології, інших підручників та низки оригінальних наукових праць з ембріології. Зазнав переслідувань тоталітарним режимом, змушений був перейти у Стоматологічний інститут. У роки німецької окупації брав участь у відновленні роботи Київського медичного інституту. Помер 15 квітня 1942 р.

1912, 28 лютого – **В. П. Філатов** зробив першу операцію трансплантації рогівки ока.

Березень

1883, 1 березня – в с. Максимовичі Радомишльського повіту на Київщині (тепер Житомирська обл.) народився **Антін Іванович Собкевич** – талановитий лікар-фтизіатр, професор Київського медичного (1924-29), засновник і перший директор Київського туберкульозного інституту (1926). Закінчив медичний факультет Томського університету (1910), почав працювати в Києві. Був активним учасником українських лікарських організацій в УНР, пізніше член президії медичної секції ВУАН, член термінологічної комісії, автор першого українського підручника з туберкульозу та низки наукових праць. Обирався деканом КМІ (1929). Зазнав репресій тоталітарного режиму, арештований (1930). Працював професором Київського фармацевтичного інституту (1931-35), науковим співробітником Київського науково-дослідного інституту гігієни харчування (1935-38). Помер у Києві в забутті 23 грудня 1945 р. Замовчуваний в УРСР.

1848, 1 березня – в с. Білобожниця поблизу Чорткова на Тернопільщині в сім'ї священика народився **Михайло Борискевич** – лікар-окуліст. Закінчив Віденський університет, після захисту дисертації (1872) працював в офтальмологічних клініках Відня, Інсбрука та Грацу, один з небагатьох українців, який став професором окулістики та деканом медичного факультету. Автор багатьох оригінальних праць, написаних німецькою мовою, які принесли йому світову славу.

Кожного року приїздив на літо до батьківського дому в Білобожницю, безплатно лікував селян. Помер 18 вересня 1899 р.

1888, 3 березня – в Іспанії у графській родині Дунін-Борковських народилася **Наталена Королева** – лікар і археолог, визначна українська письменниця у Празі (Чехія). У 1919 р. працювала у Міністерстві закордонних справ УНР, в складі дипломатичної місії виїхала до Праги. Писала українською, французькою та російською мовами, переклала на українську мову “Наслідування Христа”, Томи Кемпійського, опублікувала “Легенди Старокиївські”. Твори її відзначалися глибокою релігійністю та гуманністю. Померла 1 липня 1966 р.

1883, 11 березня – в м. Козельці на Чернігівщині в сім'ї лікаря народився **Борис Микитович Маньківський (Маньковський)** – професор-невропатолог, академік АМН СРСР (1944), завідувач кафедри нервових хвороб Київського медичного інституту (1922-61) і Київського інституту вдосконалення лікарів (1922-41), науковий керівник Психоневрологічного інституту (1927-48), один із організаторів у Києві Інституту геронтології АМН СРСР (1958). Закінчив медичний факультет Київського університету (1910). Доктор медичних наук (1935), навчався у Лейпцигу, Сорбоні, проходив стажування у клініці Салпетрієр в Парижі. Досліджував інфекційну патологію нервової системи, проблеми нейроревматизму, нейрогеронтології і геріатрії, судинних захворювань головного мозку. Першим у світовій літературі описав клініку краніофарингіом, пароксизмальний параліч і вперше запропонував патогенетичне лікування його як явища дієнцефальної патології. Одним з перших впровадив рентгенологічний і капіляроскопічний методи в неврологію, обґрунтував застосування антибіотиків, гормонів і сульфамідів. опублікував понад 150 наукових праць, 25 монографій, під його редакцією видано більше 20 наукових збірників. Під його керівництвом виконано 45 кандидатських і 5 докторських дисертацій. Голова Українського товариства невропатологів і психіатрів, вченої ради МОЗ УРСР, отримав низку нагород. Його ім'я надано клініці нервових хвороб КМІ. В період “українського відродження”, а також пізніше публікував праці українською мовою, один із основоположників української школи невропатологів. Помер 24 листопада 1962 р.

1898, 13 березня – у м. Дрогобичі Львівської області народилася **Ярослава Антонівна Криштальська** – доцент рентгенолог. Закінчила Краківський університет (1924). Працювала рентгенологом клінік Львівського університету (1925-29), завідувачем рентгекабінету Народної лікарни (1928-46). Доцент (1944-45), завідувач кафедри рентгенології і медичної радіології Львівського медичного інституту

(1955-56, 1958-66), Заслужений лікар УРСР (1951). Досліджувала променеву діагностику, вплив порушень іннервації та гіпоксії на моторно-евакуаторну функцію шлунка, вплив променевої енергії на епілептогенний ефект деяких фармакологічних засобів, патогенез гострої променевої хвороби та ін. Автор близько 20 наукових праць, як галичанка не мала можливості захистити докторську дисертацію. Померла у Львові 26 лютого 1966 р.

1898, 18 (30) березня – в м. Шпола на Черкащині народився **Олексій Сидорович Коломійченко** – професор-отоларинголог, член-кор. АН УРСР (1967), завідувач кафедри отоларингології Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1944), директор створеного ним Київського НДІ отоларингології (1960-74), якому пізніше (1978) присвоєно його ім'я. Автор праць з проблем новоутворень вуха, горла і носа, отосклерозу, вдосконалив і широко впровадив у лікувальну практику операції з відновлення слуху; створив школу отоларингологів. У тодішніх умовах змушений був замовчувати праці свого попередника репресованого українського вченого О. Пучківського. Помер 17 вересня 1974 р.

1773, 20 березня – у Львові губернатор Галичини видав розпорядження, згідно з яким розпочалося читання лекцій з усіх галузей медичної науки для осіб, що займалися лікарською, акушерською й аптекарською практикою, але не мали дипломів.

1883, 25 березня – у Нижньому Новгороді (Росія) народився **Олександр Микитович Марзєєв** – радянський гігієніст, академік АМН СРСР (1944), завідувач кафедри комунальної гігієни Київського медичного інституту (1944-56). Закінчив Московський університет (1911), доктор медичних наук (1935). Очолював кафедру комунальної гігієни Харківського медичного інституту (1934-41). Ініціатор створення в Києві, директор Українського інституту комунальної гігієни (1931-41, 1944-56), що тепер носить його ім'я. Автор понад 130 наукових праць, першого підручника з комунальної гігієни, організував перші санітарно-епідеміологічні станції, започаткував в країні дослідження забруднень атмосфери. Його ім'я надали Київському інституту загальної і комунальної гігієни (1967). В умовах тоталітарного режиму замовчувались праці його попередників – українських професорів-гігієністів В. Удовенка і В. Підгаєцького, репресованих більшовиками. Помер 1 лютого 1956 р.

1903, 26 березня – в м. Здолбунові на Волині народилася **Ірина Прісневська-Зошук** – лікар акушер-гінеколог в Україні, Польщі та Австрії, засновник українських медико-харитативних організацій. Медичну освіту здобувала в Празькому та Познанському університетах. Відкрила лікарську практику в Рівному, брала участь в роботі «Союзу Українок». Вийшовши заміж за д-ра С. Зошука (1939)

переїхала у Познань. З 1943 р. працювала у Відні, в університетських клініках. Заснувала у Відні (1945) Українську медико-харитативну службу (УМХС), обрана (1956) головою Української жіночої служби (УЖС), брала участь в міжнародних жіночих конгресах. Померла 3 вересня 1986 р.

Квітень

1763, 8 квітня – у Відні народився **Йоган Валентин Гільденбранд** – професор анатомії та клінічної практики (1793), декан медичного факультету (1798-1801) Львівського університету, придворний лікар короля Станіслава Августа (1787-93). Один з найавторитетніших львівських лікарів свого часу, член наукових товариств у Геттінгені, Галле, Петербурзі, Ерлангені та ін. Опублікував латинською і німецькою мовами низку наукових праць з хірургії, внутрішніх та інфекційних хвороб, також посібники для хірургів (1789), про захворювання на сказ (1797), про боротьбу з чумою (1799). Видав книгу про обмеження та ліквідацію епідемій (1810). 4-томне видання практичних основ з медицини з основами нозології та спеціальної терапії (1817-25). Помер у Відні 31 травня 1818 р.

1873, 18 квітня – на хуторі Патичиха біля с. Зарудня Роменського повіту (нині Сумської обл.) у сім'ї землеміра народився **Василь Юрійович Чаговець** – професор-фізіолог, академік АН УРСР (1939), завідувач кафедри фізіології Харківського університету (з 1909) та Університету св. Володимира (1910-20), а пізніше – Першого (з 1921) та Другого (з 1936) Київських медичних інститутів. Закінчив Військово-медичну академію (1897), доктор медицини (1903). Один із засновників української школи електрофізіологів, запропонував (1896) іонну теорію походження біоелектричних явищ, опрацював біоелектричну теорію нервово-м'язової провідності, використовував математичні методи у фізіології, розробив і впровадив у практику (1935) електрогастрографію. Основоположник сучасної електрофізіології. Помер 19 травня 1941 р.

1763, 21 квітня – в м. Уймолдона (Румунія) народився **Франциск Мазох** – хірург, професор. Закінчив Віденський університет (1788), працював хірургом у Відні (1788-93), професором кафедри хірургії (1793-1805, 1817-45), деканом медичного факультету (1801-02), ректором (1802-03, 1827-28) Львівського університету. Досліджував діагностику, клініку та лікування гідротораксу; спільно з іншими організував у Львові безкоштовне щеплення проти віспи (1802), впроваджував обов'язкові щеплення проти віспи на теренах усієї Галичини (1806), брав участь у ліквідації епідемій віспи (1806) та холери (1818) у Львові. Почесний громадянин Львова (1793). Батько австрійського письменника Леопольда фон Захер-Мазоха. Помер у Львові

18 березня 1845 р.

1718, 22 квітня – у Києві під час пожежі (мабуть спланованої) згоріла бібліотека Києво-Печерської лаври, пропало багато книг і рукописів з князівських часів, зокрема й медичних.

1848, 23 квітня – в м. Перемишль (тепер Польща) народився **Гжегож Зємбіцкі** – професор-хірург Львівського університету. Закінчив Паризький університет (1875), нострифікував лікарський диплом у Відні (1880). Працював хірургом Львівських лікарень (1880-82), керівником хірургічного відділення Львівського загального шпиталю (1883-1913), доцентом і професором кафедри хірургії (1887-1911). Член Галицької крайової ради здоров'я (1888-97), Президент Львівського лікарського товариства (1891), організатор і керівник урологічних і ларингологічних амбулаторій (1914-15). Автор близько 80 наукових праць польською та французькою мовами. Досліджував хірургічне лікування судинних аневризм, удосконалив методи простатектомії, екстирпації матки, опрацьовував дитячу хірургію, синдром наглої смерті при переломах кісток. Помер 30 квітня 1915 р. у Львові.

1833, 30 квітня – в с. Адамчин (Білорусь) народився **Бенедикт Тадеуш Дибовскі** – професор, керівник кафедри порівняльної зоології та анатомії Львівського університету (1884-1906). Закінчив медичний факультет Берлінського (1860) і Тартуського (1862) університетів, спеціалізувався в університетах Берліна, Тарту, Вроцлава. Працюючи у Варшавському університеті брав участь у повстанні, був висланий до Східного Сибіру (1865-79), де продовжив наукову діяльність. Був лікарем на Камчатці (1879-83), опісля у Львівському університеті, дійсний член Краківської АН (1884), почесний професор університетів Львова, Варшави та Вільнюса, член-кор. АН СРСР (1928). Відкрив для науки озеро Байкал, описав близько 400 реліктових представників його фауни; учасник експедицій ріками Амур і Уссурі, розглядав еволюцію флори і фауни Східного Сибіру; дослідив антропологічні особливості айнів, камчадалів і алеутів; заклав підвалини науки про озера – лімнології. Автор близько 400 наукових праць, підготував 10 професорів. Заснував зоологічний музей Львівського університету (1885), основою якого стали його колекції із Східного Сибіру, Далекого Сходу, Польщі, Білорусії та Західної України. Помер у Львові 31 січня 1930 р.

Травень

1908, 2 травня – народився **Георгій Йосипович Бурчинський** – професор-терапевт, Лауреат Державної премії УРСР (1980). Закінчив Київський медичний інститут (1931), доктор медичних наук (1959), завідувач кафедри терапії стоматологічного факультету (1953-61),

кафедри факультетської терапії (1962-86), консультант (1986-93) Київського медичного інституту. Основні дослідження – пульмонологія і гастроентерологія, одним з перших в країні застосував методику ендобронхіального введення антибіотиків і бронхоскопічної санації. Опублікував понад 120 наукових праць, 5 монографій, посібник і підручник «Внутрішні хвороби». Помер 1993 р.

1908, 10 травня – у м. Бершадь на Вінничині в сім'ї робітника народився **Давид Лазаревич Ротенберг** – хірург, професор і завідувач кафедри загальної хірургії (1954-66) та топографічної анатомії і оперативної хірургії (1966-77) Івано-Франківського медичного інституту. Автор понад 50 наукових праць в галузі гемотерапії, дихальних властивостей крові. Лекції читав українською мовою. Помер 1994 р.

1883, 15 травня – народився **Борис Якович Падалка** – професор-інфекціоніст, доктор медичних наук (1940). Закінчив медичний факультет Московського університету (1912), завідував кафедрою інфекційних хвороб Київського медичного інституту (1954-62). Автор близько 200 наукових праць, підручника і монографій, присвячених удосконаленню методів клінічної діагностики і лікування найбільш розповсюджених вірусних і бактеріальних інфекцій. Описав нове захворювання – «пароксизмальний риккетсіоз», симптом при черевному тифі – симптом Падалки. Помер 5 січня 1964 р.

1913, 23 травня – у Києві на засіданні Фізико-медичного товариства при Київському університеті св. Володимира український хірург Є. Черняхівський доповів про першу в країні трансплантацію нирки в експерименті на собаці із застосуванням розробленого ним судинного шва.

1908, 25 травня – у Смоленську (Росія) в родині українського лікаря, пізніше репресованого більшовиками професора, О. Пучківського народилася **Надія Олександрівна Пучківська (Пучковська)** – видатний офтальмолог, академік НАН (1992) та АМН (1993) України, академік АМН СРСР (1971) та Міжнародної офтальмологічної академії (1975), директор Одеського НДІ очних хвороб і тканинної терапії ім. В. П. Філатова (1957-85), українка. Закінчила КМІ у 1930 р., доктор медичних наук (1954). Автор (співавт.) понад 300 наукових праць, 11 монографій, 10 винаходів, створила оригінальний напрямок в офтальмології, розробила ряд принципіально нових операцій на передньому відділі ока, методи перещеплення рогівки при ускладнених більмах, способи лікування опіків ока. Голова Наукового товариства офтальмологів України (1962-96), головний редактор «Офтальмологічного журналу». Померла 15 травня 2001 р.

1883, 27 травня – в м. Станіславів (нині Івано-Франківськ) народився **Здзіслав Кароль Штойзінг (Штойсінг)** – гігієніст і бактеріолог,

доктор медицини, професор (1923). Закінчив Львівський університет (1910), працював асистентом кафедри біохімії (1910-19), керівником кафедри гігієни і бактеріології (1919-45), деканом медичного факультету (1930-31) Львівського університету; за сумісництвом був науковим співробітником Протитифозного інституту Р. Вейгля (1941-44). У 1944 р. виїхав до Польщі, керівник кафедри гігієни Вроцлавської медичної академії (1946-52). Досліджував проблеми гігієни харчування, комунальної гігієни, вивчав мікрофлору питної води, опрацьовував питання очищення сточних вод міста Львова. За польської влади був куратором української Медичної громади, пізніше (1944-45) очолював комісію окупаційних фахових курсів з перездачі студентами медичного інституту лікарських іспитів, лояльно ставився до українських студентів. Помер у Вроцлаві 24 липня 1952 р.

1878, травень – відбулося офіційне відкриття курорту Моршин при участі Краківського бальнеологічного товариства; перші лікарі – Зигмунт Дзіковські та Венатий Пясецкий, які перші організували клімато- та водолікування; за сезон приїжджало біля 40 чоловік.

Червень

1888, 9 червня – біля Бережан на Тернопільщині в шляхетській сім'ї священика Зарицького народився **Стефан Зарицький** – лікар-патолог в Німеччині та США. Закінчив Віденський університет (1911), працював в Угорщині. Під час Визвольних змагань повернувся в містечко Козлів біля Тернополя, проводив успішну приватну практику. В роки війни (1944) переїхав до Тюрингії, став міським лікарем, працював лікарем в українських таборах. Емігрував в Канаду (1951), працював в м. Саскатуні у відділі клінічної та кримінальної патології. Помер в Торонто 1 жовтня 1979 р.

1913, 15 червня – у Полтаві вперше на поневолених царизмом українських землях вийшов популярний часопис гігієнічно-лікарського змісту українською мовою «Життя та знання»; заснований Фельдшерсько-акушерським товариством, редактор **Григорій А. Коваленко** (автор статей на гігієнічні теми, що друкувалися раніше у Львівській «Просвіті»); виходив до початку Першої світової війни.

1883, 23 червня – у Львові Крайова рада здоров'я дозволила виготовляти гомеопатичні ліки виключно за рецептом лікаря і тільки тим аптекам, які мали на це право.

1913, 25 червня – у Черкасах народилася **Інна Іларіонівна Крижанівська** – доктор мед. наук, професор, завідувач кафедри (1956-57, 1959-64), ректор (1964-81) Дніпропетровського медінституту, працювала в університеті в Улан-Баторі (Монголія, 1957-59). Автор і співавтор понад 300 праць, в т.ч. 11 монографій, у

галузі захворювань серцево-судинної системи, створила кардіологічну школу.

1898, 28 червня – полтавський хірург-новатор **Овксентій Трохимович Богаєвський** (1848-1930) першим в Україні зробив резекцію шлунку з приводу ракового захворювання із сприятливим віддаленим результатом.

Липень

1883, 4 липня – народився **Олександр Йосипович Гейманович** – доктор медицини, професор-невролог, організатор і керівник Українського науково-дослідного психоневрологічного інституту в Харкові (1920-21), завідувач клініки та нейрогістологічної лабораторії (1937-53). Автор низки наукових праць з неврології та нейрохірургії, описав (разом з Т. О. Геєром і В. М. Гаккебушем) атипову форму психічних порушень при церебральному атеросклерозі (синдром Гаккебуша-Гейєра-Геймановича). Помер 18 квітня 1958 р.

1728, 12 липня – у Києві гетьман Апостол звернувся з проханням до місцевої влади виділити приміщення для аптек. Медична канцелярія видала дозвіл на відкриття “вільної” аптеки лікареві і хіміку (фармацевтові?) Івану (Йогану) Гейтеру. Його Києво-Подільська аптека була однією з перших приватних аптек, існувала до половини XVIII століття.

1833, 12 липня – у с. Риботині Бахмацького повіту на Чернігівщині у дворянській сім'ї народився **Петро Іванович Перемежко** – засновник і перший керівник кафедри гістології, ембріології і порівняльної анатомії (1868-90), декан медичного факультету (1872-75) Університету св. Володимира, очолював Товариство Київських лікарів. Автор біля 30 наукових праць з гістології щитовидної залози і гіпофіза, селезінки; вперше описав непрямий поділ тваринних клітин (мітоз); співавтор першого в країні підручника з гістології. Помер 27 грудня 1893 р.

1913, 14 липня – в с. Годи Коломийського повіту на Прикарпатті в сім'ї заможного селянина народився **Петро Дмитрович Мельничук** – кандидат фармацевтичних наук, асистент і доцент кафедри фармакогнозії (1939-61), заступник директора по навчальній роботі (1944-51) Львівського медінституту, українець, автор понад 30 наукових праць з фармакогнозії, низки статей з фітотерапії та споминів. Закінчив Львівський університет (1939), був двічі засудженим до розстрілу – більшовиками (1941) та німецькими окупантами (1944); сприяв розбудові інституту, зарахуванню на навчання місцевої молоді; звільнений з інституту як “український буржуазний націоналіст”, оскільки був прихильником рідної мови. Продовжував займатися фітотерапією, винайшов ефективні лікувальні

засоби рослинного походження, популярні за кордоном. Був добре знайомим з Богданом Лепким, Василем Стефаником, Володимиром Блавацьким, Іриною Вільде. Помер у віці 99 років.

1913, 16 липня – у Києві народився **Анатолій Петрович Пелешук** – професор терапевт, заслужений діяч науки УРСР (1971), Лауреат Держаної премії УРСР (1980), Лауреат премій М. Д. Стражеска і Ф. Г. Яновського НАН України. Закінчив Київський медичний інститут (1936), доктор медичних наук (1962). Завідувач кафедри внутрішніх хвороб стоматологічного факультету (1962-71), госпітальної терапії № 2 (1971-87), від 1987 – професор кафедри. Автор понад 300 наукових праць, 16 монографій і підручників з нефрології, гастроентерології, геріатрії. Одним з перших в країні вивчив особливості захворювань органів травлення у похилому і старечому віці. Під його керівництвом виконано понад 30 кандидатських і докторських дисертацій. Опублікував про етику спілкування лікаря та хворого (1992), спогади Київського професора медицини (2003).

1878, 18 липня – в м. Бохня (Польща) народився **Вітольд Валеріян Новіцкі** – професор-патологоанатом. Закінчив Краківський університет (1902), працював асистентом (1902-08), доцентом (1908-13), професором (1913-19), завідувачем кафедри патологічної анатомії (1919-41), деканом медичного факультету (1923-24, 1939). Президент Львівського лікарського товариства (1920-21), засновник музею гігієни Львівського університету (1930), співзасновник курорту Моршин. Автор близько 90 наукових праць польською, німецькою і французькою мовами, низки монографій, підручника в 3-х томах, підготував 4 професорів. Досліджував патологічну анатомію і експериментальну терапію пухлин, патофізіологію гормональної регуляції, патологічну анатомію інфекційних захворювань і ін., описував розвиток медичної науки і освіти у Львові. В період окупації Львова німецькою армією 4 липня 1941 р. був страчений таємно гестапом разом з іншими польськими вченими в процесі знищення гітлерівцями представників польської еліти.

1888, 22 липня – в містечку Нова Прилука Київської губернії народився **Зельман (Соломон) Абрахам Ваксман** – один із засновників сучасної мікробіології, професор, лауреат Нобелівської премії (1952) за відкриття першого антибіотика стрептоміцину. Навчався в Одеській гімназії. Працював у США, заснував Рутгерський інститут мікробіології (1949), працював у галузі мікробіології ґрунту, запропонував термін «антибіотик». Автор біля 30 книг та понад 350 наукових статей. Помер в Рутгерсі (штат Нью-Джерсі) 17 серпня 1973 р.

1908, 22 липня – на Тернопільщині в родині активного священика народився **Мирослав Лотович (Антін М. Ловелл)** – асистент-статистик, спеціаліст в галузі народного здоров'я і фтизіатрії у США. Виїхав до США у 1912 р. Студіював в університетах Альфред і Рочестер та в інституті Массачусет. Працював статистиком Ради здоров'я у Філадельфії, співробітником Асоціації туберкульозної клініки (1937-39). Під час війни був в Американській армії, опісля завідував відділом статистики і аналізу програм при Центрі контролю недуг в Атланті. Автор понад 50 наукових праць. Помер 24 липня 1978 р.

1913, 26 липня – у Дрогобичі в робітничій сім'ї народився **Мирослав Йосипович Романяк** – лікар-хірург, професор (з 1965 р.), завідувач (1968-78) кафедри загальної хірургії Івано-Франківського медичного інституту, професор кафедри інноватики Дрогобицького педагогічного інституту ім. Ів. Франка. Закінчив медичний факультет Познанського університету (1938), доктор медичних наук (1960), дійсний член Української академії наук національного прогресу. Завідувач хірургічного відділення Дрогобицької обласної лікарні (1949-59). За 65 років практики здійснив понад 11000 хірургічних операцій, Заслужений лікар УРСР (1958), Почесний громадянин м. Дрогобича, з 1963 р. учасник чоловічої хорової капели «Бескид». Співавтор книжки про історичні нариси медицини Дрогобича (2008). Автор понад 80 наукових праць, викладання провадив українською мовою. Помер 30 жовтня 2006 р.

1893, 29 липня – у м. Лашув (Польща) народився **Влодзімеж Косковскі** – професор-фармаколог. Закінчив Львівський університет (1918), стажувався в Парижі, Лозанні, Лондоні, Барселоні (1921-24). Завідувач кафедри та інституту фармакології (1925-39), керівник фармацевтичного відділу (1930-39), декан медичного факультету Львівського університету (1932-36). Досліджував фізіологію і патологію травного тракту, серцево-судинної системи, будову і фармакокінетику препаратів та ін.; вивчав лікувальні властивості мінеральних вод Моршина, Трускавця; був засновником курорту в Моршині для працівників і студентів Львівського університету. Автор близько 100 наукових праць 5-ма європейськими мовами, двох монографій, підручника. У 1939 р. виїхав до Великої Британії, працював в м. Александрія і Свіндон. Помер у Свіндоні 20 травня 1965 р.

1868, 30 липня – у Москві у родині професора зоології німецького походження народився **Володимир Карлович Ліндеман** – лікар-патолог, довголітній завідувач кафедри загальної патології Університету св. Володимира (1901-18), а згодом – Київського медичного інституту (1920-22), один із організаторів у Києві Вищих

жіночих медичних курсів (1907), на яких читав зоологію і загальну патологію. Очолював Бактеріологічний інститут (1910-22), в якому налагодив масове виробництво сироваток та органотерапевтичних препаратів. Закінчив медичний факультет Московського університету, учень А. Б. Фохта. Автор низки праць із загальної патології і токсикології, талановитий експериментатор. Вперше в світі в експерименті відтворив гломерулонефрит. В його лабораторії працювали українські лікарі й пізніші професори Микола Вашетко, Марко Нещадименко, Макс Губергріц, Іван Іщенко. З його наукової школи вийшли Павло Кучеренко, Олексій Кронтовський, Микола Сиротинін. Науковий керівник 26 докторських дисертацій. У 1922 р. емігрував до Польщі, працював у Варшавському та Краківському університетах. Помер у Варшаві 18 квітня 1933 р.

1853, 31 липня – у Львові в міській лікарні лікар Загорський провів першу нічну операцію хворому Владиславу Голецькому при освітленні нафтовою лампою; незадовго до цього у шпиталі запроваджено вперше в місті (за деякими даними – вперше в світі) освітлення нафтовою лампою Лукашевича.

1908, липень – у Празі в з'їзді слов'янських лікарів взяли участь українські лікарі Т. Гвоздецький, І. Бережницький та К. Танячкевич, виголошено привітання делегатам з'їзду українською мовою.

Серпень

998, 14 серпня – відбулося хрещення України-Руси князем Володимиром Великим; мало крім усього іншого велике значення для поширення в Україні досягнень Східної та Візантійської медицини, швидкому розвитку монастирської медицини. В посольстві князя Володимира був лікар з Візантії Іоан (Іван) Смера.

1903, 22 серпня – с. Гаї Ходорівські на Тернопільщині народився **Матвій Лотович** – лікар-терапевт, кандидат медичних наук (1948), особистий лікар генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича, надавав медичну допомогу членам підпілля. Медицину вивчав у Варшаві та у Львові, диплом отримав 1932 р., проводив приватну практику поблизу Львова; завідувач районного відділу охорони здоров'я в Кам'янці-Струмиловій (нині – Кам'янка Бузька). Згодом головний лікар клініки внутрішніх хвороб, асистент кафедри шпитальної терапії Львівського медичного інституту (1945-48). Заарештований НКВД, засуджений на 25 років ув'язнення, помер в концтаборі в Тайшеті 9 вересня 1953 р.

Вересень

1883, 2 вересня – в м. Преров на Моравах (Чехія) народився **Рудольф Вейгль** – доктор філософії Львівського університету, зоолог, організатор і довголітній керівник Закладу (інституту) біології

лікарського відділу Львівського університету (1920-44). Закінчив природничий (1907) та медичний (1913) факультети Львівського університету, професор (1920). Дійсний член АН в Кракові, член-кор. Бельгійської АН, лауреат міжнародних нагород. Спеціалізувався з мікробіології в університеті Гамбурга (1918-19). Очолював військову бактеріологічну лабораторію в Перемишлі. Директор Львівського інституту висипного тифу та вірусології (1939-44), праці наукового центру з вивчення висипного тифу привернули увагу фахівців усього світу. Налагодив лабораторне вирощування вошей (біля 300 000 в місяць) та першим розпочав продукцію протитифозної вакцини, яку вислав до ряду країн світу; зібрав взірці збудників з різних країн, до його лабораторії приїздили вчені з різних частин світу. Опублікував понад 20 праць (польською і німецькою мовами) про висипний тиф, доказав у досліді значення Рікетсії Провачека, відкрив спосіб зараження вошей без посередництва людини, перший виготовив ефективну вакцину проти висипного тифу. Його протитифозна вакцина дала змогу припинити епідемію висипного тифу в Галичині. Підготував 10 професорів рикетсіологів. Після 1945 р. виїхав до Польщі, працював у Краківському (1945-48) та Познанському (1948-57) університетах. Помер у м. Закопане (Польща) 11 серпня 1957 р.

1863, 10 вересня – в с. Криворівні на Гуцульщині у сім'ї священика народився **Андрій Бурачинський** – військовий лікар, у роки Визвольних змагань – начальник медичної служби УГА, входив до складу державної Ради здоров'я Секретаріату військових справ УНР, полковник Українського війська. Заарештований поляками, згодом на еміграції в П'ятра Нянц (Румунія) займався приватною практикою з дерматології. Помер 10 березня 1941 р.

1863, 11 вересня – на Чернігівщині народився **Олександр Юхимович Щербак** – професор-фізіотерапевт і невропатолог, спочатку працював у Варшавському університеті. Згодом створив у Севастополі Інститут фізичних методів лікування (1924), який очолював до кінця життя (пізніше Український науково-дослідний інститут медичної кліматології і кліматотерапії ім. І. М. Сеченова в Ялті). Один із засновників у країні фізіотерапії, курортології і фізіопрофілактики, автор праць про біологічну дію фізичних чинників, створив теорію рефлекторно-вегетативного механізму дії фізичних факторів. Розробив методики шийної та комірково-поперекової діатермії, йонних і регіональних рефлексів, електричну йод-йонну пробу, способи лікування прогресуючого переродження м'язів та затяжних запалень суглобів. Помер 23 квітня 1934 р.

1908, 17 вересня – у Києві в сім'ї військового лікаря народився **Дмитро Федорович Чеботарьов** – радянський терапевт і геронтолог, академік НАН (1992) та АМН (1993) України, академік АМН СРСР (1965),

професор 2-го Київського медінституту (1934-41), професор, завідувач кафедри терапії Київського інституту вдосконалення лікарів (1955-61), директор відкритого в Києві Інституту геронтології АМН СРСР (1961-88, продовжує працювати консультантом), організатор та керівник першої в країні кафедри геронтології Київського інституту удосконалення лікарів (1970), організатор та голова наукового товариства геронтологів (1963-88), президент Міжнародного конгресу геронтологів (Київ, 1972), президент Міжнародної асоціації геронтологів (1972-75), українець. Вніс вклад у вивчення клініко-фізіологічних механізмів старіння людини, розвитку і лікування хвороб стравоходу, шлунку і печінки, співавтор монографії про серцево-судинну систему при старінні, першого підручника для терапевтів з геріатрії.

1868, 18 вересня – в козацькій родині в м. Глухові на Чернігівщині народився **Степан Васильович Коршун** – професор-бактеріолог. Закінчив медичний факультет Харківського університету (1893), працював в лабораторії Бактеріологічного інституту, вперше в Європі брав участь у виробництві протидифтерійної сироватки (1895). Перебував у закордонних відрядженнях, у проф. Ерліха та ін., доктор медицини (1902). Брав участь у завідуванні Бактеріологічним інститутом, очолював кафедру гігієни Харківського університету (1908-17), продовжував боротьбу з епідеміями. Очолював Харківський медичний інститут (1922). У 1923 переїхав до Москви. Арештований у 1931 р., засуджений до розстрілу з заміною на 10 років позбавлення волі. Понад 80 його наукових праць знищено. Подальша доля невідома.

1913, 6 (19) вересня – у м. Залізне на Донбасі в сім'ї робітника народилася **Катерина Данилівна Двужильна** – хірург-професор, Заслужений діяч науки УРСР (1965). Закінчила Харківський медичний інститут (1935), у роки Великої Вітчизняної війни (1941-43) – начальник медичного відділення, провідний хірург евакошпиталю. Доктор медичних наук (1947), завідувач кафедри оперативної хірургії та топографічної анатомії Вінницького (1948-51), загальної хірургії – Одеського медичного інституту (1958-78). Займалася розробкою методів діагностики, профілактики і лікування захворювань черевної порожнини, пухлин різної локалізації. Автор понад 150 наукових праць, зокрема 3 монографій, підручника «Загальна хірургія» (1968) українською мовою.

1898, 24 вересня (за новими даними 5 жовтня) – в селі Нова-Басань на Чернігівщині народився **Сергій Степанович Дяченко** – професор-мікробіолог, завідувач кафедри мікробіології Київського медичного інституту (1944-73), учень М. Нещадименка, одночасно з яким був деякий час репресованим. Заслужений діяч науки УРСР. Автор 220

наукових праць, 8 монографій з питань теоретичної і прикладної мікробіології, історії мікробіології, один із засновників київської школи мікробіологів і вірусологів. Під його керівництвом захищено понад 60 кандидатських і докторських дисертацій. В роки посиленої русифікації був одним з не багатьох вчених, що продовжували читати лекції і публікувати окремі праці українською мовою. Помер 21 січня 1992 р.

1873, 26 вересня – у м. Дрогобичі в сім'ї гімназійного вчителя народився **Ярослав Грушкевич** – лікар і громадсько-культурний діяч. Закінчив медичний та філософський факультети Львівського університету (1900), не маючи можливості (як українець) працювати в державних клініках, провадив приватну практику у Львові, Тернополі, Станіславові, публікував наукові та науково-популярні праці, очолював місцеве гігієнічне товариство, деякий час був єдиним українським лікарем-офтальмологом в Галичині, безплатно лікував убогих і сиріт. Очолював ювілейний комітет зі святкування 100-літніх уродин Т. Шевченка, співробітничав у “Українській загальній енциклопедії”. Помер в Івано-Франківську 23 липня 1964 р.

Жовтень

1773, 1 жовтня – у Львові відбулося урочисте відкриття при Духовній Академії Collegium medicum – Медико-хірургічної школи, першої такого типу школи на західноукраїнських землях та другої (після Замойської Академії) медичної школи на західноукраїнських землях; організатором її був доктор медицини, протомедик (державний начальний лікар) Андрій (Анджей) Крупіньскі; колегіум отримав від уряду Австро-Угорщини функції державного управління медико-санітарною справою на території Галичини, його вважали малим медичним факультетом або Медичною академією. Колегіум мав двохрічний курс, на першому році викладали анатомію, загальну патологію, загальну та спеціальну хірургію, вчення про ліки та рецептуру; на другому – клінічну медицину, спеціальну терапію та хірургію, десмургію, акушерство; проводились заняття біля ліжка хворого. Викладали також філософію і теологію. Кількість учнів досягала 100 осіб. Основним викладачем та керівником був доктор А. Крупіньскі, великий гуманіст, лікар за покликом серця. Серед слухачів були українці, поляки, австрійці, німці, чехи, угорці, італійці, французи. Навчання було безкоштовним, слухачі перебували на повному утримання землевласників, які скеровували їх на навчання, та отримували кошти з губернаторського фонду. Викладачами були переважно випускники Віденського університету, але також Сорбони та інших університетів Європи. Навчання велося німецькою та польською мовами. Колегіум знаходився біля теперішньої церкви св.

Лазара на вул Коперника, проіснував як окрема школа до відкриття медичного факультету (1784).

1903, 1 жовтня – у Львові за ініціативою д-ра Є. Озаркевича при підтримці митрополита Андрея Шептицького українськими лікарями відкрито амбулаторію “Народна лічниця”, призначенням якої було “несення дарової лікарської помочі мешканцям Львова і цілої Галичини без різниці віросповідання і народності”. Спочатку лічниця мала 4 відділи: внутрішніх і дитячих хвороб, хірургічний, окулістичний та жіночий. З часом розширена до 8 відділів, в рік надавала допомогу понад 3 000 хворих. Існувала до 1939 р., коли була ліквідована більшовиками.

1913, 2 жовтня – у Львові крайове товариство Червоного Хреста відкрило першу державну школу світських доглядачок хворих; одночасно Червоний Хрест відкрив безплатний інтернат для доглядачок. Час навчання в школі тривав 2 роки; після державного іспиту учениці отримували звання “Дипломована доглядачка”.

1773, 3 жовтня – в м. Йоганнесберг (Австрія) народився **Франц Бабель де Фронсберг** – професор, керівник кафедри патології і терапії (1808-41), ректор (1814-15, 1839-40) Львівського університету. Закінчив філософський і медичний факультети Львівського університету (1795). Працював лікарем (1795-1824), директором (1824-34) та головним лікарем (1834-41) Львівського загального шпиталю. Заснував музей Львівського загального шпиталю. Мав широку загальну практику і славу одного з найкращих лікарів Галичини того часу. Помер у Львові 13 квітня 1841 р.

1908, 9 жовтня – у с. Форпост Шумяченського повіту на Смоленщині народився **Пилип Миколайович Сєрков** – радянський фізіолог, академік АН УРСР (1978). Закінчив Смоленський медінститут, працював у Києві, Вінниці, Одесі. З 1966 р. заступник директора та завідувач відділу фізіології кори головного мозку Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР, довголітній редактор «Фізіологічного журналу», засновник школи нейрофізіологів. Основні праці присвячені вивченню діяльності м'язової та нервової систем, дослідженню електричної активності головного мозку, автор публікацій з історії радянської науки. У 2008 р. НАН України проводила вшанування академіка 100-літнього ювіляра. Помер 1 серпня 2011 р.

1913, 21 жовтня – у м. Тлумач Івано-Франківської обл. народився **Дмитро Павлович Луцик** – професор-терапевт. Закінчив Львівський медичний інститут (1941), працював асистентом клініки внутрішніх хвороб, лікарем у містах Надвірна, Радом, Тренчин, Мартін (1943-45), асистентом (1945-53, доцентом кафедри факультетської терапії Львівського медичного інституту (1953-68), доктор медичних наук

(1966). Завідувач кафедри терапії Івано-Франківського медичного інституту (1968-71), завідувач лабораторії електронної мікроскопії (1974-81), лікар консультативної поліклініки Львівського науково-дослідного інституту гематології і переливання крові (1981-97). Автор близько 60 наукових праць, досліджував клінічну гематологію, опрацьовував питання світлової та електронної мікроскопії клітин крові при різних формах лейкозів, нативний та кріоконсервований кістковий мозок. Помер 25 квітня 2004 р.

1903, 22 жовтня – у м. Маріуполі Донецької обл. народився **Олександр Федорович Макаrenchенко** – невролог і нейрофізіолог, професор, дійсний член АН УРСР (1961), віце-президент АН УРСР (1962-63). Закінчив 2-й Харківський медичний інститут (1933), працював інспектором Харківського облздороввідділу і аспірантом кафедри неврології (1933-35), заступником завідувача Київським облздороввідділом (1935-37), директором Харківського інституту удосконалення лікарів (1937-39). Організував на базі медичного факультету Львівського університету Львівський медичний інститут і очолював його (1939-41), сприяв впровадженню української мови, залученню до викладання місцевих українців. В роки війни був заступником міністра охорони здоров'я Таджикиської УРСР, Української РСР, СРСР (1942-53). Завідувач відділу неврології і нейрофізіології (1953-79), директор Інституту фізіології АН УРСР (1956-66). Доктор медичних наук (1954), Лауреат премії ім. О. Богомольця (1954), заслужений діяч науки УРСР (1961). Досліджував нормальну і патологічну фізіологію нервової системи, вплив кори великих півкуль головного мозку на склад крові та азотистий обмін речовин в організмі, вплив інтоксикації марганцем, вплив гамма-випромінювання на функції нервової системи, філософію і методологію науки. Автор близько 200 наукових праць, 5 монографій. Прийняв на роботу репресованого Івана Дзюбу. Помер у Києві 5 липня 1979 р.

1908, 28 жовтня – у Києві в приміщенні Університету св. Володимира з ініціативи 46 лікарів було засновано Київське хірургічне товариство. Головою товариства обрано **Миколу Маркіяновича Волковича**, професора кафедри шпитальної хірургії і вихованця Університету, який очолював його до кінця життя; секретарями обрано українців Григорія Іваницького та Євгена Черняхівського. Товариство було центром наукової хірургічної думки того часу, видавало збірники праць, організувало наукові з'їзди. Діяло до 1928 р., коли було реорганізоване під тиском влади.

1803, 29 жовтня – у Києві на Кудрявській горі в бувшому митрополичому дворі Кудрявець відкрито першу соматичну (для незаразних хвороб) лікарню “для лікування людей різного стану крім заразних недуг”, на

20 ліжок; убогих хворих при представленні довідки магістрату приймали на лікування за державний рахунок, інші оплачували по 10 коп. в день.

Листопад

1843, 1 листопада – у Києві проф. **О. П. Матвєєв** в Університеті св. Володимира відкрив факультетську клініку акушерства і жіночих хвороб на 20 ліжок.

1883, 2 листопада – у Петербурзі (за іншими даними – в Києві) в сім'ї офіцера із давнього українського роду народився **Борис Матюшенко** – доктор медицини, професор-гігієніст і український громадський діяч. Закінчив Університет св. Володимира (1909), зазнав переслідувань царської влади. В 1917 р. організував медично-санітарну службу в Україні, очолював Головну медико-санітарну управу в УНР, за Гетьманату і Директорії – Міністр народного здоров'я і опікування, директор медичного департаменту. У 1919 р. – член української делегації на світову конференцію в Парижі, голова Закордонного бюро Українського Червоного Хреста. На еміграції в Празі – професор кафедри гігієни Українського вільного університету і Української господарської академії, організатор Співки українських лікарів Чехословаччини та її голова, засновник і редактор журналу “Український медичний вістник” (1922-25). Автор численних праць з суспільної гігієни, демографії, медичної генетики, проблеми старіння; співредактор Медичного латинсько-українського словника. Помер 25 березня 1944 р. В УРСР його замовчували.

1898, 4 листопада – в с. Бібшани Поморянського повіту на Львівщині народився **Дмитро Макогонський** – лікар, активний громадський діяч. Навчався у Львівському українському (таємному) університеті, за участь у студентських виступах був арештований польською поліцією; закінчив Празький університет (1929). Повернувся в Галичину в містечко Нові Стрілища (Львівщина). Формував молодіжний осередок «Пласту», очолював «Просвіту»; як актор і режисер створив драматичний гурток, їздив з виступами. Організував святкування пам'яті Січових стрільців і вояків УГА, був арештований. В період Другої світової війни надавав допомогу воякам УПА, був арештований НКВС (1945), засуджений на 10 років. Після звільнення повернувся у Львівську область, був переслідуваний за зв'язок з дисидентами Івано-Франківщини. Помер 10 червня 1983 р., реабілітований у 1993 р.

1908, 22 листопада – у с. Кукезові на Львівщині народився **Михайло Іванович Дубовий** – лікар-дерматолог Львівського загального шпиталю (1933-39), лікар клініки Львівського університету (1939-40). Заарештований НКВД, перебував у концтаборах Воркути, зазнавав

утисків тоталітарного режиму. Працював в Узбецькій РСР, Запорізькій обл. (1940-45). Асистент (1946-67), доцент (1967-73), завідувач кафедри дерматології Львівського медичного інституту (1974-85), голова Львівського товариства лікарів-дерматологів. Тричі захищав докторську дисертацію. Звання професора в УРСР так і не отримав, лише в Україні (1992). Автор біля 90 наукових праць, насамперед з профілактики та клініки професійних захворювань та про значення стероїдних гормонів для шкіри. Досліджував клініку і профілактику професійних дерматологічних захворювань у робітників Львівсько-Волинського вугільного басейну та ін. Лекції читав завжди українською мовою. Відзначався високою ерудицією, скромністю, працьовитістю. В незалежній Україні став членом НТШ, брав участь у редагуванні “Лікарського збірника”. Помер 13 квітня 1995 р.

1888, 27 листопада – в с. Хотова (Польща) народився **Тадеуш Вільчиньскі** – професор фармакогнозії і ботаніки Львівського медичного інституту. Закінчив природниче відділення філософського факультету Львівського університету (1912) і Львівську рільничу академію (1920). Працював науковим співробітником, членом Ради охорони природи, членом географічної комісії Польської АН в Кракові (1927), доцентом Львівського інституту сільського господарства (1924-29). Завідувач кафедри лікарського факультету/Львівського медичного інституту, керівник саду лікарських рослин (1929-64), декан фармацевтичного факультету (1946-50). Створив ботанічний сад лікарських рослин, що налічує близько 1,5 тис. видів, зібрав унікальну герботеку, створив музей лікарської рослинної сировини. Вивів оригінальні сорти деревовидних півоній, які занесені в ботанічні каталоги світу. Помер 4 квітня 1981 р.

1858, 28 листопада – у м. Городні на Чернігівщині народився **Микола Маркіянович Волкович** – видатний хірург-отоларинголог, професор, завідувач кафедри шпитальної (1903), пізніше (1911-23) – факультетської хірургії Університету св. Володимира, академік ВУАН (1928). Закінчив Київський університет (1882). Завідувач хірургічного відділення Київської Олександрівської лікарні (1893-1903), кафедр госпітальної і факультетської хірургії (1903-23) медичного факультету Київського університету. З 1923 завідувач науково-дослідної кафедри медицини при Київському відділі Укрголовнауки. Першим читав курс оториноларингології (1889-1903), об'єднав отіатрію і ларингологію в єдину клінічну дисципліну. Один із основоположників хірургії в Україні, автор більше 80 праць, в тому числі з риносклероми; відкрив і вивчив збудника риносклероми (паличка Волковича-Фріша), винайшов “шину Волковича”, запропонував ряд нових методів пластичних операцій. Вперше успішно здійснив операцію з приводу типової базедової хвороби, одним з перших в країні провів

ламінектомію (1894). Заснував (1908) і до кінця життя очолював Київське наукове товариство хірургів, створив школу хірургів і ортопедів. У 1922 р. виступав проти існування української лектури в КМІ. Помер 11 липня 1928 р.

Грудень

1863, 1 грудня – у м. Комарне на Львівщині народився **Михайло Кос** – перший в Галичині українець лікар-окуліст, військовий лікар у Перемишлі (1888-1918), автор перших наукових праць з офтальмології українською мовою, що друкувалися у Львові та Києві, дійсний член НТШ. Спеціалізувався за кордоном, багато подорожував. Публікував статті на науково-популярні теми, про лікарську етику, написав статтю «Медицина перед чотирма тисячами літ». Помер 12 лютого 1930 р.

1913, 6 грудня – у с. Ольхово у Вологодській губернії (Росія) народився **Микола Михайлович Амосов** – видатний радянський хірург, членкор. АМН СРСР (1961), академік АН УРСР (1969). Заслужений діяч науки УРСР. Лауреат трьох Державних премій України в галузі науки і техніки (1978, 1988, 1998). Закінчив Архангельський медінститут (1939) та Заочний індустріальний інститут (1940), росіянин. У роки Великої Вітчизняної війни – провідний хірург польового шпиталю, опісля хірург в Брянську. Доктор медичних наук (1952). За збігом обставин у 1952 р. переїхав за дружиною до Києва, організував і очолив в Інституті вдосконалення лікарів першу в країні кафедру грудної хірургії (1955-70), згодом – засновник і директор Київського НДІ серцево-судинної хірургії МОЗ УРСР (1983-88), завідувач відділу біокібернетики Інституту кібернетики АН УРСР (1959-90). Засновник резекційної хірургії легенів, створив першу в Україні клініку серцевої хірургії (1955), розробив і впровадив у медичну практику оригінальні апарати штучного кровообігу, вперше в країні провів протезування мітрального клапана (1963), вперше в світі створив і впровадив у практику протитромбічні протези серцевих клапанів (1965). Оперував хворих до 80 років. Автор і співавтор понад 400 праць, біля 20 монографій, заклав основи школи біологічної та медичної кібернетики, підготував ряд українців-фахівців. Відомий як літератор-публіцист, автор спогадів, книги «Роздуми про здоров'я», нерідко висловлювався критично про порядки за тоталітарного режиму. виступив із своїм баченням ідеології для України, прихильник її незалежності. Писав і виступав російською мовою, деякі видання українською мовою. Помер на 90-му році життя 12 грудня 2002 р.

1913, 7-8 грудня – у Львові відбувся щорічний з'їзд делегатів австрійських лікарських палат; делегати-чехи відвідали голову УЛТ д-ра Євгена Озаркевича.

1868, 8 грудня – у Львові засновано товариство “Просвіта”, публікувало, зокрема, книжки та матеріали з медицини.

1873, 11 грудня – у Львові засновано Товариство ім. Шевченка; австро-угорська влада Галичини затвердила статут Товариства, складений Дмитром Пильчиковим та Михайлом Драгомановим. При матеріальній допомозі українських меценатів з Наддніпрянщини і Галичини закуплено два будинки, влаштовано бібліотеку, друкарню, музеї. Почалася просвітницька і наукова діяльність товариства, яке пізніше (1892) було реорганізоване в Наукове Товариство ім. Шевченка та стало, по-суті, українською академією наук. З самого початку в організації його та діяльності брали участь лікарі: працювала лікарська комісія, до якої входили Є. Озаркевич, І. Горбачевський, Ф. Щасний-Сельський, О. Дакура, О. Черняхівський (Київ), В. Бехтерев (Петербург), С. Морачевська, М. Кос, пізніше М. Музика, М. Панчишин, С. Бaley, Т. Бурачинський та ін. Комісія відіграла значну роль в розвитку української медицини. Товариство розпущене більшовиками на початку 1940 р. Відновлене на еміграції у 1947 р., в Україні – у 1989 р.

1888, 20 грудня – в с. Мишків на Тернопільщині народився **Амброзій Кібзей** – один із українських лікарів-піонерів та громадських діячів у Канаді та США. У 1905 р. емігрував з родиною в Канаду, закінчив медичний факультет в Монреальському університеті (1922). Приватну лікарську практику почав у Детройті (1924). Проходить практику з гінекології у Віденському університеті (1929), відвідує Львів, виступає з доповідями в УЛТ. В 1945 р. переходить на спеціалізацію з психіатрії, працював в шпиталях, був першим секретарем Інституту ім. Петра Могили, секретарем та директором Інституту ім. Михайла Грушевського. Видавав часопис “Українська газета” (1926), часто дописував до українських та англomовних часописів, організував українські клуби та народні доми. Секретар Контрольної комісії Українського народного союзу (18 років). Автор популярного в діаспорі лікарського poradника “Український лікар” (734 стор.), виданого Українським демократичним клубом в Йорктоні (Канада) у 1945 р. та перевиданого 1954 р. (невідомий в Україні). Помер 25 квітня 1954 р.

1903, 21 грудня – в Таганрозі в родині вчителя народився **Микола Іванович Зазибін** – професор гістології та ембріології, член-кор. АМН СРСР (1952), заслужений діяч науки УРСР (1954). Закінчив медичний факультет Донського університету (1925), доктор медичних наук (1936). З 1944 р. завідувач кафедри гістології та ембріології Дніпропетровського, а з 1954 р. – Київського медичного інституту, з 1976 – професор кафедри. Автор понад 70 наукових праць, присвячених вивченню мікро-морфології периферичної нервової

системи, аналізу іннервації клітин, тканин та органів. Відкрив низку закономірностей процесів регенерації нервових волокон при загоєнні ран, трансплантації та ін. Під його керівництвом захищено 65 дисертацій, в т.ч. – 26 докторських, вважали його романтиком гістології. Помер 10 лютого 1982 р.

1903, 21 грудня (3 січня 1904) – у м. Єревані (нині Вірменія) народився **Олександр Іванович Арутюнов** – видатний радянський нейрохірург, академік АМН СРСР (1967), завідувач кафедри нейрохірургії Київського інституту вдосконалення лікарів (з 1945), організатор і директор Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії (1951-64). Пізніше очолював Інститут нейрохірургії в Москві. Помер 5 червня 1975 р.

1838, 22 грудня – у Харкові народився **Олександр Якович Данилевський** – доктор медицини, основоположник біохімії в країні, професор медичної хімії Харківського університету, пізніше член-кореспондент Петербурзької академії наук; працював також у Казані та Петербурзі. Вивчив структуру білкових тіл, вперше довів можливість синтезу білковоподібних речовин за участю ферментів, відкрив антиферменти антипепсин і антитрипсин (1901). Разом з братом В. Я. Данилевським заснував у Харкові перше в країні фізіологічне видання «Фізіологічний збірник». Помер 18 червня 1923 р.

1908, 22 грудня – в с. Корчівка на Волині народився **Іван Мосійчук** – лікар-інтерніст в Україні, Німеччині, Тунісі та США. Закінчив медичний інститут в Одесі. Працювати почав у Херсоні, Києві. З 1939 р. асистент проф. М. Панчишина у клініці внутрішніх недуг, завідував педагогічною частиною фельдшерсько-акушерської школи. Під час німецької окупації був ординатором клініки інфекційних хвороб, надавав допомогу членам українського підпілля і євреям. З 1944 р. в Німеччині, лікар в амбулаторії ІРО. Лікар групи українців, які будували гідроелектростанцію в Тунісі (1948-54). Переїхав у США, працював в Буффало, був табірним лікарем в оселі Спільки української молоді «Холодний яр», брав активну участь в діяльності УЛТПА. Помер 12 травня 1979 р.

1833, 25 грудня (6 січня 1834) – в с. Хомутинях Жмеринського повіту на Вінничині в сім'ї священика народився **Степан Руданський** – лікар, поет і перекладач, палкий прихильник рідної мови. Навчаючись в Петербурзькій медико-хірургічній академії дуже бідував, захворів на туберкульоз, закінчив її 1861 р. Працював в Ялті як міський лікар та домашній лікар графа Воронцова, швидко здобув широку популярність, особливо серед бідних верств населення, брав активну участь у ліквідації епідемії холери в Криму (1872). Писав вірші, балади, співомовки, широко використовував фольклор, перекладав

українською мовою твори світової літератури. Оспівував ідеї відродження України, закликав інтелігенцію “орати рідну ниву, сіяти зерна науки і просвіти”. Помер під час епідемії холери 3 травня 1873 р., похований на Массандрівському кладовищі.

1848, 25 грудня – в с. Устиниці Миргородського повіту на Полтавщині народився **Овксентій Трохимович Богаєвський** – хірург-новатор, земський дільничний лікар в Миргороді, а пізніше старший лікар Кременчуцької земської лікарні. Одним з перших став проводити “на провінції” найскладніші операції резекції шлунку, опублікував понад 80 наукових праць. В його лікарню прагнули потрапити на вдосконалення лікарі й студенти. Мав багато учнів, створив школу хірургів-практиків. Рада професорів медичного факультету Університету св. Володимира присвоїла йому звання доктора медицини *honoris causa* (1911). Помер 5 грудня 1930 р.

Визначні персоналії та події, відомі за роками

983 – народився **Антоній Печерський**, засновник Києво-Печерської лаври (1051), займався лікуванням хворих. Помер 1073 р.

988 – при дворі київського князя Володимира Великого був лічець *Іоан (Іван) Смера* – перший учений медик слов'янського походження, прибув з Візантії.

1108 – у Києві народилася Євпраксія, донька князя Мстислава, онука князя Володимира Мономаха. Одержала добру освіту, з молодих років вивчала народну медицину і лікувала хворих, за що в народі одержала назву “Добродія”. Вийшла заміж (1122) за візантійського царя Олексія Комніна, під час коронації прийняла ім'я Зоя. З переїздом до Візантії поглиблювала знання медицини, в 30-х роках популяризувала (на думку деяких авторів – написала сама) працю “Allima” (“Мазі”), в якій подані гігієнічні поради, дані картини різних захворювань, описані ліки і лікувальні поради, говориться про сприятливий вплив повітря і руху на здоров'я людини, висвітлюється гігієна вагітних жінок, питання опіки над новонародженими і немовлятами, описуються конституціональні типи людини. Померла 1172 р.

1063 – Ігумен Києво-Печерської Лаври Феодосій Печерський (1036-74) запровадив перший в Київській державі монастирський статут, який передбачав, зокрема, організацію при монастирях опіки хворими та каліками; усіх хворих, що приходили до монастиря, спочатку дивився настоятель, який скеровував їх до одного з ченців-лічців, залежно від характеру хвороби.

1073 – з ініціативи князя Чернігівського та Київського Святослава, сина Ярослава Мудрого, переписано перекладений на початку X ст. в Болгарії з грецької мови на старослов'янську “Ізборник Святослава” –

першу рукописну писемну пам'ятку Київської Русі енциклопедичного характеру, збірник знань того часу з різних галузей, містить відомості з медицини та гігієни, писав про медицину як “майстерність вищого порядку”, відзначав, що лічець повинен в першу чергу бути добрим хірургом, вміти розрізати тканини, ампутувати кінцівки, припікати рани. Одна з найпопулярніших книг XI ст.

1088 – засновано один з перших Болонський університет на Заході, в якому пізніше здобули докторські дипломи перші наші професори медицини (Ю. Дрогобич).

1113-1118 – у Київській Русі написаний найвидатніший і найбільш відомий літопис «Повесть временних лет», автором якого був талановитий літописець, монах Києво-Печерського монастиря Нестор; описано санітарне очищення населених пунктів і поля бою, захоронення тих, що загинули в бою та померлих від епідемій.

1253 – у Дорогичині на Берестейщині представник Папи Римського коронує князя Данила Галицького – видатного полководця і будівничого української державності, у Галицько-Волинському князівстві дбав про культуру й освіту, зведення церков, монастирів і лічниць при них, про медичне забезпечення війська; його ім'я надане (1999) Львівському державному медичному університетові.

1263 – вийшла візантійська книга з медицини Івана Болгарського “Шестоднів”, в якій приведено дані про будову тіла людини, дані про будову головного мозку, серця, інших органів; містила описання лікарських рослин, ванн, лікування деяких хвороб, кровопускання. Була поширена в Київській Русі, сприяла складанню місцевих “зільників” та “травників”

1348 – Галицьке князівство, як і всю Європу, вразила жахлива епідемія “чорної смерті” – чуми, від якої загинула майже четверта частина населення.

1348 – у Празі, вперше у слов'янській країні, відкрито Карловий університет, в якому, серед інших, навчалися медицини студенти з українських земель.

1423 – перекладено з німецької на польську мову книгу “Вертоград” (“Сад здоров'я”), містила відомості про лікарські рослини та їх застосування при різних хворобах; нею стали користуватися українські лічці.

1483 – у Римі вийшла перша відома друкована праця українського вченого доктора медицини Болонського університету **Юрія Дрогобича**: «Iudicium prognosticon Anni MCCCXXXIII currentis Magistri Georgii Drohobicz de Russia almi studii Bononiensis artium e medecine doctoris. Romae, 1483» (Прогностична оцінка поточного 1483 року) латинською мовою, у 10 частинах, містить відомості з астрономії, географії та медицини, обговорює причини і перебіг чуми.

- 1488** – Ю. Дрогобич переїхав до Кракова і очолив кафедру медицини в Краківському університеті.
- 1538** – у Львові засновано один з перших притулок-шпиталь при церкві св. Богоявлення.
- 1573** – заснована одна з найвідоміших в Україні Львівська братська друкарня.
- 1578** – шпиталь, створений в Черкаському полку поблизу православного чоловічого монастиря біля с. Трахтемирова (нині Канівський район), переданий реєстровому козацькому Запорізькому війську і перетворений на шпиталь-притулок для поранених і старих козаків; під час визвольних селянсько-козацьких повстань в Україні в кінці XVI – першій половині XVII ст. Трахтемирівський шпиталь-притулок неодноразово грабували польсько-шляхетські каральні загони, остаточно зруйнований він під час придушення селянсько-козацьких повстань у 1664-65 рр.
- 1578** – в Острозі на Волині князь Костянтин Острозький заснував греко-латинську Острозьку колегію – Острозьку академію («Волинські Афіни»), першу українську школу вищого типу, мала шпиталь і медичний клас (факультет), в якому вивчали медицину. Українські магнати захищали свою віру, національність і культуру, починалася козацька доба, зароджувалася козацька медицина. Академія існувала до 1624 р.
- 1578** – у Луцьку відкрито першу приватну аптеку.
- 1578** – відомий варшавський лікар Войцех Очко у книзі «Теплиці» вперше описав цілющі мінеральні джерела в Шкло біля Яворова (Львівщина), подав рекомендації до лікування цими мінеральними водами (купелями); згадував також про сірчані джерела в Городку, Микулинцях, Любені-Великому.
- 1583** – у Києві засновано окремий цех цирульників.
- 1588** – єпископ володимирський Феодосій заснував соборну церкву, при ній школу, богадільню і шпиталь, який розташований в приміщенні старої школи; на утримання шпиталю призначено дохід з одного села.
- 1588** – перекладено з польської на українську мову книжку Стефана Фалімира (С. Русина) Могунцький гербарій – травник-лікувальник «Про трави та їх дію», містить описання понад 500 лікарських засобів, лікувальних трав, настоїв, олій, заморських рослин, мінералів, а також способи діагностики, лікування і попередження хвороб. Її використовували українські лікарі та лічці як популярну енциклопедію. Польський примірник книги зберігається у відділі рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.
- 1593** – у місті Замості (тепер не існує) на захід від Львова польський магнат Ян Замойський заснував Замойську Академію – першу вищу

школу на пограниччі українських земель, що входили до складу Польської держави. При ній відкрито шпиталь на 40 ліжок. На початку 17 ст. уродженець Львова д-р медицини **Ян Урсин** організував в ній окремий медичний клас (факультет). Загальна кількість студентів медицини не перевищувала 40 чоловік. В медичному класі, що складався з “катедри філософії натуральної”, як тоді писали: “медичні знання викладалися на найвищому рівні”. На 4-му році викладали натуральну історію, фізику та медицину. В Академії була спеціальна «руська (українська) група», в ній охоче вчилися кияни, здобували дипломи українці – випускники Братських шкіл Львова, Києва, Луцька. Вчилися в ній поляки, литовці, білоруси. Закрита розпорядженням австрійського уряду 19 липня 1784 р.

1593 – вийшов трактат професора Замойської Академії **Яна Урсина** (Урсинуса) про скелет людини «De ossibus humani tractatus», автор зробив спробу запровадження польської медичної термінології.

1593 – польський король Зигмунт виданим документом встановив остаточну регламентацію цеху цирульників; цехи були найбільш поширеною школою медичної майстерності, встановлено термін навчання 5 років. Цирульник-підмайстер складав перед цехмістром і членами цеху екзамен, він повинен був вміти приготувати пластир, мазі, порошки, наточити ланцет і ножиці, знати молитви. Найбільший цех цирульників був у Львові, статут його служив взірцем для цілого краю.

1608 – після смерті князя Острозького його син Януш, який був уже католиком, не бажав справи батька продовжувати, заклав Острозьку Академію. Онука князя Острозького Анна Алоїза Ходкевичева заснувала на місці Академії єзуїтську колегію.

1613 – помер **Ян Урсин (Урсин-Недзвецкий)** – доктор медицини, організатор медичного класу в Замойській академії (1595), професор і ректор академії, автор першого на західноукраїнських землях трьохтомного посібника з анатомії, уродженець Львова; медичну освіту здобув у Краківському університеті. Дата народження невідома.

1618 – у Ковелі цех кравців отримав привілей короля на влаштування свого шпиталю.

1618 – заснована одна з найвідоміших в Україні Почаївська друкарня.

1623 – галицькі землі та Львів охопила одна з найбільших епідемій чуми; за відомостями літопису Львівського братства тоді загинуло до 20 тисяч мешканців. Львівський лікар **І. Альнпек** опублікував описання цієї епідемії: «Про морову епідемію».

1648 – неподалік с. Соснівки на Глухівщині засновано монастир – Глинська пустинь, де функціонувала велика лікарня, а при ній – аптека, сюди за зціленням та консультацією приїжджали люди з усієї країни.

- 1648** – вийшов літопис Самовидця – рукописна книга староукраїнською мовою, в якій приведені окремі відомості з медицини того часу про хвороби і деякі способи їх лікування, епідемії. В роки Визвольної війни в Україну з півдня через Молдавію проникла епідемія чуми, почастишали випадки тифів, холери, які вражали армію Богдана Хмельницького і польські війська. Літопис Самовидця писав: “Барзо приморки великие были в Корсуню и по иных городах и тых поветах також на Заднепровье и Переяславлю и в пригородах его... много вымерло людей, же пусте застали дворе».
- 1653** – Чернігівський літопис містив окремі відомості з медицини того часу про хвороби і деякі способи їх лікування, про епідемії, писав: «Великий мор был по всей Украине, вельми много померло людей светских и духовных». За наказом Богдана Хмельницького поражені епідемією населені пункти були ізольовані, на дорогах до них поставлені загороджувальні пости; чумні епідемії поражали і Запорозьку Січ.
- 1653** – у Кутейнській друкарні (біля Орші) перевидано «Лексикон словенороський» Памва Беринди (з 1627 р.), в якому подано тлумачення термінів тодішньою українською літературною мовою, містив біля 7000 слів, в т.ч. анатомічні та фізіологічні назви і назви хвороб.
- 1658** – **Єпифаній Славинецький**, випускник і професор Києво-Могилянського колегіуму, переклав з латинської і видав староукраїнською (церковнослов'янською) мовою найвидатніший медичний твір того часу – видану в Базилеї 1543 р. працю Андреа Везалія “De humani corporis fabrica libri septem” (“Про будову людського тіла”) під назвою “Врачевська анатомія”, який згодом став одним із перших найвагоміших підручників спудеїв (студентів) Києво-Могилянського Колегіуму, пізніше – Академії.
- 1678** – після руйнувань Чигирин і Трахтемирова Трахтемирівський монастир з одним із найбільших шпиталів того часу припинив своє існування. Основним шпиталем Запорізьких козаків став шпиталь Межигірського монастиря; при шпиталі, який утримували за козацькі кошти, була церква Благовіщення. Існував до часу зруйнування царизмом Січі в 1775 р., знищений пожежею.
- 1703** – у Любліні видано польською мовою книгу «Compendium medicum...», в якій Й. П. Вижицкі, київський хоронжий, подав обширні (на 525 с.) відомості з медицини та інших галузей; перевидавалася кілька разів протягом століття.
- 1703** – по Україні пройшла епідемія чуми.
- 1718** – пожежа повністю знищила бібліотеку Києво-Печерського монастиря, в якій зберігалися книги з XII ст.
- 1728** – у Києві аптекар Бунге відкрив одну з перших приватну аптеку для

цивільного населення.

- 1733** – у містечку Домантове Полтавської губернії в родині козака народився **Хома Трохимович Тихорський** – доктор медицини, старший лікар Петербурзьких госпіталів. Навчався в КМА, закінчив медичну школу при петербурзькому адміралтейському госпіталі (1758). В Лейдені захистив дисертацію «Про справжню чи безпосередню причину подагри» (1765). Один з перших професорів в Петербурзьких медичних школах, вчитель Д. С. Самойловича та ін., першим читав лекції російською мовою. Автор першого посібника з судової медицини (1744), низки наукових праць, Почесний член Російської АН (1798), член Медичної колегії, Медичної ради міністерства внутрішніх справ. Помер 1814 р.
- 1733** – населення Києва становило 10-11 тисяч чоловік.
- 1738** – в Україні видані інструкції, як поводитися лікарям під час епідемії чуми; у Харкові створено спеціальний лазарет для ізоляції хворих на чуму; в Очакові з п'яти полків тисячного складу уцілили від епідемії 300 чоловік.
- 1743** – у м. Глухові Яків Андрійович Маркович (уродженець Прилук, навчався в Києво-Могилянській академії) відкрив разом з Казимиром Майєром першу в місті приватну аптеку.
- 1748** – у с. Яківці (Малі Будищі, тепер територія Полтави) в козацькій сім'ї народився **Олександр Михайлович Шумлянський** – доктор медицини Страсбурзького університету, професор патології і терапії медико-хірургічного училища в Москві, професор акушерської школи. Навчався в Києво-Могилянській академії та Петербурзькій госпітальній школі. Вивчав систему медичної освіти та клінічний досвід в Парижі, Відні, Марбургу. Один із засновників вітчизняної гістології. Він першим у світі найдосконаліше дослідив гістологічну будову нирок, описав судинний клубочок і капсулу, яка отримала назву капсули Шумлянського-Боумена. Його дисертаційна праця “De structura renum” (“Про структуру нирок”, 1783) була відома і високо оцінена в Європі. Автор ряду праць з акушерства, брав участь в реорганізації шпитальних шкіл, формуванні чотирьох кафедр. Опублікував книгу «Думка одного істиннолюбця про поправлення найкориснішої для людей науки» (1787). Помер 1795 р.
- 1753** – царським урядом видано Указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.
- 1763** – під Києвом лікар **Іван Полетика**, уродженець м. Ромни на Сумщині, доктор медицини Лейденського університету (1754), організував протиепідемічні заходи, створив взірцевий у країні Васильківський карантин, який очолював 20 років.
- 1763** – в Україні, як і в усій Російській Імперії, управління медичними справами перейшло від Медичної канцелярії до Медичної колегії.

- 1763** – цариця Катерина II видала повторний Указ про заборону викладання українською мовою у Києво-Могилянській Академії, де навчалися також медицині.
- 1763** – у Львові засновано Рутенську студію.
- 1768** – на Чернігівщині народився **Хома Барсук-Мойсєєв**, навчався в Києво-Могилянській академії, першим захистив в Московському університеті докторську дисертацію з фізіології дихання «Dissertatio medico-practica de respiratione» (1794), став професором університету (1795). Помер 1811 р.
- 1768** – в місті Копенгаген в сім'ї датчанів народився **Іван (Йоганн-Христіан) Матвійович Даль** – доктор медицини, генерал-штаб-лікар Чорноморського флоту. Закінчив богословський факультет Єнського університету (1778), досконало володів грецькою, латинською, древньоєврейською мовами. Захистив дисертацію доктора медицини (1791), працював лікарем кірасирського полку в Гатчинській волості, лікарем гірничого відомства в Лугані (Луганськ). Створив перший лазарет для робітників, став засновником лікувальних закладів на шахтах Луганщини, одним з перших заводських лікарів Донбасу. Згодом переведений до м. Миколаєва у морське відомство. Помер 1821 р. Його син – Володимир Іванович Даль.
- 1768** – засновано Харківську медичну колегію.
- 1768** – уродженець Київщини Петро Погорецький, працюючи викладачем в Московській шпитальній школі, переклав з німецької на латинську мову один з найбільш відомих тоді в Європі медичний підручник І. Шрайбера, додавши до нього опис жіночих та дитячих хвороб і дуже цікаву передмову.
- 1773** – після розпаду Польської Речі Посполитої (1772) Галичина відійшла до Австро-угорської монархії, у Львові при уряді Намісника Австро-Угорщини створено Крайову санітарну колегію (комісію); намісник видав «Санітарний патент», який забороняв лікарям і аптекарям виконувати професійні обов'язки без наявності відповідних дипломів. Лікарям заборонялося виготовлення ліків, а аптекарям – самостійне лікування хворих.
- 1773** – у Львові на базі монастирської лікарні Терезіанського медичного колегіуму вердиктом австрійського монарха Йосифа II відкрито загальнодоступний міський шпиталь, мав акушерський відділ та відділ для душевнохворих; в кінці ХІХ ст. збудовано спеціальні хірургічний, терапевтичний і акушерський корпуси, в яких розташовано кафедри відновленого лікарського факультету університету.
- 1773** – у Львові протомедик **Анджей Крупіньскі** зорганізував перші курси з основ медицини для цирульників і акушерок; в них взяли участь 78 чоловік.

- 1773** – у Львові в місті на 25 тисяч мешканців було 6 лікарів; з них 2 французи, 2 поляки, 1 італієць, 1 чех; в цей час до цеху львівських цирульників належало 7 майстрів і 33 помічники; лікувальною практикою поза цехом займалися 28 чоловік “партачів-приватників”, які не пройшли підготовки в цехових майстрів; в декретах міської влади підкреслено право “русинів” вступати в члени цеху.
- 1778** – у с. Жуки поблизу Полтави в родині священика народився **Семен Федорович Гаєвський** – доктор медицини, професор патології і терапії. Закінчив філософський клас Катеринославської семінарії, Петербурзьку медико-хірургічну академію (1800). Удосконалювався в університетах та медичних закладах міст Галле, Лейпціг, Єна, Геттінген, Бамберг. Захистив дисертацію «Глисти в кишках людини і давні засоби проти них» (1805). Ад’юнкт і екстраординарний професор клініки внутрішніх хвороб Петербурзької медико-хірургічної академії, вчений секретар Медичної ради (1811-31), лікар шляхетного пансіону при Петербурзькому університеті, директор Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ (1837-42), Почесний лейб-медик (1833). Опублікував низку праць про чуму, холеру, «гнилу нервову гарячку». Помер 1862 р.
- 1778** – у м. Харкові відкрито першу в Слобідській Україні державну «губернську кам’яну аптеку з лабораторією».
- 1778** – у Петербурзі українець **Никон Карпинський** здійснив епохальне видання латинською мовою першої оригінальної фармакопеї у Росії. Цю фармакопею перевидали в роках 1782, 1788 та 1799.
- 1778** – у містечку Цеханові (Польща) видано старовинний підручник з ботаніки «Про рослини та їх склад», укладений священиком Кшиштофом Клюком; містив відомості про лікарські рослини; використовувався в Україні.
- 1783** – український вчений медик **Степан Андрієвський**, випускник КМА, директор Медико-хірургічної академії в Петербурзі, склав перший в Україні медико-топографічний опис Чернігівської губернії, який став зразком для багатьох наступних праць цього роду.
- 1783** – український лікар **Нестор Максимович-Амбодик**, який заснував і очолював Клінічний акушерський інститут в Петербурзі, уклав один з перших «Анатомо-фізіологічний словник»; два роки пізніше видав «Медико-патолого-хірургічний словник»; ці книги стали енциклопедіями медичних знань 18 ст.
- 1783** – у Чернівцях доктор **І. Глабах** заснував першу школу акушерок.
- 1788** – за пропозицією **Д. С. Самойловича** в Єлисаветграді при військовому госпіталі відкрито першу на Лівобережній Україні Медико-хірургічну школу (в тодішніх документах називали її медичним факультетом), вела підготовку лікарів для армії, що діяла на турецькому фронті, проіснувала до 1797 р., за цей час зі школи

випущено 250 лікарів і підлікарів.

1788 – в часописі Державні вісті у Львові відзначалося, що на медичному факультеті Львівського університету вчиться дуже мало студентів, на всіх курсах навчалося тільки 7 осіб.

1793 – після другого поділу Польщі і приєднання Поділля до Росії (1793) в Житомирі створено лікарську управу, до складу якої входили лікарняний інспектор, лікар-оператор, лікар-акушер, які надавали медичну допомогу людям і тваринам, заготовляли лікарські трави, виявляли вогнища інфекційних захворювань, здійснювали контроль за санітарним станом населених пунктів.

1798 – у с. Пологи Переяславського повіту на Полтавщині в сім'ї священика народився **Яким Олексійович Чаруківський (Чаруковський)** – доктор медицини, військовий лікар і науковець, один із засновників військової медицини в країні. Автор фундаментальної праці в п'яти томах – «Військово-похідна медицина» (1836-37). Останні роки служив у Воронежі. Помер 1848 р.

1798 – у повітах Київської губернії було 9 лікарів; за їхніми даними найчастішими захворюваннями були хвороби кишок з кривавими проносами, венеричні хвороби, цинга.

1798 – у Петербурзі створено Медико-Хірургічну Академію, в якій українські вчені медики відгравали одну з перших ролей, із восьми заснованих кафедр в ній українці посідали п'ять. Першим професором кафедри анатомії та фізіології був видатний український вчений медик Никон Карпинський, професором хірургії – видатний український хірург, вихователь великої кількості хірургів імперії, член Медичної Державної Колегії Яків Саполович; професором патології та терапії – Григорій Базилевич, який довгий час студіював медицину за кордоном; професором ботаніки – видатний український ботанік та фармаколог, почесний член Державної Медичної Колегії, Григорій Соболевський; акушерство та судову медицину викладав Григорій Сухарев. Вони відступили свої кафедри на користь своїх учнів, теж українських вчених – Петра Загорського, Івана Сміловського, Тимофія Смілівського та Петра Логінова.

1798 – в Одесі на Приморському бульварі відкрито Тимчасовий міський шпиталь.

1803 – у Києві покладено початок стаціонарній родопомочі – відкрито перший пологовий будинок (акушергауз) на 2 ліжка зі штатною акушеркою; на Кудрявській горі відкрито першу соматичну лікарню; душевнохворих з будинку на Подолі переведено до богоугодних закладів при Кирилівській церкві, чим продовжено формування Київської Кирилівської психіатричної лікарні.

1803 – засновано бібліотеку Львівської фельдшерської школи (тепер Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського).

- 1803** – у Києві **Опанас Масловський** уродженець Чернігівщини, професор медичного класу Києво-Могилянської Академії, видав підручник під назвою «Поучення як лікувати хворих найдешевшими домашніми засобами», дуже вартісний для того часу.
- 1803** – у Петербурзі видано посібник Йосипа Каменецького, уродженця Чернігівщини, – «Короткий poradник про лікування хвороб простими способами» – широко відомий також в Україні; став дуже популярним, до 1864 р. його перевидавали 8 разів, переклали також на вірменську та грузинську мови.
- 1808** – уряд Австро-Угорщини поклав керівництво щепленням віспи в Галичині на окружних лікарів.
- 1813** – у Києві під управою «Приказу громадського опікування» були: лікарня для інфекційних хворих (30 осіб), для незаразних хворих (30 осіб), дім для психічних хворих (21 особа), пологовий будинок (2 ліжка), богадільня (50 осіб), друга міська богадільня (100 осіб), Кирилівський інвалідний будинок (50 осіб).
- 1818** – в Одесі для лікарні (існуючої з 1801 р.) побудовано новий будинок, кількість ліжок збільшена до 150, при лікарні відкрито хірургічний відділ, відділ для підкинутих дітей, дім для інвалідів, аптеку.
- 1818** – в Буковині лютувала епідемія холери (також в 1848, 1868, 1883 pp.), важкі матеріальні та побутові умови населення, низький рівень санітарної культури зумовили в кінці 19 ст. смерть майже половини населення від різних епідемій, туберкульозу, венеричних хвороб.
- 1823** – у Києві для лікування і утримування хворих і немічних існували Кирилівський дім інвалідів, Кирилівська богадільня, Виховний дім, «Акушергауз», Венерична лікарня, Шпиталь непричепливих недуг.
- 1823** – в Єлисаветграді (тепер Кіровоград) відкрито міську лікарню на 54 ліжка, за лікування в ній треба було платити 30 копійок на день для місцевого населення і 50 для приїжджих.
- 1823** – у м. Полтаві відкрито лікарню.
- 1823** – у м. Одесі засновано уряд «Приказ громадського опікування», на Куяльницькому (Андрєєвському) лимані відкрито першу грязелікарню.
- 1828** – в Одесі народився **Федір Федорович Ергардт** – доктор медицини, професор, декан медичного факультету Університету св. Володимира. Закінчив медичний факультет Університету (1853), захистив докторську дисертацію «De articulationibus inter truncum et extremitatem superiorem intercedentibus» (1854). Працював ад'юнктом і екстраординарним професором (1857-79), з 1879 – заслуженим ординарним професором кафедри «врачебноведения». декан медичного факультету (1865-68 та 1875-83). Ординатор та консультант Кирилівських богоугодних закладів Київського військового госпіталю, що виконували функції науково-допоміжного

закладу кафедри судової медицини. Заклав підвалини судової медицини як самостійної дисципліни. Автор 26 наукових праць та 26 судово-медичних досліджень, присвячених анатомії та аспектам судово-психіатричної експертизи, а також історії вітчизняної судової медицини. Помер 1895 р.

1833 – у Харкові народився **Іван Петрович Щолков** – лікар-фізіолог, професор (1863-90) та ректор (1884-90) Харківського університету. Працював по фізіології у Карла Людвіга у Відні. Створив першу в Україні експериментальну лабораторію при кафедрі фізіології, автор підручника з фізіології (1871). Вивчав фізіологію нервової системи, сечовиділення, газообміну. Його учнями були І. Мечников та В. Данилевський. Помер 1909 р.

1833 – у Петербурзі засновано Товариство російських лікарів, до якого входили лікарі-українці.

1833 – Московські солдати за наказом з Петербурга в один і той же день в усіх мечетях Криму конфіскували всі письмові документи, книги, історичні манускрипти татарською, турецькою та арабською мовами, серед яких було багато матеріалів, що стосувалися Руси-України та її відносин з південними народами, охорони здоров'я; на центральних площах запалали багаття.

1833 – у повітових містах Київщини існували шпиталики по 14 ліжок. В Києві на території Кирилівського монастиря був шпиталь, дім для божевільних і богадільня.

1833 – при Одеській міській лікарні відкрито психіатричний відділ.

1838 – німецький вчений і мандрівник, основоположник антропогеографії Й. Г. Коль в книзі “Die Ukraine”, виданій в Дрездені, привів дані про гігієнічні заходи та попередження хвороб у нашого народу; писав: «Українець, що старанно робить туалет, плекає своє тіло та вбирає козацький або гвардійський однострій, виходить своїм виглядом ніжно-вироблений і ближчий до досконалості, як росіянин, а також шляхетніший і кращий (від нього)».

1843 – на медичному факультеті Університету св. Володимира призначено вперше декана, ним став відомий київський хірург професор **В. А. Караваєв**, перший професор медичного факультету. В числі перших професорів були анатом М. І. Козлов, терапевт Ф. С. Цицурін, хірург І. Ф. Леонов, фізіолог Е. Е. Мірам, терапевт В. В. Беккер, анатом О. П. Вальтер.

1843 – в Одесі на Хаджибейському лимані відкрито перше лиманне відділення міської лікарні.

1843 – при кафедрі жіночих хвороб Університету св. Володимира відкрито клініку на 20 ліжок, її організатором та керівником став **О. П. Матвєєв**.

- 1843** – у Чернівцях у новому приміщенні шпиталю перебувало понад 660 хворих, при цьому шпиталі пізніше (1853) відкрито пологовий будинок.
- 1843** – у Петербурзі видано книжку Булгакова М. «Исторія Кіевской Академіи».
- 1848** – на медичному факультеті Університету св. Володимира навчалося 299 студентів – 46 % всіх студентів університету; в умовах обмеження царатом вищої освіти для жителів України збільшення числа студентів-медиків було зумовлене цивільними та військовими потребами.
- 1848** – під час революції у Львові починають виходити україномовні газети «Зоря галицька», орган Головної Руської Ради і антагоністичний їй «Дневник руський», орган Собору Руського, видаваний І. Вагилевичем. «Зоря галицька» видавалася до 1851 на кошти Ставропігійського інституту.
- 1848** – в Університеті св. Володимира розпочато викладання курсу педіатрії (лекції про захворювання дітей) на кафедрі повивальної справи, акушерства і жіночих хвороб; цьому сприяло видання (1847) класичного підручника **С. Ф. Хотовицького** «Педиятрика».
- 1853** – у Києві в Університеті св. Володимира відкрито побудований за проектом проф. О. Вальтера (архітектор О. Беретті) на Фундуклеєвській (нині – Б. Хмельницького) вул., ч. 37 «Анатомічний театр» медичного факультету для викладання нормальної анатомії, патологічної анатомії та судової медицини; він був першим в країні, став на той час одним із кращих у світі, дістав назву «Палацу науки». Сьогодні в цьому будинку знаходиться Національний музей медицини України.
- 1853** – почалася Кримська війна (тривала до 1856 р.), в якій брали участь сестри милосердя, завдяки організації **М. І. Пироговим** виконували обов'язки по догляду за пораненими, допомагали лікарям при операціях, відали господарством польових шпиталів; це був значний та найяскравіший етап розвитку сестринської справи у ХІХ ст.
- 1853** – у Києві професор акушерства, жіночих і дитячих хвороб Університету св. Володимира **Олександр Матвєєв** (1816-82) опрацював і впровадив у практику метод профілактики бленореї новонароджених закапуванням в очі 2 % розчину нітрату срібла (метод Матвєєва-Кредо).
- 1853** – на філософському факультеті Львівського університету створено фармацевтичний відділ.
- 1858** – опікуном Київського навчального округу призначено **М. І. Пирогова**, який досі був два роки опікуном Одеського округу, де підняв питання про відкриття університету в Одесі; сприяв розвитку і демократизації освіти на Київщині.

- 1858** – засновано Товариство морських лікарів у Миколаєві.
- 1863** – в с. Купиваха Богодухівського повіту на Харківщині народився **Микола Федорович Білоусів (рос. – Белоусов)** – біолог, професор кафедри зоології Харківського університету, автор численних праць з порівняльної фізіології та зоології, видав підручник загальної патології. Започаткував праці з проблеми старіння, які продовжив О. В. Нагорний. Був членом Медичної секції Харківського наукового товариства, очолював Мечніковський комітет, покликаний увічнити пам'ять всесвітньо відомого вченого. В 30-х роках публікував праці українською мовою. В УРЕ не представлений. Помер у забутті 1942 р.
- 1863** – у м. Миколаєві народився **Всеволод Гармашів** – військовий лікар, генерал медично-санітарної служби царської армії. З 1922 р. на еміграції в Чехословаччині, професор біології та гігієни та ректор (1930-33) Українського вищого педагогічного інституту в Празі. Помер 1953 р.
- 1863** – влада Росії затвердила новий Університетський устав, який дав третій етап розвитку Харківського університету, частково відновлював університетську автономію, давав право раді професорів обирати ректора, однак надалі не допускав жінок до навчання в університетах, навіть вільнослухачами, зокрема на медичних факультетах Харківського і Київського університетів.
- 1863** – вийшла книга **І. М. Сеченова** «Рефлекси головного мозку», яка мала вплив на формування матеріалістичного погляду лікарів.
- 1863** – в Одесі при міській лікарні створено перший в країні самостійний спеціалізований урологічний відділ на 25 ліжок для хворих з каменями сечостатевої системи; на Куяльницькому лимані відкрито перший заклад купалень.
- 1863** – професор кафедри оперативної хірургії Університету св. Володимира **Ю. К. Шимановський** опрацював метод операції кістково-пластичної ампутації стегна (операція Грітті-Шимановського).
- 1863** – у Харкові відкрито амбулаторію Харківського медичного товариства для приходящих хворих.
- 1863** – харківський вчений **О. Я. Данилевський** відкрив трипсин.
- 1863** – вийшов циркуляр міністра внутрішніх справ Росії П. Валуєва про заборону видавати підручники, літературу для народного читання та книжки релігійного змісту українською мовою: «Української мови не було, немає і бути не може, а хто цього не розуміє – ворог Росії». Заборонено ввіз і поширення в імперії львівської газети «Мета», в якій публікувалися матеріали про здоров'я людей.
- 1868** – народився **Олекса Білоус**, військовий лікар, громадський і державний діяч, керівник Міністерства і заступник Міністра народного здоров'я в уряді УНР (1919). Працював на Харківщині,

Поділля, в Бессарабії, організував боротьбу з епідеміями, написав низку праць з епідеміології та профілактики інфекційних недуг. Брав активну участь в Українській національній революції, з 1920 р. працював в місії УНР в Бухаресті, завідував відділом допомоги емігрантам з України; потім – на Поділлі (1922); у Празі (1924-27), на Закарпатті. Один з фундаторів і найбільш активних членів Співки українських лікарів у Чехословаччині. Помер в Парижі 1929 р. (за іншими даними 1934 р.).

1868 – в с. Солотвин Богородчанського повіту на Прикарпатті в учительській сім'ї народився **Володимир Янович** – лікар і громадсько-культурний діяч. Медичну освіту здобув у Віденському університеті, проводив приватну практику у Станіславові. Голова філії «Просвіти», за свої кошти створив «Селянську бурсу» для гімназистів, один із засновників Українського лікарського товариства, «Кредитової спілки», товариств «Сокіл», «Зоря», меценат. У період ЗУНРу очолював повітовий відділ влади, був головою санітарного відділу міської управи. Помер 23 грудня 1931 р.

1868 – у Харківському університеті відкрито самостійну кафедру очних хвороб, очолив її проф. Л. Л. Гіршман – учень Е. Дюбуа-Реймона, Р. Вірхова, Г. Гельмгольца.

1868 – у медичному журналі професора Університету св. Володимира О. П. Вальтера з'явилося перше на території України повідомлення про відкриття Д. Лістером (1865) асептики і антисептики, в найближчі роки почалося їх застосування, наукове дослідження і впровадження в практику.

1868 – за царським дозволом після тривалого прохання науковців почали функціонувати Товариства природознавців при Київському, Харківському, Новоросійському (Одеському), Петербурзькому та Казанському університетах, створені завдяки рішення Першого з'їзду природознавців, надалі стали ініціаторами та активними учасниками наступних з'їздів.

1868 – у Київській, Волинській та Подільській губерніях засновані спеціальні “медичні частини”, що поклало початок розвитку сільської медицини.

1868 – в Єлисаветграді засновано медичне товариство.

1868 – засновано Медичне зібрання Керченських лікарів.

1868 – у Львові засновано Товариство лікарів Галичини, до якого входили переважно німецькі, польські та єврейські лікарі; в ньому були одиниці лікарів-українців.

1868 – **Павло Пелехін**, нащадок старовинного козацького роду, професор судової медицини Петербурзької медико-хірургічної академії, опублікував працю «Успіх нових ідей в хірургії при лікуванні ран, складних переломів і гнійних накопичень», в якій першим у

Російській імперії описав та активно пропагував метод антисептики Дж. Лістера.

1868 – у м. Львові засновано Галицьке товариство аптекарів, яке об'єднувало переважно фахівців німецької, польської та єврейської національності.

1868 – у Чернігові при губернській земській управі засновано фельдшерську школу, в Козелецькому земстві Чернігівської губернії відкрито одну з перших земську лікарню.

1868 – у Сімферополі засновано Таврійське медико-фармацевтичне товариство.

1868 – у Херсоні засновано лікарське товариство.

1868 – Київ охопила тифозна епідемія, досліджував її учень С. П. Боткіна В. Т. Покровський, опублікував працю «Епідемія тифозних хвороб в Києві».

1868 – Олександрівське (тепер Запоріжжя) земське зібрання прийняло постанову про відкриття земських лікарських установ і запрошення в повіт 8 лікарів і 16 фельдшерів та закріплення за ними санітарних ділянок.

1873 – в с. Мазепинці Васильківського повіту на Київщині у сім'ї священика народився **Євген Черняхівський** (молодший брат Олександра Черняхівського) – лікар-хірург, професор і перший ректор Київського медичного інституту (1920-21), завідувач кафедри загальної (1921-22) та факультетської (1923-29) хірургії. Був секретарем першого в Україні Київського хірургічного товариства, заступник голови Медичної секції при ВУАН. Талановитий педагог, впровадив нові лекційні курси з хірургії, підготував сотні висококваліфікованих фахівців і кількох професорів, засновник української наукової школи хірургів. У 1918 р. – професор кафедри клінічної хірургії медичного факультету першого Українського державного університету, започаткував викладання хірургії українською мовою. Видав два томи першого українського підручника з хірургії, провів першу в Києві операцію зашивання рани серця, працював над перещепленням нирки (1914), розробив методику судинних швів, способи лікування абсцесів печінки, гриж, гангцени кінцівок, виразки 12-палої кишки. Одним із перших хірургів в Україні застосував трепанацію черепа при гнійному цереброспінальному менінгіті. У 1929 р. усунутий режимом від роботи в інституті. Помер у забутті у 1938 р. Ім'я та праці вченого в УРСР переважно замовчувалися.

1873 – у с. Угнів біля Рави-Руської на Львівщині в сім'ї священика народився **Олександр Козакевич** – лікар і громадський діяч в Коломиї. Ініціатор і голова комітету із заснування Українського лікарського товариства (УЛТ) в Галичині (1910), сотник УГА.

Співзасновник і голова філії Українського гігієнічного товариства в Коломиї, автор низки наукових статей. Помер 8 січня 1952 р.

1873 – у м. Дрогобич в сім'ї гімназійного вчителя народився **Ярослав Грушкевич** – лікар-офтальмолог і громадсько-культурний діяч. Закінчив медичний та філософський факультети Львівського університету (1900), спеціалізувався з офтальмології в клініках Берліна, Відня, Праги, Львова. Проводив приватну лікарську окулістичну практику у Львові, Тернополі, Станіславові. Під час першої світової війни працював у австрійських гарнізонних шпиталях, в часи ЗУНР – в українському шпиталі, опісля – у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Публікував наукові та науково-популярні праці, співавтор Української загальної енциклопедії, викладав гігієну в Українській чоловічій гімназії, очолював місцеве гігієнічне товариство. Був єдиним українським офтальмологом Галичини, убогих і сиріт лікував безплатно. Очолював ювілейний комітет до святкування 100-літніх уродин Т. Шевченка. У радянський час працював у обласній лікарні і обласному відділі охорони здоров'я. Помер 23 липня 1964 р.

1873 – в м. Берліні (Німеччина) народився **Семен Іванович Златогоров** – професор-мікробіолог, єврей. Закінчив Військово-медичну академію в Санкт-Петербурзі (1897), доктор медицини (1900). Директор Українського санітарно-бактеріологічного інституту (1924-28), ліквідував епідемію черевного тифу на Донбасі та в Дніпропетровській обл. Працював в закордонних відрядженнях в лабораторіях Берліна, Відня, Лозанни, Парижа, Нью-Йорка. Заснував Українське відділення Міжнародного товариства мікробіологів (1927). Автор монографій, статей, наукових звітів, нарисів про історію науки. З 1929 р. в Ленінграді, член-кор. АН СРСР, заарештований 1930 р. Стан здоров'я погіршився, помер 17 березня 1931 р.

1873 – у Харківському університеті засновано кафедру гігієни.

1873 – український лікар **Нестор Амбодик-Максимович**, син священника з Полтавщини, випускник КМА, доктор медицини Страсбурзького університету, перший професор акушерства в країні («батько російського акушерства») видав у Петербурзі книгу «Анатомо-фізіологічний словник».

1873 – в Одесі засновано Фармацевтичну спілку.

1873 – управою м. Олександрівська (тепер Запоріжжя) сформована лікарняна ділянка, у місті працювала військова тимчасова лікарня на 25 штатних і 10 позаштатних ліжок.

1873 – при Харківському медичному товаристві організовано перше в Україні Бюро санітарної статистики, яке склало одні з перших в країні медико-топографічні описи низки районів, брало участь в санітарному впорядкуванні Харкова і губернії, в боротьбі з епідеміями.

- 1873** – у Карпатах місцевість Синяк в районі гори Синяк, недалеко від Мукачева, проголошена курортом; збудовано «Купальний дім», пізніше «Мисливський дім», стали розвивати бальнеокліматичний курорт, досліджували мінеральні води, збудували санаторій «Синяк».
- 1873** – у Лондоні на Міжнародній виставці Золотою медаллю нагороджено професора Харківського університету **І. П. Лазаревича** за створені ним акушерські та гінекологічні інструменти.
- 1873** – у Петербурзі видано книгу Купріянова Н. «Историческій очеркъ состоянія медицины въ царствованіе Екатерины II.»
- 1873-1876** – на українських землях відбулися перші в Російській імперії губернiальні з'їзди лікарів Бессарабії та Таврії, Херсонської та Харківської губерній; обговорювали переважно питання організації медичної допомоги та захворюваності населення.
- 1878** – у Києві засновник і професор кафедри гістології, ембріології та порівняльної анатомії **Петро І. Перемежко** (1833-93) відкрив явище мітозу у тваринних організмів, вперше описав нервові утворення – пропріорецептори.
- 1878** – у Кам'янці-Подільському почав працювати старшим лікарем нової міської лікарні, завідувачем хірургічного відділення **Едмунд Фаренгольц** (закінчив Київський університет), розвинув блискучу хірургічну діяльність, успішно використовував і популяризував Лістерівський протигнільний метод лікування при операціях на органах черевної порожнини, ім'я його стало відоме далеко за межами України.
- 1878** – відбулося офіційне відкриття курорту Моршин з участю Краківського бальнеологічного товариства, організовано клімато- і водолікування, за сезон приїжджало біля 40 осіб.
- 1878** – у Львові у виданні Просвіти з друкарні НТШ вийшла книжечка «Про життє» – перше в Галичині науково-популярне видання українською мовою на медичні теми.
- 1878** – у Золочеві на Львівщині редактор М. Заградник заснував часопис «Кур'єр аптекарський», виходив 1 рік.
- 1883** – у с. Новоселиця біля Чигирини народився **Микола Кудрицький** – лікар-гігієніст, старший викладач кафедри професійної гігієни Київського медичного інституту (1922-29), автор наукових праць з гігієни і посібника, активний учасник українських лікарських організацій в період УНР, член Центральної Ради. Закінчив медичний факультет Київського університету, працював старшим асистентом кафедри професійної гігієни, викладав студентам української лектури. Репресований більшовиками у сфабрикованому ГПУ процесі «СВУ» (1929-30), дальша доля невідома.
- 1883** – на Моравах (Чехія) народився **Рудольф Вейгль** – доктор філософії Львівського університету, зоолог, організатор і довголітній керівник

Закладу (інституту) біології лікарського відділу Львівського університету (1920-45). У 1918-20 рр. очолював військову бактеріологічну лабораторію в Перемишлі. Створив у Львові науковий центр вивчення висипного тифу, праці якого привернули увагу фахівців усього світу. Налагодив лабораторне вирощування вошей (біля 300 000 в місяць) та першим розпочав продукцію протитифозної вакцини, яку висилав до ряду країн світу; зібрав взірці збудників з різних країн, до його лабораторії приїздили вчені з різних частин світу. Опублікував понад 20 праць про висипний тиф, доказав у досліді значення Рікетсії Провачека, відкрив спосіб зараження вошей без посередництва людини, першим виготовив ефективну вакцину проти висипного тифу. Після 1945 р. виїхав до Польщі, працював у Краківському університеті. Помер 11 серпня 1957 р.

1883 – завідувачем кафедри акушерства і жіночих хвороб Університету св. Володимира обраний проф. **Г. Є. Рейн**, він організував будівництво нової клініки, модернізував структуру стаціонару, велику увагу приділяв амбулаторному прийому хворих; на кафедрі навчалось уже 945 студентів.

1883 – в Одесі відбувся 7-й з'їзд природознавців, на якому **Ілля Мечников** виголосив свою історичну доповідь «Про цілющі сили організму», в котрій обґрунтував свою теорію про імунітет; в цьому ж році він зробив перше повідомлення про клітинну теорію імунітету, опублікувавши матеріали про фагоцитоз. Заслухано 236 доповідей, вперше почала працювати секція земської медицини, яку очолював Й. Й. Мочутковський.

1883 – одеський мікробіолог **Володимир Хавкін** створив вакцину для активної імунізації проти холери (вакцина Хавкіна).

1883 – професор ботаніки Харківського університету **Лев Семенович Ценковський** (1882-87), відомий протозоолог і бактеріолог, опрацював власний метод виготовлення вакцини проти сибірки, яка виявилася ефективнішою за вакцину Л. Пастера, використовується досі.

1883 – у Львові Медичну колегію з дворічним періодом навчання реорганізовано в Медико-хірургічну школу з трирічним навчанням.

1883 – у Харкові засновано журнал «Архів психіатрії, неврології та судової психопатії», виходив російською мовою до 1899 р.

1883 – у Петербурзі видано книгу Я. А. Чистовича. «Історія первыхъ медицинскихъ школъ въ Россіи».

1883 – почало діяти Закарпатське товариство Червоного Хреста, засноване у м. Берегово (14 серпня 1881 р.) спільнотами жінок, початковим завданням якого постановили популяризацію ідей Червоного Хреста серед населення та залучення нових членів.

1883 – Першу міську лікарню м. Кременчук, одну з найкращих на українських землях, очолив (на 30 років) **Овксентій Богаєвський** –

видатний лікар і громадський діяч, робив операції очні, гінекологічні, вушні, резекції шлунка у хворого на рак; створив школу хірургів, написав 87 наукових праць; був удостоєний звання доктора медицини без захисту дисертації; очолював (1904-13) засновану ним жіночу акушерсько-фельдшерську школу.

1883 – у Чернівцях за проектом Австро-Угорського уряду у зв'язку з високим рівнем захворюваності та смертності населення розпочато будівництво Центральної, або Буковинської Крайової Загальної публічної лікарні на 250 ліжок.

1883-1884 – київський лікар **А. Л. Рава** вперше експериментально розробив ефективне зшивання нервів м'язів антагоністів.

1888 – у с. Клевань Рівненського повіту на Волині народився **Лаврентій Серветник** – фельдшер, громадський діяч, посол Волині до Польського сойму. Закінчив Житомирську фельдшерську школу (1909), працював в Острозькому повіті, служив у царській армії (1910-13), займався приватною практикою. Працював на цукрозаводі в Костополі (1923-37), брав активну участь в громадському житті. Обраний послом до польського сейму від Блоку національних меншин (1928), виконував функції віцебургомистра м. Костополя (1929-33). Учасник Волинського Українського об'єднання (1937). Після приходу радянської влади репресований комуністичним режимом, заарештований НКВС 1940 р., ув'язнений на 8 років. Дальша доля невідома. Реабілітований 1989 р.

1888 – уряд Австро-Угорщини прийняв закон «Про організацію публічної санітарної служби у громадах воєводства Буковини». Буковина поділялась на окремі санітарні округи (волості), в кожному із яких вводилась посада громадського лікаря, якого утримувала своїм коштом громада, посаду громадського лікаря за конкурсом міг обійняти тільки лікар, котрий мав відповідну вимогам медичну підготовку та знав мову, якою розмовляла більшість населення округу.

1888 – вийшов Указ царя Олександра III «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами».

1888 – київський лікар **Володимир К. Високович** (згодом професор патанатомії Університету св. Володимира) встановив цитотоксичну дію бактеріальних токсинів і значення антитоксичного імунітету.

1888 – в Одесі **І. Р. Вальтух** заснував першу на українських землях ортопедичну лікарню.

1888 – одеський мікробіолог **М. Ф. Гамалія** відкрив холероподібний пташиний вібріон і створив протихолерну вакцину.

1888 – київський лікар **Микола Волкович**, згодом професор хірургії Університету св. Володимира, відкрив і вивчив збудника риносклероми (паличка Волковича-Фріша).

- 1888** – у Харкові професори університету брати **Олександр і Василь Данилевські** заснували перше в країні фізіологічне видання «Фізіологічний збірник».
- 1888** – у Чернігові доктор **Є. В. Святловський** почав видавати медичний журнал “Земський лікар” (виходив до 1894 р.), наступного року тут почала виходити “Лікарсько-санітарна хроніка Чернігівської губернії”.
- 1888** – український вчений професор Празького університету **Іван Горбачевський** відкрив фермент ксантиноксидазу.
- 1893** – в Університеті св. Володимира кафедру госпітальної терапії і клініку очолив **В. П. Образцов**, виконав серію новаторських робіт, результатом яких було створення методу дослідження черевної порожнини, що згодом отримав назву методичної, глибокої, ковзної пальпації. Він описав також ряд супроводжуючих пальпацію акустичних феноменів; широко застосовував спосіб безпосередньої аускультатії серця вухом, який дозволяв виявити складну серцеву патологію.
- 1893** – **Д. К. Заболотний і І. Г. Савченко** встановили епідеміологічне значення факту бацилоношення та експериментально підтвердили можливість бацилоношення холерних вібріонів; провели на собі дослід з вивченням ефективності перорального введення холерної вакцини, який вперше в світі доказав можливість протихолерної вакцинації, започаткували ентеровакцинацію для профілактики кишкових інфекцій.
- 1893** – видатний одеський мікробіолог і епідеміолог **В. А. Хавкін** виїхав з Парижа по проханню уряду Великобританії до Індії для боротьби з епідемією холери, заснував в Бомбеї бактеріологічний інститут, якому надали його ім'я.
- 1893** – у Києві на кошти українського промисловця і мецената М. Терещенка відкрито безкоштовну лікарню для чорноробчих – «Чорноробську лікарню», благодійний заклад «Крапля молока» – перший такого типу в Російській імперії.
- 1893** – у Харкові створено відділення Російського товариства охорони народного здоров'я, при університеті засновано Товариство наукової медицини і гігієни.
- 1893** – у Кракові вийшла книга Й. Талько-Гринцевича «Нариси народного ліництва на Русі» (польською мовою).
- 1893** – у львівському українському часописі «Зоря» молодий київський лікар О. Черняхівський опублікував цикл із 5 статей на тему «Нарис сучасного вчення про бактерії».
- 1893** – надрукована докторська дисертація **М. Ф. Гамалії** «Етіологія холери з точки зору експериментальної патології».
- 1893** – засновано Товариство російських лікарів міста Одеси.

- 1893** – у Херсоні утворилася громада сестер милосердя як частина Російського товариства Червоного Хреста.
- 1898** – у с. Безсади на Полтавщині в сім'ї священика народився **Борис Юрійович Андрієвський** – хірург і трансфузіолог, доктор медичних наук, професор кафедри хірургії Всеукраїнського інституту вдосконалення лікарів у Харкові (1938), згодом професор хірургії Дніпропетровського медичного інституту (з 1939 р.). Винайшов кровозамінний розчин «Українфузин», автор біля 30 наукових праць (переважно українською мовою) з питань кровозамінних розчинів, хірургії шлунку, печінки, трансплантації сечоводів, лікування туберкульозного перитоніту, резекції суглобів. Був у числі організаторів і професорів медичного інституту в окупованому Дніпропетровську, професором медичних фахових курсів у Львові (1943-44), лікував поранених українських вояків. Опісля – хірург на еміграції в США. Заснував Українську суспільно-харитативну службу в Мюнхені, член НТШ і УВАН, ініціатор створення Українського лікарського товариства в Німеччині, очолював Політичну раду закордонних частин ОУН. Помер у Клівленді (штат Огайо) 20 жовтня 1962 р. В УРСР був у числі замовчуваних вчених.
- 1898** – у Львові народилася **Софія Парфанович-Волчук** – лікар-гінеколог і громадський діяч в Галичині, пізніше на еміграції. Працювала у Львові, в загальному шпиталі та Народній лічниці, активний член Українського гігієнічного товариства. Розвинула широко антиалкогольну пропаганду, заснувала і провадила антиалкогольне товариство «Відродження» і редагувала часопис «Відродження». Виступала за збереження здоров'я матері і дитини, за права жінки на фахову працю. Автор наукових і науково-популярних праць, понад 10 книжок, а також художніх творів. На еміграції в Німеччині та США продовжувала працювати за фахом і займатися письменницькою творчістю. Померла 27 грудня 1968 р.
- 1898** – у Пензі народився **Мирон Самуїлович Туркельтауб** – радянський терапевт, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії медичного факультету Ужгородського університету (з 1955 р.). Закінчив Харківський медінститут, працював у Москві, Одесі, Архангельську. Наукові праці в галузі кардіології, ревматології, дії кліматичних факторів та мінеральних вод. Помер 1981 р.
- 1898** – у Києві професор Університету св. Володимира **В. К. Високович** одним з перших в Європі застосував профілактичну вакцину проти черевного тифу.
- 1898** – **Д. Заболотний** здійснив експедицію до Монголії для боротьби з епідемією чуми, розробив гіпотезу про існування у природі осередків чуми, де зберігаються мікроби (серед диких гризунів), згодом опублікував фундаментальні праці. Організував при Петербурзькому

- жіночому медичному інституті і очолив першу в Росії самостійну кафедру медичної бактеріології, видав лекції «Основи загальної мікробіології» (1902-03).
- 1898** – у Львові професор лікарського факультету університету **Е. Махек** очолив відкриту кафедру очних хвороб, заснував Львівське наукове офтальмологічне товариство.
- 1898** – у Чернівцях Денис Лукіянович та В. Будзиновський видали книжку «Листи з чужини» – нариси Ярослава Окуневського – корабельного лікаря Австро-Угорського військового флоту, пізніше контрадмірала медицини флоту.
- 1898** – Одеський мікробіолог **М. Ф. Гамалія**, пізніший директор Одеського бактеріологічного інституту, відкрив явище лізису бактерій.
- 1898** – у Львові д-р **Євген Озаркевич** заснував в НТШ перше науково-медичне видання українською мовою – журнал «Лікарський збірник», почав систематично публікувати у ньому наукові праці, українську медичну термінологію, реферати нових медичних праць із європейських наукових медичних журналів; цим започаткував українське медичне реферативне видання. Виходив до 1902 р., видається нова серія з 1991 р.
- 1898** – у Чернівцях помер доктор медицини **Володимир Залозецький**, видатний лікар Буковини, перший головний хірург Чернівецького міського шпиталю, голова медичного товариства Буковини, член Буковинської крайової санітарної ради.
- 1898** – у Кременчуці відкрито військовий госпіталь.
- 1898** – у Львові на медичному факультеті університету працювало 14 професорів, 12 доцентів і 14 асистентів, серед них жодного українця, переважали поляки, були німці та євреї. Засновано чотири нові медичні кафедри: акушерства і гінекології (проф. **А. Марс**), шкірно-венеричних хвороб (проф. **В. Лукасевич**), очних хвороб (проф. **Е. Махек**), судової медицини (проф. **В. Сєрадський**). На факультеті навчалася 156 студентів.
- 1903** – у м. Коломиї в Галичині в родині відомого літератора народилася **Володимира Крушельницька** – лікар-дерматовенеролог, доктор медицини Віденського університету, публіцист і перекладач у Львові. Співредактор і автор журналу «Відродження». З 1931 р. – аспірант та науковий працівник Харківського інституту венерології та дерматології, захистила ще одну дисертацію на ступінь доктора медичних і фізіологічних наук (1934). 14 грудня 1934 р. заарештована ГПУ, заслана на 5 років до Біломорсько-Балтійського табору, незабаром переведена до Соловецького табору ГУЛАГу. Розстріляна в Сандормоку 8 грудня 1937 р. Реабілітована у 1958 р.

- 1903** – в Університеті св. Володимира кафедру неврології і психіатрії розподілено на дві самостійні кафедри – нервових хвороб і психіатрії; на базі кафедри гігієни університету організовано курс епідеміології та санітарної статистики, який читав проф. **О. Корчак-Чепурківський**.
- 1903** – **М. М. Волкович** вперше успішно виконав вільну пластику черепа з приводу грижі головного мозку.
- 1903** – **Д. К. Заболотний** вперше почав на мавпах експериментальне вивчення сифілісу.
- 1903** – у Криму створено одне з перших товариств боротьби з туберкульозом.
- 1903** – проведено обстеження населення чотирьох сіл під Чернівцями, понад 40 відсотків дітей хворіло на зоб, зі 145 опитаних дітей 89 недостатньо харчувалися.
- 1903** – уродженець Одеси **Олександр М. Безредка**, працюючи в Інституті Пастера в Парижі, відкрив антивіруси (антивіруси Безредки).
- 1903** – в Одесі з ініціативи **Я. Ю. Бардаха** відкрито станцію швидкої медичної допомоги – одну з перших в країні.
- 1903** – у м. Одесі з пригородами народжуваність становила 29,3 на 1000 жителів, в границях міста – 28,1, а в пригородах – 50,2; найбільша народжуваність спостерігалася у міщан і селян, найменша – у купців, дворян і духовенства.
- 1903** – у Києві вийшла фундаментальна праця **В. Ю. Чаговця** – «Нариси електричних явищ на живих тканинах з точки зору найновіших фізико-хімічних теорій», якою він заклав основи електрофізіології в Україні.
- 1903** – у Київській, Волинській та Подільській губерніях почато передавати медичні заклади від «Приказів громадського опікування» у відання земств, на Черкащині всі медичні заклади передані Київському та іншим губернським і повітовим комітетам у справах земського господарства.
- 1903** – у Лебедині на Слобожанщині відкрито один з перших самостійний хірургічний відділ Лебединської земської лікарні, нині – хірургічне відділення Лебединської центральної районної лікарні.
- 1908** – у с. Рудники на Львівщині в сім'ї священика народився **Борис Яворський** – лікар загальної практики в Україні, в роки визвольної боротьби – лікар УПА. Був засуджений польським військовим трибуналом, після звільнення працював у Валбжиху (Польща). Помер 27 травня 1977 р.
- 1908** – у Харкові Н. І. Неві заснувала приватні вищі жіночі курси, за 2 роки вони припинилися, на їх місце створено Жіночий медичний інститут, директором обрано В. Я. Данилевського.
- 1908** – у Києві засновано перше в Україні товариство хірургів, його ініціатор і багатолітній керівник – проф. **М. М. Волкович** (очолював

його до кінця життя, 1928), секретарями стали українці **Г. С. Іваницький** і **Є. Г. Черняхівський**, пізніше заборонені тоталітарним режимом.

1908 – **Ілля Мечников** та **П. Ерліх** створили в Інституті Пастера теорію імунітету.

1908 – у Львівському університеті вперше звання професора отримав на кафедрі акушерства і гінекології українець **Адам Соловій** – уродженець Сокальщини.

1908 – у Чернівцях лікарі Модест Попеску та Октавіан Георгіян заснували станцію боротьби зі сказом.

1908 – Харківський бактеріологічний інститут очолив доктор медицини **С. В. Коршун**, вихованець Харківського університету, учень В. Високовича; зайнявся одержанням профілактичних препаратів, зокрема суміші дифтерійного токсину з антитоксином.

1908 – в Одесі **В. П. Філатов** розробив метод еластотометрії, на Куликовому полі побудовано пологовий будинок.

1908 – медичні факультети Київського, Харківського та Одеського університетів випустили 313 лікарів, що становило 23,9 % загального випуску лікарів у Російській імперії.

1908 – організовано Полтавське товариство боротьби з чахоткою (туберкульозом).

1908 – у Києві в Українському науковому товаристві (УНТ) створено природничо-лікарську секцію, головою якої обрано д-ра **Мартирія Галина**. Впродовж року відбулося 10 засідань секції, яка почала розвивати українську медичну науку. З доповідями українською мовою виступали О. Корчак-Чепурківський – про мальтузіанство і неомальтузіанство з погляду соціальної гігієни, М. Галин – про грижі, Ф. Вовк – про палеолітичні знахідки.

1908 – українські лікарі Галичини Т. Гвоздецький, І. Бережницький та К. Танячкевич взяли участь у з'їзді слов'янських лікарів у Празі, виголосили українською мовою привітання делегатам.

1908 – вперше на українських землях лікар Єлисаветградської повітової лікарні О. А. Юцевич повідомив про лікування кровоточної виразки оперативним шляхом.

1908 – **Іллі Мечникову** присуджена Нобелівська премія з фізіології й медицини за відкриття фагоцитозу та опрацювання фагоцитарної теорії; вперше цю найвищу нагороду у світі отримав вчений українського походження, уродженець Харківщини, випускник Харківського університету.

1908 – **М. Гамалія** запропонував термін «дезінсекція» – знищення ектопаразитів в оточенні людини на відміну від дезінфекції – знищення мікробів, розробив комплекс дезінсекційних засобів – механічних, фізичних, хімічних.

- 1908** – у м. Нова Ушиця біля Проскурова (тепер Хмельницький) збудовано земську лікарню на 20 ліжок.
- 1908-1910** – у Чернівцях на кошти підприємців Германа та Мозеса Фішерів побудовано дитячу лікарню на 40 ліжок, архітектурний ансамбль розроблявся архітектором Вільгельмом Кемплером за участю доктора В. Філіповича, оснащена привезеними з Відня новітніми діагностично-лікувальними приладами та меблями розпочала свою діяльність як одна із найкращих у Європі лікарень.
- 1913** – в Одесі **В. П. Філатов** почав застосовувати нові методи оперативного лікування очних недуг – заміну непрозорої рогової оболонки оболонкою померших.
- 1913** – вийшла книга **І. І. Мечникова** «Сорок років пошуку раціонального світогляду».
- 1913** – на Наддніпрянщині підготовлено 1 336 лікарів, що становило 47 % від загального числа підготовлених лікарів у Російській імперії; зокрема підготували: Київський університет – 424, Київські жіночі медичні курси – 165, Харківський університет – 336, Харківські жіночі медичні курси – 240, Одеський університет – 171.
- 1913** – у Чернівцях пологовий будинок переведено у будинок крайової агрошколи по вул. Семигородській (теперішня вул. Головна, 129), збільшено його місткість до 75 ліжок і за європейським зразком облаштовано пологовий зал, септичну й асептичну палати для операцій та 14 звичайних палат.
- 1913** – у м. Олександрівську (тепер Запоріжжя) працювало шість невеликих лікарень з бараками для інфекційних хворих на 250 ліжок.
- 1913** – при Харківському, Чернігівському та Катеринославському земствах відкрито бактеріологічні інститути (лабораторії).
- 1913** – у Подільській губернії з призовників визнано нездатними до військової служби 35,5 %; з них зовсім нездатними до військової служби призначено 12,5 %, зараховано в ополчення 2-го розряду із-за хвороб і тілесних недостатків – 7,7 %, дана відстрочка для поправки здоров'я – 15,1 %.
- 1913** – на території Наддніпрянської України було 1 514 лікарень із 52 585 ліжками; 21 приватний санаторій на 60 місць, 1 344 амбулаторних установ, 50 здоровпунктів та 1 159 фельдшерсько-акушерських пунктів. Працювало 8 539 лікарів, з них 1 300 – зубних; середнього медперсоналу було 15 043, фармацевтів – 1 008. На 10 000 населення припадали 3 лікарі.
- 1913** – на Наддніпрянщині народжуваність становила 44,1, смертність – 25,2; природний приріст становив 18,9 (В УРСР приріст населення був значно нижчим, найбільш виразно він почав знижуватися з 1958 р., коли протягом 8 років знизився з 14,1 до 8,1).

- 1913** – в аптечній мережі східно-українських земель працювало 2 009 фармацевтів.
- 1913** – населення Києва становило 595 000 чоловік.
- 1913** – у Черкаський повіт для боротьби з епідемією висипного тифу направлена К. М. Никотчева – перша жінка-лікар на Черкащині.
- 1913** – у Кам'янці-Подільському губернська земська лікарня мала 7 відділів на 240 ліжок.
- 1913** – Харківська фельдшерсько-акушерська земська школа була відзначена на Всеросійській гігієнічній виставці у Петербурзі срібною медаллю за представлені картограми та журнали практичних робіт учеників.
- 1913** – у Відні на 3-й Міжнародній фармацевтичній виставці продукція Львівської фармацевтичної фабрики «Лаокон» була відзначена золотою медаллю.
- 1913** – на території України, яка входила до складу Росії, було 1043 земські лікарські дільниці, працювало близько 300 хірургів, 40 % їх були незабаром мобілізовані.
- 1913** – на засіданнях медичної секції УНТ в Києві заслухано доповіді українською мовою: М. Коса – «Хиби очей у новобранців», О. Кобзаренка – «Матеріали до питання про діяльність периферичних кров'яних жил та про ролі їх в акті коловороту крові», Є. Черняхівського – «До питання про шво кров'яних жил при гоїнні аневризми», Г. Квятковського – «Два випадки численних пухирних глистів *cysticercus cellulosae* в головному мозку та м'якій оболонці», Є. Лукасевича – «*Tumor malignus pulmonis dextri*». Члени секції активно розвивали українську медичну термінологію, формували українську національну медичну науку.
- 1913** – харківський анатом, керівник кафедри анатомії Харківського університету **В. П. Воробйов** описав поверхнєве нервеве сплетення серця (Воробйовське сплетення).
- 1913** – у Львові почали працювати нові павільйони інфекційного відділення Крайового закладу для заразних хворих при Загальному крайовому шпиталі, побудовані з врахуванням високих на ті часи протиепідемічних і санітарно-гігієнічних вимог.
- 1913** – у Подільській губернії із призовників визнано нездатними до військової служби 35,5 %; з них зовсім нездатними до військової служби признано 12,5 %, зараховано в ополчення 2-го розряду із-за хвороб і тілесних недостатків – 7,7 %, дана відстрочка для поправки здоров'я – 15,1 %.
- 1913** – в Єлисаветграді нараховувалось 8 лікарень на 264 ліжок, 56 лікарів, 15 зубних лікарів, 40 осіб середнього медичного персоналу.
- 1913** – у газеті «Здоров'я» (ч. 8) опубліковано повідомлення: «Нові лікарі-українці. Випускники Омелян Кордасевич із Сянока і Максим Музика

зі Львова одержали в університеті у Львові ступінь докторів всіх наук лікарських».

1913 – у м. Житомирі завершено будівництво Першої міської лікарні, проведено третю нараду лікарів і представників земств.

1913 – у Кременці Волинської губернії (під владою Росії) земська повітова управа розгорнула 10 лікарських дільниць, ввела посаду санітарного лікаря.

1913 – в Одесі спалахнула епідемія чуми, за півроку захворіло 3022 особи, померло 2407 – 1/12 частина населення.

1913 – у Кам'янці-Подільському губернська земська лікарня мала 7 відділів на 240 ліжок.

1913/1914 – у навчальному році на медичному факультеті Львівського університету навчалось 739 студентів, в 5 разів більше за усі попередні роки.

Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2019, 2024, 2029, 2034 і дальші роки

Січень

1864, 1 січня – під тиском ліберального руху серед дворянства й інтелігенції після скасування кріпацтва (1861) спадкоємець трону Олександр II затвердив «Положение о губернских и уездных учреждениях»; починалося створення на місцях органів місцевого самоуправління – земська реформа, життєспособність земства забезпечувалася двома важливішими принципами: самофінансуванням і самоуправлінням; формувалася земська медицина; до створення земства лікарняні заклади підпорядковувалися Приказу громадської опіки, губернській управі та губернському комітету; тепер на земства покладено вирішення багатьох селянських питань, в т.ч. охорону здоров'я; до середини 70-х років 19 сторіччя земства вирішували питання охорони здоров'я сільського населення шляхом роз'їзної медичної допомоги; як правило, діяв тільки фельдшер.

1849, 1 (13) січня – (деякі подають 1851 р.) – у м. Грязовці Вологодської губернії (Росія) в дворянській сім'ї священика народився **Василь Парменович Образцов** – доктор медицини, професор-терапевт, видатний лікар і науковець, завідувач кафедр спеціальної патології і терапії (з 1893 р.) та факультетської терапевтичної клініки (1903-18) Університету св. Володимира, один із засновників київської терапевтичної школи. Навчався у Вологодській духовній семінарії, закінчив Медико-хірургічну академію в Санкт-Петербурзі (1875), після правці земським лікарем вдосконалювався в Берліні у Вірхова (1879), доктор медицини (1880). Автор близько 50 наукових праць, розробив нові методи клінічного обстеження хворого, дослідження захворювань серцево-судинної системи та шлунково-кишкового тракту. Першим у світі (разом з своїм учнем **М. Д. Стражеском**) описав клінічну картину інфаркту (1909) і обґрунтував можливість його прижиттєвого розпізнавання, розробив метод глибокої ковзної пальпації органів черевної порожнини (прийнятий у світі як метод Образцова). Голова Київського фізико-медичного товариства та Київського товариства лікарів. Помер 14 (27) грудня 1920 р. Його ім'я надано у дні сторіччя (1949) факультетській терапевтичній клініці КМІ.

1884, 16 січня – у с. Мокряни біля Тернополя в польсько-єврейській родині народився **Яків (Якуб) Кароль Оскарович Парнас** – видатний біохімік, академік АН (1942) та АМН СРСР (1944), член Німецької академії натуралістів «Леопольдина», член-кореспондент Польської

АН, почесний доктор Сорбони і Афінського університету. Закінчив природничий факультет університету Мюнхена (1907), стажувався з біохімії в Цюріху (1907-08, 1930-31), Неаполі (1910-11), Кембриджі (1914). Працював у Львові завідувачем кафедри біохімії (1921-41), деканом медичного факультету (1929), керівником фармацевтичного відділення (1930-36), деканом фармацевтичного факультету (1939-41) Львівського університету/медичного інституту. У 1941 р. евакуйований до Уфи, згодом у Москві організував і очолив Інститут біохімії та медичної хімії АМН СРСР (1944-48), відкрив в ньому Лабораторію фізіологічної хімії. Проводив дослідження у галузі тканинного обміну вуглеводів, вивчив процес фосфорилування креатину (реакція Парнаса), ферментативні процеси м'язового скорочення, відкрив процес розщеплення глікогену за участю фосфорної кислоти. Першим у світі почав застосовувати в біохімії ізотопний метод. Автор біля 180 праць, опублікованих шістьма мовами, п'ять перевидань підручника біохімії. Створив наукову школу біохіміків світової слави. У 1948 р. усунений з роботи. 29 січня 1949 р. в день арешту загинув у московській Лук'янівській в'язниці, коли не надали йому медичної допомоги при діабетичній комі.

1859, 26 січня – у м. Вадовіце (Польща) народився **Ян Прус** – професор, керівник кафедри загальної та експериментальної патології Львівського університету (1896-1917). Закінчив медичний факультет Краківського університету (1883), стажувався з патологічної анатомії, фізіології та неврології в Берліні та Парижі (1887). Асистент (1887-89), доцент (1889-94), професор (1894-96) патологічної анатомії і загальної патології Львівської академії ветеринарної медицини, керівник кафедри загальної та експериментальної патології Львівського університету, декан медичного факультету (1900-01), Президент Львівського лікарського товариства (1896), провадив приватну практику з невропатології (1917-26). Помер у Львові 26 листопада 1926 р.

1829, 27 січня – у Ризі (Ліфляндська губернія Росії) в німецько-польській дворянській сім'ї армійського офіцера народився **Юлій Карлович Шимановський** – доктор медицини, професор оперативної і військової хірургії, один з основоположників пластичної хірургії. Закінчив медичний факультет Дерптського (тепер м. Тарту, Естонія) університету і захистив докторську дисертацію на тему резекції кісток (1856), професор хірургії (1858) Гельсінгфорського університету (Фінляндія), професор кафедри оперативної хірургії Університету св. Володимира (1861-67) та хірург-консультант Київського військового шпиталю. Зробив у Києві великий внесок у розвиток трансплантології, пластичної і відновлюваної, а також військово-польової хірургії; модифікував кістково-пластичну операцію при ампутації стегна

(операція Грітті-Шимановського), уперше в світі склав класифікацію дефектів шкіри для наступних пластичних операцій, розробив схеми шкірної пластики, метод закриття великих дефектів з допомогою шматків шкіри, взятих по колу; одним з перших детально описав техніку застосування. Сконструював близько 80 нових хірургічних інструментів, високо оцінених на Всесвітній виставці (Париж, 1867). Автор понад 60 наукових праць, фундаментальних монографій, член низки медичних товариств Європи, лауреат премії ім. І. Ф. Буша. Праці по пластичній хірургії були переведені багатьма мовами, отримали високу оцінку в цілому світі. Помер 13 квітня 1868 р.

1724, 28 січня (8 лютого) – за розпорядженням імператора Петра I була створена Петербурзька академія наук, заснована за західноєвропейським зразком, після 4-х вчених-німців імператриця Єлизавета призначила ректором **Кирила Розумовського** – сина козака з села Лемеші на Київщині (пізніше гетьман війська запорізького, 1750-64), був президентом Академії 54 роки (1746-98); пізніше у розвиток медичних наук в Петербурзі значний вклад внесли українці **І. В. Буяльський, П. А. Загорський, Н. М. Максимович-Амбодик, Й. К. Каменецький, Д. М. Велланський** та ін.

1834, 30 січня – у містечку Махнівка Бердичівського повіту Київської губернії (тепер с. Комсомольське Козятинського району Вінницької області) в безземельній дворянській шляхетсько-польській сім'ї народився **Володимир Боніфатійович Антонович** – лікар і видатний український історик, археолог, етнограф, археограф, розвивав культуру та свідомість України, ідеолог національно-визвольного руху. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира (1855), деякий час працював лікарем в Бердичеві та Чорнобилі. Опісля закінчив історико-філологічний факультет університету св. Володимира (1860), у статті «Моя сповідь» пояснив, що перейшов у православ'я та зрікся шляхетських традицій з любові до українського народу. Організував журнал «Киевская старина», викладав історію як професор університету (1878-90), читав приватний курс історії України, створив київську школу істориків, розвинув археографічні та етнографічні дослідження, об'єднав діячів культури та освіти в «Громаду», яка ставила перед собою наукові та просвітницькі завдання. У 1897 р. погіршилося здоров'я, помер 21 березня 1908 р.

1654, 30 січня – за 2 тижні після Переяславської ради представники Посольського приказу Росії в Києві дістали наказ про використання розроблених в Москві методів боротьби з епідеміями.

Березень

1844, 1 березня – в м. Прилуки, тоді Полтавської губернії, народився **Віктор Андрійович Субботін** – доктор медицини, перший в Україні

професор гігієни. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира (1867), захистив докторську дисертацію «Материалы для физиологии жировой ткании» (1869), удосконалювався з проблем гігієни в **М. Петтенкофера** і **К. Фойта**. Заснував першу в Україні самостійну кафедру гігієни, медичної поліції, медичної географії і статистики (1871-93), обраний деканом медичного факультету Університету св. Володимира (1884-87). Брав активну участь в боротьбі з епідеміями холери та тифів у Києві. Учасник Товариства київських лікарів, один із засновників Російського товариства охорони здоров'я (1887). Автор посібників з гігієни (1882-83), понад 40 наукових праць з фізіології харчування, праці, комунальної гігієни, дезинфекції, епідеміології, викладання гігієни. Створив санітарну організацію в Києві. Помер 17 вересня 1898 р.

1854, 2 березня – в м. Гайсині на Поділлі у польській родині ветеринарного лікаря народився **Володимир Костянтинович Високович** – доктор медицини, професор патологоанатом, бактеріолог і епідеміолог, завідувач кафедри патологічної анатомії Університету св. Володимира (1885-1912). Закінчив Харківський університет (1876), автор близько 90 наукових праць з патологічної анатомії, бактеріології та епідеміології; половина з них опубліковані німецькою мовою, разом з **І. І. Мечниковим** створив вчення про ретикуло-ендотеліальну систему. Йому належать пріоритетні праці про менінгококову інфекцію і туберкульоз. Одним з перших у світі виготовив вакцину проти черевного тифу. Неодноразово організував боротьбу з епідеміями чуми і холери в країні та за кордоном, очолював експедицію до Індії для вивчення епідемії чуми та розробки способів боротьби з нею; один із засновників Харківського бактеріологічного інституту. З 1895 р. в Київському університеті, його називали “королем патологів”. Помер в Києві 13 травня 1912 р.

1814, 9 березня – народився **Тарас Шевченко** – геніальний поет і художник, народний Кобзар, вічний Пророк і «Провідник Української Нації»; в його житті мали вагоме значення лікарі, з якими підтримував зв'язки, обмінювався літературою; лікував важко хворого поета і дружив з ним **Андрій Козачковський**; мав теплі зв'язки з лікарями **Михайлом Александрійським**, **Дмитром Мін**, лікував і приятелював з ним **Фердинад Фішер**, лікували його **Олександр Бланк**, **Дмитро Ван-Путерен**, **Петро фон Майдель**, допомагав йому в житті **Август Гартвіг**, дарував книги лікар **Микола Кетчер**, лікував у кінці життя **Едвард Бері**.

1909, 15 березня – у м. Стрий на Прикарпатті народився **Богдан Антонович Собчук** – український біохімік, довголітній завідувач кафедри біохімії Львівського медичного інституту (1944-73), засновник львівської української біохімічної школи. Закінчив

медичний факультет Львівського університету (1933), кандидат медичних (1946), доктор біологічних наук (1960). Працював у Львівській академії ветеринарної медицини, Політехнічному інституті, проводив приватну практику в Тернополі. Асистент (1933-36), з 1942 р. – доцент, професор кафедри біохімії Львівського медичного інституту. Автор близько 60 наукових праць, вивчав обмін вуглеводів, вплив ксантоптерину на експериментальні пухлини, дію оксиду вуглецю на гемові білки. Помер 9 квітня 1974 р.

1829, 17 (29) березня – в Могильовській губернії у дворянській сім'ї народився **Іван Павлович Лазаревич** – видатний акушер, професор кафедри акушерства, гінекології та дитячих хвороб Харківського університету (з 1862 р.), організатор Повивального інституту (1869) для підготовки акушерок, винахідник низки акушерських та гінекологічних інструментів (зокрема – щипців Лазаревича). Закінчив Університет св. Володимира (1853), доктор медицини (1957), першим виявив зв'язок між станом матки і діяльністю серця плода, опрацював профілактику еклампсії, діагностику захворювань органів малого таза, зробив першу в Україні оваріотомію, винайшов різноманітні акушерські та гінекологічні інструменти (щипці Лазаревича), видав обширний підручник по акушерству, опублікував німецькою, англійською, французькою і російською мовами близько 100 наукових праць, що зробило його ім'я широко відомим у Європі; засновник школи акушерів і гінекологів в країні, розвинув акушерську науку як самостійну галузь медицини. Помер 23 лютого (10 березня) 1902 р.

1839, 18 березня – у Львові народився **Оскар Відман** – професор-терапевт. Закінчив Краківський університет (1866). Працював лікарем Львівського загального шпиталю та асистентом клініки внутрішніх хвороб Львівського медико-хірургічного інституту (1867-70), керівником клініки внутрішніх хвороб Львівського загального шпиталю (1871-1900), доцентом (1896-98) та професором (1898-1900) кафедри внутрішніх хвороб Львівського університету; президент Львівського лікарського товариства (1877, 1884), член Львівської крайової ради здоров'я (1889-1900), автор двох монографій, наукових праць в польських та німецьких виданнях, опрацьовував діагностику і лікування хвороб серця і магістральних судин, фіброзне запалення легень, питання боротьби з епідемією інфлюенци у Львові. Помер 1900 р.

1869, 19 (31) березня – в Одесі народився **Микола Сергійович Бокаріус** – доктор медицини, професор, завідувач кафедри судової медицини Харківського університету (1910) та Харківського медичного інституту (1921-31), головний державний судово-лікарський експерт (1928-31). Закінчив медичний факультет Харківського університету (1895), заклав в Україні основи судової медицини і криміналістики,

заснував перший в Україні НДІ судових експертиз у Харкові (1926), названий його ім'ям, автор 130 наукових праць, запропонував спермову пробу, мікроскопічне дослідження зашемленої борозни, норми розвитку зародка і способи обслідування речових доказів, редактор журналу «Питання криміналістики та науково-судової експертизи» українською мовою. Помер 23 грудня 1931 р.

1909, 19 березня – у м. Козелець на Чернігівщині у сім'ї вчителів народився **Володимир Олександрович Неговський** – радянський видатний патофізіолог, академік АМН СРСР, організатор і керівник Лабораторії експериментальної фізіології з оживлення організму АМН СРСР, основоположник реаніматології, творець першого в світі науково-дослідного інституту загальної реаніматології (1985). Розробив методи відновлення життєвих функцій організму, що знаходиться в стані агонії або клінічної смерті, очолив створення апаратури для штучного дихання, автор понад 10 книг, більше 400 наукових статей. Помер 2 серпня 2003 р.

1869, 21 березня – у Тернополі народився **Владислав Шимонович** – професор, організатор і керівник кафедри гістології та ембріології (1897-1937), декан медичного факультету (1905-07) Львівського університету. Закінчив Краківський університет (1893), стажувався в Берліні (1895-96). Працював спочатку у Краківському університеті. З 1897 р. у Львівському університеті, професор (1897), дійсний член Краківської АН (1933), почесний професор Львівського університету (1937). Автор близько 40 праць, підручника з гістології, який 11 разів перевидавали (1901-30) німецькою, англійською, польською, іспанською та італійською мовами. Досліджував гістологію наднирників, травної системи, ембріогенез чутливих людини, ссавців і птахів; вперше описав нервові закінчення волосяних фолікулів, у тільцях Меркеля «петлі Шимоновича», виявив структурні особливості зуба ссавців. Помер 10 березня 1939 р.

1889, 25 березня – в українській козацькій родині на Кубані народився **Іван Опанасович Соколянський** – видатний український вчений світового визнання, професор психоневролог і дефектолог, організатор і керівник Українського науково-дослідного інституту педагогіки. Закінчив Петербурзький психоневрологічний інститут (1913), працював в Олександрівську, Умані, Києві, Харкові. Організатор і перший керівник Інституту дефектології в Харкові, професор, декан факультету Харківського інституту народної освіти. Автор робіт і винаходів з тифлотехніки, сконструював машину для читання сліпим, винайшов оригінальну методику навчання сліпоглухонімих, яка дозволила їм здобувати освіту, навіть вищу, отримала визнання в усьому світі. Професор Харківського медичного інституту, завідувач клініки сліпоглухонімих Українського інституту

експериментальної медицини. Арештований ДПУ два рази (1933, 1937), змушений залишити Україну, працював біля Москви в Загорську. Помер у Москві 27 листопада 1960 р. У 1980 р. посмертно нагороджений Державною премією СРСР.

1839, 25 березня – у м. Тукумі в Латвії народився **Леонард Леопольдович Гіршман** – доктор медицини, засновник першої в Україні самостійної очної клініки (1870), організатор і професор кафедри очних хвороб Харківського університету, почесний голова Харківського медичного товариства, ініціатор створення у Харкові училища для сліпих, очної лікарні з амбулаторією. Закінчив Харківський університет, вдосконалювався в лабораторіях Е. Дюбуа-Реймона, Г. Гельмгольца, працював в клініці А. Грефе. Досліджував сприймання кольорів, лікування трахоми, хвороб сітківки, відомий як лікар-гуманіст; лікував безплатно близько мільйона незаможних хворих. Помер 3 січня 1921 р. Його ім'я надане українському НДІ очних хвороб.

Квітень

1909, 2-5 квітня – у Києві відбувся 3-й з'їзд російських гінекологів і акушерів.

1894, 9 квітня – у Львові першим професором відновленого лікарського виділу (факультету) університету призначено **Генрика Кадия**, керівника кафедри описової анатомії, ініціатора і організатора будівництва медичного містечка.

1914, 10 квітня – у Києві відбувся 3-й Російський з'їзд отоларингологів.

1899, 11 квітня – у с. Софіївці на Чернігівщині в сім'ї селянина народився **Федір Якович Примак** – лікар-терапевт, професор кафедри факультетської терапії (1947-52), завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб (1952-1973) Київського медичного інституту. Закінчив КМІ (1924), автор понад 180 праць з проблем туберкульозу, гіпертонічної хвороби, ангіології, гіпоксії, раневого сепсису, гіпоксидозів. Докторську дисертацію «Термінальні набряки м'язів» (1938) та деякі пізніші праці написав українською мовою. Помер 9 вересня 1981 р.

1834, 14 квітня – в с. Татарівщина, передмістя Остра, Чернігівської губернії у дворянській сім'ї народився **Володимир Олексійович Бец** – видатний анатом, доктор медицини, професор анатомії Університету св. Володимира, (1868-90). Автор близько 40 наукових праць, описав (1874) великі пірамідні клітини кори головного мозку, відомі в світі як «клітини Беца»; склав один з перших атласів мікроскопічної анатомії головного мозку людини, основоположник вчення про архітекtonіку кори головного мозку. Помер 30 вересня 1894 р.

1914, 15 квітня – у м. Коломия в Галичині в родині професора гімназії народився **Олег-Мирослав Волянський** – видатний лікар-психіатр на

еміграції, директор психіатричних шпиталів у штаті Нью-Йорк (США), громадський діяч. Закінчив медичні студії в Познані (Польща), нострифікував диплом в Берлінському університеті (1943), надавав медичну допомогу українським скитальцям; з 1950 року в США, медичний управитель та клініцист в штаті Нью-Йорк (до 1980 р.), реформував лікування психічнохворих і слабоумних; належав до НТШ-А, УВАН, керував хором і komponував пісні; президент УЛТПА (1971-73), автор багатьох наукових праць і публіцистичних статей українською і англійською мовами, відзначений дипломом як «Визначний американець українського походження». Активно виступав проти надуживання психіатрії для придушення інакодумства в СРСР та УРСР. Помер 9 березня 2004 року в Кергонксоні (Штат Нью-Йорк).

1889, 17 квітня – в с. Ляшки Королівські Перемишлянського повіту на Львівщині в родині управителя школи народився **Євген Вертипорох** – доктор хімії, професор фармації у Львові, Мюнхені і Торонто, учасник національно-визвольної боротьби, голова Українського технічного товариства. Навчався у Львові в Українському (таємному) університеті, закінчив Гданську високу технічну школу (1926). Працював у Гданську, Львові, Варшаві, Кракові, очолював відділ фармацевтичної фабрики, очолив виробництво інсуліну у Львові (1938). У 1942 р. на Медичних фахових курсах у Львові став деканом фармацевтичного відділу. Пізніше працював професором університету УНРРА в Мюнхені, професором та деканом фармацевтичного факультету УТПІ. З 1948 р. в Канаді, професор технологічного інституту в Торонто, заснував та очолив відділ НТШ, очолював Українську наукову раду Канади, належав до УЛТПА. Автор близько 30 наукових праць англійською, українською, німецькою та польською мовами. Помер 12 січня 1973 р.

1904, 18 квітня – в Одесі при міській лікарні відкрито прозекторій, збудований при консультуванні прозектора **Ч. Хенцинського**, за найновішими вимогами гігієни і будівничого мистецтва, який називали «Мертвий білий палац Хенцинського»; вважався найкращим прозекторієм в Російській імперії.

1739, 19 квітня – у Харкові назначено першого цивільного міського лікаря.

1854, 20 квітня – у Петербурзі народився **Георгій Єрмолайович Рейн** – акушер-гінеколог, професор кафедри акушерства і жіночих хвороб Університету св. Володимира (1883-1900). Закінчив Медико-хірургічну академію (1874), захистив докторську дисертацію (1876). Працював хірургом в діючій армії, приват-доцентом кафедри акушерства і жіночих хвороб Академії, удосконалювався в клініках Європи. В Університеті св. Володимира (1883-1900) вперше добивався виділення самостійної кафедри та клініки дитячих хвороб,

впроваджував принципи асептики і антисептики, розробляв питання бактеріології і патології в акушерстві. Він уперше в Україні створив Київське Акушерсько-гінекологічне товариство, яке очолював 14 років (1886-1900), видав 12 томів праць товариства, розробив заходи для зменшення летальності при пологовій гарячці. Пізніше працював у Петербурзі, брав участь в управлінні державною охороною здоров'я, обирався членом Державної думи, академіком Російської академії наук (1901), згодом членом академій 16 країн Європи й Америки. Після революції у 1918 р. емігрував до Європи, працював у Болгарії, з 1926 р. жив у Франції (Ніцца), помер 4 грудня 1942 р.

1914, 21 квітня – у Києві відбулося останнє перед початком Першої світової війни засідання Медичної секції УНТ, на якому обговорено підготовку до видання 4-ої книги «Збірника медичної секції УНТ»; книга вийшла друком у 1918 р. після проголошення УНР.

Травень

1869, 1 (15) травня – у Києві в родині агронома народився **Микола Васильович Країнський** – професор-психіатр; закінчив 2-у Харківську гімназію (1888), медичний факультет Харківського університету (1893), захистив у Московському університеті докторську дисертацію «До вчення по патологію епілепсії», працював старшим лікарем Харківської психіатричної лікарні (Сабурова дача), покращив ставлення до хворих, ліквідував гамівні сорочки; побудував (1910) найкращий на той час в Росії корпус психіатричної лікарні, обладнаний водопроводом, електроосвітленням, паровою кухнею, бальнеологічною лікарнею та рентгенкабінетом; поза психіатрією знав добре фізику, біохімію, електрофізіологію, математику, опублікував книги «Педагогічний садизм» (1912), «Енергетика нервового процесу» (1914), автор понад 200 праць; став приват-доцентом кафедри психіатрії Університету св. Володимира (1917); хворий висипним тифом (1918) потрапив до Криму, пізніше до Греції, працював професором психіатрії в Загребі (1921), Белграді, Відні; у війну допомагав у таборах переміщених осіб; в 1949 р. йому дозволено повернутися в УРСР, у віці 80 років став працювати у Харківському психоневрологічному інституті, науковим консультантом 2-ої психіатричної лікарні; володів іноземними мовами, багато читав, любив і добре грав на віолончелі, до нього тяглися лікарі і співробітники лікарні, влаштовували поетично-музикальні вечори. Помер 19 липня 1951 р.

1894, 2 травня – у Харкові народився **Олександр Ілліч Черкес** – фармаколог і токсиколог, академік АМН СРСР (1960), завідувач кафедри фармакології Харківського (1930-44) та Київського (1944-71) медичних інститутів. Автор понад 150 праць з біохімічної

фармакології серцево-судинних засобів та біохімічної токсикології, розробив теорію трофічної дії серцевих глікозидів, створив класифікацію токсичних гіпоксій, запропонував нові серцево-судинні засоби, видав ряд посібників. Помер 25 вересня 1974 р.

1829, 6 травня – в с. Понори на Чернігівщині в старовинній козацькій родині власника маєтку народився **Степан Данилович Ніс** (літ. псевдонім **С. Волошин**) – український лікар, етнограф-фольклорист і письменник. Закінчив Університет св. Володимира (1854), працював земським лікарем у містах України, Росії та Болгарії; був активним членом Чернігівської української громади, вивчав умови життя та побуту українським селян, їх захворюваність. Автор праць з етнографії, про народну медицину, лікування горицвітом, написав і видав перші на Наддніпрянщині науково-популярні книжечки на медичні теми українською мовою («Про хвороби і як їм запобігти», Київ, 1874), друкував оповідання в журналі “Основа”. За поширення українських книжок був засланий до Білозерська. Помер 28 грудня 1900 р.

1899, 13 травня – в Одесі в сім’ї лікаря народився **Михайло Олександрович Ясиновський** – визначний радянський терапевт, дійсний член АМН СРСР (1963), професор, завідувач кафедр шпитальної та факультетської терапії Одеського медичного інституту (1934-72). В роки війни був головним терапевтом Чорноморського флоту. Керівник відділу ревматології Українського НДІ курортології; вивчав проблеми вірусного гепатиту, ревматизму, захворювання кровотворних органів, розробив систему профілактики ревматизму; один з основоположників військово-морської терапії, автор і співавтор понад 240 праць, 10 монографій. Помер 29 серпня 1972 р.

1684 15 травня – у Києві, при пануванні російської влади, царський генерал Гордон, який займався будівництвом фортеці, звернувся до столичний властей з проханням надіслати до Києва лікаря з аптекою.

1854, 15 травня – у с. Зарубинці біля Тернополя у сім’ї священика народився **Іван Горбачевський** – видатний лікар і хімік, професор кафедри фізіологічної хімії Карлового університету в Празі. Був деканом медичного факультету і ректором університету, першим Міністром охорони здоров’я в уряді Австро-Угорщини, членом Найвищої ради здоров’я у Відні. Засновник і довголітній ректор Українського вільного університету в Празі, професор хімії Українського технічно-господарського інституту в Подєбрадах, академік ВУАН (1925), дійсний член НТШ, почесний член УЛТ. Автор біля 50 наукових праць з біологічної хімії; вперше описав синтез сечової кислоти, підготував українською мовою два томи підручника органічної та неорганічної хімії, публікував праці в збірниках НТШ у Львові. Разом з І. Пулюєм організував у Празі

«Українську громаду», заснував фонд допомоги українським студентам, ініціював створення в Празі Музею визвольної боротьби України і став його головою. Помер 25 травня 1942 р. в Празі. Його ім'я присвоєно Тернопільському державному медичному університету.

1869, 15 травня – у с. Сердечівцях на Черкащині народився **Марко Петрович Нецадименко** – видатний український вчений-мікробіолог, доктор медицини, професор, член ВУАН (1929), засновник і керівник першої в Україні кафедри мікробіології (1919-41) та кафедри епідеміології (1933-39), засновник і багатолітній директор Київського бактеріологічного інституту (1919-31), керівник науково-дослідної кафедри теоретичної медицини при ВУАН (1925), голова Київського медичного товариства (1928). Один із творців української науково-медичної літератури, активний учасник Медичної секції УНТ в Києві, в роки визвольних змагань один із організаторів першого українського медичного факультету. Автор близько 50 наукових праць з актуальних питань мікробіології, монографій про цереброспінальний менінгіт, дифтерію і стрептококи, запровадив в Україні вакцинацію БЦЖ. Виховав багато учнів, заклав основи української школи мікробіологів і епідеміологів. Викладав і публікував праці українською мовою, один із професорів української лектури. Був репресований більшовиками, його ім'я за тоталітарного режиму замовчувано. Помер у забутті 1 жовтня 1942 р.

1874, 23 травня – в українській сім'ї народився **Олександр Мойсейович Тиженко** – вчений дерматолог-венеролог, професор, завідувач кафедри шкірних і венеричних хвороб Київського медичного інституту (1921-41), декан лікувального факультету (1926-36), засновник і голова Українського товариства дерматовенерологів. Закінчив Петербурзьку військово-медичну академію, доктор медицини (1909). Автор численних наукових праць українською мовою про рак і туберкульоз шкіри, вовчак, псоріаз; першим описав ряд дерматозів, опрацював лікування сифілісу. Виховав плеяду талановитих клініцистів, заклав основи української національної школи дерматовенерологів. В роки УНР брав активну участь в організації й роботі медичних фахових товариств. Під час війни виїхав на Захід. Помер у 1944 р. За тоталітарного режиму був у числі заборонених вчених.

1914, 23 травня – у Празі відбувся 3'їзд чеських лікарів і природознавців, який від Українського лікарського товариства та Львівської «Просвіти» вітав д-р **Євген Озаркевич**.

1859, 26 травня – року в сім'ї Івана Соловія, адміністратора маєтку графа Дідушицького в с. Поториця Сокальського повіту на Львівщині народився **Адам Іван Соловій** (у червні охрещений в

греко-католицькому віросповіданні) – професор акушерства і гінекології, директор Львівської акушерської школи (1919-30), «примарій» (завідувач) акушерсько-гінекологічного відділу Львівського загального шпиталю (1910-30); один з найкращих спеціалістів у своїй галузі того часу, єдиний на той час професор-українець серед медиків Львова. Закінчив медичний факультет Ягелонського (Краківського) університету (1884), спеціалізувався з акушерства та гінекології у відомих європейської слави фахівців Віденського університету (1884-87), 10 років проводив приватну практику в Братиславі. Після відновлення у Львові медичного факультету працював асистентом Львівської акушерської школи (1897-1901), опублікував статтю в Лікарському збірнику НТШ (1898), президент Львівського лікарського товариства (1902-03). З 1901 р. почалася його 30-річна діяльність у Львівському університеті на кафедрі акушерства і гінекології, професор (1908), керівник кафедри (1919-21). Автор близько 50 наукових праць, підручника акушерства (1911, 1921), двох монографій про лікування хронічних запальних процесів матки. 4 липня 1941 р. таємно розстріляний фашистами разом з онуком і групою польських вчених.

1889, 29 травня – у Харкові народився **Олександр Григорович Єлецький** – ортопед-травматолог, керівник кафедри ортопедії і травматології Київського медичного інституту (1932-63). Закінчив Харківський університет (1911), одним із перших в країні виконав велике число операцій артропластики на колінному і кульшовому суглобах, вдосконалив методику операцій при застарілих вивихах і анкілозах кульшового і плечевого суглобів. Помер 2 грудня 1969 р.

Червень

1894, 1 червня – на Поділлі народився **Павло Юхимович Заблудовський** – радянський історик медицини, професор, завідувач кафедри історії медицини Центрального інституту вдосконалення лікарів у Москві (з 1940), автор підручника з історії медицини (1953). Навчався в Одеському і Київському університетах, працював військовим лікарем. Вніс вклад у вивчення розвитку і лікування хвороб стравоходу, шлунку і печінки, співавтор монографії про серцево-судинну систему при старінні, першого підручника для терапевтів з геріатрії. В підручниках та в статтях історію медицини представляв з позицій марксизму, відповідно до партійних лозунгів; існування і праць українських вчених-медиків та фактів з розвитку української медицини не визнавав. До підручника С. А. Верхратського додав описання «Лікарі – жертви сталінських репресій» (1991). Помер 18 вересня 1993 р.

1899, 1 червня – у Львові відбулися перші вибори дійсних членів НТШ, з лікарів обрано **Є. Озаркевича, Щ. Сельського** (Львів), **О. Черняхівського** (Київ), **В. М. Бехтерева** (Петербург).

1894, 5 червня – у Варшаві в сім'ї старовинного шляхетського роду з України народився **Михайло Миколайович Ціборовський** – видатний лікар-гомеопат у Києві, організатор охорони здоров'я, науковець і культуролог, бібліофіл. Спочатку навчався на природничому відділенні Українського народного університету в Києві, закінчив КМІ (1930), працював у Василькові, в Києві, лікар-гомеопат у поліклініках Червоного Хреста. Потрапивши під час війни в полон створив і очолив гомеопатичну поліклініку. Працював у системі залізничної медико-санітарної служби, викладав у Київській фельдшерській школі, брав участь в роботі гомеопатичного товариства. Зібрав з родиною одну з найбільших приватних бібліотек з історії України і Києва, світового мистецтва, філософії та релігії, географії, природознавства, гомеопатії та ін., біля 10 000 томів. Помер 30 грудня 1972 р.

1909, 10-17 червня – у Києві відбувся 2-й Всеросійський з'їзд фельдшерів, фельдшериць та акушерок.

1884, 16 (28) червня – у Києві народився **Микола Аполлінарійович Рожанський** – радянський фізіолог, академік АМН СРСР. У 1909 закінчив Київський університет. Працював в лабораторії І. П. Павлова, в Московському університеті (1910-16). З 1916 р. в Ростовському університеті, професор (1921), досліджував фізіологію травлення, кровообігу, сну, фізіологію праці і харчування. Особливу увагу приділяв функціям підкіркових вузлів головного мозку. Помер 25 листопада 1957 р.

1879, 25 червня – у дворянській сім'ї народився **Федір Олександрович Цешківський** – український вчений-анатом, професор, завідувач кафедри анатомії Київського медичного інституту (1922-14). Навчався у Варшавському та Дерптському університетах, закінчив останній 1906 р. Разом з **О. Черняхівським** підготував «Анатомічний словник» (1925). Трагічно помер в Києві 16 червня 1924 р. Ім'я і доробок вченого в УРСР переважно замовчували.

Липень

1909, 1 липня – у Тернополі народився **Леонтій-Людомир Дмоховський** – лікар, дослідник раку, професор вірусології Колумбійського та Техаського університетів. Закінчив Львівський університет (1933), доктор медицини у Варшавському університеті (1937). З 1951 р. – у США, проводив дослідження у галузі імунології, серології пухлин, вірусології, генетики і ендокринології, автор 450 наукових праць з імунології, серології пухлин, ендокринології, генетики і вірусології.

Одним з перших відкрив вірусне походження злоякісних пухлин тварин і людини, лауреат низки міжнародних нагород, дійсний член НТШ, член УЛТПА. Помер 26 серпня 1981 р.

1904, 3 липня – у м. Конотопі (тепер Сумської обл.) народився **Арон Михайлович Утєвський** – радянський професор-біохімік, завідувач кафедри біохімії Харківського медичного інституту (з 1939 р.), член-кор. АН УРСР (1939). Автор праць про внутріклітинний обмін, біохімію ферментів і гормонів, розробив нові методи дослідження катехоламінів. Помер 3 вересня 1988 р.

1904, 5 липня – у с. Опішні на Полтавщині народився **Іван Якович Дейнека** – радянський хірург, ректор Вінницького медінституту (1944–1951), професор, завідувач кафедри (1951–70) і ректор (1951–67) Одеського медичного інституту. Працював завідувачем кафедри Курського медінституту (1938–44). Автор понад 130 праць з проблем передракових станів, хірургії щитовидної залози, судин, ехінокока, опублікував українською мовою “Короткі нариси з історії хірургії в Українській РСР” (співавт.- Ф. С. Мар’єнко). Помер 5 січня 1970 р.

1789, 7 липня – в с. Вороб’ївцях на Чернігівщині в сім’ї священика сімнадцятою дитиною народився **Ілля Васильович Буяльський** – талановитий хірург, академік, професор анатомії Петербурзької медико-хірургічної академії та Академії мистецтв, засновник пластичної анатомії, вчений європейського рівня. Після закінчення Чернігівської семінарії його, як багатьох українців, забрали в Петербург. Був як чудовим анатомом, так і блискучим хірургом, ще до впровадження асептики й антисептики пропагував спеціальне миття рук і знезараження ран. Опублікував близько 100 наукових праць, його атласом «Анатомо-хірургічні таблиці» (1828, 1835, 1852) багато років користувалися хірурги Європи і Америки. Розробив метод заморожування трупів, низку хірургічних операцій. До М. І. Пирогова був першим хірургом країни. Помер 20 грудня 1866 р.

1889, 15 липня – у Львові в бідній міщанській родині народився **Максим Максимович Музика** – лікар-мікробіолог, доктор медицини, доцент (1947), довголітній керівник кафедри мікробіології Львівського медичного інституту (1944–64), голова УЛТ у Львові (1925–30). Закінчив Львівський університет (1913), працював військовим лікарем. В роки визвольних змагань директор санітарно-бактеріологічного інституту УГА в Станіславі, очолював бактеріологічно-хімічний інститут НТШ (1919–39), професор і декан Українського (таємного) університету (1920–24). Під час війни працював в евакуації. Сформував у Львові центр вивчення склероми, проводив на собі експерименти з зараженням склеромою, опублікував понад 50 праць, засновник Львівської української школи мікробіологів. У перші роки радянської влади був короткий час (1939–

41, 1944-48) заступником директора Львівського медичного інституту, викладання завжди проводив українською мовою. Зазнав з родиною переслідувань тоталітарного режиму, дружину художницю Ярославу Музику арештували і заслали до концтаборів. Незважаючи на великий науковий авторитет і педагогічний досвід звання професора йому не надали. Помер 24 травня 1972 р.

1889, 16 липня – у Полтаві в єврейській родині народився **Віктор Мойсейович Коган-Ясний** – терапевт і науковець, професор Харківського медичного інституту (з 1930 р.). Закінчив Харківський університет (1913), разом з **В. Я. Данилевським** організував у Харкові Український органотерапевтичний інститут (1919), першу в країні ендокринологічну клініку (1930), Український інститут харчування (1931). Вперше в країні отримав (1923) і впровадив у практику інсулін. Помер 20 липня 1958 р.

1894, 22 липня – на Закарпатті у священичій сім'ї народився **Микола Долинай** – лікар-психіатр, активний громадський діяч. Закінчив медичний факультет Будапештського університету, доктор медицини. Наприкінці 20-х років був секретарем Першої Руської (Української) Центральної Ради в Ужгороді. Працював лікарем в Хусті, після проголошення Закарпатської України був обраний послом до першого сейму Карпатської України, став державним секретарем уряду Закарпатської України, був одним із радників Августина Волошина, 15 березня 1939 р. призначений міністром охорони здоров'я в останньому складі уряду Карпатської України. Заарештований НКВД (1945), відбував ув'язнення в Сибірі в концтаборах ГУЛАГу, після звільнення повернувся до Праги. Помер 30 березня 1970 р.

1784, 29 липня – у Херсоні **Данило Самойлович**, який прибув до Херсону для організації боротьби з епідемією чуми, заснував «Зібрання медичне в Херсоні» – перше на українських землях і в Російській імперії науково-медичне товариство, яке відіграло роль у становленні соціальної медицини в Україні; в ньому брали участь 10 лікарів; було оголошено конкурс на кращу роботу про хвороби на Херсонщині. Після від'їзду Д. Самойловича в кінці серпня 1784 р. робота товариства припинилася.

Серпень

1829, 1 (13) серпня – в Симбірській губернії у дворянській сім'ї народився **Іван Михайлович Сеченов** – видатний російський фізіолог, створив першу всеросійську фізіологічну наукову школу; закінчив медичний факультет Петербурзького університету (1856), займався фізіологією в закордонних лабораторіях Берліна, Лейпцига, Відня, Гейдельберга (у Й. Мюллера, Е. Дюбуа-Реймона, Ф. Хоппе-Зейлера, Е. Вебера, К. Людвіга, Г. Гельмгольца та ін.), працював у Медико-хірургічній

академії; на українських землях завідував кафедрою фізіології Одеського (Новоросійського) університету (1871-76), в цей час почав дослідження розчинності вуглекислоти та заклав підвалини фізіологічної психології; професор Московського університету, почесний член Імператорської академії (1904), автор праці «Рефлекси головного мозку» та ін. Помер 2 (15) листопада 1905 р.

1904, 5 серпня – у Полтаві народився **Олексій Олексійович Мінх** – радянський гігієніст, академік АМН СРСР, керівник кафедри загальної гігієни Московського медичного стоматологічного інституту. Все життя працював у Росії. Помер 1984 р.

1764, 9 серпня – в с. Понорниці на Чернігівщині в сім'ї священика народився **Петро Андрійович Загорський** – видатний анатом і фізіолог, академік, засновник першої анатомічної школи. Закінчив Чернігівський колегіум, у Санкт-Петербурзі отримав звання лікаря, деякий час працював полковим лікарем в Хоролі, згодом – у Москві та в Петербурзькій медико-хірургічній академії, де очолив кафедру анатомії та фізіології. Відкрив ядра відвідного, додаткового і під'язикового черепномозкових нервів; написав перший в країні підручник анатомії російською мовою «Скорочена анатомія», автор понад 100 наукових праць, першим в Росії заклав основи експериментальної та порівняльної фізіології. Помер 20 березня 1846 р.

1909, 9 серпня – в Кракові в українській сім'ї народився **Степан Зошук** – лікар-хірург, автор наукових і науково-популярних книжок і статей, мандрівник. Закінчив Познанський університет (1939) та Академію фізичного виховання, отримав диплом лікаря та грамоту лікаря зі спорту. Спеціалізувався у хірургічній клініці Віденського університету (1941), доктор медицини (1948). Працював з 1956 р. в Сирії, Ефіопії та Кенії більше 25 років, брав участь в зїзді лікарів арабських країн в Багдаді (1962), відвідав давні святині, церкви, пам'ятки Магомета. В Ефіопії головний хірург лікарні військових з'єднань цісаря Хайле Селассіє 1; директор лікарні-осередку для прокажених в Гамбо. Відзначався відданістю лікарській професії, ерудицією, знанням мов – крім 5 європейських також низки мов країн Азії і Африки. Приїздив до Риму лікувати патріарха Йосипа Сліпого, підтримував зв'язки з архімандритом Л. Гузарем. У 70 років повернувся до Австрії, де знаходилася його родина, зайнявся публіцистичною і журналістською діяльністю, на запрошення приятеля перебував у Торонто, багато працював у бібліотеках. Активний популяризатор наукових знань, в справі здорового харчування (книжка «Який харч таке й здоров'я», 1985), спортивної медицини, автор понад 50 статей в науково-популярних і масових виданнях українською та іншими мовами. Як український патріот опублікував (1935-87) кілька десятків публіцистичних статей на

актуальні теми українського життя. Різко засуджував голодомор в Україні, опублікував статтю «Україна – Індія – на хвилях часу» (1984), в якій порівнює колонізацію Індії Британською імперією та поневолення України Російською імперією. Помер 12 квітня 2002 р., похований у Відні.

1914, 14 серпня – у с. Нове Село на Тернопільщині народилася **Катерина Зарицька-Сорока** – організатор і керівник підпільного Українського Червоного Хреста в роки визвольної боротьби (1942-47). Навчалася у Львові в Музичному інституті ім. М. Лисенка та в Політехніці. Працювала у підпіллі ОУН, у Варшавському (1935) та Львівському (1935) процесах засуджена на 8 років ув'язнення. Звільнена у 1939 р., арештована НКВС (1940), на волі 1941 р., співпрацівниця журналу «Ідея і чин». У роки Другої світової війни у підпільній боротьбі, зв'язкова центрального проводу ОУН, організувала підпільну жіночу мережу, що лягла в основу Українського Червоного Хреста. Організувала медично-санітарну службу УПА в складі понад 100 лікарів, біля 250 студентів-медиків; діяли 4 відділи – організаційний, медичний, фармацевтичний і харитативний; проводила підготовку персоналу (лікарів, медсестер, санітарів і санітарок), дбала про постачання повстанців медикаментами. Займалася політичною пропагандою, опублікувала низку статей. Схоплена НКВС 1947 р., засуджена на 25 років ув'язнення, перебувала у Верхньоуральській в'язниці, Мордовському концтаборі. Після звільнення (1972) дозволено проживати у Хмельницькій обл. Померла 29 серпня 1986 р., перепохована 1991 р. на Личаківському цвинтарі у Львові на полі заслужених діячів України.

1869, 15 серпня – у Вілянові біля Варшави народився **Бронислав Козловський** – хірург і лікар широкого профілю, директор шпиталю в м. Дрогобичі (1902-35), закінчив медичний факультет Львівського університету (1892), проявив себе талановитим хірургом і діагностом в усіх галузях медицини, зафундував будову інфекційного корпусу, фінансував розвиток курорту Трускавець, проводив безоплатний прийом убогих хворих, добре ставився до українців і представників різних націй, поларував велику кількість медичної літератури. Помер 16 лютого 1935 року. Його ім'я надано вулиці біля лікарні.

1874, 18 серпня – у Львові у польській сім'ї народився **Вітольд Кароль Зємбіцкі** – професор-терапевт та перший професор історії медицини у Львівському університеті (1929-44), на українських землях взагалі. Президент Львівського лікарського товариства (1927-28), дійсний член Краківської АН (1948). Закінчив медичний факультет Львівського університету (1900), працював у клініці внутрішніх хвороб. Впродовж року перебував у закордонних клініках Цюриху, Страсбургу і Парижу; працював асистентом кафедри внутрішніх

хвороб, завідував терапевтичним відділенням (1910-35) та був директором (1918-19) Львівського загального шпиталю. 1917 р. заснував часопис «Боротьба за здоров'я», був редактором «Польської лікарської газети». З 1929 р. почав викладання історії медицини, завідував кафедрою історії і філософії медицини (1934-43), викладав історію медицини після встановлення радянської влади і на медико-природничих фахових курсах. Досліджував діабетологію, гельмінтологію, бальнеологію, особливо обширно – історію медицини, описував захворювання видатних осіб Польщі, історію розвитку медичної науки та освіти; опублікував понад 500 праць, автор монографії про курорт Моршин, бібліографічних та біографічних праць, співавтор «Польського біографічного словника». У 1945 р. виїхав до Кракова і Вроцлавського університету, де очолював кафедру історії і філософії медицини. Власну велику бібліотеку, яка нараховувала біля 15 000 томів, передав медичному факультетові Вроцлавського університету. Помер 19 жовтня 1950 р.

1859, 19 (31) серпня – у Києві народився **Олександр Васильович Кисель (Кисіль)** – професор-педіатр. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира (1883), студентом організував Клінічне товариство студентів-медиків і був його головою; почав працювати в Петербурзі у дитячій клініці Військово-медичної академії, захистив докторську дисертацію (1886). Ординатор Ольгинської дитячої лікарні (1890), професор клініки дитячих хвороб Московських вищих жіночих курсів (1910), завідувач кафедри в 3 медичному інституті (1921-24). Вивчав малярію, туберкульоз, ревматизм у дітей, вроджені вади серця; розвивав профілактичний напрямок у педіатрії, першим впровадив поняття хронічної туберкульозної інтоксикації (1918), що знайшло підтвердження через пів-століття, коли вдосконалили методи діагностики. Виділив п'ять «абсолютних ознак ревматизму», що в доповненому виді дістали назву критеріїв Киселя-Джонса-Нестерова. Помер 8 березня 1938 р.

1769, 29 серпня (9 вересня) – в Полтаві народився **Іван Котляревський** – видатний український письменник, автор знаменитої «Енеїди», з 1810 р. працював наглядачем «Дому для виховання дітей бідних дворян». був одним з перших «попечителів богоугодних закладів» (благодійно-лікувальних) на Полтавщині, приділяв багато уваги і сил організації медичної допомоги населенню. Помер 29 жовтня (10 листопада) 1838 р.

Вересень

1894, 9 вересня – до Львова спеціально прибув з Відня голова Австро-Угорської держави імператор Франц Йосиф I та в присутності численних гостей здійснив урочисте відкриття Лікарського відділу (факультету) університету; на вул. Пекарській закінчено будівництво

- першого корпусу (анатомії і фізіології) нового університетського медичного містечка; навчання на факультеті почалося у жовтні 1894 р.
- 1874, 17 вересня** – у м. Нови Сонч (Польща) народився **Станіслав Міхал Прогульскі** – педіатр, асистент, доцент, професор кафедри педіатрії Львівського університету/інституту (1904-41). Закінчив Львівський університет (1902), спеціалізувався в Берліні та Відні (1902-04). Автор близько 50 наукових праць, підручника. Досліджував етіопатогенез, клініку та лікування у дітей апендициту, туберкульозу, менінгоенцефаліту, вродженого сифілісу, поліомієліту; проблеми гігієни немовлят, лікування дифтерії, впровадження щеплення дітей проти віспи, запропонував оригінальну модель інкубатора для недоношених дітей. Загинув таємно страчений 4 липня 1941 р. фашистськими окупантами з групою польських вчених.
- 1904, 21 вересня** – у Києві народився **Ростислав Всеволодович Чаговець** – український біохімік, професор біохімії Київського медичного інституту (1932-50), науковий співробітник, керівник відділу біохімії вітамінів Інституту біохімії АН УРСР, академік АН УРСР (1967), член Президії АН та академік-секретар Відділення біохімії, фізіології та теоретичної медицини. Автор 190 праць з біохімії м'язів, експериментальних основ вітамінотерапії, біохімії вітаміновмісних ферментів. Помер 11 вересня 1982 р.

Жовтень

- 1869, 1 жовтня** – у Галичині почала діяти Фармакопея Австро-Угорщини, подавала відомості про ліки та їх складники.
- 1784, 2 жовтня** – у с. Вільшанка на Київщині в сім'ї священика народився **Євстахій Петрович Рудиковський** (псевдонім – **Остап Київський**) – лікар Київського військового шпиталю та цивільних лікарень, один з перших хірургів, проводив складні операції. Навчався у Києво-Могилянській Академії (1806), закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1810), був військовим лікарем, учасником війни 1812 р. Вивчав український фольклор, публікував епіграми та байки в «Київській старовині». Помер у Києві 1851 р.
- 1854, 6 жовтня** (за іншими даними **12 жовтня**) – в сім'ї дворян у с. Кролівець Чернігівської губернії (тепер Кролевець на Сумщині) народився **Сергій Петрович Томашевський** – дерматовенеролог. Закінчив Петербурзьку Медико-хірургічну академію (1876), доктор медицини (1883), завідувач клінічного відділення на шкірних і сифілітичних хвороб військового шпиталю, професор сифілідології і дерматології в Університеті св. Володимира (1897-1916), засновник Київського дерматологічного та сифілідологічного товариства (1900) і його голова (1900-15), один з організаторів і директор жіночого медичного відділу при Вищих Жіночих Курсах у Києві (1907), який

1913 перетворено на Жіночий Медичний Інститут, очолював його. Почесний член Паризького і Віденського дерматосифілідологічних товариств, автор наукових праць з теоретичних і практичних проблем дерматовенерології. Помер 8 березня 1916 р.

1869, 20 жовтня – у Києві в сім'ї лікаря народився **Олександр Васильович Леонтович** – видатний український фізіолог та нейрогістолог, завідувач відділу Інституту клінічної фізіології АН УРСР (з 1936 р.), академік ВУАН (1939). Закінчив Університет св. Володимира (1893), захистив докторську дисертацію «Новые данные о каждом чувстве» (1900), отримав звання приват-доцента кафедри фізіології (1904), у Відні і Ростокі знайомився з фізіологічними лабораторіями. 1911 був під негласним наглядом поліції за співчуття страйкуючим київським студентам, деякий час працював у Москві. Основні наукові праці присвячені фізіології і гістології вегетативної нервової системи, експериментально встановив подвійну іннервацію шкіри (1900), розробив оригінальний метод фарбування і фіксації нервових структур, з допомогою якого виявив автономне периферичне нервово сплетення («сплетення Леонтовича»). Висунув гіпотезу про нейрон як джерело змінного електричного струму, розробив питання фізіологічної регенерації нервової системи. Помер у Москві 15 грудня 1943 р.

1894, 20 жовтня – у м. Крижополі на Вінничині у сім'ї священика народився **Сергій Авраамович Верхратський** – хірург і історик медицини, професор, завідувач кафедри шпитальної хірургії Івано-Франківського медичного інституту (1946-71), виховав покоління хірургів на Прикарпатті. Навчався у Варшавському та Одеському університетах, був учасником Визвольних змагань, організував медичну допомогу воякам армії С. Петлюри. Працював лікарем на Полтавщині, асистентом Донецького медінституту. Людина енциклопедичної ерудиції, автор багатьох наукових праць з різних питань хірургії. Дослідник народної медицини та історії медицини; написав ряд праць (деякі з них досі неопубліковані) з історії української медицини, за що його звинувачували в “ярому націоналізмі”. Докторська дисертація – «Матеріали з історії медицини на Україні до часів уведення земства» (1945), праці «Медичний фольклор на Україні». Автор підручника з історії медицини українською мовою, значно скорочений цензурою, який видавався 4 рази (1964, 1974, 1983, 1991), перевиданий 5-й раз (1911). Написав спогади про визвольні змагання 1918-19 рр. Помер 23 лютого 1988 р.

1899, 20 жовтня – у Харкові народився **Георгій Григорович Караванов** – радянський хірург, професор, завідувач кафедри факультетської хірургії Львівського медичного інституту (1944-73). Закінчив Харківський медичний інститут (1925), доктор медичних

наук (1939). Опрацював методи хірургічного лікування слоновості, надниркових залоз, жовчних шляхів і підшлункової залози, автор і співавтор понад 300 наукових праць, серед них 10 монографій і посібників. Довголітній керівник Львівського наукового товариства хірургів, підготував багато докторів і кандидатів наук, з них ряд із корінного населення. Викладання проводив завжди російською мовою. Помер 4 січня 1982 р.

1884, 26 жовтня (7 листопада) – у м. Остері на Чернігівщині в сім'ї службовця народився **Михайло Васильович Птуха** – видатний український демограф, одним з перших став розвивати українську медичну статистику, дійсний член (академік) ВУАН, член-кор. АН СРСР, член Міжнародного статистичного інституту. Закінчив Петербурзький університет (1910), вдосконалював свої знання в Берліні та Лондоні. Створив у Києві Інститут демографії в складі ВУАН (1919), розробив (разом з О. Корчак-Чепурківським) унікальні таблиці смертності для України, підготував понад 1200 праць. З його школи вийшло багато відомих фахівців соціальної гігієни та статистики. Згодом Інститут демографії закрито (1938), його арештовано (1940), ув'язнено на 2 роки. Пізніше очолював відділ статистики Інституту економіки АН УРСР до 1950 р., брав участь у переписі населення. Помер 3 жовтня 1961 р.

1874, 29 жовтня – у Львові в польській сім'ї народився **Юзеф Антоній Марковскі** – професор, керівник кафедри нормальної і топографічної анатомії Львівського університету/інституту (1913-44). Закінчив Львівський університет (1900), стажувався в Неаполі, Трієсті, Інсбруку (1905-07), працював 2 роки в Познанському університеті. У Львові працював хірургом у Червоному Хресті (1914), у відділі виробництва вакцин проти сказу, віспи, черевного тифу і холери (1915-18), професор (1913), дійсний член АМН Польщі (1922), дійсний член Краківської АН (1930). Заснував на кафедрі мікро-, макро- та рентгенофотографічні лабораторії (1923-28), розширив анатомічний музей Львівського університету. Вивчав анатомію та фізіологію центральної нервової та серцево-судинної систем, остеологію, ембріогенез, остеогенез і морфологію грудини в людини, гістогенез твердої мозкової оболонки, токсичний вплив нікотину. 1944 р. виїхав до Польщі, помер 29 травня 1947 р.

1899, 30 жовтня – в с. Сельці на Рівненщині народився **Іван Вікторович Базилевич** – терапевт і клінічний фізіолог, професор, завідувач кафедри шпитальної терапії 2-го Київського медичного інституту (1938-41). Учень М. Стражеска та О. Богомольця, започаткував роботи з клінічної фізіології, у Інституті фізіології АН УРСР провів перші геронтологічні дослідження довгожителів, заснував першу в країні геріатричну клініку, опублікував монографію «Синдром

нормального старіння», якою заклав основи української геронтології. Автор монографії «Клінічна ферментологія», з якої почався розвиток української ензимології. 1930 р. був репресований органами ГПУ. З 1943 р. на еміграції, директор геріатричного відділу шпиталю в Говард, Род Айленд (США). Автор біля 100 праць українською й англійською мовами. Помер 11 грудня 1965 р. В УРСР замовчуваний.

Листопад

1844, 1 листопада – урочисто відкрито в новозбудованому головному (червоному) корпусі Університету св. Володимира на 1-му поверсі три клініки медичного факультету: терапії (16 ліжок), хірургії (16 ліжок) та акушерську (8 ліжок); пізніше (1884) їх перенесено з не зовсім відповідних приміщень в новий корпус на Бібіковському бульварі (бульв. Шевченка, 17).

1869, 3 листопада – у Кракові народився **Адам Беднарські** – лікар, професор, керівник кафедри офтальмології (1922-41), декан медичного факультету (1921) Львівського університету. Закінчив Краківський університет (1894), спеціалізувався з очних хвороб у Познані, Кракові (1895-98), з 1898 р. у Львівському університеті – асистент, доцент, професор (1909-22), керівник кафедри офтальмології. Лікар в очному відділенні дитячого шпиталю св. Софії, головний редактор журналу «Lwowski tygodnik lekarski», Президент Львівського лікарського товариства (1913), автор понад 60 праць з різних розділів офтальмології та історії медицини, вперше описав зміни диску зорового нерва при різній рефракції ока, опрацьовував лікування атрофії очного яблука, атрофії сітківки, запропонував операції при ураженні зорового нерва. Помер 11 квітня 1941 р.

1744, 7 листопада – у с. Веприк Гадяцького полку на Полтавщині в сім'ї священика народився **Нестор Максимович Максимович-Амбодик** (Амбодик-Максимович) – доктор медицини Страсбурзького університету, вчений-енциклопедист і просвітитель, випускник Києво-Могилянської академії. Очолив акушерську школу в Петербурзі (1781), перший професор акушерства в країні, видатний лікар свого часу, якого називали «батьком російського акушерства», впровадив у акушерську практику ряд хірургічних інструментів, уклав перший підручник з акушерства і педіатрії, написав праці з фармакології, фітотерапії, автор першого посібника з лікознавства (1783), а також трьох словників з латинськими, французькими і російськими термінами. Помер у Петербурзі 24 липня 1812 р.

1854, 10 листопада – в Миргороді народився **Михайло Володимирович Яновський** – професор-терапевт, керівник кафедри діагностики і загальної терапії Військово-медичної академії в Петербурзі. Помер 1927 р.

1744, 11 листопада – у містечку Беляни поблизу Кетів у Краківському воєводстві в багатодітній сім'ї збіднілого шляхтича Юзефа Крупинського народився **Андрій (Анджей) Крупінські** – доктор медицини Віденського університету (1772), перший «протомедик» (головний лікар) Галичини, організатор і перший директор та професор «Медичного колегіуму» у Львові, одружений з дочкою вірменського купця Анною Бернатович. Автор низки праць, надрукованих польською та латинською мовами у Львові та Почаєві, в тому числі підручників медицини, як «Описання хвороб», «Спланхнологія або наука про нутрощі»; багато зробив для підготовки медичних кадрів та підвищення рівня медичної допомоги в Україні та Польщі, автор трактатів про гарячку (латинською мовою, 567 с.), про причини виникнення гарячки та її лікування (німецькою мовою, 350 с.); досліджував води курорту у Шклі, робив заходи для відкриття у Львові університету з медичним факультетом. Зібрав унікальну бібліотеку праць корифеїв, видатних вчених медичних, природничих та гуманітарних наук стародавніми та європейськими мовами, яка налічувала понад 6000 томів. Помер 27 квітня 1783 р. Заснована ним школа діє як Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського.

1889, 13 листопада – на хуторі Чечва біля містечка Грунь (нині Сумської обл.) в селянській сім'ї народився **Павло Михайлович Губенко («Остап Вишня»)** – медик, видатний український письменник-гуморист. Закінчив військово-фельдшерську школу в Києві (1907), працював фельдшером у 168-му Миргородському піхотному полку, в часи УНР перейшов працювати в санітарну управу (1917), вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Мобілізований до Армії УНР, став начальником медично-санітарного управління Міністерства залізниць УНР (1919), почав публікувати гумористичні статті. Арештований радянськими органами і засуджений (1920), звільнений 1921 р., публікував гуморески, фейлетони, оповідання, сатиричні мініатюри, «усмішки» за підписом «Остап Вишня». Арештований ДПУ (1934), засуджений до розстрілу, замінено на 10 років ув'язнення в концтаборах в Ухті. Після звільнення (1943) повернено його до Києва, де знову багато писав, видав низку збірок. Успішно розвивав традиції світової сатиричної літератури і української народної творчості, його твори зібрано в 7 томах. Помер 28 вересня 1956 р.

1784, 16 листопада – у Львові, згідно з дипломом імператора Австро-Угорщини Йосифа II (від 21 жовтня), урочисто відкрито (відновлено) Львівський Університет з чотирма факультетами: теології, права, філософським та медичним. Медичним відділом керував **Вавжинець Прессен**. Фізіологію і “медичну матерію” викладав

Якуб Костшевський, акушерство і хірургію – **Ян Вальц**, анатомію – **Антоні Маргер**, хірургію – **Августин Крігль**, патологію – **Альойзи Капуано**, хімію і ботаніку – **Свіберт Шіверек**. Навчання на медичному факультеті тривало 4 роки, на 1-му році із спеціальних предметів вивчали анатомію; на 2-му – фізіологію і хірургію; на 3-му – патологію, акушерство і “матерію медичну”; на 4-му – клініку. Викладання проводили латиною, частково – німецькою і польською мовами. Факультет розширено у 1791 р., відкрито нові кафедри, прийшли нові професори. Однак не було відповідних приміщень, бракувало коштів, професори не могли знайти між собою спільної мови, студентів-медиків було всього від кількох до кількох десятків, в результаті в кінці 1805 р. Львівський університет закрито та приєднано до Краківського університету.

1859, 19 листопада – у Петербурзі народився **Микола Петрович Трінклер** – доктор медицини, видатний харківський хірург, професор кафедри хірургічної патології, а опісля – завідувач факультетської хірургічної клініки Харківського університету (1905-20), професор ХМІ (1921-25). Закінчив Харківський університет (1884), доктор медицини (1899). Автор біля 80 наукових праць з різних питань хірургії, написав монографію «Основи сучасного лікування ран», опрацював спосіб дренування мозкових шлуночків, одним з перших у світі застосував рентгенівську терапію в онкології. Створив одну з найпередовіших в країні клінік, мав великий міжнародний авторитет, йому пропонували очолювати кафедри в Росії та Західній Європі. Підготував низку кваліфікованих хірургів, у нього вчився **Б. Андрієвський**. Володів дванадцятьма мовами, був художником і музикантом, одним із засновників Харківського музичного товариства. В роки УНР заснував і редагував журнал «Врачебное дело». Помер 10 серпня 1925 р.

1889, 27 листопада – в Артемівці на Катеринославщині (нині Дніпропетровськ) народився **Дмитро Лаврінович Горбенко** – лікар і громадський діяч. Після закінчення Університету св. Володимира працював лікарем у с. Левада біля Кам'янця-Подільського, з 1923 р. – у Харківській залізничній лікарні фтизіатором, асистентом хірургічного відділення Українського туберкульозного інституту, ординатором туберкульозного диспансеру, входив до складу медичної секції Всеукраїнського товариства культурного зв'язку із закордоном. В період УНР брав участь у формуванні медико-санітарної служби, був членом Військово-санітарної місії УЧХ в Німеччині, очолював Віденську філію місії. Заарештовувався 1921 р. 1933 р., 26 лютого 1938 р. заарештований вдруге одночасно з лікарем-фтизіатором А. Журавлем. Розстріляний у жовтні 1938 р. (за даними НКВС помер 13 квітня 1938 р.)

Грудень

1899, 1 грудня – у Самарі (Росія) в сім'ї лікаря народився **Ростислав Євгенович Кавецький** – радянський патофізіолог і онколог, академік АН УРСР (1951), директор Інституту клінічної фізіології АН (1946-52), організатор і директор Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР (1960-71), опісля – Інституту проблем онкології. Закінчив Самарський університет; автор праць з проблем реактивності організму, теоретичних і практичних проблем онкології; визначив роль нервово-ендокринної регуляції, обміну речовин і стану сполучної тканини в розвитку пухлин. Помер 12 жовтня 1978 р.

1869, 2 грудня – поблизу Глухова на Сумщині народився **Олександр Іванович Ющенко** – український психіатр, перший президент Української психоневрологічної академії в Харкові (1932-36), академік ВУАН (1934). Закінчив Харківський університет (1893), працював у Вінниці, Варшаві, Воронежі, Ростові-на-Дону, в Петербурзі у **В. М. Бехтерева** та **І. П. Павлова**. З 1929 р. у Харкові в Інституті вдосконалення лікарів, директор Українського інституту клінічної психіатрії і соціальної психогігієни. Один з основоположників біохімічного напрямку в психіатрії, автор монографії «Суть душевних хвороб та біолого-хімічні дослідження їх» (1912). Оpubлікував 120 робіт, 7 монографій, зробив внесок у вивчення прогресивного паралічу, травматичного неврозу, запропонував свою класифікацію типів конституції людини. Обраний членом Британської психоневрологічної асоціації (1931). Помер 13 червня 1936 р. Його ім'я надано Вінницькій обласній психоневрологічній лікарні.

1824, 5 грудня – в Чехії народився **Вілем Душан Лямбль** – професор нормальної і патологічної анатомії Харківського університету (1960-71), чех. Закінчив Празький університет, відкрив паразити лямблій, названі так на його честь (1888), описав хворобу лямбліоз, уперше описав вусоподібні вирости на клапанах серця у людей похилого віку (нарости Лямбля); був президентом і віцепрезидентом Харківського медичного товариства, згодом працював у Варшаві. Помер 12 лютого 1895 р.

1864, 5 грудня – в м. Оломоуц (Чехія) народився **Вінцентій Йозеф Арнольд** – професор-інфекціоніст, керівник клініки інфекційних хвороб Львівського університету (1897-1926). Закінчив Краківський університет (1890). Працював раніше заступником головного лікаря відділення інфекційних хвороб (1894-97), член-кор. Польської АМН (1922), член-кор. Краківської АН (1930), автор близько 30 наукових праць в галузі клініки, діагностики та лікування інфекційних хвороб, опрацював способи кількісного визначення білірубіну та

ацетилоцтової кислоти в сечі, описав розвиток гематопорфіринурії при черевному тифі, ураження зорового нерва при менінгоенцефаліті та висипному тифі, зробив видатний внесок у диференціальну діагностику інфекційних хвороб. Помер 1942 р. у Львові.

1869, 9 грудня – в с. Мазепинці Васильківського повіту Київської губернії народився **Олександр Григорович Черняхівський** – видатний український вчений, професор-гістолог, завідувач кафедри гістології з ембріологією Київського (1919-29) та Донецького (1930-34) медичних інститутів, багатолітній голова Медичної секції ВУАН, автор оригінальних праць з гістології нервової системи і злоякісних пухлин, вчений світової слави. Закінчив Університет св. Володимира (1893), доктор медицини (1901), організатор Українського народного університету в Києві і його медичного факультету (1917). Арештований ГПУ в процесі масового репресування українців (1929) та засуджений у сфабрикованій справі «СВУ», висланий у м. Сталіно (тепер Донецьк). Після повернення у Київ (1934) продовжував дослідження в Інституті клінічної фізіології АН УРСР. Автор праць з розвитку і становлення центральної та периферичної нервової системи, одним із перших в Україні використав імпрегнацію сріблом по Гольджі-Кахалю. Дослідив інервацію злоякісних пухлин, уперше описав рецепторні закінчення на ракових епітеліальних клітинах. Член «Товариства Тарасівців», замолоду співпрацював з НТШ у Львові, друкував в Галичині свої праці українською мовою, автор і видавець перших в Наддніпрянщині наукових медичних праць українською мовою, одним з перших почав опрацьовувати українську наукову медичну термінологію, співавтор анатомічного словника, переклав українською мовою підручники з гістології та ембріології. Його дружина Людмила Старицька-Черняхівська та дочка Вероніка загинули в катівнях НКВД. Помер в Києві 21 грудня 1939 р.

1914, 14 грудня – з початком війни в Миколаєві відкрито госпіталь для поранених і хворих воїнів на 400 ліжок.

1914, 14 грудня – В. В. Виноградова зараховано в резерв лікарів Київського окружного військово-медичного управління на театрі бойових дій, відряджено в Київський військовий госпіталь, пізніше йому доручено завідувати 12-м терапевтичним відділенням госпіталю.

1894, 15 грудня – у Харкові народився **Данило Овсійович Альперн** – радянський патофізіолог, з 1930 р. професор Харківського медичного інституту, член.-кор. АН УРСР (з 1939 р.), завідувач відділів патофізіології Українського психоневрологічного інституту (1923-55) і Українського інституту експериментальної медицини (1934-41). Автор біля 200 наукових праць (виключно російською мовою) з проблеми реактивності організму та її регуляції в патології, кількох монографій, підручника патофізіології (перекладеного на болгарську,

румунську, китайську, німецьку та англійську мови – тільки не на українську). Помер 24 серпня 1968 р.

1914, 27-30 грудня – у Харкові відбувся 5-й Всеросійський з'їзд гінекологів і акушерів.

1909, 30 грудня – у м. Рожнятові на Прикарпатті народилася **Марія Ясеницька** – лікар-педіатр, асистент кафедри фізіології Львівського медінституту (1944-45), заарештована і заслана в табори ГУЛАГу. Навчалася в Краківському університеті, за підпільну діяльність ув'язнена польською владою у Березі Картузькій. У період війни член Українського Червоного Хреста в Кракові та в Києві, опікувалася полоненими. З 1955 р. на практичній роботі у Львові та області, в час Угорського повстання (1956) вислана до Караганди. Реабілітована у 1969 р. Померла 19 березня 1993 р.

Визначні персоналії та події, відомі за роками

1019 – у повісті «Временних літ» **Нестора Літописця** згадується про здоров'я, хвороби і лікування хворих, описано розумову недугу і смерть князя Святополка, деякі санітарно-гігієнічні заходи.

1114 – помер чернець Києво-Печерської лаври **Алімпій** – перший лічець-дерматолог, перший іконописець; фарбами, якими писав ікони, лікував шкірні хвороби, виліковував хворих на проказу; дата його народження невідома.

1169 – захоплення Києва суздальським князем Андрієм Боголюбським, надзвичайне грабування і нищення його протягом 3-х днів привело до трагічної втрати надовго державності князівської Русі-України, занепаду допомоги лічців, монахів, знахарів.

1239 – продовжувалася монголо-татарська (ординська) навала на землі Русі (1237-1241), хан Батий із загоном кочовиків здобув Переяслав, Чернігів, опісля Київ, Волинську і Галицьку землі; безжальні кочовики винищували тисячі людей, міцних молодих людей перетворювали на рабів; навала принесла смерть і неймовірні нещастя давньоруській землі, ординське іго загальмувало політичний, економічний і етнокультурний розвиток, відкинуло Русь на кілька століть назад, загинуло багато лічців і знахарів, ослабла їх допомог.

1349 – в Європі та на землях України після розпаду Галицько-Волинської держави поширилася епідемія чуми, що лютувала близько двох років, від неї у великих містах вимерло від половини до 3/4 населення.

1364 – в Кракові відкрито Ягеллонський університет, в якому навчалися окремі українці, професором його став пізніше **Юрій Дрогобич** (1487-94); із закінченням Княжої доби, яка тривала близько 5 століть, під час руйнування Києва татаро-монголами у XIII-XIV ст. та татарського іга настали великі втрати, падіння духовних надбань Київської та

Галицько-Волинської держави; українські землі увійшли в склад Великого князівства Литовського та Литовсько-Польської держави.

- 1404** – у Львові під владою Польського королівства збудовано лікарню св. Станіслава, за проектом будівничого Ганаша почато спорудження водогону, першого на українських землях, питну воду доставляли в центр міста з допомогою мідних, дерев'яних та гончарних труб; після падіння Галицько-Волинської держави, переходу Галичини, західної Волині та Холмщини до Польщі в охороні здоров'я зростали західноєвропейські впливи та значення польської культури.
- 1434** – **Микола Булев** переклав з німецької мови на старослов'янську книгу «Сад здоров'я» (Вертоград), видану раніше в Любеку; містила відомості про лікарські рослини, їх застосування при різних хворобах; цими книгами користувалися нечисленні українські грамотні лічці.
- 1464** – у Львові, що став належати до Литовсько-Польської держави, спалахнула епідемія чуми; тривала до 1467 р.
- 1499** – на українських землях встановлено перше звичаєве право міського самоуправління, що торкалося також питань лічництва.
- 1534** – український лічець **Стефан Фалімир (С. Русин)** видав у Кракові польською мовою Могунцький гербарій – травник-лікувальник «Гербарій – про зілля та його силу» (яка у 1484 р. була видана латинською мовою у Франкфурті-на-Майні), що містить на 870 сторінках описання понад 500 лікарських засобів, лікувальних трав, настоїв, олій, заморських рослин, мінералів, а також способи діагностики, лікування і попередження хвороб; примірник книги зберігається у відділі рідкісної книги Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України; пізніше (1588) книгу перекладено українською мовою, її використовували українські лікарі та лічці як популярну енциклопедію.
- 1569** – ухвалою Люблінської унії закінчився більш як двохсотлітній період литовсько-руської доби в історії України, майже всі українські землі (Київщина, Брацлавщина, Волинь, Поділля, Галичина, Холмщина, Підляшшя) потрапили під владу Польщі, ще більше зросли польські впливи та утиски українського народу; Житомир зі складу Литовського князівства потрапив під владу польських магнатів, в ньому не було жодного державного органу керівництва охороною здоров'я, населення здебільшого зверталося до знахарів, використовуючи їх методи лікування – нашіптування і замовляння.
- 1589** – у Кам'янці-Подільському існувала приватна аптека, яка належала **Ісаю Дзегелинському**, що був радним магістрату, власником значного майна.
- 1594** – право університету на українських землях надано Замойській академії, першій вищій школі, яка була відкрита за Польської Держави на захід від Львова, ближче Холма і Володимира

Волинського; Папа Римський Климент VIII затвердив Статут Академії з правом присуджувати ступені докторів філософії, права та медицини; серед перших викладачів були вихідці зі Львова **Ян Урсин** та **Симон Бирковський**.

1609 – народився **Єпіфаній** (ім'я прийняте при постригу в Києво-Печерській лаврі) **Славинецький** – випускник і професор Києво-Могилянського колегіуму, викладач латинської, грецької та церковно-слав'янської мов у Києво-Могилянській академії, перший ректор греко-латинської школи в Чудовому монастирі, автор біля 150 праць освітницького спрямування, поряд з богословськими текстами переклав з латинської на давньоукраїнську мову найвагоміший медичний твір того часу – працю **Андреаса Везалія** «Врачевська анатомія» (про будову людського тіла), яка започаткувала проникнення західноєвропейського просвітництва на українські та російські землі, її використовували у викладанні анатомії. Помер у Москві 19 листопада 1675 р.

1609 – ректором Замойської Академії обрано **Симона Бирковського**, уродженця Львова, ступінь доктора медицини здобув у Краківському університеті, читав курси анатомії і сифілідології.

1609 – у Львові видано латинською мовою Аптекарську ординацію «Lekta digna», в якій описано права і обов'язки фармацевтів, про накладення податків на продаж ліків.

1614 – пожежа книгосховища Богоявленської школи започаткувала довголітнє знищення пам'яток української історії XIII-XIV століть, судячи із даних пізніших рукописних травників та лікарських порадників «Лічебники» і «Вертогради», на той період народна медицина становила собою складний сплав раціонального та ірраціонального, в якому поєднувались позитивні емпіричні знання і засоби лікувальної магії, народна традиція і костоправство, застосовувались різноманітні методи і способи лікування, були закладені основи практичної епідеміології.

1624 – припинила існування найстарша українська школа – Острозька академія, заснована в Острозі на Волині князем **Костянтином Острозьким** (1578), мала шпиталь і медичний клас, в якому вивчали медицину.

1624 – у Львові засуджено до кари смерті аптекаря **О. Лянга**, який продав одній жінці отруту для отруєння чоловіка.

1629 – у Києві на ґрунті, який подарувала **Гальшка Гулевичівна**, засновано Братство милосердя, котре заснувало церкву і влаштувало при ній шпиталь для убогих людей, старих і «уломних» (калік), як духовних, так і світських.

1634 – польський король Владислав IV звільнив шпиталь м. Дрогобича від оподаткування, віддав йому у власність зі своїх володінь два стави і город.

- 1649** – у період Гетьманщини російський цар Олексій Михайлович забрав з КМА низку викладачів, що добре володіли грецькою та латинською мовами, для перекладу книг, зокрема з медицини; серед них були **Єпіфаній Славинецький** (заснував в Москві греко-латинську-слов'янську школу), **Арсеній Сатановський**.
- 1654** – між військом Запорозьким і Московською державою укладено Переяславську угоду про протекторат Московського царства, а згодом Російської імперії; **Павло Алепський** з Сирії, подорожуючи Україною, описав спосіб життя українців та деякі їхні медичні практики, із здивуванням відзначав, що в усіх українських містах і навіть селах існують шпиталі і лазні (купальні), які «в козацькому краю в кожному місті та кожному селі побудовані для бідних і сиріт».
- 1664** – в історії України настав період Руїни (до 1687 р.), за Андрусівською угодою (1667) Росія передала Польщі Правобережну Україну і Київ, що мало вплив на розвиток заходів охорони здоров'я; остаточно зруйнований Трахтемирівський шпиталь-притулок, який був неодноразово грабований польсько-шляхетськьть каральними загонами під час придушення селянсько-козацьких повстань.
- 1669** – польський король Міхал Корибут надав Замойській академії всі права університетів і наказав «вважати її єдиним університетом для всієї Руси», медичні кафедри очолювали **Б. Монегін** та **Т. Ортинський**, у цій академії навчалися поляки, українці, литовці та ін., охоче в ній училися кияни; в Академії була спеціальна «руська» (українська) група.
- 1684** – у Львові єдиний у місті магістр фармації **Матвій Зінткевич** заснував аптеку «Під золотим оленем»; його родина володіла цією аптекою упродовж 275 років.
- 1684** – у м. Дрогобичі при церкві Воздвиження Чесного Хреста поставлено будинок-«шпиталь».
- 1694** – у добу козацько-гетьманської держави Києво-Могилянський Колегіум, якому раніше договором між Гетьманщиною і Річчю Посполитою було надано статус академії і підтверджено рівні права з Ягеллонським (Краківським) університетом, завдяки старанням гетьмана Івана Мазепи був підтверджений грамотою російського царя Івана у статусі Києво-Могилянської Академії, настав період розквіту її діяльності; готувалося багато майбутніх медиків.
- 1704** – французький дипломат Жан Балюз, який відвідав гетьмана І. Мазепу в Батурині, писав; «При дворі І. Мазепи є два лікарі-німці, з якими гетьман розмовляє їхньою мовою».
- 1709** – в Києві на Печерську відкрито одну з перших аптек для мешканців міста, довгий час її очолював провізор **І. В. Чекалов**.
- 1734** – в період Гетьманщини на території Великого Лугу за Дніпровими порогами (сучасний Нікопольський район) заснували Запорізьку

Підпільненську Січ, існувала на своєму місці до 1775 року, допомогу пораненим і хворим надавали костоправи, цирульники, «майстри лікарських справ».

1739 – в с. Безуглівці на Чернігівщині у дворянській сім'ї народився **Михайло Якович Трохимовський (Трофимовський)** – лікар, член-кореспондент Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії. Закінчив Києво-Могилянську академію і медико-хірургічну школу в Петербурзі (1763), працював повітовим лікарем в с. Великі Сороченці (1773-1813), дослідив лікувальні властивості Миргородської мінеральної води, автор першої в країні праці з фармакології лікарських рослин, запропонував настій «трохимівка», який у ХУІІІ ст. широко застосовувався для лікування шлункових хвороб, заснував своїм коштом лікарню для незаможних, зібрав багату медичну бібліотеку. У його домі народився Микола Гоголь. Помер 21 вересня 1813 р.

1744 – у с. Янівка на Чернігівщині в сім'ї священика народився **Данило Самійлович Самойлович (Сущинський)** – видатний лікар і вчений європейського рівня, засновник епідеміології, член ряду іноземних академій. Закінчив Києво-Могилянську академію, працював у Москві, один з ініціаторів реформи медичної освіти в країні. Одним із перших вказав на можливість бацилоносійства у людей, очолював боротьбу з епідеміями чуми на Херсонщині, в Кременчуці, Катеринославі, Одесі; запровадив карантини для людей, спалювання одежі хворих. З 1793 р. – головний лікар карантинів в Україні. Помер у Миколаєві 1805 р.

1749 – у с. Круподерниці Золотоніського повіту на Полтавщині в козацькій сім'ї народився **Михайло Леонтійович Гамалія (Гамалєя)** – земський і військовий лікар та науковець, дід **М. Ф. Гамалії**. Навчався у Києво-Могилянській академії, працював у Пермі, Тулі, вивчав шкідливі чинники на заводах та захворюваність робітників Уралу. Один з перших дослідників сибірки, написав один з перших в країні посібник «Про сибірку» (1792), який відразу ж перекладено німецькою мовою, переклав з німецької мови книгу Ейзена «Найлегший спосіб прищеплення віспи викладений самим матерям» та впроваджував його; видав (з **І. Протасовим**) дуже популярний підручник «Молодий сільський лікар» (1799). Помер 1830 р.

1754 – у містечку Семенівка на Чернігівщині народився **Йосип Кирилович Каменецький** – доктор медицини, військовий лікар, академік Петербурзької медико-хірургічної академії, почесний член Російської академії наук. Навчався в Чернігівському колегіумі. Написав перший підручник з медицини для духовних семінарій, який перевидавали 9 разів, його називали «патріархом лікарів російських». Здійснив подорож в Україну для вивчення ботанічних садів з лікарськими рослинами. Помер у Москві 1823 р.

- 1754** – з Києва за 15 років виїхало більше 300 спудеїв (випускників) Києво-Могилянської академії, для отримання медичної освіти продовжували навчання за межами України.
- 1759** – в Охтирському повіті Харківської губернії в сім'ї приходського священика народився **Григорій Іванович Базилевич** – доктор медицини та хірургії, професор. Закінчив Києво-Могилянську академію (1783), хірургічне училище при сухопутному госпіталі в Санкт-Петербурзі, отримав звання лікаря (1783). Підвищував кваліфікацію у Франції в Страсбурзькому університеті, захистив докторську дисертацію (1791), два роки працював в Геттінгенському університеті. Став першим клінічним професором із населення Росії, обраний професором патології і терапії у Санкт-Петербурзькому медико-хірургічному училищі (1795), був вченим секретарем медичної колегії, приймав безпосередню участь в складанні медичних планів, за його представленням були влаштовані перші клінічні палати в Росії. За станом здоров'я передчасно вийшов у відставку (1801), помер 26 лютого 1802 р.
- 1764** – гетьман **Кирило Розумовський** та козацька старшина другий рік старалися перетворити Києво-Могилянську академію на університет та заснувати університет в гетьманській столиці Батурині, проте цариця Катерина II відмовила проханню козацької старшини і гетьмана відкрити в Україні (Малоросії) два університети, 10 листопада видано царський указ, який повністю ліквідував залишки Гетьманства в Україні, українська старшина втратила право видавати «універсали», впливати на охорону здоров'я, встановлено Малоросійську губернію.
- 1764** – у Московському університеті відкрито медичний факультет, **І. Ф. Еразмус** із Страсбурга почав викладати анатомію, хірургію та акушерство; одними з перших видатних професорів цього університету стали українці: **Федір Політковський**, **Фома Барсук-Мойсєєв (Мойза)** – викладав фізіологію, патологію, терапію, крім того читав курси семіотики та дієтетики; **Єфрем Мухін** читав анатомію, фізіологію, судову медицину та медичну поліцію.
- 1764** – внаслідок пожежі знищено архів Межигірського монастиря, при котрому знаходився один з основних шпиталів Запорізької Січі, втрачено цінні матеріали про стан медичної допомоги того часу.
- 1774** – у м. Борзна на Чернігівщині в козацькій сім'ї народився **Данило Михайлович Велланський** (справжнє прізвище – **Кавунник**) – доктор медицини, професор, керівник кафедри фізіології і загальної патології Петербурзької медико-хірургічної академії (1814-37), працював також у військовому шпиталі. Закінчив Києво-Могилянську академію і Петербурзьку госпітальну медичну школу; три роки

вдосконалювався в Німеччині, спеціалізувався в університетах Відня, Парижа, Берліна, Вюрцбурга; повернувся гарячим прихильником ідеалістичної філософії Шеллінга, написав підручник з фізіології, перекладав праці Прохазки, Гуфеланда, розвивав напрямок натурфілософії. Будучи видатним промовцем і популяризатором, він скоро став визнаним представником натурфілософії в Росії. Помер 1847 р.

1774 – уродженець Полтавщини, один з перших вітчизняних професорів медичних шкіл у Санкт-Петербурзі **Х. Т. Тихорський** написав і видав перший в країні посібник судової медицини.

1774 – після поділів Польщі між Росією, Австрією і Прусією па Буковині в складі Молдови санітарна справа була запущена, здоров'я й життя людей, як і тварин, були на останньому місці, ніде не було цирульника, хірурга, чи лікаря взагалі, не існувало аптек; вагітні жінки під час пологів ризикували життям, забобони й невігластво прискорювали їх смерть, не проводилось запобіжних заходів проти чуми.

1774-1775 – у Львові під владою Австро-Угорщини вийшла книга головного лікаря Галичини, першого директора Медичного колегіуму **Анджея Крупінського** «Опис хвороб» – перший на українських землях посібник для цирульників (польською мовою), мав обсяг 1034 стор., містив відомості з анатомії, опис різних хвороб, способи їх лікування, багато рецептів; був на той час одним з найкращих підручників медицини, користувався великою популярністю серед українських лікарів і лічців.

1779 – місто Чернівці під владою Австро-Угорщини стало адміністративним центром Буковини, мало 1300 жителів і понад 200 будівель, в ньому для міських і військових жителів відкрито військовий шпиталь; після указу імператриці Марії Терези (1776) уніфіковано в імперії (у Буковині, Галичині та Волині) медичну і санітарну справу, впроваджено в дію «медичну поліцію», медичною справою займалися державні лікарі «фізики», приватні лікарі, цирульники, народні лічці; лікували хворих в міських комунальних та цехових шпиталях, на дому, в притулках, які ще продовжували існувати при братствах та храмах.

1779 – уродженець Глухова на Чернігівщині, випускник Києво-Могилянської академії **Г. Ф. Соболевський**, працюючи головним лікарем у Санкт-Петербурзі, докорінно змінив методику вивчення ботаніки і фармакології, запровадив гербаризацію рослин, склав опис лікарських рослин в країні.

1784 – у Катеринославі народився **Іван Гоголь-Яновський** – військовий лікар, випускник Києво-Могилянської академії (брат діда М. В. Гоголя), працював штаб-лікарем намісництва; під керівництвом

Д. С. Самойловича у Кременчуцькій лікарні лікував хворих на чуму, був лікарем у Хоролі, Кобеляках на Полтавщині та в Полтаві. Дата смерті не встановлена.

- 1784** – у Херсоні з ініціативи **Д. С. Самойловича** створено Медичне зібрання – перше наукове товариство медиків в Україні та Російській імперії.
- 1784** – у Львові заснований (1773) за наказом Австро-Угорської імператриці Марії-Терези Collegium Medicum – перший медичний навчальний заклад в Україні – об'єднано з відкритим медичним факультетом Львівського університету; засновано бібліотеку медичного факультету Львівського університету.
- 1784** – український лікар **Нестор Максимович Амбодик** видав у Петербурзі книгу «Лікарське лікослів'я», а згодом (1876) – «Початкові основи ботаніки», вони значною мірою сприяли розвитку фармації в країні.
- 1784** – у Геттінгенському університеті захистив дисертацію український лікар **І. Л. Данилевський**, у своїй праці описав завдання щодо охорони здоров'я населення, медично-санітарні заходи, спрямовані на запобігання захворюванням, наголосив на важливості поширення санітарної освіти серед населення та потребі введення в усіх школах викладання основ збереження здоров'я.
- 1784** – у Кенігсберзькому університеті ступінь доктора медицини здобув **Н. Г. Квятковський** – уродженець Київщини, навчався в Києво-Могилянській академії.
- 1789** – у Києві відкрито Кирилівську психоневрологічну лікарню – першу таку спеціалізовану лікарню в Україні.
- 1789** – лікар **Степан Андріївський**, уродженець Чернігівщини, вихованець Києво-Могилянської академії, досліджуючи сибірку в Челябінській провінції уперше в світі довів її заразність, прищепивши собі сибірку від хворого.
- 1789** – царським урядом затверджено аптечний устав, який регламентував облаштування і роботу аптек, права й обов'язки аптечних працівників, обов'язковий набір медикаментів і ціни на них.
- 1794** – лікар **Хома Барсук-Мойсеїв (Мойсеєв)**, уродженець Чернігівщини і вихованець Києво-Могилянської академії, захистив у Московському університеті першу дисертацію з фізіології «Про дихання», зробив значний вклад у розвиток медичної науки і практики лікування.
- 1799** – у Харкові при губернській аптеці засновано перший аптекарський сад, ініціатор його створення – перший український аптекар на Наддніпрянщині **Петро Пискуновський** (до цього часу аптекарами були звичайно німці).
- 1799** – у Києві відкрито ще одну аптеку громадської опіки, якою керував **І. В. Чекалов**; існувала до першої половини XIX ст.

- 1799** – у Петербурзі вийшло третє видання латинською мовою першої в Росії оригінальної фармакопеї **Никона Карпинського**; пізніше (1802) була перевидана в Москві в перекладі на російську мову.
- 1799** – професор анатомії та клінічної практики **Йоган Гільденбранд**, декан медичного факультету Львівського університету, опублікував один з перших посібників для лікарів про чуму «Ueber die Pest, ein Handbuch fur die Aerzte».
- 1799** – у м. Чернівцях при першому міському шпиталі відкрито пологове відділення.
- 1799** – наприкінці XVIII століття, коли розподілені землі України стали належати двом імперіям – Австро-Угорській імперії відійшли Галичина, Буковина, Волинь, а Російській – решта українських земель, кожна з часток України потрапила під впливи двох відмінних, а де в чому – цілком протилежних як суспільно-політичних, так і культурно-освітніх систем; розвиток медицини на українських землях, що увійшли до складу Австро-Угорської імперії пішов за новочасним європейським зразком. Хірурги-ремісники, які робили дрібні хірургічні втручання, кровопускання, видалення зубів, витини каменів, лікували переломи і вивихи, появляються й у Галицько-Волинській державі, військо у поході супроводили тільки цирульники.
- 1804** – у Геттінгенському університеті (Німеччина) **Єфрем Йосипович Мухін**, уродженець Харківщини, випускник Харківської духовної колегії захистив докторську дисертацію, в якій він вперше виклав основи рефлекторної теорії, розвинув вчення про провідну роль головного мозку в життєдіяльності організму та визначальне значення нервової системи у виникненні захворювань (теорія нервізму), став основоположником анатоμο-фізіологічного напрямку в медицині країни.
- 1804** – **Петро Карпович Піддубик-Сушевський**, оператор Чернігівської лікарської управи, опублікував першу на українських землях наукову працю з травматології «Про нову і правильну геогностичну ознаку утворення рубця після перелому кісток, з додатком різних спостережень з цього предмету, зроблених протохірургом П. П.».
- 1804** – імператор Олександр I наказав малоросійському генерал-губернатору князю А. Б. Куракіну заснувати в новоствореній Полтавській губернії богоугодні заклади, почато зведення дерев'яної лікарні, кам'яного двоповерхового Будинку інвалідів з внутрішньою церквою св. Магдалини, християнської та єврейської богаділень, венеричної лікарні; утримувалися за рахунок місцевих доходів і капіталів; у Полтаві було 5 лікарів, з них 2 – приватної практики; у місті відкрито пологовий будинок, мабуть перший в Україні; відкрито першу державну (казенну) аптеку, одночасно при ній засновано ботанічний сад, де вирощували лікарські рослини; у повітах

Полтавщини працювали 14 урядових лікарів і 13 приватно-практикуючих.

1804 – лікар **В. О. Мирович**, уродженець Полтави, захистив дисертацію у Санкт-Петербурзькому університеті, став доктором медицини.

1804 – відкрито медичний факультет університету в Юр'єво (Тарту), в Тартуському університеті здобули освіту багато українців – студентів та вчених, зокрема лікар-гінеколог **Олександр Крупський**, лікар-терапевт **Федір Цицурін**, закарпатський просвітитель, лікар і науковець **Іван Орлай**, один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства **Микола Гулак**, брат Лесі Українки **Михайло Косач** та ін.; перед Першою світовою війною громада українців в університеті була однією з найбільших в Російській імперії, включала «Волинське студентське земляцтво в Юр'єві», «Музично-драматичне товариство малоросів у Юр'єві».

1809 – перевидано книгу **Йосипа Каменецького** «Коротке поучення як лікувати звичайними засобами хвороби», настільки популярна в Україні, що її перевидавали 8 разів, перекладено на вірменську та грузинську мови.

1809 – у м. Чернівцях на базі пологового будинку по вул. Святого Миколая (тепер вул. Садовського, професійне училище № 13) почала працювати платна школа практичного акушерства із строком навчання 8 місяців.

1814 – у Харкові медичний факультет університету відкрив терапевтичну та хірургічну клініки, які мали по шість ліжок, пологову палату – на чотири ліжка, в ній за перші шість років було прийнято 20 пологів; пересічний випуск університету складав 9-10 лікарів.

1829 – поблизу Микулинець на Тернопільщині барон Ян фон Конопка відкрив курортний комплекс, який складався з лікувального (купального) корпусу, житлового будинку і сірчаного джерела, яке було тут з давніх часів і використовувалось людьми для лікування хвороб і поранень; курорт став найпопулярнішим у Східній Європі, щороку тут лікувалось більше 4 тисяч хворих.

1834 – у Києві за приватним почином київських жінок засновано Благодійне товариство для допомоги бідним і хворим; нерухоме майно товариства згодом оцінювалось майже в 3 млн рублів, а щорічні витрати досягали 150 000 рублів.

1834 – у Черкасах міська дума почала будівництво лікарні на 30 ліжок, на це виділялося 17 тисяч карбованців, будинок лікарні був дерев'яний на кам'яному фундаменті, були збудовані також «флигель, баня, амбар с ледником, погреб с сушильною, сарай для екипажей, конюшня и чулан для усопших»; працював у запровадженій лікарні **Іван Филипович** – третій лікар від початку організованої медицини в місті, випускник Харківського університету.

- 1844** – у Києві в Університеті св. Володимира засновано окрему кафедру терапії, її організував і очолив проф. **Ф. С. Цицурін** – уродженець козацького містечка Бочучар на Слобожанщині, випускник Харківського університету, захистив докторську дисертацію в Дерпті (1841), один з перших професорів медичного факультету університету.
- 1844** – в Одесі засновано Товариство лікарів.
- 1844** – у Черкасах введено посаду «городового» лікаря, на яку призначено доктора медицини **Петра Флота**; він завідував лікарнею, обслуговував тюремний лазарет, виконував усі медико-санітарні функції у місті.
- 1844** – у Петербурзі почала виходити книга **А. Чаруковського** «Народна медицина», ч. 1-5; містить описання народної медицини на українських землях.
- 1844** – у Буковині використано оздоровчі ресурси, землевласник І. Василько відкрив у с. Лопушні санаторій з водами типу відомих лікувальних вод курорту «Грефенберг» (м. Грефенберг в Австрійській Сілезії), бальнеологічний курорт «Лопушна» використовував для лікування ванни з холодною водою, солоні ванни, ванни із сироватки.
- 1849** – в Харкові народився **Павло Іванович Ковалевський** – доктор медицини, психіатр і психолог, створив у Харківському університеті першу в Україні самостійну кафедру психіатрії і першу психологічну лабораторію (1877-93). Пізніше працював у Варшаві, Казані, Петербурзі, автор підручника з психіатрії та низки праць із психіатрії та психології. Помер 1921 р.
- 1849** – в Ізюмському повіті Харківської губернії у дворянській сім'ї народився **Михайло Михайлович Ломиковський** – професор-терапевт Харківського університету (з 1886); закінчив з відзнакою медичний факультет Харківського університету (1873), здобув ступінь доктора медицини (1877), вдосконалювався в клініках Відня, Парижа, Бреслава, вивчав внутрішні хвороби, хвороби гортані, лікування сифілісу; обирався деканом медичного факультету, ректором університету; очолював медичні екзаменаційні комісії в Харкові, Києві, Юр'єві. Помер 1920 р.
- 1849** – у медичному класі Києво-Могилянської академії професор судової медицини Петербурзької медико-хірургічної академії **Петро Пелехін** почав викладати курс медичних наук; усі свої значні заощадження заповів передати організації, яка могла б сприяти підготовці українських медичних наукових кадрів.
- 1849** – на базі терапевтичного відділення Київського військового госпіталю створено кафедру госпітальної терапії, очолив її **С. Алфєреєв**.
- 1849** – засновано Спільку Одеських лікарів; пізніше (1893) зазнала розколу, її перетворено в спілку російських лікарів м. Одеси.

- 1849** – у м. Чернівцях споруджено новий будинок військового шпиталю, що розташувався по вул. Шпитальній (частина сучасної вул. Т. Шеченка); під час епідемії від холери померло 578 чоловік із 15 тисяч мешканців; один лікар припадав у Буковині на 17 тисяч населення.
- 1854** – у Києві в Університеті св. Володимира проф. **Ю. І. Мацион** заснував першу в Україні кафедру патологічної анатомії; лекції з історії медицини читав на медичному факультеті 10 років професор-терапевт **Ф. Ф. Мерінг**, випускник Дерптського університету, опублікував текст лекцій.
- 1854** – у Львівському університеті на філософському факультеті відкрито фармацевтичне відділення з дворічною програмою навчання; було ліквідоване у 1925 році, відновлене на медичному факультеті у 1930 р.; до 1939 р. підготувало близько 1300 фармацевтів з вищою освітою.
- 1854** – польський історик Л. Гонсіоровський писав про медицину XVII ст.: «Тільки окремі великі міста мали досвідчених лікарів. В воєводствах, особливо українських, добрий лікар, якщо він тут осів, забезпечував собі маєток, робив щасливим місто, в якому він поселявся...».
- 1854** – в Одесі на Сухому (Клейн-Лібентальському) лимані відкрито приватний гідропатичний та лиманний заклад д-ра **К. О. Валицького**.
- 1854** – під час Кримської війни велика княгиня Олена Павлівна Романова заснувала Хрестовоздвиженську общину сестер милосердя, призначену головним чином до подачі допомоги пораненим і хворим під час війни, це дало початок для створення організації «Червоний хрест».
- 1854** – у місті Чернівці, яке мало на той час понад 26 тисяч населення, єврейська громада почала будувати ще один міський єврейський шпиталь на 250 ліжок (до 1995 р. міська лікарня № 1 на вул. Барбюса).
- 1859** – у Харківському університеті опубліковано працю **В. М. Черняєва** «Конспект рослин, що дико ростуть і розводяться в околицях Харкова і на Україні», в ній описано понад 1500 рослин, з них чимало лікарських.
- 1859** – у Харкові керівник кафедри патологічної анатомії університету проф. **Д. Ф. Лямбль** відкрив і описав одноклітинний паразитарний організм з типу найпростіших, згодом названий в честь ученого *Lambliia intestinalis*.
- 1859** – в Одесі у хірургічному відділенні міської лікарні почав працювати **М. В. Скліфосовський**, успішно виконував операції овариотомії, резекцію верхньої щелепи, операції защемлення гриж; пізніше як голова I-ого Пироговського з'їзду він стверджував, що «центральною фігурою у вітчизняній медицині був земський лікар».
- 1859** – у Луцьку засновано Волинське медичне товариство.

- 1864** – вийшла книга професора Університету св. Володимира **Ю. К. Шимановського** (1829-68), видатного київського хірурга – «Введення до оперативної хірургії і елементи операції», що заклала основи щелепно-лицевої хірургії в Україні.
- 1864** – у Києві засновано Окружне військово-медичне управління; створено фармацевтичне товариство з метою розвитку фармації та медицини, дійсними членами цього товариства були тільки фармацевти – володарі аптек.
- 1864** – в Одесі лікар міської лікарні **Н. О. Бернштейн** зробив перший в Україні опис епідемії поворотного тифу, дав чітке визначення характеру хвороби, диференціальну діагностику, показав значення соціальних факторів у її розповсюдженні; з ініціативи міського лікаря **Лінка** в Одесі засновано благодійне «Товариство для догляду новонароджених і породіль», утримувало притулок до 1920 року.
- 1864** – Крайова санітарна рада Буковини заборонила цирульникам хірургічну практику.
- 1864** – у Львові **Іван Верхратський** опублікував «Початки до уложення номенклятури і термінології природописної, народної» – перші спроби утворення української науково-природничої термінології, в тому числі в галузі здоров'я та лікування хвороб. Наступні праці під цією ж назвою вийшли у 1869, 1872 та 1879 рр.
- 1864** – у Полтавській губернії до запровадження земської медицини було 15 лікарень на 740 ліжок, більшість селян користувалися послугами фельдшерів та знахарів.
- 1869** – у Львові народився **Юліуш Кароль Марішлер** – професор кафедри внутрішніх хвороб Львівського університету (1910-31). Закінчив Краківський університет (1894), спеціалізувався у Відні (1894-97). Працював на кафедрі внутрішніх хвороб Львівського університету з 1897 р., асистентом, доцентом (1902), професором, президентом Львівського лікарського товариства (1931). Досліджував дієтотерапію і харчовий метаболізм, вплив метаболітів і токсинів на кровообіг, дію кухонної солі на функції хворої нирки, вплив низькокалорійної та малобілкової дієти. Помер 1931 р.
- 1869** – у м. Чернігові діяли дві лікарні, в яких протягом року утримували 2223 пацієнтів.
- 1869** – Ставропігійський інститут у Львові надрукував першу книжку «Просвіти» – «Зоря. Читаночка для сільських людей», в якій вміщено розділ «Порадник лікарський», уклав його лікар **О. П. Рафалович**.
- 1869** – у Російській імперії було зареєстровано 12,5 млн українців, ще 2,5 млн українців проживали на той час в Австро-Угорщині.
- 1874** – професор Університету св. Володимира **В. О. Бец** відкрив рухову зону кори головного мозку, описав гігантські пірамідні клітини кори головного мозку (відомі в світі як «клітини Беца»), його унікальна

колекція препаратів мозку (8 000 одиниць) буда відзначена на Всесвітній виставці у Відні; заклав основи вчення про цитоархітекτονіку і міелоархітектоніку головного мозку.

1874 – **Григорій М. Мінх**, професор патологічної анатомії Університету св. Володимира, та одеський лікар-епідеміолог **Йосип Й. Мочутковський** здійснили досліди з самозараженням, які доказали заразність крові хворих на поворотний тиф; ще за два роки (1876) довели це ж для висипного тифу; висловили думку про можливість передачі цих хвороб кровососними комахами (вошами).

1874 – в м. Ужгороді **Андрій Новак**, уродженець Тячівського повіту, відомий лікар, вчений і педагог став головним лікарем міської лікарні, яку розбудував і очолював до 1920 року; тепер в хірургічному відділі обласної клінічної лікарні встановлена меморіальна таблиця, вулиця названа його іменем.

1874 – проведено 1-й з'їзд земських лікарів Херсонської губернії, сформульовано основні засади організації громадської (земської) медицини: загальнодоступність медичної допомоги для всіх соціальних прошарків; безоплатність медичної допомоги для пацієнтів; кваліфікованість медичної допомоги; санітарний (профілактичний) характер; дільничний принцип організації з розгортанням на кожній дільниці амбулаторії і стаціонару; реєстрація хвороб і смертей для вивчення їх поширеності і причин; найвидатнішим здобутком херсонської земської медицини було утворення санітарної організації.

1874 – в Одесі організовано перші в країні дезінфекційні камери при інфекційних лікарнях.

1874 – у Києві вийшла друком книжечка «Про хвороби і як їх запобігти» – перше на Наддніпрянщині науково-популярне видання на медичні теми українською мовою; автор – український лікар **Степан Ніс**.

1874 – у Харкові за 10 років після започаткування земської медицини відкрито першу змішану (для чоловіків і жінок) фельдшерську школу, розпочалася підготовка фельдшерок-акушерок, повний курс навчання тривав 4 роки і поділявся на 4 класи.

1874 – в Житомирі, який був центром Волинської губернії (охоплювала територію теперішньої Житомирської, Рівненської, Волинської, частину Київської і Хмельницької областей) почала працювати міська школа фельдшерів і фельдшерок-акушерок; лікарі-викладачі **Д. С. Морозов, І. О. Соболевський, В. Й. Краснов, М. І. Лісичин, Е. А. Липський, М. Н. Ящинський** проводили з учнями практику в губернській лікарні, організовували чергування у відділеннях, допомагали амбулаторно обстежувати хворих.

1879 – у с. Попівщина Роменського повіту на Полтавщині (нині Сумська область) в родині українського шляхтича народився

Аркадій Олексійович Барбар – видатний київський лікар-терапевт, за Гетьманського уряду заступник директора департаменту, а за Директорії – директор департаменту в Міністерстві здоров'я, організатор служби охорони здоров'я в УНР. Закінчив медичний факультет Університету св. Володимира. Згодом старший асистент кафедри внутрішніх хвороб української лектури Київського медичного інституту; один із найбільш авторитетних терапевтів Києва, особистий лікар голови Раднаркому. Брав участь у діяльності медичного циклу ВУАН, був науковим співробітником терапевтичної кафедри ВУАН, входив до складу керівництва Медичної секції. 18 серпня 1929 р. заарештований ГПУ за сфабрикованою справою «СВУ». Засуджений на 8 років тюремного ув'язнення та 3 роки позбавлення прав. Термін відбував у Соловецькій тюрмі – одній із найбільш жорстоких в ГУЛАГу. Після закінчення терміну ув'язнення 9 жовтня 1937 р. окремою трійкою УНКВД Ленінградської області засуджений до розстрілу. Розстріляний 3 листопада 1937 р.

1879 – в Одесі в єврейській сім'ї народився **Михайло Семенович Маргуліс** – професор кафедри нервових хвороб Московського університету (1918), завідувач кафедри нервових хвороб Центрального інституту удосконалення лікарів (1931-51), вперше в країні застосував метод контрастної рентгенографії, вивчив динаміку нейроінфекцій, спорадичний енцефаліт, автор 10 монографій, видав першу оригінальну працю з нейроінфекцій. Помер 1951 року.

1879 – народився **Микола Стахівський** – лікар і український громадський діяч; у 1919 р. очолював дипломатичну місію УНР в Англії. Дата смерті не встановлена.

1879 – харківський вчений-фізіолог **Василь Якович Данилевський** відкрив явище сумації ефекту гальмування серця.

1879 – у Женеві уродженець Черкащини український лікар **Сергій Подолінський** опублікував книгу “Життя і здоров'я людей на Україні” (Життя і здоров'я людей на Україні) – одну з перших книг українською мовою, пов'язану з медичною тематикою, у ній висвітлено питання навколишнього середовища, зокрема умов життя, повітря, води, землі.

1879 – вихованець Університету св. Володимира проф. **М. В. Скліфосовський** на з'їзді природознавців і лікарів виступив з вимогою викладання зубних хвороб на медичних факультетах університетів.

1879 – у Чернівцях Крайова рада здоров'я підпорядкувала собі новий міський шпиталь, який отримав статус і назву Міської громадської лікарні на 500 ліжок, а згодом статус Крайової громадської лікарні на 700 ліжок (теперішня обласна клінічна лікарня).

1879 – у Києві відкрито приватну очну лікарню; створено «Попечительство для пособия ослепшим воинам».

- 1879** – у публічній лікарні м. Ужгорода під пануванням Австрії для догляду за хворими укладено відповідну угоду з монаршим орденом «Сестри милосердя ім. Св. Вікентія»; для хворих євреїв товариством «Севра Кадиша» засновано єврейське відділення, зв'язане з відмінністю харчування.
- 1879** – у Львові Аптекарське товариство і Згромадження аптекарів Галичини відкрили фармацевтичну школу і хімічну лабораторію.
- 1884** – професор Харківського університету **В. Я. Данилевський** відкрив збудника малярії птиць.
- 1884** – у Полтавській губернській дитячій лікарні доктор **М. Коробков** зробив вперше в Російській імперії операцію на легенях.
- 1884** – у Києві відкрито пропедевтичну клініку при міській лікарні; засновано відділення душевних хвороб Київського військового госпіталю; почав виходити «Вісник офтальмології» – перший спеціалізований медичний журнал в країні; виходив російською мовою до 1902.
- 1884** – лікар Кам'янця-Подільського **Едмунд Федорович Фаренгольц** спільно з прогресивним лікарем Поділля доктором медицини **Й. Ролле** брав активну участь в організації та будівництві безкоштовної лікарні для бідних, у роботі Товариства подільських лікарів, був піонером впровадження антисептики в Україні у 80-х роках XIX ст., проводив безкоштовні консультативні прийоми з хірургії й амбулаторні операції, завідував Кам'янець-Подільським дитячим притулком.
- 1884** – київський лікар проф. **М. М. Волкович** здійснив першу в Україні операцію видалення щитоподібної залози.
- 1884** – у Харківському університеті хірург **А. Г. Підріз** (1852-1900) опрацював оригінальний спосіб відновлення прохідності уретри.
- 1884** – хірург **Іван Мікулич-Радецький**, уродженець Чернівець, який працював у Німеччині, вперше застосував марлеві тампони для дренажу черевної порожнини.
- 1884** – у Києві засновано кафедру нервових і психічних хвороб в Університеті св. Володимира, яку очолив проф. **І. О. Сікорський**, що стало новим етапом у викладанні курсу нервових хвороб як самостійної дисципліни.
- 1884** – в Одесі населення мало 238689 осіб, померло 7328 осіб (3,07%); лікарською допомогою користувалося 93471 осіб, у т. ч. в лікарнях 14822, амбулаторіях – 55896, у приватній практиці – 22753; захворіло віспою – 57 (померло 12), скарлатиною – 34 (померло 10), дифтеритом – 199 (померло 102), кіром – 191 (померло 3), черевним тифом – 302 (померло 20), висипним тифом – 120 (померло 8).
- 1884** – Львівський підприємець Боніфаций Штіллер, який купив Моршин у 1876 р., дарував курорт «Товариству Галицьких лікарів»

на користь вдів і сиріт лікарів; почалося облаштування курорту, збудовано декілька пансіонатів, відкрито грязелікарню; після Першої світової війни курорт Моршин взяло в аренду товариство «Курорти польське», збудували низку будинків, вивозили моршинську сіль за кордон.

1884 – у Києві працювали 107 лікарів по прийому і лікуванню хворих, з них 61 практикували приватно; населення Києва в цей час становило 154 600 чоловік.

1884 – у Львові при шпиталі для дітей імені св. Софії побудовано перший інфекційний відділ на 20 ліжок

1884 – у Катеринославі створено міську санітарну організацію.

1884 – в Одесі відкрито приватну спеціалізовану лікарню для хворих на жіночі та дитячі хвороби, приватну лікарню для хворих на сифіліс і венеричні та шкірні хвороби, приватну очну лікарню.

1884 – у подарунок до 50-річчя університету св. Володимира царський уряд виділив кошти на будівництво університетського медичного комплексу на Бібіковському бульварі (тепер бульвар Шевченка, 17).

1884 – на території Подільської губернії відкрито 24 сільські лікарні та 48 прийомних покоїв.

1889 – в м. Кам'янці-Подільському в сім'ї вчителя народився **Володимир Якович Підгаєцький** – видатний український вчений-гігієніст, професор медичного факультету Українського державного університету в УНР та Київського медичного інституту (1918-29), засновник першої в Україні кафедри гігієни праці (1923-29), завідувач Інституту фізкультури Науково-педагогічної комісії ВУАН, засновник першої української наукової школи гігієністів праці (1923). Закінчив Військово-медичну академію (1913). Активний учасник українських визвольних змагань 1917-20 р., член Центральної Ради. Автор понад 50 наукових праць і кількох підручників з гігієни праці, видав брошуру «Євгеніка або наука поліпшення майбутніх поколінь» (1924). Засуджений 1930 р. у сфабрикованому ГПУ процесі «СВУ» і засланий на Соловки, розстріляний більшовиками 3 листопада 1937 р.

1889 – **Микола Ф. Гамалія** одночасно з німецькими і французькими мікробіологами відкрив віруси, виділив паличку дифтерії та одержав антитоксин.

1889 – одеський лікар **А. А. Ясиновський** опублікував і захистив першу в країні дисертаційну роботу про судинний шов.

1889 – у Києві засновано товариство послідовників гомеопатії; при Покровському жіночому монастирі відкрито безплатну лікарню з відділенням для приходящих хворих; Києві засновано журнал «Лікарсько-санітарна хроніка», у якому публікували матеріали з різних регіонів України; виходив російською мовою до 1917 р.

- 1889** – у Чернігові почав виходити журнал «Врачебно-санитарная хроника Черниговской губернии», такі самі видання були в Одесі, Ялті, Сімферополі, Херсоні, Катеринославі, Кишиневі.
- 1889** – Одеське земство відзначало чверть століття свого існування, підготовлено короткий нарис про розвиток земської медицини за цей час; протягом року лікарями земської медицини надано допомогу 24000 осіб, це 13% від усього населення повіту.
- 1894** – професор Університету св. Володимира **Микола Маркіянович Волкович** одним із перших в країні провів ламінектомію, розробив оригінальний метод кістково-пластичної операції ступні та гомілковостопного суглобу, уражених туберкульозом.
- 1894** – у Києві коштом відомого українського мецената М. А. Терещенка за участю професора медицини **Є. І. Афанасьєва** при Товаристві Червоного Хреста засновано безкоштовну лікарню для чорноробочих; нині – міська дитяча лікарня № 14; створене (1840) «Наукове товариство лікарів» стало видавати «Праці товариства», відіграло вагомую роль в розвитку медичної літератури; засновано приватну водолікарню та приватний водолікувальний заклад інженера Лознякова.
- 1894** – у Львові з ініціативи Івана Франка та під його редакцією почав виходити журнал «Життє і слово»; публікував серед інших статті з питань медицини; виходив до 1897 р.
- 1894** – Хрестовоздвиженська громада сестер милосердя, заснована під час Кримської війни, перейшла у відання товариства Червоного хреста.
- 1894** – у Харкові почали видавати «Журнал медицины и гигиены».
- 1894** – в Одесі були 21 лікар, 23 фельдшери, 33 повивальні бабки.
- 1894** – у м. Ізмаїл було 35678 жителів, народилося 1332, померло 678.
- 1894** – в м. Коломиї на кошти відомого єврейського мецената барона Гірша (жив на той час в Лондоні) побудовано єврейський шпиталь, сьогодні це приміщення центральної районної поліклініки.
- 1894-1895** – на медичному факультеті Львівського університету навчалися 84 студенти; з них 24 % – українці, 63 % – поляки, 12,5 % – євреї.
- 1899** – **Д. К. Заболотний** уперше в світовій науці висунув гіпотезу про значення різних гризунів, що живуть у природних умовах, у підтриманні епідемічних вогнищ і спалахів епідемії чуми серед людей та підтвердив її своїми дослідженнями і працями співробітників та учнів.
- 1899** – професор Одеського університету **Броніслав Веріго** вперше описав зміщення кривої дисоціації оксигемоглобіну внаслідок зміни парціального тиску двоокису вуглецю та рН, пізніше (1904) це саме описав **Х. Бор** (ефект Веріго-Бора).
- 1899** – в Одесі створено перше на території України Товариство взаємного страхування фабрикантів з їхніми робітниками та ремісників від

нешасних випадків, робітники 22 підприємств були застраховані підприємцями у приватних страхових товариствах на випадок смерті, інвалідності та тимчасової втрати працездатності; страхування робітників розпочалося у 90-х роках, за 3 роки воно нараховувало вже 7000 застрахованих.

1899 – у Києві засновано Товариство для боротьби з чахоткою (туберкульозом).

1899 – у Львові у складі медичного факультету Львівського університету відкрито кафедру загальної гігієни.

1899 – у м. Дубровиця на Рівненщині відкрито дільничну земську лікарню.

1899 – середній зріст селян різних повітів України становив 166,7 см.

1904 – у м. Слов'янську на Донеччині народився **Василь Іванович Сила** – завідувач кафедри фармакології Харківського фармацевтичного інституту (1952-1972), професор (1963). Закінчив Харківський медичний інститут (1930), автор праць про механізм дії нових лікарських речовин, українського підручника «Основи лікарської рецептури», на його 5-х виданнях (1939-1971) вчилася багато тисяч студентів. Помер 1972 р.

1904 – у Києві **Є. Г. Черняхівський** (пізніше перший директор КМІ) в очолюваному ним хірургічному відділі Олександрівської лікарні першим у місті ушив рану серця з успішним результатом, одним з перших українських хірургів застосував трепанацію черепа при гнійному церебральному менінгіті; у відділі проведено 554 операції на органах черевної порожнини, серці, кровоносних судинах, з приводу пухлин і травм; післяопераційна летальність становила 13,5 %, загальна – 8 %.

1904 – старший лікар Кременчуцької земської лікарні **О. Т. Богаєвський** заснував жіночу акушерсько-фельдшерську школу, очолював її до 1913 р.

1904 – у Пущі-Водиці Київське товариство для боротьби з туберкульозом відкрило перший протитуберкульозний санаторій.

1904 – в Ялті діяли санаторії «Квісіана» та «Гастрія», а також численні мебльовані кімнати для пацієнтів, повідомляв путівник «Бедкер».

1904 – на Поділлі почала розвиватися земська медицина, медичне обслуговування населення організували по дільничному принципу.

1904 – у Києві відкрито Першу київську зуболікарську школу д-ра **Бланка**; відкрито курси для надання швидкої допомоги на Південно-Західній залізниці; біля Аскольдової Могили поставлено будинок Товариства лікарень для хронічно хворих дітей.

1904 – у Чернівцях створена Станція швидкої медичної допомоги.

1904 – у Єлисаветграді відкрито лікарню Святої Анни, яка мала водяне опалення, водопровід, електростанцію; працювала штучна біологічна асенізація (перша в Росії).

- 1904** – на Волині створено земство, що сприяло розвитку медицини, передусім хірургії.
- 1909** – професор **В. П. Образцов** на 1-му Всеросійському зїзді терапевтів зробив доповідь «До симптоматології та діагностики тромбозу вінцевих артерій серця», спільно з **М. Д. Стражеском** вперше в світі описав клінічну картину тромбозу коронарних артерій і обґрунтував можливість прижиттєвого розпізнавання інфаркту міокарда.
- 1909** – у Києві відбулося 30 засідань Природничо-лікарської секції Українського наукового товариства, з медичної тематики заслухано 8 доповідей: **М. Галин** – «Походження кил» та «Хірургічні спостереження і примітки», **Є. Черняхівський** – «Чи існує дуоденальний діабет?» та «До методики добування сечі», **А. Каковський** – «Про вплив деяких ліків на вирізане серце», **П. Блонський** – «Діяльність очних летючок в м. Калузї», **О. Черняхівський** – «Комірка центральної нервової системи з подвійним зерном», **М. Шмигельський** – «Про гоїння хорей лікарською гімнастикою».
- 1909** – у м. Городенка (тепер Івано-Франківська обл.) за панування Австро-Угорщини збудовано першу повітову лікарню, допомогли коштами **Ярослав і Теофіл Окуневські**, лікар **Іван Ціпановський**.
- 1909** – у м. Миколаєві на суднобудівних заводах члени кооперативних та ремісничих товариств створили медичну страхову службу на зразок німецьких лікарняних кас.
- 1909** – у Полтаві створено товариство боротьби з туберкульозом.
- 1909** – у Чернігові в губернській лікарні відкрито перший в губернії рентгенкабінет.
- 1909** – у Львові А. Онищук видав книжку «Матеріали до гуцульської демонології», в якій описав найбільш розповсюджену лікувальну магію.
- 1909-1911** – на Київщині було 154,5 випадків злоякісних пухлин на 100 000 мешканців, найменше їх траплялося у Чернігівській губернії (77,8).
- 1914** – в Одесі **В. П. Філатов** уперше в світі запропонував оригінальний спосіб пластики з допомогою круглого шкірного стебла, який широко застосовувався у відновній хірургії.
- 1914** – засновано Севастопольський інститут фізичних методів лікування ім. **І. М. Сеченова**.
- 1914** – у Києві засновано лікарню ім. **Станіслава Скрочинського** Римокатолицької общини; відкрито лікарню Євангелічно-лютеранської общини; засновано видання науково-популярного ілюстрованого місячника «Вісник магнетизму» (російською мовою), висвітлював проблеми гіпнозу, психології та загальної медицини
- 1914** – у Кам'янець-Подільську **А. Н. Прусевич** видав книгу «Библиографический указатель по медицине и гигиене Подольской губернии с 1714 по 1913 гг.».

- 1914** – у підросійській Україні працювало 1 514 лікарень, у яких було 52 585 ліжок; у санаторіях було 600 місць, діяли 1 344 амбулаторії та поліклінічні установи, 1 159 фельдшерсько-акушерських пунктів.
- 1914** – у Полтаві працювало 9 лікарів та 41 акушерка; в губернії надано лікарями допомогу у 1334 випадках, акушерками – у 1107 випадках.
- 1914** – у Львові в журналі «Здоров'я» д-р **Євген Озаркевич** опублікував серію статей про «кліматичні станиці», приділяв велику увагу курортам Карпат, фактично започаткував розвиток української курортології.
- 1914** – у Галичині на заклик Української Національної Ради розпочалося формування частин Українських Січових Стрільців (УСС), функції медичної служби спочатку виконували студенти медицини, які вступили в ряди УСС; **Богдан Гарасимів, Роман Гаванський, Юліян Корлюк, Богдан Гнатевич, Лесь Перфецький, Володимир Свідерський** та ін.; в грудні командуванням до формування УСС були призначені лікарі, першими стали **Кость Восвідка, Іван Рихло, Володимир Білзор та Володимир Щуровський**.
- 1914** – у Київській губернії хворіли на епідемічні хвороби; віспа – 960, кір – 14 326, шкарлатина – 18 778, кашлюк (коклюш) – 15 208, дифтерія, круп – 30 540, грип – 85 532, черевний тиф – 13 136, висипний тиф – 1 897, поворотний тиф – 1399 чоловік; у губернії, яка мала 14 повітів, виділено окремо Чорнобильський повіт.
- 1914** – у Подільській губернії працювали 106 земських лікарів, 269 фельдшерів, 33 акушерки та 71 бабка-повитуха; було 88 сільських лікарських дільниць та 77 фельдшерських пунктів; 1 лікар припадав на 33 313 чоловік; захворюваність у губернії (на 10 000 населення) становила: висипний тиф – 21,9; поворотний тиф – 0,3; черевний тиф – 24,9; дизентерія – 17,4; віспа – 3,0; сибірська виразка – 0,3; дифтерія – 52,5; шкарлатина – 19,); кір – 29,9; коклюш – 22,4.
- 1914** – у м. Дрогобичі працювало 17 службових та приватних лікарів і 20 акушерок, обслуговували 34 665 мешканців міста.
- 1914** – на українських землях російської імперії було 8539 лікарів, з них 1300 – зубних; на на 10000 мешканців припадало 3 лікарі; середнього медичного персоналу було 15 403, на 10 000 мешканців – 4,0; фармацевтів з вищою освітою було 1008, всього медичних працівників було 46250.
- 1914** – у м. Чернігові створено відділ "Ліги з боротьби з туберкульозом".
- 1914** – у м. Дрогобичі функціонувала єврейська лікарня на 12 ліжок, шпиталь єврейської фундації.
- 1914** – Євген Озаркевич, директор заснованої ним у Львові «Народної лічниці», іменований членом Найвищої ради здоров'я при Міністерстві внутрішніх справ Австро-Угорщини; членами також були українські лікарі **Ф. Сельський Щасний, Володимир**

Филипович та Іван Горбачевський.

1914 – у Житомирі побудовано санітарне містечко, куди госпіталізували поранених і хворих військових з Південно-Західного фронту Першої світової війни.

1914 – з'їзд чеських лікарів і природознавців у Празі від Українського лікарського товариства та Львівської “Просвіти” вітав д-р **Євген Озаркевич**.

1914 – з початком Першої світової війни частину лікарського і середнього медичного персоналу країни призвано на військову службу, медичне обслуговування населення погіршало, лікувальні заклади були переповнені пораненими і хворими фронтовиками, зросла кількість інфекційних захворювань; така ситуація тривала кілька років.

1914 – в умовах воєнного часу **Т. Г. Яновський** очолив у Києві кафедру терапевтичної госпітальної клініки Університету св. Володимира, продовжував наукову роботу й лікарську практику.

Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2020, 2025, 2030, 2035 і дальші роки

Січень

1880, 5 січня – в с. Криворівні на Гуцульщині в сім'ї священика народився **Тит-Євген Бурачинський** – лікар і громадський діяч, головний хірург Чернівецького шпиталю, в роки Визвольних змагань – військовий хірург, лікар-отаман УГА (1919), пізніше організатор і перший директор Українського шпиталю ім. митрополита А. Шептицького Народної лічниці у Львові (1933), керівник хірургічного відділу, дійсний член НТШ, голова УЛТ у Львові. Після війни працював у м. Тчев біля Гданська (Польща), автор низки наукових та науково-популярних публікацій. Помер 23 червня 1968 р.

1905, 8 січня – у Києві народився **Олександр Олександрович Імшенецький** – радянський мікробіолог, академік АН СРСР, директор Інституту мікробіології АН СРСР, лауреат премії ім. Пастера. Помер 1976 р.

1890, 20 січня – в с. Городище Курської губернії (Росія) народився **Юхим Васильович Маслов** – професор-психіатр, завідувач кафедр психіатрії у Ашхабадському (1935-45) та Львівському (1946-70) медичних інститутах; закінчив медичний факультет Донського університету; автор праць про патогенез і лікування шизофренії, неврози, проблеми алкоголізму, організацію психіатричної та психоневрологічної допомоги; сприяв підготовці вчених з корінного українського населення. Помер 1970 р.

1805, 29 січня – в Харкові (який тоді мав 10 тисяч населення) після багаторічних зволікань російської влади відкрито перший в Україні університет з медичним факультетом. Перші роки із-за браку умов медичний факультет не функціонував; були намагання царських чиновників зірвати організацію медичного факультету, мотивуючи це тим, що серед молоді України не знаходиться бажаючих вивчати медицину, на що українець міністр Розумовський відповів: «До медичних наук давно вже помічена схильність в українському юнацтві. Найбільша частина лікарів вийшла з Малоросії». Першим деканом медичного факультету став професор хірургії Павло Шумлянський, один з найбільш освічених медиків того часу. На факультеті було шість кафедр, засновано бібліотеку медичного факультету. Вперше на базі лікарень відкрито клініки як навчально-наукові заклади. У Києві царський режим не дозволяв відкрити університет.

Лютий

1845, 2 лютого – у містечку Гримайлові на Тернопільщині народився **Іван Пулюй** – видатний український вчений-фізик, професор Празького

університету (1884-1918), працював у Відні і Стасбурзі, експериментуючи 20 років з катодними променями зробив перші знімки «в X променях» кісток руки, але не виступив з ними публічно і не опублікував своїх спостережень, аналогічні яким за кілька років зробив В. Рентген, що став відкривачем нових променів. Фактично потрібно вважати І. Пулюю співвідкривачем рентгенівських променів. Разом з П. Кулішем зробив переклад «Святого письма» українською мовою. Помер у Празі 31 січня 1918 р., на меморіальній дошці написано: «Іван Пулюй – український учений і дослідник».

1885, 2 лютого – в с. Постолівці Гусятинського повіту народився **Євген Гайдукевич** – лікар-сотник УГА. Медицину студіював у Львові і Празі, працював у краєвому шпиталі у Чернівцях. В роки визвольних замахів організував лікарську допомогу в Стрию, працював у військовому державному секретаріаті, брав участь в походах УГА. Помер в час епідемії висипного тифу в Жмеринці 7 січня 1920 р.

1885, 4 лютого – в Петербурзі народився **Георгій Володимирович Фольборт** – професор-фізіолог, академік АН УРСР (1951). Після закінчення Петербурзької військово-медичної академії виконував у лабораторії І. П. Павлова докторську дисертацію про умовні рефлекси (1912), працював професором Ленінградського університету (1923-26), пізніше на Україні, завідувачем кафедри нормальної фізіології Харківського та Київського (з 1946 р.) медичних інститутів, завідувачем відділу вищої нервової діяльності і трофічних функцій Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця; автор біля 130 наукових праць з питань фізіології вищої нервової діяльності, травлення, процесів втоми і відновлення; розвинув концепцію про закономірності процесів виснаження і відновлення. Помер 17 квітня 1960 р.

1885, 4 лютого – в с. Великі Борки на Тернопільщині народився **Степан Бaley** – доктор медицини і доктор філософії, професор Варшавського університету (1928-52), очолював інститут експериментальної психології та інститут педагогіки, публікував праці українською та польською мовами, автор перших підручників з психології та логіки українською мовою, брав участь в з'їздах українських лікарів Галичини. Помер 13 жовтня 1952 р.

1880, 7 лютого – в м. Стародубі Чернігівської губернії (тепер РФ) народився **Микола Памфілович Вашетко** – видатний український вчений, доктор медицини, професор-патофізіолог, завідувач кафедри патологічної фізіології Київського (1921) та Донецького (з 1932 р.) медичних інститутів. Закінчив Університет св. Володимира (1908), активний член УНТ в Києві (1910-14). В УНР був професором кафедри загальної патології Українського державного університету, першим почав викладання патології українською мовою. Автор понад 50 праць з проблем токсикозів, патології нирок і сечоутворення, дії

мікроелементів, ролі нервової системи в регуляції обмінних процесів. Підготував 15 докторів та понад 20 кандидатів наук, його лабораторія була центром патологічної фізіології в Україні; створив першу українську національну школу патофізіологів. Репресований більшовиками у 1931 р. Помер у забутті 6 вересня 1960 р. За тоталітарного режиму переважно замовчуваний.

1890, 10 лютого – у м. Зеньків на Полтавщині в сім'ї священика народився **Олексій Якович Богаєвський** – український вчений, доктор медицини, професор, проходив стажування в Берліні та Відні, засновник та керівник першої самостійної кафедри рентгенології у Київському медінституті (1924-41), організатор рентгенологічної підсекції в Медичній секції ВУАН, першим почав застосовувати мамографію; автор 150 наукових праць, переважно з питань рентгенодіагностики, співавтор великого довідника для лікарів з клінічної медицини українською мовою (видання 1928 і 1940 р.). Під час війни викладав у Києві в медичному інституті, згодом емігрував, був одним з організаторів Медичної секції УВАН в Мюнхені, з 1947 р. у США. Помер 10 травня 1959 р. В УРСР був замовчуваним.

1860, 14 лютого – у Вітебській губернії народився **Броніслав Фортунатович Веріго** – лікар-фізіолог, професор університету в Одесі (1897-1914). Опублікував праці з електрофізіології, започаткував розробку питань електроенцефалографії, встановив вплив кисню на здатність крові зв'язувати вуглекислий газ (ефект Веріго), написав двотомний підручник «Основи фізіології людини і вищих тварин». Звільнений з університету за прогресивні погляди, з 1917 р. працював у Пермі. Помер 13 червня 1925 р.

1875, 15 (27) лютого – в с. Михайловка Саранського повіту у Пензенській губернії (Росія) у сім'ї лікаря народився **Володимир Петрович Філатов** – видатний офтальмолог, керівник кафедри очних хвороб Одеського університету та медичного інституту (1911-56), засновник і незмінний директор Інституту очних хвороб і тканинної терапії МОЗ УРСР в Одесі (1936-56), який носить його ім'я, академік АН УРСР (1939), дійсний член АМН СРСР (1944). Закінчив Московський університет (1897), до 1903 р. працював у Москві. Створив новий метод відновної хірургії (Філатовське стебло), розробив проблему перещеплення рогової оболонки, запропонував способи тканинної терапії. Виступав російською мовою і переважно нею публікував свої праці. Створив школу радянських офтальмологів; був віруючою, релігійною людиною. Помер 30 жовтня 1956 року.

1885, 16 лютого – в Чернівцях на Буковині у священичій родині народився **Мирослав Сіменович** – лікар і громадсько-політичний діяч у США. 1907 р. емігрував до США, де здобув медичну освіту. Проводив приватну практику в Чикаго. Під час визвольних змагань приїхав до

Галичини, очолював політичну місію ЗУНР для переговорів у Лондоні. В США організував гетьманський рух, одержав отаманський пірнач з рук гетьмана Павла Скоропадського (1927). Очолював гетьманський рух у 1952-59 рр., організатор українського павільйону на Світовій виставці у Чикаго. співорганізатор Ліги американців українського походження та відділу УЛТПА в Чикаго, фундатор і почесний президент Українського національного музею в Чикаго. Помер 14 березня 1967 р.

1790, 21 лютого – у с. Пологи на Полтавщині народився **Прохор Олексійович Чаруківський** – лікар-терапевт, професор Медико-хірургічної академії. Навчався в Чернігівській семінарії; опублікував праці «Загальна патологічна семіотика або вчення про ознаки хвороб взагалі» (1825), «Досвід системи практичної медицини» (1833-40), сприяв розробці та поширенню в країні методів перкусії і авскультації, на основі фізіологічних міркувань створив свою класифікацію хвороб. Помер 1842 р.

1865, 21 лютого – в м. Кролевець на Чернігівщині народився **Федір Захарович Омельченко** – доктор медицини, академік ВУАН (1921), патоморфолог, бактеріолог і військовий лікар, організатор і директор Біологічного інституту Академії Наук в Києві (1919), керівник кафедри мікробіології й патофізіології Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту (1922-24), директор цього інституту. Автор понад 90 праць з питань прозекторської практики, бактеріологічної діагностики, особливостей будови ракових пухлин, досліджував питання антропології українців; відзначався високою ерудицією, енциклопедичними знаннями, знав шість західних мов, працював над українською медичною термінологією. Помер 4 лютого 1924 р., в УРСР переважно замовчуваний.

1910, 22 лютого – у с. Криве Радехівського повіту на Львівщині народився **Степан Михайлович Мартинів** – терапевт-гематолог, завідувач кафедри пропедевтичної терапії Львівського медичного інституту (1955-85), один з перших професорів українців-галичан (1972), один з кращих гематологів України. Закінчив медичний факультет Львівського університету (1936), автор понад 140 праць з проблем гематології, трансфузіології та клінічної імунології, блискучий діагност, досвідчений педагог, викладання проводив українською мовою, був членом УЛТ. Не зважаючи на утиски тоталітарного режиму залишався відданим своєму обов'язку, людиною високої культури, підготував 38 кандидатів і 7 докторів наук, заклав основи Львівської наукової школи гематологів та клінічних імунологів, проте після його виходу на пенсію кафедру ліквідували. Помер 6 квітня 1996 р.

1890, 23 лютого — в с. Нижньому Струтині Долинського повіту на Прикарпатті народився **Володимир Щуровський** – лікар, шеф

санітарної бригади Українських Січових Стрільців, пізніше лікар Української Галицької Армії, лікар стрілецького шпиталю у Львові; член УЛТ і дійсний член НТШ. Працював шкільним лікарем, старшим лікарем загального шпиталю, викладав гігієну в Українському (таємному) університеті (1921-25). Опублікував спогади про медицину в УГА. Помер на еміграції 4 травня 1969.

1865, 24 лютого – в м. Керчі в Криму народився **Іван Липа** – лікар, письменник, громадський діяч. Під час навчання в Київському університеті був заарештований за нелегальну діяльність. Працював на Херсонщині та Полтавщині, найдовше – в Одесі. Організував видавництво «Одеська літературна спілка», брав участь в діяльності українського клубу, філії товариства Просвіта, видав альманах «Багаття». Друкував статті й прозові твори в часописах «Нова громада», «Шершень», «Громадська думка», «Рада», «Українська хата». За влади УНР був комісаром Одеси, опісля працював лікарем-інспектором Одеси. В уряді Директорії був Міністром віросповідань. Після поразки визвольних змагань оселився у Винниках під Львовом, займався приватною практикою, дописував до «Літературно-наукового вісника». Помер 13 листопада 1923 р.

Березень

1905, 3 березня – у с. Нова Басань на Чернігівщині народився **Максим Федорович Гулий** – радянський біохімік, директор Інституту біохімії АН УРСР, академік і віце-президент (1958-62) АН УРСР, президент Українського біохімічного товариства (1976–87). Закінчив Київський ветеринарно-зоотехнічний інститут (1929), встановив залежність процесів біосинтезу білків від карбоксилування, від трикарбонового окислювального циклу і метаболічний зв'язок з останнім цукрового діабету, опрацював методи очистки і кристалізації багатьох білків. Дожив до свого 100-річчя, опублікував «Спогади», які охоплюють широку панораму українського життя XX століття. Помер 23 травня 2007 р.

1860, 5 березня – в сім'ї священика Іполита та Теклі (з родини Кобринських) Окуневських у містечку Радівці біля Сучави на Південній Буковині (тепер Редзуци Сучавського повіту, Румунія) народився **Ярослав Окуневський** – військовий лікар, контр-адмірал Австро-Угорського флоту, мандрівник, публіцист, меценат, національно-просвітницький діяч, учасник Української національної революції (1917-21). Навчався у Віденському університеті, був членом і головою товариства «Січ», отримавши диплом (1884) розпочав службу корабельним лікарем військового флоту Австро-Угорщини в Хорватії в м. Пула, дослужився до рангу генерального лікаря (контр-адмірала) і посади начальника медичної служби військово-морського

флоту Австро-Угорщини, періодично проживав у Відні. Багато уваги приділяв покращенню медичного забезпечення моряків, надавав висококваліфіковану медичну допомогу хворим у багатьох країнах і портах, покращив діяльність Морського шпиталю, відрізнявся великою працездатністю, обширними знаннями, високим інтелектом, вільно розмовляв англійською, французькою, італійською та німецькою мовами. Подорожував по багатьох країнах світу, у складі офіційних і неофіційних делегацій бував на двірських прийомах імператорів, королів і султанів, ханів, баронів і вождів племен, на національних святах і карнавалах, нагороджений багатьма орденами та відзнаками Австро-Угорської імперії та інших держав. Писав листи і спогади, які вийшли двома книжками «Листи з чужини». (1898, 1902), брав активну участь в культурно-політичному житті України, підтримував Визвольні змагання українців, організував доставку медикаментів і військово-медичного майна на потреби армії УНР (1919). Після розпаду Австро-Угорщини проживав з братом Теофілом у Городенці (тепер Івано-Франківська обл.), працював лікарем. Трагічно помер 24 жовтня 1929 року, похований в Городенці, його називали одним із найвидатніших галичан початку ХХ ст.

1905, 6 (19) березня – у с. Плоскому Таращанського повіту на Київщині народився **Олександр Прокопович Маркевич** – зоолог і паразитолог, директор Інституту зоології АН УРСР (1948-50), членкор. АН УРСР (1950), організатор і керівник Українського наукового товариства паразитологів. Закінчив Київський інститут народної освіти (1930), доктор біологічних наук (1939), працював двічі в Єгипті, автор біля 500 наукових праць, 20 монографій і ряду підручників, досліджував паразитологію, хвороби риб, зоологію безхребетних, видавав праці українською, російською та кількома іноземними мовами, мав великий авторитет, на його честь названо багато видів та родів тварин; заклав теоретичні основи гідропаразитології, заснував українську школу паразитологів, член Академії зоології Індії, почесний член ряду паразитологічних товариств різних країн; з інституту його звільнили у 1970 р., у 80-річчя його не згадали. Помер 23 квітня 1999 р.

1885, 12 березня – в м. Пензі народився **Олексій Антонінович Кронтовський** – бактеріолог і патолог, завідувач кафедр бактеріології, а пізніше – загальної патології Університету св. Володимира (1921-24), професор Київського санітарно-бактеріологічного інституту та Київського рентгенологічного інституту. Автор біля 80 наукових праць з питань експериментальної онкології, патофізіології, радіобіології, епідеміології, регенерації тканин, культури тканин і їх обміну речовин, спадковості та конституції. Опрацював методи культивування тканин поза

організмом, запропонував метод «ізолюваної пухлини» (1928). Вивчив біохімічні особливості ракової клітини, досліджував проблеми ендокринології. Член Міжнародного товариства патологів, один із редакторів міжнародного журналу в Єні. Помер 15 серпня 1933 р.

1860, 15 березня – в Одесі в єврейській сім'ї вчителя народився **Володимир Аронович Хавкін** – лікар-мікробіолог і епідеміолог, учень І. І. Мечникова, співробітник Пастерівського Інституту в Парижі (з 1889), працював в Індії (1893-1915), створив в Бомбеї протичумну лабораторію, названу пізніше його іменем (з 1925 – Інститут ім. В. А. Хавкіна). Основні праці – дослідження холери і чуми, вперше опрацював ефективні вакцини проти цих хвороб. Помер 26 жовтня 1930 р.

1890, 18 березня – в м. Глухові на Чернігівщині у сім'ї диякона народився **Петро Роцинський** – лікар у Міністерстві шляхів УНР, пізніше проводив приватну практику на Волині, активний учасник українського громадського життя; був засланий поляками до Берези Картузької. В роки німецької окупації працював у Кременці, очолював організацію УЧХ, допомагав воякам УПА. Одружений з лікаркою Ганною Струтинською-Роцинською (1890-1943). 23 лютого 1943 р. його і дружину розстріляли гестапівці.

1915, 18 березня – в Галичині народився **Володимир-Євген Гординський** – лікар-науковець, почесний професор біохімії у Роттерфордському університеті, президент Американської асоціації клінічних хіміків, радник лабораторій та фармацевтичних компаній, дійсний член НТШ, член УЛТПА, віцепрезидент фонду допомоги дітям Чорнобиля, часто відвідував Україну. Наукові праці публікував українською, англійською та німецькою мовами. Помер 1 жовтня 1994 р.

1905, 23 березня – в с. Новому Стародубі (нині Кіровоградська обл.) народився **Іван Тодосійович (Феодосійович) Шевченко** – професор-онколог, завідувач кафедри онкології Київського інституту вдосконалення лікарів (1971-75), очолював Київський рентгено-радіологічний та онкологічний інститут (з 1945), голова наукового товариства онкологів України (з 1956), автор праць про передракові стани, профілактику злоякісних пухлин, розробив метод променевої хірургії. Помер 17 липня 1993 р.

1915, 23 березня – 4 квітня – проходили пам'ятні бої між військом Австро-Угорщини і Росії за гору Маківку в Карпатах біля Славська, в них брав участь лікар - січовий стрілець Володимир Свідерський.

1870, 27 березня – в Одесі у сім'ї ремісника народився **Олександр Михайлович Безредка** – доктор медицини, мікробіолог, працював у Франції в лабораторії І. І. Мечникова в Інституті ім. Пастера. Закінчив медичний факультет Паризького університету Сорбони (1892). Досліджував проблеми імунітету та анафілаксії, розробив разом з

І. І. Мечниковим метод вакцинації проти черевного тифу, впровадив термін “анафілактичний шок” і вивчив роль нервової системи в його розвитку, розробив метод десенсибілізації (метод Безредки), після смерті І. І. Мечникова став його наступником в Інституті. Помер 28 лютого 1940 р.

1855, 31 березня – в с. Турянка Жовківського повіту народився **Сильвестер Дрималик** – один з найбільш відомих у свій час лікарів і громадських діячів Галичини. Після закінчення Віденського університету (1879) працював 35 років міським лікарем у Жовкві, активний член УЛТ, став членом ради і суду Східногалицької лікарської палати; своїм чуйним ставленням, філантропією, просвітянською діяльністю здобув велику славу; заснував «Кредитову кооперативу», написав «Порадник лікарський» дуже популярний у Галичині, а також «Слабості дітей», провадив в часописах рубрику «Лікарська пошта»; з 1915 року виконував лікарську практику у Львові, з 1916 р. директор «Народної лічниці». Помер 28 грудня 1923 р.

1750, березень – у фортеці на Січі з'явилася чума; присланий з Києва штаб-лікар давав полковому лікареві Черкеїчу настанови та ліки, не дивлячись на обмеження контактів козаків і солдат на Січі поширилася епідемія.

1915, березень – російська армія, яка вже оволоділа Східною Галичиною, Північною Буковиною, зайняла міста Львів і Чернівці, вийшла до Карпатських перевалів, після тривалої облоги зайняла фортецю Перемишль (22.03), взяла в полон 120000 австрійських вояків, в т.ч. українців; голова російської адміністрації Галичини генерал-губернатор граф О. Бобринський запроваджував «русские начала» у життя населення, закривав українські школи, українські організації, медичні заклади, запроваджував російську мову і російське законодавство, обертали греко-католиків у православ'я, верхівку греко-католицької церкви з митрополитом А. Шептицьким вивезли вглиб Росії; відбувалися єврейські погроми, закріплювалася анексія Західної України та інтеграція її з імперією.

Квітень

1775, 3 квітня – в Закарпатті вперше згадується про доктора медицини в цьому регіоні, укладено договір між керівництвом Угочанської жупи і доктором медицини **Т. Сікорою** про умови його праці, визначена річна платня в розмірі 295 золотих флоринів.

1900, 21 квітня – в Казані в сім'ї службовця народився **Микола Миколайович Горєв** – професор-патофізіолог, академік АМН СРСР (1953), завідувач відділу Інституту фізіології АН УРСР (з 1934), директор Інституту геронтології і експериментальної патології в Києві (1958-61). Закінчив Іркутський університет, працював спочатку у

Хабаровську, автор 130 праць з фізіології і патології кровообігу, атеросклерозу, гіпертонії, інфаркту міокарду, аспектів шоку. Прожив більше 90 років, помер 9 листопада 1992 р.

1870, квітень – на території Західної України урядом Австро-Угорщини створено Крайову раду здоров'я, в обов'язки якої входило здійснення заходів по організації медичної допомоги населенню.

Травень

1855, 1 травня – на Катеринославщині народився **Микола Феофанович Кащенко** – доктор медицини і зоології, один з перших членів Української академії наук (1918), працював у Харкові, Томську, Києві. Викладав анатомію, гістологію, ембріологію, акушерство, проводив лікарську практику, був професором зоології та порівняльної анатомії, написав підручник зоології для медиків, книгу «Смерть і довголіття з біологічної точки зору» (1914, 1938). Займався акліматизацією лікарських рослин, практикував і пропагував лікування травами, прагнув заснувати в Києві інститут лікарських рослин. Помер 29 березня 1935 р.

1900, 5 травня – в Одесі в сім'ї Івана Липи – відомого лікаря-патріота, письменника, міністра УНР, народився **Юрій Липа** – лікар, фітотерапевт, письменник і публіцист. У віці 17 років служив у Одесі добровольцем куреня морської піхоти збройних сил УНР, опісля навчався в Варшаві й Лондоні, працював в Яворові на Львівщині, видав книги «Ліки під ногами», «Фітотерапія», статті – «Лічнічі рослини в давній і сучасній українській медицині» (1937). Автор поетичних збірок «Світлість», «Суворість», «Вірую», тритомного «Нотатника» про лицарів українських визвольних змагань, історичного роману «Козаки в Московії»; опублікував політологічні книги «Призначення України», «Чорноморська доктрина» та «Розподіл Росії». Надавав лікарську допомогу бійцям УПА, замордований НКВД 20 серпня 1944 р.

1910, 9 травня – Харківське медичне товариство у відповідь на звернення 343 слухачок нефункціонуючих Жіночих курсів постановило заснувати Жіночий медичний інститут, оргкомітет очолив **В. Я. Данилевський**, добилося відповідного дозволу міністерства, обладнано приміщення на Сумській, 1, збудовано Анатомічний театр, створено клініки на Сумській, 86, в Олександрівській лікарні; на перші 3 курси прийнято 804 слухачок.

1850, 10 травня – у Чернівцях народився **Іван (Ян, Йоган) Мікуліч-Радецкі** (пол. Jan Mikulicz-Radecki) – видатний професор хірургії, учень Теодора Більрота. Батько його литовсько-польського походження, член Братства при греко-католицькій церкві, мати – австріячка; знав німецьку, польську, українську, румунську,

англійську, ідіш мови; після гімназії в Чернівцях закінчив Віденський університет (1875), вивчав фортепіано і грав; коли питали про національність – відповідав: хірург. Працював в університетах Кракова, Кенігсберга, в Бреславі (тепер Вроцлав, 1890-1905) збудував за власним проектом і обладнав кращу в світі хірургічну клініку, вніс вагомий вклад у світову хірургію, автор 146 праць, численних винаходів, операцій, методик, вперше в світі зашив перфоративну виразку шлунка, сконструював низку хірургічних та ендоскопічних інструментів, розробив основи ендоскопії, його вважають «батьком ендоскопії»; запропонував «клітину Мікуліча», «тампонаду за Мікулічем», «хворобу Мікуліча», «синдром Мікуліча», «затискач Мікуліча», «маска Мікуліча»; лікував митрополита А. Шептицького (1903), цікавився українською громадою Львова; вихований на німецькій культурі писав праці німецькою мовою, через що його вважали німецьким вченим. Обраний почесним членом багатьох університетів. Помер передчасно (від раку шлунка) 14 червня 1905 р.

1865, 12 травня – в м. Сторожинці на Буковині в сім'ї повітового лікаря народилася **Софія Окуневська** – перша українська жінка-лікар у Галичині. Закінчила медичні студії в Цюриху (1894), в Австро-Угорщині змушена була нострифікувати диплом, працювала гінекологом у Львові та інших містах Західної України, вийшла заміж за Вячеслава Морачевського, пізнішого директора Академії ветеринарної медицини у Львові та громадського діяча, як С. Окуневська-Морачевська брала активну участь в жіночому журналі «Перший вінок», приятелювала з О. Кобилянською, Н. Кобринською. Померла у Львові 25 лютого 1926 року.

1845, 15 травня – у с. Іванівка Куп'янського повіту на Харківщині в родині власника маєтку народився **Ілля Ілліч Мечников** – природознавець, мікробіолог і біолог, творець теорії фагоцитозу, борець зі старінням, один з найвидатніших мікробіологів світу, лауреат Нобелівської премії (1908), почесний член ряду зарубіжних академій. Зростав в українському селі, навчався у гімназії та в університеті в Харкові. У віці 25 років став професором зоології і порівняльної анатомії в Одеському університеті (1870-82). Разом з Миколою Гамалією і Яковом Бардахом заснував в 1886 р. Одеську бактеріологічну станцію (пізніше Одеський НДІ епідеміології і мікробіології ім. І. І. Мечникова), був членом української громади в Одесі, літо проводив у маєтку своєї дружини в Попівці під Смілою на Черкащині, збудував тут школу для сільської бідноти. Не маючи належних умов у Російській імперії на запрошення Л. Пастера переїхав (1887) працювати до Парижу; керівник лабораторії та заступник директора Інституту Пастера в Парижі (1905-16), нагороджений Нобелівською премією (разом з П. Ерліхом) за працю

«Імунітет при заразних хворобах», вивчав процеси старіння організму. Помер у Парижі 15 липня 1916 р. Урна з прахом згідно з його волею зберігається в бібліотеці Пастерівського інституту.

1890, 15 травня – в Житомирі об'єднання сестер милосердя відкрило амбулаторну лікарню.

1880, 31 травня – у Переяславі (тепер Переяслав-Хмельницький Київської обл.) народилася **Олександра Іванівна Смирнова-Замкова** – акад. АН УРСР (1951), професор-патологоанатом, завідувач кафедри патологічної анатомії 2-го Київського медичного інституту (1920-30), відділу Інституту клінічної фізіології (1938-53), лабораторії морфології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця (1953-62), перша жінка – академік в Україні. Закінчила Університет у Монпельє (Франція), автор понад 100 наукових праць з патоморфології інфекційних та променевої хвороб, походження пухлин, передракових станів. Померла 22 вересня 1962 р.

Червень

1895, 9 червня – у Києві в сім'ї професора ботаніки університету народився **Борис Євгенович Вотчал** – радянський терапевт, академік АМН СРСР, завідувач кафедри терапії Центрального інституту вдосконалення лікарів у Москві, автор понад 250 наукових праць, монографії «Нариси клінічної фармакології», опрацював функціональний напрямок у клініці внутрішніх хвороб, першим дослідив венозний тонус, винайшов прилад для реєстрації згортання крові, пневмотахограф, артеріальний осцилограф, в роки Другої світової війни був головним терапевтом Волховського фронту. Помер 19 вересня 1971 р.

1755, 10 червня – прийнято рішення сенату про будову в Києві першого державного шпиталю на 50 хворих; в ньому запроваджено посади доктора, лічця (лікаря) і аптекаря. Про виконання цього рішення матеріалів не знайдено.

1875, 18 червня – в м. Орлі (Росія) народився **Ісак Ілліч Файншмідт** – один із організаторів і директор Українського туберкульозного інституту в Харкові (з 1921). завідувач кафедри туберкульозу, згодом кафедри факультетської терапії Харківського медичного інституту (з 1923), автор праць з проблем туберкульозу, пневмонії, серцево-судинних захворювань, організатор перших з'їздів українських терапевтів і фтизіатрів. Помер 25 квітня 1940 р.

1905, 18 червня – с. Чорна Гребля на Вінничині народився **Лев Іванович Медвідь (Медведь)** – гігієніст, професор, завідувач кафедри гігієни праці і профзахворювань Київського медичного інституту (1943-52), організатор і директор Київського науково-дослідного інституту гігієни праці і профзахворювань (1964 р. перетворений у Всесоюзний

інститут гігієни і токсикології пестицидів, полімерів і пластмас). Був директором Вінницького (1931-33) та Київського (1941-45) медінститутів, міністром охорони здоров'я (1947-52). Автор понад 200 наукових праць з гігієни села і сільськогосподарської праці, організації охорони здоров'я, історії медицини. Працював у галузі токсичності та токсикодинаміки ртутноорганічних фунгіцидів, запропонував свою класифікацію пестицидів, член комітету експертів ВОЗ. Виступав і публікував праці українською і російською мовами. Помер 22 лютого 1982 р.

1910, 22 червня – у Львові в домі в Академічної (студентської) громади відбулися установчі збори Медичної громади – організації українських студентів медицини у Львівському університеті, головою обрано Омеляна Кордасевича, його заступником Михайла Козака, до товариства вписалося 30 студентів, почесний протекторат над товариством взяв на себе проф. І. Горбачевський з Праги. Займалося організацією товариського життя, самодопомоги, санаторного відпочинку, опрацюванням української медичної термінології, проведенням відчитів з рефератами на санітарно-гігієнічні теми, створенням своєї бібліотеки, співпрацювало з Медичною секцією УНТ в Києві, в роки Першої світової війни перервало роботу. Найбільш активно вело роботу під час існування Українського (таємного) університету у Львові (1921-25), в 1924 р. Медична громада, заборонена Польським урядом, відновлена 26 квітня 1926 р. як університетське тов-во, затверджене ректоратом Університету, мало кураторів: професор фармакології В. Косковський та професор гігієни З. Штойзінг, підтримувала зв'язки з українськими товариствами в Польщі та за кордоном, розпущена більшовиками у 1939 р.

1915, 22 червня – австро-угорська армія і УСС звільнили Львів від 9-місячної окупації військом царської Росії та русифікації і інтеграції Галичини з імперією, почалося національне відродження, відновлено управління медициною Лікарською Палатою, діяльність лікарських закладів, Народної лічниці; при відступі російська армія забрала з міста професора університету фізіолога А. Бека.

1860, 24 червня – в містечку Миньківці на Поділлі (тепер Хмельницька обл.) в сім'ї службовця народився **Теофіл** (рос. - **Феофіл**) **Гаврилович Яновський**, видатний український терапевт, професор Київського університету (1905-19), завідувач кафедри Київського медичного інституту (з 1921 р.), перший серед клініцистів академік ВУАН (1927), один із організаторів Київського туберкульозного інституту (нині Інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського), один із засновників Київської терапевтичної школи, великий гуманіст. За 45 років праці у Києві став найбільш

популярним і авторитетним лікарем, його називали «лікарською совістю», чародієм діагностики і лікування, «святим лікарем». Написав ряд оригінальних праць, цінний підручник з туберкульозу. Був не тільки надзвичайно ерудованим, талановитим терапевтом, але й видатним знавцем бактеріології, патологічної анатомії, лабораторної справи, курортології, заснував і очолив першу в Києві бактеріологічну лабораторію, був фундатором перших приміських санаторіїв у Пущі-Водиці та Боярці, очолював Товариство нічних лікарських чергувань. По-європейськи освічена людина, володів іноземними мовами, чудово знав українську і світову літературу, лікував Миколу Лисенка, Михайла Старицького, Лесю Українку, Марію Заньковецьку; релігійна, глибоко віруюча людина, день починав з молитви у соборі св. Софії; як особисте горе сприймав братовбивчу війну. Помер 8 липня 1928 р., на похороні його були маси народу, представники всіх релігійних конфесій Києва. Більшість даних про нього комуністичний режим замовчував, дітей його пізніше репресували, старшого сина закатували у 1938 р.

1915, червень – в процесі Першої світової війни контрудар Австро-Угорщини привів до відступу російської армії на території Західної України, австро-німецькі війська зайняли всю Галичину, Західну Волинь, Холмщину, Берестейщину з містами Луцьк і Дубно, лінія фронту стала біля Кам'янця Подільського, Тернополя, Кременця і Дубна; російська армія супроводжувала відступ погромом українства, депортацією населення, до Росії переміщено з біженцями понад 100 000 українців, серед них і медиків.

1915, червень – після звільнення Львова від російського війська у великій залі митрополичої палати відбулися збори для створення Українського шпиталю, насамперед для лікування поранених Українських Січових Стрільців, на пропозицію директора Народної лікарни д-ра Євгена Озаркевича тимчасово створено шпиталь під назвою «Захист для хворих УСС», організовано курси медсестер, почато збирати кошти на обладнання шпиталю. 15 липня шпиталь на 50 ліжок в приміщенні о.Студитів прийняв перших пацієнтів; в ньому перебували також Іван Франко, Олекса Новаківський.

Липень

1905, 1 липня – у с. Марківці біля Станіслава (тепер Івано-Франківськ) у сім'ї священика народився **Василь Кархут** – лікар, фітотерапевт, публіцист і громадський діяч. Навчався в У(т)У, закінчив Львівський університет (1932), працював на Волині, в Перемишлі, біля Снятина, був лікарем в Народній лікарні, у митрополита А. Шептицького, організував таємну пластунську організацію в Польщі, редагував пластовий журнал «Вогні», підготував книжку «Ліки довкола нас»

(три видання). Був репресований в Березі Картузькій, двічі арештований і засуджений в концтаборах ГУЛАГу в Сибірі та Казахстані. Помер 9 жовтня 1980 р., похований у Коломиї.

1850, 3 липня – у Воронежській губернії народився **Сергій Олександрович Попов** – професор фармаколог Харківського університету (1895-1919), директор Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства (1912-19). Закінчив МХА в Петербурзі (1872), працював в Железноводську, досліджував Кавказькі мінеральні води; проводив фармакологічне дослідження медичних препаратів, вивчав засоби народної медицини, автор 50 праць, перетворив кафедру у центр передової наукової думки. Помер 1920 р.

1860, 3 липня – в с. Голошинці на Тернопільщині в польській сім'ї народився **Влодзімєж (Володимир) Лукасевич** – професор, керівник кафедри дерматовенерології (1898-1924), декан медичного факультету (1904-05) Львівського університету, член Вищої ради здоров'я Австрії (1896), Президент Львівського лікарського товариства (1903). Закінчив медичний факультет Краківського університету (1883), спеціалізувався у Відні, досліджував діагностику, клініку та лікування піодермії, фолікулітів шкіри, дерматоміом, туберкульозу, сифілісу, описав реакцію Яріша-Герксгайма-Лукасевича, виразковий фолікуліт (хвороба Лукасевича), автор близько 60 наукових праць, засновник Львівської дерматологічної школи. Помер 17 лютого 1924 р.

1895, 13 липня – у м. Курську народився **Володимир Олександрович Белоусов** – професор-педіатр, завідувач кафедри педіатрії Харківського медичного інституту (з 1939), член-кор. АМН СРСР. Вивчав проблеми клінічної педіатрії ревматизму і туберкульозу, автор 54 праць. Помер 25 травня 1971 р.

1900, 14 липня – у Львові відбувся перший випуск лікарів відновленим у 1894 р. лікарським (медичним) факультетом університету, дипломи доктора всіх наук лікарських отримали 15 осіб, з них два українці: **Іван Полохайло** (1874-1959), лікар-терапевт у Любачеві та Львові, активний учасник українського громадського життя; **Ярослав Грушкевич** (1873-1964) – лікар офтальмолог у Львові, Тернополі та Станіславі, автор наукових праць, брав участь у підготовці Української загальної енциклопедії, викладав у гімназії гігієну; випуск лікарів до Першої світової війни становив у середньому 13-35 осіб щорічно.

1860, 16 липня – в Україні в сім'ї службовця народився **Олександр Федорович Шимановський** – доктор медицини, професор, завідувач кафедри очних хвороб Університету св. Володимира (1903-18), першим у світі опрацював і здійснив операцію перещеплення переднього відділу очного яблука (1906). Помер 3 січня 1918 р.

Серпень

1865, 4 серпня – у Москві в сім'ї службовця народився **Микола Костянтинович Лисенков** – анатом і хірург, професор анатомії університету в Одесі, читав курс пластичної анатомії в Інституті образотворчих мистецтв. Розробив ряд нових анатомічних методів, написав підручник анатомії, який видержав 9 видань, був розповсюджений серед студентів медицини в Україні. Помер 11 жовтня 1941 р.

1895, 9 серпня – в с. Журавці на Полтавщині у родині українського вченого професора математики Варшавського університету Георгія Вороного народився **Юрій Юрійович Вороний** – хірург-новатор. Брав участь в бою під Крутами (1918), в УНР був членом Центральної Ради, закінчив Київський медичний інститут (1921), учень Є. Черняхівського, доктор медичних наук, професор (1954), працював у Київському і Харківському медичних інститутах, в Інституті невідкладної хірургії та переливання крові; встановив імунний механізм відторгнення пересадженої нирки, описав комплемент-зв'язуючі антитіла, що з'являються після експериментального перещеплення (1929); працюючи в Херсоні головним лікарем, директором і професором хірургії Херсонського виробничого медичного інституту (1931-34) здійснив перше в світі перещеплення трупної нирки (3 квітня 1933), що стало початком нового етапу в трансплантології. Очолював кафедру хірургії Харківського стоматологічного інституту (1936-41), під час війни опинився на окупованій німцями території, зазнав утисків комуністичного режиму, заборони працювати в Харкові, був замовчуваний, переїхав у Житомир (1944-50), пізніше, очолював лабораторію експериментальної хірургії в Києві (1950-60). Помер 13 травня 1961 р.

1850 21 серпня – у м Дусоцин (Західна Прусія, Німеччина) в польській сім'ї народився **Людвік Ридигер** – відомий хірург, директор хірургічної клініки у Львівському університеті (1897-1919), декан медичного факультету (1898-99, 1911-12), ректор Львівського університету (1901-02). Закінчив медичний факультет університету в Грайфсвальді (1873), працював у Гданську, Грайфсвальді, Хелмно, Кракові, перших у світі здійснив операцію резекції пілоричного відділу шлунку при раку і резекцію шлунку при виразковій хворобі (операція Ридигера), опрацював методику кишкових швів, операції на сечовивідних шляхах та передміхуровій залозі, опублікував також праці з проблем ран серця і артерій, злоякісних пухлин, хірургії суглобів і кісток, автор біля 200 наукових праць. Засновник та голова товариства хірургів Польщі, президент Львівського лікарського товариства (1904), почесний Радник імператорського двору. Підготував ряд висококваліфікованих інонаціональних хірургів, написав нариси воєнної хірургії, в час українсько-польської війни (1919-20) вступив до польського війська як

генерал. Помер від інфаркту 25 червня 1920 р., похований на Личаківському цвинтарі побіч поляків, які загинули в цій війні.

1770, серпень – епідемія чуми поширилася на Київ, обмежено переміщення і контакти населення; міський лікар Риндер видавав свідоцтва на в'їзд у місто та на виїзд з нього.

Вересень

1900, 1 вересня – в Одеському (Новоросійському) університеті відкрито медичний факультет, збудовано за останнім словом архітектури основні корпуси і клініки, обладнано їх за останнім словом науки і техніки; факультет став найпрестижнішим в країні, першим деканом його був відомий вчений-патолог проф. **В. В. Підвисоцький**.

1910, 3 вересня (ст.ст.) – в Києві в сім'ї професора університету народився **Борис Кучеренко** – лікар-патологоанатом, доктор теоретичної медицини, (1937) професор кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту, заступник директора Центрального українського інституту туберкульозу. Закінчив Київський медичний інститут (1932), автор низки наукових праць з патоморфології ендокринних залоз. Один з організаторів і проректор медичного інституту в окупованому гітлерівцями Києві, арештований і розстріляний гестапівцями в квітні 1942 р. В УРСР замовчуваний.

1870, 9 вересня – у Кракові народився **Генрик Гальбан** – професор невропатолог і психіатр (1905-33), декан медичного факультету, ректор Львівського університету (1933). Закінчив медичний факультет Краківського університету (1896), стажувався в Берліні, організував у Львові амбулаторію, відділення та клініку (1930) неврології, засновник Львівської наукової школи неврології та психіатрії. Одним з перших описав зміни в мозку при прогресуючому паралічі Ландрі, псевдобульбарному паралічі, вивчив аспекти тремтячого паралічу, опрацював діагностику та лікування захворювань екстрапірамідної системи. Був великим приятелем студентства, організував і очолював комісію Сенату університету в справах молоді, організував лікарське обстеження вступників, створив організацію «Здоровне опікування» (1930), заснував у Микуличині «Дім здоров'я» для студентської молоді. Помер 12 грудня 1933 р.

1885, 10 вересня – у Москві в сім'ї вченого (професора анатомії і фізіології рослин) народився **Олександр Володимирович Палладін** – радянський біохімік, науковець і діяч комуністичного режиму, академік АН СРСР (1942), академік (1929) і президент (1946-62) АН УРСР, академік АМН СРСР (1944), почесний член АН БРСР (1950). В дитинстві (1889-97) проживав у Харкові, коли батько був професором Харківського університету. Закінчив природничий відділ фізико-математичного факультету Петербурзького університету і працював там. З 1916 р. – у

Харкові, завідувач кафедри фізіології Інституту сільського господарства і лісівництва. У 1921 р. організовує кафедру біохімії в Харківському медичному інституті, бере участь в роботі Наркомосвіти, Наркомздоров'я, організовує при кафедрі біохімічну лабораторію, на базі якої у 1924 р. створюється Український біохімічний інститут. Ступінь доктора отримав за сукупністю праць. З 1931 – у Києві, директор переведеного туди за ініціативою уряду Українського біохімічного інституту, пізніше – Інститут біохімії АН УРСР (що носить його ім'я), завідувач кафедри біохімії Київського університету (1934-54). Автор праць в галузі функціональної біохімії нервової системи, біохімії вітамінів, обміну речовин, порівняльної біохімії нервової тканини і головного мозку при різних функціональних станах, засновник радянської біохімічної школи, написав підручник «Біологічна хімія», який було перевидано 6 разів українською мовою та 12 – російською. У період “українського ренесансу” видав ряд книг українською мовою, добре нею володів і інколи виступав. Помер 6 грудня 1972 р.

1910, 13 вересня – у Львові в польській сім'ї народився **Тадеуш Барановскі** – професор-біохімік Львівського медичного інституту, завідувач кафедри біохімії (1940-44). Закінчив медичний факультет Львівського університету (1934), стажувався у Швейцарії. Досліджував біохімію білків і вуглеводів, ензимологію, у Львові виконав близько 40 праць. Пізніше (1945) у Вроцлавському університеті, завідувач кафедри біохімії, ректор Вроцлавської медичної академії, директор Інституту фізіології і біохімії, дійсний член Польської АН. Помер 24 березня 1993 р.

1835, 19 вересня – народився **Григорій Миколайович Мінх** – доктор медицини, професор патологоанатом, завідувач кафедри патологічної анатомії Університету св. Володимира (1876-95), голова Товариства Київських лікарів. Закінчив Московський університет, проводив на собі досліди з самозараженням поворотним тифом, разом з Й. Й. Мочутковським (який провів на собі такий же дослід в Одесі) вперше встановив заразливість хворих паразитарними тифами, автор фундаментальних праць про проказу, яку досліджував під час експедицій по Україні, Єгипту і Палестині, вивчав чуму, сибірку. Помер 11 грудня 1896 р.

1770, вересень – до Києва на Поділ для боротьби з епідемією чуми прислано прикордонного лікаря **І. Полетику**, лікаря **С. М. Митрофанова** і ще трьох лікарів.

Жовтень

1875, 1 (13) жовтня – в Одесі народився **Максим Петрович Кончаловський** – видатний терапевт і вчений. Працював у Московських медичних інститутах. Помер 29 листопада 1942 р.

- 1910, 1 жовтня** – у Львові засноване Українське Лікарське Товариство – перша в нашій історії фахова організація лікарів-українців. Головою товариства обрано д-ра **Євгена Озаркевича**, директора Народної лічниці. Товариство ставило завдання: домогтися створення української лікарської палати, видати фахову термінологію в порозумінні з лікарями Наддніпрянщини, видавати фаховий лікарський часопис. Об'єднувало кілька сотень лікарів, в тому числі поза межами Галичини. Ліквідоване більшовиками у 1939 р. Відновлене у 1990 р.
- 1900, 3 жовтня** – на хуторі Калюжному Лебединського повіту на Харківщині народився **Денис Миколайович Калюжний** – радянський гігієніст, член-кор. АМН СРСР (1961), завідувач кафедри комунальної гігієни Київського медичного інституту (1956-60), директор Науково-дослідного інституту загальної й комунальної гігієни (1956-71). Автор понад 200 наукових праць з питань охорони атмосферного повітря, гігієни поселень, польового розташування військ. Помер 24 червня 1976 р.
- 1890, 5 жовтня** – в с. Джурин на Тернопільщині народився **Микола Софронович Сисак** – лікар-патологоанатом, доцент кафедри патологічної анатомії Київського медичного інституту (з 1920 р.), автор низки наукових праць про опухи нирок, первинний туберкульоз, лейкемії; описав випадки багатопалості на Полтавщині та дав їй генетичний аналіз. В роки національної революції був головним лікарем шпиталю Червоної Української Галицької армії (ЧУГА), пізніше брав активну участь в українському культурному житті. 1935 р. репресований, засланий в табори ГУЛАГу. Після звільнення працював у Казані. Дата смерті невідома.
- 1615, 15 жовтня** – у Києві Гальшка Гулевичівна (Єлизавета Гулевич) – київський меценат заповіла свою садибу із землею на заснування Київського братства, монастиря, шпиталю і школи; кільканадцять років пізніше ця школа увійшла до складу Києво-Могилянського колегіуму.
- 1910, 16 жовтня** – Галицьким Сеймом прийнята ухвала про будівництво у Львові крайової інфекційної лікарні на 120 ліжок; відкрито її 29 грудня 1912 р.
- 1895, 19 жовтня** – у Бельску поблизу Гродна (тепер Польща) в робітничій сім'ї народився **Петро Михайлович Буйко** – професор, акушер-гінеколог, директор Київського науково-дослідного інституту охорони материнства і дитинства (1933-41), автор наукових праць про розриви промежини під час пологів, хірургічне лікування міхурово-піхвових нориць. Закінчив військово-фельдшерську школу (1913), Київський медичний інститут (1922), брав участь в революційному русі, в роки громадянської війни перебував у партизанському загоні, боровся проти Центральної Ради. Під час війни потрапив пораненим у полон,

згодом працював на окупованій гітлерівцями території лікарем Фастівської лікарні, допомагав пораненим партизанам, врятував від вивезення в Німеччину більше 1000 громадян. Схоплений гестапо в с. Ярошівці та спалений живцем фашистами 15 жовтня 1943 р., його ім'я надано інституту, який він очолював.

1870, 22 жовтня – у м. Велічка (Польща) народився **Ян Влодзімеж (Володимир) Сєрадзкі** – професор, керівник кафедри судової медицини (1900-41), декан медичного факультету, ректор (1924-25) Львівського університету, президент Львівського лікарського товариства (1911). Закінчив медичний факультет Краківського університету (1894), стажувався в Парижі, досліджував випадкові дитячі смерті, психопатологію в судовій медицині, механізми танатогенезу, історію медицини, запропонував оригінальну пробу визначення карбоксигемоглобіну, автор 40 наукових праць. 4 липня 1941 р. страчений німецькими окупантами з групою вчених Львова.

1880, 22 жовтня – в с. Юрки на Полтавщині народився **Віктор Павлович Протопопов** – професор-психіатр, завідувач кафедри у Харківському медичному інституті (1923-44), директор Інституту клінічної психіатрії та соціальної психогієни (1926-29), завідувач психіатричної клініки Психоневрологічного інституту в Харкові (1932-41). Згодом у Києві, завідувач кафедри психіатрії Київського інституту вдосконалення лікарів та відділу вищої нервової діяльності в Інституті фізіології АН УРСР (1944-57), академік АН УРСР (1945). Закінчив Петербурзьку Військово-медичну академію (1906), працював під керівництвом В. М. Бехтерева. Розвивав патофізіологічний напрямок у психіатрії, впровадив у практику обстеження психіатричних хворих фізіологічні та біохімічні методи дослідження, створив оригінальну методику вироблення рухових умовних рефлексів у людини, зробив вагомий внесок у вивчення і лікування шизофренії та депресивно-маніакального психозу. В період українського відродження публікував праці і виступав українською мовою. Помер 29 листопада 1957 р.

1905, 28 жовтня – у м. Мерефі на Харківщині народився **Степан Петрович Закривидорога** – засновник і завідувач кафедри фармакології, професор Чернівецького медичного інституту (1946-67), автор понад 100 наукових праць про дію наркотиків, комбінований вплив ліків на організм, розробив і впровадив у практику терпентинову мазь з живиці буковинської піхти. Працював науковим консультантом (1957-58) Пхеньянського медичного інституту (КНДР) та в Монголії (1961-62). Помер 15 лютого 1981 р.

1840, 29 жовтня – у Києві відбулося урочисте відкриття першого в Україні Наукового об'єднання лікарів; засноване лише 3 роки пізніше від Королівського медичного товариства у Відні та 20 років раніше від

Московського товариства лікарів, дозвіл уряду отримано після дворічного зволікання. Метою товариства було: “радитися відносно предметів, що стосуються медицини”, сприяти розвитку медичної науки, відкриттю медичного факультету, членами могли бути лікарі усяких спеціальностей і установ, без жодних обмежень, ініціатором його створення був інспектор Київської лікарської управи Іван Кудрявцев, засновниками – лікарі К. Ф. Боссе, Л. Ф. Гротковський і Ф. Ф. Мерінг, у 1849 р. тов-во очолив проф. В. А. Караваєв. З 1894 р. систематично видавало «Праці товариства», відіграло велику роль у розвитку медицини, майже 50 років було у Києві єдиним науково-медичним товариством.

1095, жовтень – у Києво Печерській лаврі помер перший лікар України-Руси **Агапіт Лічець (св. Агапіт Печерський)**, один з перших ченців-монахів, прийнятий ігуменом монастиря Антонієм. Жив у добі володарювання князів Ярослава Мудрого, Святослава, Ізяслава, Всеволода, Володимира Мономаха, лікував князя Володимира Мономаха; зціляв молитвою і зіллям, переважно внутрішні хвороби; був одним з перших цілителів-лікарів в Україні, читав праці Гіпократата і Галена грецькою мовою. В «Патерику» сказано, що він без поклику ішов до хворих, внутрішнє чуття підказувало йому, де потрібна допомога, ніколи не брав плати за свої труди. Похований у ближніх печерах Лаври, муміфіковані останки його зберігаються там уже 9 століть. Дата народження не встановлена.

Листопад

1915, 2 листопада – в с. Велика Слобідка Кам'янець-Подільського району Хмельницької області народився **Семен Семенович Лаврик** – членкор. АН УРСР (1979), директор Станіславського (нині – Івано-Франківськ) медичного інституту (1953-54), перший заступник Міністра охорони здоров'я УРСР (1954-60), директор Київського НДІ гематології та переливання крові (1960-70), ректор Київського медичного інституту (1970-84), голова Українського товариства лікарів-гематологів. Наукові праці його сприяли впровадженню в практику пересадки кісткового мозку, створенню його запасів для довгострокового зберігання при низьких температурах (використано при лікуванні потерпілих від аварії на ЧАЕС). Помер 7 липня 1990 р.

1885, 12 листопада – у с. Рябушки Лебединського повіту Харківської губернії (нині Сумська обл.) народився **Михайло Іванович Ситенко** – хірург, член-кореспондент АН УРСР, директор Харківського НДІ ортопедії і травматології (1926-40), який тепер носить його ім'я, засновник харківської школи ортопедів-травматологів. Опрацював біля 20 оригінальних хірургічних операцій при вроджених вивихах стегна, звичних вивихах плеча,

псевдоартрозах, вніс вклад в розвиток воєнно-польової хірургії, кісткової пластики. Ініціатор створення у Харкові першого дитячого ортопедичного профілакторію, центру реабілітації для хворих, які перенесли травми (Слов'янськ), засновник і редактор журналу «Ортопедія і травматологія» (1927), голова Українського товариства ортопедів-травматологів (з 1936 р.). Помер 13 січня 1940 р.

1810, 13 (25) листопада – у Москві народився **Микола Іванович Пирогов** – видатний хірург і анатом, основоположник військово-польової хірургії, організатор і керівник шпитальної хірургічної клініки Петербурзької медико-хірургічної академії (1841-56), директор Інституту практичної анатомії (1846), першим у країні застосував у воєнних умовах ефірний наркоз. Був попечителем Одеського (1856-58) та Київського (1858-61) навчальних округів, сприяв відкриттю Одеського університету та медичного факультету Університету св. Володимира, що однак мало на меті не лише розвиток освіти, але й русифікацію краю. Останні роки життя (1866-81) провів у своєму маєтку в с. Вишня поблизу Вінниці, де надавав допомогу населенню Поділля. Помер 23 листопада (5 грудня) 1881 р., його останки, набальзамовані співробітником Петербурзької МХА, зберігаються в склепі спеціально збудованої церкви в с. Вишня біля його будинку-музею.

1865, 16 листопада – в м. Нови Сонч (Польща) народився **Ян Рудольф Рачиньскі** – перший професор, керівник кафедри дитячих хвороб Львівського університету (1904-18), директор дитячого шпиталю св. Софії у Львові (1904-18), Закінчив медичний факультет Краківського університету (1889), ініціатор реорганізації педіатричної клініки університету відповідно до європейських стандартів того часу, досліджував діагностику, клініку та лікування дитячих хвороб, інфекцій, першим виявив роль метаболізму фосфатів у патогенезі рахіту, автор 30 наукових праць, засновник Львівської педіатричної школи. Помер 1 липня 1918 р.

1910, 16 листопада – у с. Сушки Коростенського повіту на Житомирщині народився **Павло Дмитрович Харченко** – професор-фізіолог, доктор біологічних наук (1959), завідувач кафедри нормальної фізіології Київського університету (1964-73). Закінчив Київський університет (1936), вивчав фізіологічну роль йонів у процесах збудження серцевого м'яза, процеси вищої нервової діяльності, підкоркову регуляцію соматичних і вегетативних функцій. Викладав українською мовою, автор українського посібника «Практикум з фізіології людини і тварин» (1951, 1955). Помер передчасно 1973 р.

1835, 19 листопада – в с. Іванівці Літинського повіту Подільської губернії в сім'ї священика народився **Валеріан Григорович Лашкевич** – видатний професор, завідувач кафедри терапії Харківського

університету (1870-88). Навчався в Кам'янець-Подільській духовній семінарії, закінчив МХА в Петербурзі, працював в клініці С. П. Боткіна, доктор медицини (1866), стажувався 2 роки за кордоном, послідовник фізіологічного напрямку «нервізму», вивчав нервові захворювання та сифіліс внутрішніх органів, висунув нові ідеї світової медицини, запровадив оксигенотерапію, вперше в країні використовував кокаїн; розвивав лікувальну справу в Харкові, першим демонстрував хворих на лекціях, проектував будівництво нової клініки, за свої кошти організував клінічну лабораторію; голова і почесний член Харківського медичного товариства. Помер 17 червня 1888 р. Залишив медичному факультету свою бібліотеку – 3 тис. томів, для допомоги потребуючим студентам Харкова – 20000 руб, селянам рідного села – 6000 руб.

1885, 23 листопада – у с. Дігтярі Прилуцького повіту Полтавської губернії у сім'ї фельдшера народився **Віктор Григорович Дроботько** – мікробіолог і епідеміолог, академік АН УРСР (1948). Закінчив Київський університет св. Володимира (1913), працював лікарем-епідеміологом, завідувачем відділу мікробіології (з 1931 р.) та директором Інституту мікробіології АН УРСР (1944-62), доктор біологічних наук (1934), професор (1938). Автор понад 120 праць, досліджував склерому, хіміотерапію інфекційних хвороб, сформулював теорію дисоціації бактерій, що виходила з явищ мутації та натурального відбору, був високооцінюваним в літературі і мистецтві, інтелігентним, публікував праці українською мовою. Помер 10 вересня 1966 р.

1890, 24 листопада – у Львові народився **Володимир Білосор** – лікар Українських Січових Стрільців та Української Галицької Армії, командант шпиталю в Кам'янці-Подільському; опісля практикуючий лікар в Жовкві та Коломиї, активний громадський діяч. Після війни – на еміграції в Німеччині та США, опублікував нариси про медичну службу в роки Визвольних змагань. Помер 17 жовтня 1969 р.

1900, 30 листопада – в с. Митрофанівці Феодосійського повіту в Криму в сім'ї службовця народився **Анатолій Маркович Воробйов** – професор-фізіолог, член-кор. АН УРСР (1951), закінчив Харківський медінститут, працював у Харківському стоматологічному інституті (з 1936), завідувач кафедри фізіології та декан лікувального факультету Львівського медичного інституту (1945-52), сприяв зарахуванню студентами і аспірантами місцевих українців, викладанню українською мовою (хоч сам користувався російською). З 1952 р. – директор Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця АН УРСР; автор наукових праць з фізіології травлення та вищої нервової діяльності. Помер передчасно 26 жовтня 1955 р.

1850, 31 листопада – в с. Ярославці на Черкащині в українсько-російській багатій сім'ї камергера імператорського двору (в якій зневажали

українську мову і культуру) народився **Сергій Подолинський** – природознавець і медик, економіст, громадсько-політичний діяч. Закінчив природничий відділ Університету св. Володимира (1871), опісля захистив дисертацію з медицини у Бреславському університеті (1876), заснував у рідному селі школу-лікарню, в якій лікував і навчав селян. Займався питаннями економічної історії й теорії, згодом працював в Лондоні, Цюриху, Відні, Бреславі, Монпельє. Видав одну з перших українських книг на медичні теми, написану народною мовою за правописом Миколи Куліша – «Життя і здоров'я людей на Україні» (Женева, 1879), яку високо цинив Ів. Франко. Співпрацював з М. Драгомановим і М. Павликом. Помер у Києві після тривалої психічної хвороби 30 червня (12 липня) 1891 р.

Грудень

1840, 7 грудня – першим професором медичного факультету Університету св. Володимира призначено випускника Казанського університету **Володимира Панасовича Караваєва**, учня М. І. Пирогова.

1740, 13 грудня – в м. Сосниця на Чернігівщині в сім'ї сотника Чернігівського полку народився **Опанас Филімонович Шафонський** – доктор медицини (університет Страсбурга, 1763), військовий лікар та лікар шпиталів у Москві, викладач Московської шпитальної школи, автор книги про чуму (1774), один з основоположників епідеміології та санітарії в країні, з 1781 р. працював у Чернігові, склав цінну працю з історії Лівобережної України. Помер 27 березня 1811 р.

1875, 25 грудня – в сім'ї священика народився **Олександр Іванович Крупський** – талановитий акушер-гінеколог і хірург, професор, завідувач кафедри акушерства і гінекології Київського (з 1930 р.) та Воронезького (з 1938 р.) медичних інститутів. Закінчив Юр'ївський (Дерптський) університет (1919), в УНР був членом Центральної Ради, брав участь в роботі Міністерства народного здоров'я і опікування, в створенні Всеукраїнської спілки лікарів. Автор першого підручника з оперативного акушерства українською мовою та численних наукових праць, вперше в Україні впроваджував масове знеболювання пологів, викладав українською мовою, репресований більшовиками у 1937 р. Помер у Москві 1943 р., за тоталітарного режиму замовчаний.

1890, 25 грудня – в м. Дубні на Волині в єврейській сім'ї народився **Борис Якович Ельберт** – мікробіолог та імунолог, працював у Киргизії, Ростові, завідувач кафедри мікробіології Мінського медичного інституту та Білоруського університету (1948-62). Закінчив Університет св. Володимира (1917), професор (1925), доктор медичних наук (1939), біля 300 наукових праць присвячені біології та систематиці капсулоутворюючих бактерій, склеромі,

імунопрофілактиці туберкульозу, механізмам інфекції та імунітету, розробив живу туляремійну вакцину. Помер 1963 р.

1595, грудень – у Чигирині в родині Чигиринського сотника народився **Богдан (Зіновій) Хмельницький** – Гетьман України, визначний державний діяч, воїн і дипломат; при Гетьмані були дипломовані лікар, хірург і цирульник, у війську Богдана Хмельницького була належно організована медична допомога, в кожній сотні були цирульники; поранених та хворих козаків лікували в лічницях Трахтемирівського або Межигірського монастирів. Навесні 1656 р. Гетьман тяжко захворів, помер у Чигирині 27 липня 1657 р.

1895, грудень – у Житомирі за рішенням об'єднання Товариства Червоного Хреста відкрито лікарню на 15 ліжок і амбулаторію з платним лікуванням, займала невеликий двоповерховий будинок на вул. Дівочій, 3.

Визначні персоналії та події, відомі за роками

980 – народився **Іван Смера**, один з перших світських цілителів-лічців Київської Русі-України; був у пошані київського князя Володимира. Помер 1015 р.

1070 – у Києві княгиня Ольга та ігумен Києво-Печерського монастиря Феодосій заснували при Києво-Печерській лаврі «богадільню» – притулок для хворих та немічних – один з перших лікувальних закладів України-Русі.

1105 – до Києва переїхав із Сурожа (Судака в Криму) лічець **Петро Сурянин** (Сиріянин), мабуть грек; до цього він лікував Чернігівського князя Святошу, багатьох зцілив у Києві.

1215 – у Києво-Печерській лаврі ченці Симон та Полікарп на основі монастирських переказів, літописних джерел та монастирського синодика почали складати «Києво-Печерський патерик» – найвизначніший літературний твір Лаври про життя печерських святих XI-XIII ст., в якому описано діяльність лічців, способи лікування, випадки зцілення; складено «Слово 27» «Про святого блаженного Агапіта, безкоштовного лікаря»; сучасною літературною мовою опубліковано у 1998 р., 2-е видання 2001 р.

1240 – на Тернопільщині засновано Почаївський монастир, при ньому були притулок і шпиталь, діяли ченці-лікувальники.

1240 – татаро-монгольське нашествя на українські землі привело до упадку Київську державу, на 240 років загальмувало розвиток державності, науки і культури, медицини.

1245 – на Тернопільщині засновано Зарваницький монастир, при якому був притулок і надавали допомогу хворим ченці-лікувальники.

- 1270** – у Львові дочка князя Лева Констанція віддала свій посаг для спорудження при храмі Іоанна Хрестителя монастиря з притулком для хворих та з аптекою.
- 1390** – у Новгородському літописі сказано: «Тої ж осени був мор сильний... Такі знамена на людях: при смерті появляється желез, побуде три дні, умре».
- 1445** – У Львові київський аптекар **Василь Русин** (Базилій Рутенус) заснував одну з перших приватних аптек.
- 1450** – у м. Дрогобичі недалеко Львова народився **Юрій Котермак (Дрогобич)** – один з перших видатних українських вчених того часу, перший український доктор медицини, професор астрономії й медицини та ректор Болонського університету (1481-82), професор анатомії Краківського університету (1487-94), читав лекції з медицини. Був професором Ісполітанської академії в Братиславі, один час працював лікарем при дворі герцога в Феррарі (Італія), автор астрологічної праці (латинською мовою) «Прогностична оцінка поточного 1483 року», в якій зазначає, що автор походить з Русі, торкається медичних питань. Помер у Кракові 4 лютого 1494 р.
- 1490** – у Львові магістрат прийняв на службу Олександра аптекаря, а заодно і лікаря, з міського фонду йому дано кошти, на які засновано першу офіційну публічну аптеку для загального користування.
- 1525** – у Львові для поліпшення санітарного стану міста і попередження заразних захворювань запроваджено грошовий асенізаторський податок з усіх возів, що прибували з крамом до міста.
- 1550** – у Києві було 13 шпиталів, переважно при монастирях.
- 1560** – у містах Закарпаття з'явилися присяжні (службові) бабки-повивальниці, які за невелику плату з міської каси надавали допомогу при пологах вбогим жінкам
- 1570** – у Львові народився **Сикст Еразм (Львів'янин)** – доктор медицини, професор Замойської академії (1614-29), лікар Львівського католицького шпиталю, дослідник мінеральних вод курорту Шкло; описав методи лікування мінеральними водами та пелоїдом (боровиною) різних захворювань. Помер 1635 р.
- 1610** – у Кракові почали друкувати у 5 томах зільник (гербарій) Симеона Сиреніуса, який деякий час працював у Львові, подав польські, німецькі і латинські назви лікарських рослин, інші тогочасні ліки, містив доповнення в яких згадується про лікарське зілля Покуття і Львівщини.
- 1620** – у Луцьку заходами міщан відкрито першу в Україні спеціальну стаціонарну міську лікарню для хворих – «Лікарню братства милосердя».
- 1620** – в м. Ужгороді в письмових джерелах згадується «госпіталь» – міська лікарня, яку заснували Другети – володарі Ужгорода і околиць,

перші згадки про нього в 1451 р., госпіталь згадується як просторий і багатолюдний.

1630 – у Києві існував спеціальний лікарський монастир; Запорозька Січ давала зі своєї скарбниці внески монастирям на лікування запорожців.

1650 – у м. Руані (Франція) вийшов друком твір французького інженера Гійома Левассера де Боплана «Опис України або областей Королівства Польського, розташованих між кордоном Московії й Трансільванії», в якому подано відомості про високий стан гігієни серед українських козаків.

1660 – французький історик Шерер після мандрівки по Україні писав: «У Малоросії при кожній церкві, без винятку, є лікарня або лазарет, де люди, справді бідні й не здатні себе забезпечити, доглянуті коштом церкви, залежно від її прибутків».

1670 – в Україні почали поширювати перекладену з латинської мови працю «Альберт Славний таїнств женских, еще же о силах трав, камней, зверей, птиц и рыб».

1670 – у Галичині та на Поділлі побував німець У. Вердум, який пізніше писав: «На Русі купують дітей аж до року щоденно два рази в теплій воді, кладучи їх так, що тільки вистає голова. Так вони лежать у воді понад годину й полощуться як жаби... Українці вважають, що це сприяє ростові дітей».

1675 – у літописі згадується про «целюриків» на Запорізькій Січі; під час несподіваного нападу турецьких військ на Січ «поранено до осьмодесяти товариства, які кошовий Іван Сірко целюрикам січовим лікувати наказав».

1690 – у Мукачеві приступив до роботи перший на Закарпатті дипломований хірург, німець за походженням.

1710 – населення Києва сильно потерпіло від епідемії чуми.

1715 – у Києві відкрито першу державну аптеку (аптечний склад) для потреб місцевого військового гарнізону; засновано першу приватну аптеку.

1730-1740 – у Закарпатті почали практикувати перші дипломовані лікарі, що закінчили європейські університети; на посаду хірурга Ужанської Жупи затверджено цирульника Ф. Енеді.

1735 – у Львові на Ринку військовий магістр Вільгельм Наторпт заснував аптеку «Під чорним орлом», завданням якої було забезпечення ліками розташованих у місті військових та урядовців Ради міста; з 1966 р. в ній створено «Аптеку-музей» міста Львова.

1740 – німецький лікар Йоганн Шрайбер, який працював у Росії, опублікував трактат «Спостереження та думки про чуму, що в 1738 і в 1739 р. лютувала в Україні».

1740 – у с. Чорногородка біля Фастова на Київщині в сім'ї священика народився **Петро Іванович Погорецький** – доктор медицини

(Лейденський університет, 1765), випускник КМА (1757), у Московській шпитальній школі викладав фармакологію і діагностику. У час, коли лікарська справа в Російській Імперії була в руках німців, він вніс новаторські ідеї в медицину, боровся проти чуми, вдосконалював системи навчання лікарів, написав латиною і опублікував чотири аласні книги, видав ряд перекладів, які відіграли велику роль у розвитку російської медичної термінології, але зазнав переслідувань медичної колегії (1769); пізніше провадив приватну практику в Москві, брав участь у ліквідації епідемії чуми. Помер 1780 р.

1740 – у м. Гадячі на Полтавщині в сім'ї священика народився **Мартин Матвійович Тереховський** – лікар і біолог, доктор медицини, професор анатомії в Петербурзькому госпіталі, директор Ботанічного саду. Загальну освіту одержав у Києво-Могилянській Академії. Автор проектів реорганізації медичних шкіл; у докторській дисертації «De vermibus infusoriis» (1775) заперечував самовільне зародження мікроорганізмів, праця його лягла в основу протиепідемічних заходів в Україні та в Росії у 18 ст. Помер 2 липня 1796 р.

1740 – у м. Ле Конке (Бретань, Франція) народився **Бальтазар Гакет** – доктор медицини, професор історії природничих наук, історії та філософії медицини Львівського університету (1787-1805); вивчав флору, фауну і природні багатства Карпат, разом із студентами філософського і медичного факультетів мандрував по Карпатах; видав чотиритомну працю з фізичним описом Карпат (1796), вказав у ній джерела мінеральних вод. Відвідав багато країн і знав багато мов, був вченим енциклопедистом, написав понад сорок фундаментальних томів з питань медицини, ветеринарії, біології, хімії, геології, географії, етнографії та антропології. Медицину студіював у Монпельє і Парижі, був військовим лікарем-хірургом, завідував кафедрою анатомії, хірургії та акушерства в Люблянському ліцеї (Словенія), після закриття університету у Львові працював у Краківському та Віденському університетах. Помер у Відні 10 січня 1815 р.

1745 – у с. Денисівка Лубенського повіту на Полтавщині народився **Никон Карпинський** – доктор медицини Страсбурзького університету, професор анатомії, фізіології й «матерії медики» в Петербурзькій медико-хірургічній академії та професор анатомії в Академії художеств, один з найвизначніших анатомів і хірургів свого часу, автор одного з перших в Росії оригінальних підручників анатомії, опрацював першу фармакопею Росії (1778). Помер 1810 р.

1750 – в с. Малі Будищі Полтавського полку (тепер територія Полтави) народився **Павло Михайлович Шумлянський** (брат О. М. Шумлянського) – доктор медицини Стасбурзького університету, професор фармакології та хірургії в московських медичних школах. З 1805 р. – у Харкові, один із засновників Харківського університету,

належав до найбільш відомих вчених, професор хірургії (до 1817 р.) та декан медичного факультету, обирався ректором університету. Автор ряду праць з хірургії, запобігання інфекційним недугам, про мінеральні води Полтавщини. Помер 1824 р.

1750 – (за ін. даними **1740**) у с. Церковище біля Козельця на Чернігівщині в сім'ї козака народився **Опанас Масловський** – доктор медицини, штаб-лікар (1784), губернський лікар у Києві, голова Київської лікарської управи, перший професор медицини у медичному класі Києво-Могилянської академії (з 1802 р.); започаткував викладання медицини у вищій школі на Лівобережній Україні, автор понад 15 наукових праць з акушерства, інфекційних хвороб, ботаніки, токсикології, психічних захворювань, один з кращих організаторів медичної справи в Україні, заснував ряд лікарень. Помер 25 квітня 1804 р.

1750-1764 – останній Гетьман України Кирило Розумовський розробив проект відкриття в гетьманській столиці Батурині першого в Україні університету з медичним факультетом, закупив за кордоном для цього медичні прилади й інструменти, запроектував анатомічний театр, побудував першу в Україні лікарню як базу майбутнього університету; прагнув також перетворити в університет Києво-Могилянську академію, царська влада не допустила до реалізації цих ініціатив.

1755 – влада Російської імперії дозволила учням з українських земель вступати до шпитальних шкіл Москви і Петербурга

1760 – в містечку Омельник Миргородського полку на Полтавщині народився **Петро Андрійович Гординський** – професор медичного класу КМА, викладав патологію, терапію, фітотерапію.

1760 – в с. Салтиковій Дівиці Ніжинського повіту на Чернігівщині в сім'ї священика народився **Степан Андрієвський** – доктор медицини, директор Медико-хірургічної академії в Петербурзі. Навчався в Києво-Могилянській академії, склав «Медико-топографічний опис Чернігівської губернії» (1785), вперше провів дослід самозараження сибіркою, довів тотожність тваринної і людської сибірки. Помер 1818 р.

1760 – (за деякими даними **1766**) – у с. Срібне біля Прилук на Київщині в козацькій сім'ї народився **Яків Йосипович Саполович** – хірург-новатор, доктор медицини, професор хірургії Петербурзького медико-хірургічного училища, директор медико-інструментального заводу (1796-1829). Навчався в Києво-Могилянській академії (1772-78), першим в країні почав застосовувати методи перкусії та аускультії, створив багато нових хірургічних інструментів, залишив рукопис лекцій з хірургії, брав участь у реформуванні медичної освіти. Помер у Петербурзі 14 серпня 1830 р.

1765 – **Матвій Самсонович Крутень**, уродженець Чернігова, захистив в Лейденському університеті дисертацію «Медичний догляд на

жування», першим подав спостереження про нервову регуляцію травлення. Навчався у Києво-Могилянській академії, в Петербурзькій медичній школі, працював лікарем спочатку в Україні, опісля в Петербурзі разом з Д. Самойловичем, був ініціатором створення венерологічної лікарні, опублікував першу в країні працю з військової медицини; вважається першим українським фізіологом, прабатьком вчення І. М. Сеченова та І. П. Павлова про рефлекси. Помер 1770 р.

1770 – у Львові в зв'язку з епідемією чуми надруковано польською мовою книгу «Спосіб лікування, що застосовувався під час моровиці в Яссах, описаний німецькою мовою п. Бароном фон Аш, тепер перекладений рідною мовою заради загальної користі».

1770 – у Києві на Подолі був військовий аптечний склад (магазин), яким керували німець-провізор Ведель та його два німецькі помічники, забезпечували ліками військові частини, а вже військові лікарі самі готували ліки для своїх пацієнтів.

1770 – відкрито аптеку в м. Кременчуці.

1770 – у Відні видано «Головний санітарний статут», який нормував і упорядковував медичну допомогу на території Австро-Угорщини; узаконив штати лікарів та хірургів, заборонив лікувальну діяльність особам, які не мали диплому; окремим розпорядженням циркульників, аптекарів та повивальних бабок зобов'язано здавати екзамени адміністративним лікарям на право займатися лікувальною діяльністю, статут розповсюджено в Галичині.

1770-1774 – в Україні була найбільша епідемія чуми, для боротьби з нею створено понад 100 лазаретів та карантинних пунктів.

1770-1784 – німецький вчений, лікар і мандрівник **С. Гмелін**, відвідавши Україну в чотирьохтомовій праці «Подорожі по Росії» відзначив високий стан медицини на Україні, велику кількість вживаних ліків. Він писав, що на Україні «вже з давніх часів знали різні хімічні ліки, також розповсюджене було щеплення віспи» (чим Україна значно випереджувала Росію).

1775 – на українських землях Наддніпрянщини (як і в Росії) створено Приказ громадського опікування – перший орган управління медичною справою в містах; йому підлягали всі медичні та «богоугодні» заклади, як сирітські будинки, богадільні, будинки для умово хворих, а також аптеки; тоді ж впроваджено посади повітових лікарів.

1775 – сенат Російської імперії видав наказ про створення у Києві урядового шпиталю.

1775 – у Страсбурзькому університеті **Мартин Тереховський**, уродженець Полтавщини і вихованець Києво-Могилянської Академії, захистив докторську дисертацію «Про наливковий хаос Ліннея», в якій довів неспроможність теорії самовільного зародження найпростіших.

- 1780** – у Києві пожежа знищила знамениту бібліотеку Києво-Могилянської Академії, яку сотні років збирали найбільш освічені люди України, втрачено тисячі книг і рідкісних рукописів, в т.ч. в галузі медицини, книги європейських вчених, їх переклади; за 30 років повторна пожежа знову знищила бібліотеку.
- 1780** – у Лейденському університеті **Данило Самойлович**, уродженець Чернігівщини, написав і захистив дисертацію на ступінь доктора медицини на тему: «Tractatus de sectione symphyseos ossium pubis et partu caesarea» (Про симфізеотомію і кесаревий розтин); він же опублікував працю «Теперішній спосіб лікування з настановами, як можна простому народу лікуватися від укусів скаженої собаки та від ужалення змії».
- 1790** – у с. Макіївці на Черкащині народився **Петро Пелехін** – професор Петербурзької медико-хірургічної академії та медичного класу Києво-Могилянської академії, видатний український лікар XIX століття. Викладав «Окулістику», «Історію і літературу медицини та висловлювання древніх медичних авторів», а також судову медицину, медичну поліцію і гігієну; палкий прихильник українського національного відродження; заповів велику суму грошей на відкриття у Львові українського університету та побудову хірургічної клініки (за які закуплено будинки для НТШ). Помер 3 жовтня 1871 р.
- 1790** – у Львові відкрито першу публічну аптеку для населення.
- 1795** – у містах Умані та Чернігові відкрито аптеки.
- 1800** – лікар **Єфрем Мухін** (1766-1850), уродженець Слобожанщини, випускник Харківського колегіуму, згодом професор Московського університету, в рукописі своєї докторської дисертації (захищена в Геттінгені, 1804) вперше виклав основи рефлекторної теорії, основоположник анатоμο-фізіологічного напрямку в українській і російській медицині, розвинув вчення про провідну роль головного мозку в життєдіяльності організму, підкреслював основну роль нервової системи у виникненні захворювань (теорія нервізму); за тоталітарного режиму основоположниками нервізму в країні називали С. П. Боткіна та І. П. Павлова.
- 1800** – після другого поділу Польщі (1793) і приєднання Поділля до Росії збудовано державні лікарні в Кременчуку, Полтаві, Ромнах, Лубнах та інших губернських та повітових містах, де поряд з лікарями працювали їх помічниками фельдшери та, як допоміжний персонал, неосвічені жінки.
- 1800** – декретом Надвірної канцелярії Австро-Угорської імперії практикуючим лікарям дозволялося мати домашні аптеки, якщо в місці їх проживання на віддалі однієї милі не було жодної аптеки; лікарі мали право видавати хворим лише ті ліки, які були вказані у фармакопеї.

- 1800** – у м. Кременчуці побудовано першу на українських землях велику державну лікарню Приказу громадського опікування.
- 1800** – в містах Черкасах і Шполі засновано аптеки.
- 1800** – **Тимофій Смілівський** (1769-1815) з України, професор ботаніки і хімії Петербурзької медико-хірургічної академії, переклав з латини працю К. Ліннея «Філософія ботаніки».
- 1805** – в сім'ї священника народився **Матвій Гаврилович Лашкевич** – лікар у Чорноморському флоті. Навчався в Катеринославській духовній семінарії, закінчив медичний факультет Харківського університету (1832), працював військовим лікарем, у Севастопольському госпіталі (1840), старшим лікарем флотського екіпажу (1850), судновий лікар Чорноморського екіпажу (1863), опублікував праці про повітряне контуження, досвід медичного забезпечення екіпажу флоту під час Кримської війни. Помер 8 липня 1867 р.
- 1805** – вперше в Харкові на базі лікарень відкрито клініки – як навчально-наукові заклади.
- 1805** – перевидано книжечку Йосипа Каменецького «Коротке поучення як лікувати звичайними засобами хвороби» (яку вперше видав 1803 р.), праця була настільки популярна, що її перевидавали ще 7 разів (1809, 1811, 1815, 1822, 1828, 1830 та 1864), її перекладали також на вірменську та грузинську мови.
- 1805** – у Черкасах відкрито повітову лікарню – найстаріший лікувальний заклад міста.
- 1805** – у Львові владою Австро-Угорщини закрито Львівський університет; професорів-медиків Шіверека, Гакета, Седея і Гільдебранда переведено до Кракова; медичний факультет реорганізовано в Медичну колегію з дворічним терміном навчання для підготовки хірургів і акушерів, існувала до 1883 р., коли була перетворена на Медико-хірургічну школу з трьохрічним терміном навчання, навчалися 40-115 чоловік в рік.
- 1805** – у селах Київщини лютувала епідемія віспи; повітові лікарі проводили щеплення проти віспи, однак жителі рідко зверталися за щепленням.
- 1820-1825** – у Кременчуці, який був адміністративним центром півдня України, функціонувала одна з найкращих в Україні лікарень; в ній працював відомий епідеміолог **Данило Самойлович**, славний хірург **Овксентій Богаєвський**; знаходилася в мурованому будинку, мала 11 палат, спеціальну операційну, пологову кімнату; господарство лікарні мало 87 десятин землі.
- 1820-1830** – у Могилеві-Подільському повіті працював кріпосний лікар **Прокіп Данилевський**; закінчив Московський університет, як і В. Тропінін; на відміну від художника, граф відмовився відпустити

лікаря на волю, через деякий час він приєднався до народного ватажка Устима Кармелюка.

1825 – у с. Бочавка Ізюмського повіту на Харківщині народився **Володимир Александров** – доктор медицини (1859), закінчив Харківський університет (1853), служив лікарем в Чугуєві, старшим міським лікарем в Харкові, пізніше дивізійним лікарем, автор відомої музикальної драми «За Неман іду», Малоруських співанок, Трилогії «Тихомовне кохання», написав лібретто до опери Щуровського «Богдан Хмельницький». Помер 1893 р.

1825 – у Чернівцях почала діяти лікарня очних хвороб.

1830 – у с. Генріхівка поблизу Шаргорода на Поділлі (тепер с. Ролле Вінницької обл.) в сім'ї французького емігранта народився **Йосип (Юзеф) Антоній Ролле** – лікар Кам'янця-Подільського, історик, письменник, активний громадський діяч. Закінчив Університет св. Володимира (1855), вдосконалювався в Сорбоні у психіатра Жана Шарко, захистив у Києві докторську дисертацію «Психічні захворювання» (1863), працював у міській лікарні, лікарем-інспектором цукрових заводів; опублікував 20 наукових праць з психології, санітарії, гігієни, історії медицини Волині та Поділля, української народної медицини; видав краєзнавчі праці про Поділля, організатор «Кам'янець-Подільського товариства лікарів», 30 років був його секретарем, почесний член лікарських товариств Києва, Варшави, Вільна, Парижа, засновник і скарбник Подільського товариства людинолюбства (1884). Помер 9 січня 1894 р., в кафедральному соборі міста присвячена йому мармурова плита.

1830 – в Україні за наказом генерал-штаблікаря вперше запроваджено писання історій хвороб, які тоді називали «Скорбні листки»; писали їх латинською мовою, дуже коротко, містили назву хвороби, перебіг та її лікування.

1835 – у Києві відкрито першу гомеопатичну аптеку.

1835 – в Одесі відкрито благодійний заклад – «Лічницю для приходящих».

1835 – у Львові аптекар і хімік **Теодор Торосевич** першим почав дослідження складу мінеральних вод Трускавецьких джерел «Фердинанд», «Маруся» і «Нафта» (сьогоднішня «Нафтуса»).

1835 – на підросійській Україні царський уряд відмінив Магдебурзьке право, цехова медицина закінчила своє офіційне існування; були ліквідовані цехи цирульників в Києві, проте цирульники ще довго залишалися в містах і селах, помічників лікарів стали офіційно називати фельдшерами.

1840 – на Київщині народився **Всеволод Любинський** – лікар-бактеріолог і громадський діяч, перший Міністр народного здоров'я і опікування в уряді Гетьмана Скоропадського (1918), належав до групи міністрів, які провадили курс на українізацію держави. Закінчив Університет св.

Володимира (1895), працював в лабораторії проф. Павловського, у приватній «Георгіївській лікарні Товариства лікарів-спеціалістів», відкрив на вул. Володимирській «Хіміко-бактеріологічний інститут д-ра Любинського», вагомий його внесок в проблему лікування ран, досліджував туберкульозні бацили, учасник Київської школи мікробіологів, голова товариства для боротьби із заразними хворобами, товариства швидкої медичної допомоги, опублікував наукові праці, брав участь в наукових з'їздах. Помер 1920 р.

1840 – у м. Стародуб на Чернігівщині народився **Микола Пилипович Толочин** – акушер-гінеколог, професор і завідувач кафедри акушерства і жіночих хвороб Харківського університету (з 1885 р.), директор земського пологового будинку і викладач повивальної школи. Автор трьох підручників, описав вроджену ваду серця (хвороба Толочина-Роже). Помер 1908 р.

1840 – у Львові серед 57 докторів медицини було 6 українців.

1840 – київський хірург **В. А. Караваєв** першим в історії хірургії описав успішну операцію ринопластики.

1845 – в Києві в Університеті св. Володимира відбувся перший захист дисертації на медичну тему: праці **О. П. Вальтера** «Про механізм сплетення волос при колтуні (мікроскопічне дослідження)».

1845 – професор Університету св. Володимира **Ф. С. Цицурін** видав підручник «Вступ у курс приватної терапії, семіотики й клініки внутрішніх хвороб».

1845 – у Закарпатті на 1 лікаря припадало 80 000 жителів.

1845 – у Львові стараннями Ядвіги Сапежини відкрито невелику лікарню для дітей ім. св. Софії, для якої пізніше збудовано два спеціальні корпуси на 110 ліжок; вважають, що це була перша така дитяча лікарня в Європі; в інших містах існували лише дитячі відділи при загальних шпиталях.

1845 – в Росії запроваджено нові правила іспитів для фармацевтів, перелічено детально коло питань, на які фармацевти повинні були дати відповідь; встановлено три фармацевтичних звання: аптекарський пормічник, провізор; встановлено ступінь магістра фармації із захистом дисертації; право присуджувати ці звання після відповідних іспитів мали університети, такий порядок зберігався до кінця існування імперії, на території України такими правами користувалися Харківський університет та Університет св. Володимира.

1850 – у Курській губернії народився **Іван Якович Платонов** – видатний психіатр-невропатолог в Харкові. Закінчив Харківський університет (1875), відкрив взірцеву «Приватну психіатричну лікарню д-ра І. Я. Платонова» (1886), започаткував працетерапію (1882), лікарня-клініка стала базою кафедри психіатрії університету, викладав

доцентом; розвивав новий підхід до лікування хворих, використовував найпрогресивніші методи психотерапії, гіпнозу; формував гуманне ставлення до хворої дюдини, вперше в країні став викладати психіатрію майбутнім фельдшерам. 1916 р. переїхав в Євпаторію до сина (К. І. Платонов), помер 1918 р., свою бібліотеку заповів медичному факультету Харківського університету.

1850 – в єврейській сім'ї народився **Самуїл (Єфімович) Мар'яшес** – основоположник урології в Одесі, громадський діяч. Закінчив Університет св. Володимира (1876), в його обширне хірургічне відділення Нової Одеської лікарні приїздили хворі з Півдня України, відкрив приватну лікарню-санаторій широкого профілю, використовував прогресивні методи лікування, публікував наукові праці, редактор – видавець «Єврейского медицинского голоса» (1908-11), очолював благолійне товариство допомоги хворим «Езрас-Хаїлім». Помер 1913 р.

1850 – в Одесі для німеччин і хворих відкрито «Богадільню сердобольних сестер».

1855 – на Тернопільщині народився **Осип Ковшевич** – лікар, полковник УГА. Закінчив Віденський університет, в австро-угорській армії служив до звання полковника, став активним учасником Визвольних змагань, один із засновників УГА, очолював медичну службу, як штабний лікар очолив військову команду на Бережанщині, організував боротьбу з епідемією холери в повіті, заразився і помер у Бережанах 6 січня 1919 р. Почесний громадянин Бережан, його іменем назва вулиця міста.

1860 – у Києві професор анатомії Університету св. Володимира **О. П. Вальтер** заснував на власні кошти один із перших в Російській імперії та перший в Україні щотижневий медичний часопис «Современная медицина». На рік виходило 42 числа, мав передплатників у Росії та за кордоном. Пропагував фізіологічний напрямок у медицині, критикував стан санітарно-медичної справи в Росії, закликав до звільнення медичної науки від чужих впливів. Перестав виходити у 1876 р. у зв'язку з переїздом Вальтера до Варшави.

1860 – засновано Кам'янець-Подільське медичне товариство; у 1865 р. було заборонене царським губернатором, відновило роботу у 1872 р.

1865 – в Одесі в сім'ї купця народився **Франц Стефаніс** – доктор медицини, професор, завідувач кафедри нормальної анатомії Університету св. Володимира (1903-17). Першим в країні почав вивчати лімфатичну систему, дослідив лімфатичні судини внутрішніх органів, запропонував масу для ін'єкції лімфатичних судин (маса Стефаніса), виготовив унікальні анатомічні препарати, які започаткували навчальний музей кафедри; його учнями були

- українські вчені О. Черняхівський, М. Вовкобой. Помер 14 грудня 1917 р.
- 1865** – у Києві професор медичного факультету Університету св. Володимира **Ю. К. Шимановський** в своїй праці «Операції на поверхні людського тіла» вперше в світовій хірургічній практиці описав вільне перещеплення шкіри.
- 1865** – професор Харківського університету **Іван Павлович Лазаревський** (1829-1902) запропонував першу модель прямих акушерських щипців.
- 1865** – населення Києва становило 71 400 чоловік.
- 1870** – київський хірург **Олександр Степанович Яценко**, уродженець Сімферополя (1843-97), першим у світі здійснив перещеплення шкіри для заміщення дефекту після вогнепального поранення, опрацював методи блефаропластики (операція за Яценком-Лефором-Волфом-Краузе), розширення звужених ділянок стравоходу (бужування за Яценком-Геккером).
- 1870** – у Чернівцях уряд Австро-Угорщини створив Крайову раду здоров'я, в обов'язки якої входило здійснення всіх заходів щодо організації медичної допомоги населенню Буковини; раду очолював крайовий санітарний референт, якого призначав своїм указом імператор, голова ради – лікар Антон Захар; заступник голови – лікар Карл Денаровський; члени ради: професор хімії доктор Ріхард Прібрам, професор хімії Йоган Штігель, крайові інженери Карл Оман, Вільгельм Мартін, Фердинанд Норман, аптекарі Віллібальд Вельдович і Франц Крижанівський; рада виконувала функції як дорадчого, так і санкціонуючого органу краю при вирішенні всіх проблем практичної охорони здоров'я, із призначенням на посади медперсоналу, веденням статистичного обліку, аналізу та звітності, вирішенням санітарно-гігієнічних і епідеміологічних проблем.
- 1870** – в Галичині й Буковині за стараннями з'їзду лікарів владою офіційно заборонено діяльність цеху цирульників.
- 1870** – організовано Житомирський Комітет опікунства над хворими і пораненими, першою очолювала його дружина волинського губернатора Грессера.
- 1875** – вихованець Університету св. Володимира професор **М. В. Скліфосовський** впровадив затискуєче змикання при лікуванні переломів, що не зростаються (замок Скліфосовського).
- 1875** – у Києві видано книгу «Ліки своєнародні, з домашнього обиходу і в картинах життя».
- 1875** – у Львові акушерську школу, започатковану Медичним колегіумом у 1784 р., перейменовано на Імператорсько-королівську школу акушерства у Львові, школа з пологово-гінекологічним відділом входила до складу загальної міської лікарні, існувала до 1918 р., коли

була перетворена на Державну акушерську школу у Львові, довгий час її очолював професор акушерства **Адам Соловій** (1919-30). У 1939 р. на її базі створено Львівську фельдшерсько-акушерську школу, яку у 1954 р. перейменовано у Львівське медичне училище, а у березні 1993 р. у Львівський державний медичний коледж ім. А. Крупинського.

1875 – у Києві лікар **Ф. О. Леш**, пізніше керівник кафедри лікарської діагностики Університету св. Володимира, уперше в світі виявив і описав збудника амебіазу.

1880 – у Київській губернії народилося 139 205 осіб, померло – 87 338; природний приріст становив 51 867 осіб; зареєстровано 92 064 хворих. Хворіли на епідемічні хвороби: віспа – 4 259 осіб; кір – 545; шкарлатина – 71; кашлюк (коклюш) – 180; дифтерія, круп – 8 250; черевний тиф – 647; висипний тиф – 185.

1880 – у Чернівцях створено Буковинську лікарську палату, президентом якої впродовж 1880-1888 років обирався доктор медицини **Василь Волян** – директор Крайової громадської лікарні.

1880 – у селищі Моршині на Львівщині розвивався бальнеологічний курорт; стали використовувати мінеральні джерела для «рапних» ванн і торф'яні грязі «боровину» – для грязьових ванн і аппликацій; зроблено перші спроби використання питтєвої мінеральної води джерела «Боніфацій», започатковано лікування питтєвими мінеральними водами і пелоїдом (грязями). Почато дослідження лікувальних властивостей джерел Моршина, визначено склад мінеральних вод, почали виморожувати моршинську сіль та готувати пресовані брикети торф'яного пелоїду. Почався розвиток Моршина як бальнеогрязекурорту, одночасно лікувалося 40-50 хворих.

1880 – у Житомирі відбулося об'єднання сестер милосердя в общину, урочисте відкриття амбулаторної лікарні при общині відбулося 15 травня 1890 р., на той час головою Комітету була Н. І. Янковська.

1885 – у Києві завершено будівництво двоповерхового будинку (Бульвар Шевченка, 17) для хірургічної та терапевтичної клінік Університету св. Володимира, за кілька років (1888) збудовано акушерсько-гінекологічну клініку, а пізніше (1894) – Патологоанатомічний інститут.

1885 – у Києві засновано перше товариство зубних лікарів.

1885 – **Овксентій Богаєвський**, доктор медицини, полтавський хірург, опублікував першу в країні працю про ехінокок.

1885-1890 – в Одесі, Харкові, Катеринославі й Херсоні засновано одонтологічні товариства (зубних лікарів).

1890 – київський терапевт **Теофіл Г. Яновський** у своїй докторській дисертації встановив бактерицидну дію ультрафіолетових променів на паличку черевного тифу.

- 1890** – проф. **О. Д. Павловський** прочитав вперше для студентів медичного факультету Університету св. Володимира спеціальний курс бактеріологічної діагностики.
- 1890** – в Одесі засновано журнал «Акушерка», видавався російською мовою до 1917 р.
- 1890** – в Ужгороді при Міській публічній лікарні відкрито державну акушерську школу для підготовки бабок-повитух спочатку з трирічним, а потім з п'ятирічним курсом навчання, директором школи призначено директора лікарні д-ра А. Новака.
- 1890** – на Львівщині смертність від інфекційних недуг становила 38,2 на 10 000 населення, була в декілька разів вищою, ніж в центральних районах Австро-Угорщини.
- 1890-1899** – на українських землях під пануванням Росії виходило 20 медичних часописів; з них 14 засновано в даному десятиріччі; царський режим, боячись «малоросійського сепаратизму», забороняв видання фахової літератури українською мовою.
- 1890-1892** – в Одесі лікар-інфекціоніст, пізніше перший професор кафедри інфекційних хвороб Одеського університету, **В. К. Стефанський** (1867-1949) вперше в країні замість трахеотомії впровадив інтубацію при дифтерійному крупі.
- 1895** – у Києві професор Університету св. Володимира **Олександр Д. Павловський** одним з перших у світі виготовив у своїй лабораторії і застосував для лікування антидифтерійну сироватку.
- 1895** – у Харкові **Ю. Ф. Фінк** відкрив першу невелику платну ортопедичну лікарню для дітей.
- 1895** – у Харкові лікар **Л. В. Орлов**, а в Одесі лікар **І. Ф. Сабанєєв** виконали перші в країні операції на судинах.
- 1895** – зареєстровано відкриття рентгенівських променів **Конрадом Рентгеном**; шість років раніше перші знімки кісток руки людини в X-променях зробив український професор Віденського університету **Іван Пулюй**, але не представив це як відкриття.
- 1895** – в Ужгороді споруджено перший акушерський стаціонар на Закарпатті, пологовий відділ на 15 ліжок став також базою для Ужгородської акушерської школи.
- 1895** – на українських землях забезпечення лікарями становило 1,3 на 10 000 населення.
- 1895** – у Києві засновано Товариство для боротьби із заразними хворобами; ставило своєю метою виробництво протибактерійних препаратів і будівництво в Києві Бактеріологічного інституту. Очолював товариство професор **О. Д. Павловський**.
- 1895** – у Львові на вул Піярів (нині – Некрасова) відкрито шпитальний комплекс, в якому розташовано пологовий відділ, акушерсько-гінекологічну клініку та акушерську школу; три роки пізніше тут

- розташовано кафедру акушерства і гінекології медичного факультету Львівського університету, яку очолював професор Адам Чижевич.
- 1895** – у Чиказькому університеті здобув вперше лікарський диплом українець – **Володимир Сіменович** (нар. 1859 р.); лікарську практику з акушерства почав проводити у штаті Пенсильванія, де тоді проживало найбільше українських робітників. Згодом став професором акушерства у Національному медичному університеті в Чикаго.
- 1900** – в Галичині в сім'ї священика народилася **Неоніла Пелехович** – одна з перших українських жінок – лікарів-піонерів у США, педіатр у Нью-Йорку, голова медично-допомогового фонду для потерпілих від польської пацифікації в Галичині (1930). В Головній управі Союзу Українок Америки організувала і очолила «Комітет Помочі Голодуючій Україні» (листопад, 1933), зверталася з меморандумами і листами про підтримку до президента Рузвельта, сенаторів і конгресменів, до Міжнародного Червоного Хреста. Померла 1977 р.
- 1900** – професор хірургічної патології і терапії Університету св. Володимира **О. Д. Павловський** (1857-1944) впровадив у практику кип'ятіння хірургічних інструментів у 1% розчині соди.
- 1900** – у Парижі в роботі XIII Міжнародного наукового конгресу лікарів брала участь українська делегація, сформована Науковим товариством ім. Шевченка, до якої входили лікарі В. Кобринський, Т. Гвоздецький (Галичина), проф. І. Горбачевський (Прага), Є. Кобринський (Відень), В. Сіменович (Чикаго), В. Шмигельський (Франція). Лікарі-українці з Наддніпрянщини не змогли взяти участі через переслідування царським режимом.
- 1900** – у Катеринославі (нині – Дніпропетровськ) відкрито зуболікарську школу.
- 1900** – у Львові створено фармацевтичну фірму "П. Міколяш і Спілка", яка мала аптеку, науково-хімічну лабораторію, магазини санітарії і гігієни та лабораторного скла і реактивів, склади для гуртової реалізації лікарських засобів, гомеопатичних препаратів, товарів для дрогерій, виробництво і склади для розчинників лаків та фарб. У першому десятиріччі XX ст. фірма забезпечувала чверть потреб Галичини в лікарських засобах, реалізувала продукцію європейських фірм.
- 1900** – у Києві засновано Товариство дитячих лікарів.
- 1900** – у Києві створені Дерматосифілідологічне (Дерматологічне та венерологічне) товариство, яке очолив проф. **С. П. Томашевський**, та Товариство дитячих лікарів – голова – проф. **В. Е. Чернов**.
- 1900** – у Харкові засновано Дерматологічне та венерологічне товариство.
- 1900** – у Київській губернії народилося 176 367 осіб, померло – 102 095; природний приріст становив 74 272 осіб; загальне число населення – 3 850 599 осіб. Зареєстровано 979 625 хворих, з них епідемічних – 73 240; число лікувальних установ – 222; в них 3 886 ліжок; загальне

- число медперсоналу – 1 545, з них лікарів – 702; число стаціонарних хворих становило 43 237.
- 1900** – у Київській губернії хворіли на епідемічні хвороби: віспу – 2 470 осіб; кір – 6 523; шкарлатину – 10 513; кашлюк (коклюш) – 7 444; дифтерію, круп – 6 898; грип – 23 241; черевний тиф – 13 633; висипний тиф – 2 124; поворотний тиф – 394.
- 1900** – у Харкові, Хоролі, Одесі почав виходити часопис «Вісник гомеопатичної медицини», виходив до 1913 р.
- 1900** – Харківський університет обрав **Роберта Коха** своїм почесним членом.
- 1900-1905** – захворюваність на висипний тиф в Україні становила 4,0 на 10 000 населення; на поворотний тиф – відповідно 1,0.
- 1900-1909** – на підросійських українських землях продовжувався розвиток періодичної медичної літератури: виходило 37 видань (10 з минулого десятиліття і засновано 27 нових), зокрема «Харківський медичний журнал», «Руський журнал шкірних і венеричних хвороб», «Єврейський медичний голос» (російською мовою); з'являються (1908) медичні збірники українською мовою.
- 1905** – київський хірург **Є. Черняхівський** опублікував статтю «Випадок зашивання рани серця» – одну з перших пріоритетних українських праць в цьому напрямку, наступного року її передрукував німецький медичний журнал. Започаткувала становлення серцево-судинної хірургії в українській медицині, яку Є. Черняхівський десятки років успішно розвивав.
- 1905** – в Одесі створене Чорноморське товариство взаємного страхування судновласників від нещасних випадків з їх робітниками і службовцями; діяло в усіх портах Чорного і Азовського морів та в приморських річкових портах.
- 1905** – опубліковано записку Імператорської Академії Наук «Об отмене стеснений мало-русского печатного слова», в результаті чого у 1906 р. царський режим, наляканий революційними виступами, послабив заборони української мови; стало можливим створити в Києві Українське наукове товариство та почати друкувати наукові праці, в тому числі медичні, українською мовою.
- 1905** – у Львові організовано комітет, що проводив облік випадків смерті від туберкульозу; надавав допомогу «Товариству боротьби з туберкульозом» в організації роботи амбулаторій.
- 1905** – Рада професорів Харківського університету прийняла рішення допустити жінок вільнослухачами на медичний та інші факультети; у 1908 р. це рішення було відмінено міністром народної освіти.
- 1905** – у виборах до Петербурзької Державної Думи кандидатом від спільного блоку українців, російських кадетів та єврейського об'єднання був київський лікар **Модест Левицький** (1866-1932).

- 1905** – у східних галицьких повітах у зимові місяці кінця року розпочалася епідемія висипного тифу.
- 1905** – у Києві засновано професійне товариство фармацевтів-службовців.
- 1905-1907** – київські та харківські хірурги проводять перші успішні нейрохірургічні операції при опухах та абсцесах головного мозку.
- 1910** – професори Університету св. Володимира **В. П. Образцов** і **М. Д. Стражеско** опублікували працю «До симптоматології і діагностики тромбозу вінцевих артерій серця», в якій одними з перших у світі дали класичне описання тромбозу вінцевих судин серця (інфаркта міокарда).
- 1905** – в Одесі український мікробіолог **М. Ф. Гамалія** обґрунтував значення дезинсекції для боротьби з паразитарними тифами.
- 1905** – у Львові фармацевтична фірма Міколяша відкрила фармацевтичну фабрику «Лакоон», яка забезпечувала медикаментами галицькі аптеки, лікарні, військові шпиталі; згодом вона стала базою для створення нинішнього фармацевтичного комплексу «Галичфарм».
- 1905** – у м. Чернівцях завершено будову дитячої лікарні, оснащено привезеними з Відня новітніми діагностично-лікувальними приладами та меблями і розпочато діяльність, стала однією із найкращих у Європі (теперішня дитяча лікарня по вул. Буковинській), в місті проживало понад 87 тисяч мешканців.
- 1905** – український лікар **Антін Каковський** опублікував методику підрахунку клітинних елементів у сечі, яку пізніше (1925) вдосконалив американський лікар Т. Аддіс – метод Каковського-Аддіса (частіше називають метод Аддіс-Каковського).
- 1905** – у Харкові відбувся «З'їзд Півдня Росії» для боротьби із заразними захворюваннями; на ньому опрацьовано питання боротьби з епідеміями.
- 1905** – у Львові засновано Медичну громаду – організацію українських студентів медицини у Львівському університеті, почесним головою її став проф. **Іван Горбачевський** з Празького університету (уродженець Тернопільщини).
- 1905** – у Києві вийшов друком «Збірник Медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві», книга 1 (121 с.) – перша наукова медична книга українською мовою в Наддніпрянській Україні; редакційний комітет – М. А. Галин, О. Г. Черняхівський. В збірнику опубліковані праці українських лікарів-науковців Києва Мартирія Галина, Євгена Черняхівського, Антона Каковського, П. Блонського, М. Шмигельського з актуальних питань хірургії, офтальмології, неврології, експериментальної медицини. Праці виконані і представлені на рівні європейських журналів, широко цитується література німецькою та французькою мовами. Ще дві книги видано за царського режиму у 1912 та 1913 рр.

- 1905** – в Одесі на пожертвування приватних осіб відкрилися Вищі жіночі медичні курси.
- 1905** – у Львові д-р **Євген Озаркевич** почав викладати українською мовою в Жіночій учительській семінарії та на організованих «Просвітою» курсах вищої освіти медичні дисципліни (курси «Соматологія і гігієна» – вчення про будову і діяльність людського тіла, гігієна спеціальна і загальна), отримує звання доцента; тим самим першим започатковує у XX столітті викладання медичних наук сучасною українською мовою.
- 1915** – в Одесі почато видання журналу «Основа» – «Вістник письменства, науки і культури» – продовження традицій першого українського громадсько-політичного і літературно-мистецького журналу, заснованого в Петербурзі (1861-62); при Вищих жіночих курсах відкрито хіміко-фармацевтичний відділ.
- 1915** – на Наддніпрянщині забезпечення лікарями становило 1,9 на 10 000 населення.
- 1915** – у Херсонській губернії діяли 74 страхові лікарняні каси.
- 1915** – за даними «Страхового товариства» на 1000 робітників обробної промисловості впродовж року було 149,7 нещасних випадків; у 1916 р. їх було 142,6.
- 1915** – провідною громадською військово-медичною організацією в Першій Світовій війні було Російське Товариство Червоного Хреста (РТЧХ), сприяло військовій адміністрації у справі надання допомоги пораненим і хворим, головою управління РТЧХ при Південно-Західному фронті був призначений **Б. Іваницький**; в тилу була розгорнута система територіальних органів, які організували лікувальні установи для військових, збирали засоби для забезпечення хворих і поранених; на РТЧХ покладено завдання допомагати військово-санітарному відомству в боротьбі з поширенням епідемічних захворювань на фронті й у ближньому тилу, формувати санітарно-епідемічні залізничні загони, дезінфекційні залізничні загони, відкривати заразні лазарети, надавати медичну і харчову допомогу частинам діючої армії.
- 1915** – на українській території діяли Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим воїнам російської армії та відповідний Всеросійський союз міст, в Києві українські підприємці-землевласники Терещенки брали активну участь в благодійних організаціях, заснували і утримували власним коштом лікувальні заклади – 6 лазаретів, вносили кошти на потреби жертв війни; особливо велику допомогу воїнам російської армії надавали перев'язувально-харчувальні пункти у Києві, Козятині, Фастові, Радивиліві та Волочиську.
- 1915** – на території України у 82 містах діяли губернські і повітові комітети допомоги хворим і пораненим військовим та потерпілому

цивільному населенню, найбільш важливі центри були в Києві, Харкові і Катеринославі. В період війни в російську армію мобілізовано 3,5 млн українців, до складу австрійської армії – близько 300 000.

1915 – у зв'язку з воєнними діями царський режим повернув утиски української мови, які діяли до революції 1905 р.; заборонено науково-медичні видання УНТ в Києві.

1915 – у Львові Російське Товариство Червоного Хреста (РТЧХ) обладнало у пакгаузі головного вокзалу перев'язочну, де було перев'язано кілька десятків тисяч поранених воїнів російської армії (в тому числі українців).

1915, початок – у російській армії під головуванням професорів-консультантів створювалися швидкодіючі хірургічні загони у складі 2-ох лікарів, 12 студентів і 8-10 сестер, ними були укомплектовані 4 армії Південно-Західного фронту, обслуговували ближні тили військових частин; створено також очні загони, які надавали безпосередню допомогу пораненим з ушкодженими органами зору, діяли при тих лікувальних закладах, в складі яких не було лікарів-окулістів.

1915, осінь – російську армію на Західному фронті стали обслуговувати в медико-санітарному відношенні Земський і Міський Союзи, надавали допомогу санітарною та етапно-господарською частиною.

Іменний покажчик

- Агапіт Печерський св.....32, 186
 Александрійський М.122
 Александров Володимир198
 Алепський Павло.....148
 Алімпій145
 Алферєв С.155
 Альнпек І.95
 Альперн Данило Овсійович144
 Амбодик (див. Максимович)
 Амосов Микола Михайлович.....89
 Андрієвський Борис Юрійович..112, 142
 Андрієвський Степан99, 194
 Антоній Печерський92
 Антонович Володимир Боніфатійович121
 Арнольд Вінцентій Йозеф143
 Артвінські Євгеніуш44
 Арутюнов Олександр Іванович.....91
 Афанасьєв Є. І.....162
 Базилевич Григорій Іванович....100, 150
 Базилевич Іван Вікторович.....139
 Бакшеєв Микола Сергійович.....13
 Балей Степан.....90, 168
 Барановські Тадеуш183
 Барбар Аркадій Олексійович159
 Бардах Яків Юлійович19, 39, 60, 114,
 176
 Бариляк Роман43
 Барсук-Мойсеєв (Мойза) Фома.....150
 Барсук-Мойсеєв Хома.....98
 Барсук-Мойсеїв (Мойсеєв) Хома.....152
 Басов Василь А.60
 Беднарські Адам.....140
 Безредка Олександр Михайлович.....114,
 173
 Бек Адольф.....68, 178
 Беккер В. В.102
 Бережницький І.81, 115
 Березинський Я.....40
 Беринда Памва.....49, 96
 Бері Едвард.....122
 Берінг Е.39, 60
 Бернар К.54
 Бернштейн Н. О.157
 Бехтерєв Володимир Михайлович..7, 40,
 90, 131, 143, 185
 Бец Володимир Олексійович (Бец В. О.)
63, 125, 157
 Беліцер Володимир Олександрович23
 Белоусов Володимир Олександрович180
 Бирковський Симон.....147
 Биховський Григорій Борисович.....34
 Білозор Володимир.....165, 188
 Білоус Олекса104
 Білоусів Микола Федорович.....104
 Більрот Теодор175
 Бланк163
 Бланк Л.64
 Бланк Олександр122
 Блонський П.164
 Богаєвський Овксентій Трохимович..78,
 92, 109, 163, 197, 202
 Богаєвський Олексій Якович.....169
 Богомолець Олександр Олександрович
17, 25, 139
 Бокаріус Микола Сергійович.....123
 Болгарський Іван.....93
 Бонзинські Станіслав46
 Бор Х.162
 Борискевич Михайло.....71
 Борнгаупт Федір Карлович48
 Боссе К. Ф.186
 Боткін С. П.....106
 Братусь Василь Дмитрович29
 Брюно Георгій Георгійович.....48
 Буйко Петро Михайлович.....184
 Булев Микола146
 Бунге96
 Бунге Христіан (Георгійович)32
 Бурачинський Андрій.....82
 Бурачинський Тит-Євген90, 167
 Бурчинський Георгій Йосипович.....75
 Буяльський Ілля Васильович121, 132
 Ваксман Зельман (Соломон) Абрахам79
 Валицький К. О.156
 Вальтер Олександр Петрович. 54, 60, 61,
 102, 103, 105, 199, 200
 Вальтух І. Р.....110
 Вальц Ян68
 Ван-Путерен Дмитро122
 Василенко Володимир Харитонович..47
 Вахнянин М.....40
 Вашетко Микола Памфілович25, 81, 168
 Вебер Е.....133
 Везалій Андреас.....147
 Вейгль Рудольф.....81, 108
 Веланський-Кавунник М. В.24

Велланський Данило Михайлович ...121, 150	Гарасимів Богдан 165
Вельдович Віллібальд201	Гармашів Всеволод..... 104
Вендерович Євген Леонідович.....7	Гвоздецький Т. 40, 81, 115, 204
Веріго Броніслав Фортунатович 162, 169	Геєр Т. О. 78
Вертипорох Євген126	Гейманович Олександр Йосипович 78
Верхратський Іван157	Гейтер Іван (Йоган) 78
Верхратський Сергій Авраамович.....138	Гельмгольц Г. 105, 125, 133
Виноградів (Виноградов) Василь Васильович.....26, 144	Георгіян Октавіан 115
Виноградов Валерій26	Герасимов 32
Високович Володимир Костянтинович38, 40, 110, 112, 115, 122	Герашенко Микола Тимофійович 37
Відман Оскар123	Гершензон Сергій Михайлович 8
Вільчинські Тадеуш88	Гільденбранд Йоган Валентин 74, 153
Вірхов Р.19, 105	Гімельрайх (Попова) Єлисавета 36
Владіміров Олександр А.....61	Гіршман Леонард Леопольдович 105, 125
Вовк Федір (Хведір).....44, 115	Глабах І. 99
Вовкобой М.....201	Глухенький Тимофій Титович..... 42
Вовченецький Д.....57	Гмелін С..... 195
Воєвідка Кость.....20, 165	Гнатевич Богдан..... 165
Войно-Ясенецький Михайіл Валентинович43	Гнатюк В..... 60
Волкович Микола Маркіянович ...86, 88, 110, 114, 160, 162	Гоголь-Яновський Іван..... 151
Володимир Великий.....30	Горбачевський Іван.. 61, 64, 90, 111, 128, 166, 178, 204, 206
Володимир Сіменович68	Горбенко Дмитро Лаврінович 142
Волошанський Михайло53	Гординський Богдан-Зеновій..... 9
Волян Василь202	Гординський Володимир-Євген..... 173
Волянський Олег-Мирослав125	Гординський Петро Андрійович 194
Воробйов Анатолій Маркович188	Горєв Микола Миколайович 174
Воробйов Володимир Петрович ...22, 71, 117	Горноставська Олена..... 31
Вороний Юрій Юрійович181	Грефе А. 125
Воронцов Данило Семенович26	Гриневецький Степан-Костянтин 51
Вотчал Борис Євгенович177	Гротковський Л. Ф..... 186
Гаванський Роман165	Грубе В. Ф. 36
Гавранек Ігнац Віктор.....52	Грушевський Михайло. 17, 30, 46, 60, 63
Гаврилук Анастасія Якимівна.....54	Грушкевич Ярослав 84, 107, 180
Гаєвський Семен Федорович99	Губенко Павло Михайлович..... 141
Гайдукевич Євген.....168	Губергріц Макс Мойсейович..... 7, 81
Гакет Бальтазар.....193	Губергріц Олександр Якович 42
Гаккебуш Валентин Михайлович 37, 78	Гулак Микола..... 154
Галин Мартирій Андрійович...12, 40, 46, 71, 115, 164, 206	Гулевичівна Гальшка..... 147, 184
Гальбан Генрик.....182	Гулий Максим Федорович 171
Гамалія М. Ф.....19, 22, 37, 62, 110, 111, 113, 115, 149, 161, 176, 206	Гюббенет Християн Якович 46
Гамалія Михайло Леонтійович149	Гартвіг Август..... 122
Ганіткевич Я.70	Глюзінський А. 46
	Глюзінські Антоній..... 15, 40
	Гроєр Францішек..... 62
	Дакура О. 64, 90
	Даль Іван (Йоганн-Христіан) Матвійович 98

Данилевський Василь Якович.36, 38, 42, 91, 102, 114, 133, 159, 160, 175	Зазибін Микола Іванович..... 90
Данилевський І. Л.....152	Зайко Микола Никифорович 70
Данилевський Олександр Якович91, 104	Закривидорога Степан Петрович 185
Данилевський Прокіп.....197	Залевські Теофіл 52
Данилевські Василь.....111	Залозецький Володимир 113
Данилевські Олександр111	Зарицька-Сорока Катерина..... 135
Двужильна Катерина Данилівна83	Зарицький Стефан..... 77
Дейнека Іван Якович.....132	Зарубін І. К. 35
Демич В. Ф.39	Захар Антон..... 201
Демяновські Адріян50	Зеленов І. Ф. 39
Денаровський Карл201	Зембіцкі Вітольд Кароль 135
Дзегелинський Ісай146	Зембіцкі Гжегож 75
Дзіковські Зигмунт77	Зизаній (Тустановський) Лаврентій 31
Дзюба Іван.....86	Зінткевич Матвій 148
Дибковський Володимир Іванович.....34	Златогоров Семен Іванович 107
Дибовські Бенедикт Тадеуш75	Зошук Степан 134
Дидик Галина.....66	Зюков Анатолій Матвійович 26
Дима Бронислав.....64	Івакін (Івакин) Олексій Андрійович .. 71
Дмоховський Леонтій-Людомир.....131	Іваницький Б..... 207
Добровольський Костянтин Ерастович14	Іваницький Григорій Семенович.. 61, 86, 115
Долинай Микола.....133	Іванов Вадим Миколайович..... 45
Домашевіч Александер62	Ігнат'єва С. 39
Драгоманов Михайло.....90, 189	Імшенецький Олександр Олександрович 167
Дрималик Сильвестер.....174	Іщенко Іван Миколайович 20, 81
Дроботько Віктор Григорович.....188	Кавецький Ростислав Євгенович..... 143
Дрогобич Юрій (див. Котермак)..93, 145	Кадий Генрик 15, 16, 52, 125
Дубовий Михайло Іванович87	Казимир Ян..... 8
Дурделло Євген14	Каковський Антін Хомич..... 13, 164, 206
Дурдуківський В.....26	Калинський-Гелита Йосип..... 58
Дюбуа-Реймон Е.....105, 125, 133	Калюжний Денис Миколайович..... 184
Дяченко Сергій Степанович.....83	Каменецький Йосип Кирилович..... 101, 121, 149, 154, 197
Ельберт Борис Якович189	Капуано Альойзи 142
Еразм Сикст (Львів'янин).....56, 191	Караваєв Володимир Опанасович..... 38
Еразмус І. Ф.150	Караваєв Володимир Опанасович (Панасович) .. 21, 23, 43, 102, 186, 189, 199
Ергардт Федір Федорович101	Караванов Георгій Григорович 138
Ерліх П.115	Карпинський Никон..... 99, 100, 153, 193
Євпраксія.....92	Кархут Василь 179
Єлецький Олександр Григорович.....130	Кашинський Іван Григорович 56
Єллінський Микола Іванович.....33	Кащенко Микола Феофанович 175
Ємченков І. А.27	Квятковський Г. 117
Єфремов С.....26	Квятковський Н. Г. 152
Журавель Андрій Андрійович48, 142	Кетчер Микола..... 122
Заблудовський Павло Юхимович130	Кирило 55
Заболотний Данило Кирилович18, 29, 40, 65, 111, 112, 114, 162	Кисель (Кисіль) Олександр Васильович 136
Загорський.....81	
Загорський Петро Андрійович..100, 121, 134	

Кишакевич Володимир	45	Крадотцер	58
Кібзей Амброзій	90	Країнський Микола Васильович	127
Клеманс	55	Краснов В. Й.....	158
Клюк Кшиштоф	99	Крауснекер	58
Ключенко Василь	39	Кремлер Антон.....	68
Кнауер Томаш.....	33	Крижанівська Інна Іларіонівна.....	77
Кней	58	Крижанівський Франц.....	201
Кобзаренко О.	117	Кримов Олексій Петрович	49
Кобринський Володимир.....	60, 204	Криштальська Ярослава Антонівна	72
Кобринський Є.	204	Крігль Августин.....	142
Ковалевський Павло Іванович	155	Кронтовський Олексій Антонінович .	81, 172
Коваленко Григорій А.	77	Крупинський Андрей (Анджей), Крупіньскі Андрій (Анджей)....	54, 61, 68, 69, 84, 98, 141, 151
Ковнер Савелій Григорович	59	Крупський Олександр Іванович	154, 189
Ковтунович Гаврило Парфентійович ..	45	Крутень Матвій Самсонович	194
Ковшевич Осип	200	Крушельницька Володимира	113
Коган- Ясний Віктор Мойсейович.....	133	Кудрицький Микола.....	108
Козак Іван	24	Кудрявцев Іван	186
Козак Михайло	178	Кузменко Леонід Миколайович	69
Козакевич Олександр.....	106	Кульчицький Микола Костянтинович .	7, 64
Козачковський Андрій.....	58, 122	Купріянов Н.....	108
Козлов М. І.....	102	Купфер Карл.....	38
Козловський Бронислав.....	135	Куровець Іван	69
Коломійченко Михайло Сидорович	52	Кучеренко Борис.....	182
Коломійченко Олексій Сидорович	73	Кучеренко Павло Олександрович .	51, 81
Коломнін С. П.....	61	Лаврик Семен Семенович	186
Коль Й. Г.....	102	Лазаревич Іван Павлович.....	108, 123
Комісаренко Василь Павлович	42	Лазаревський Іван Павлович	201
Конашевич-Сагайдачний Петро	24	Лашкевич Валеріан Григорович.....	187
Коноваленко Євген Онисимович.....	53	Лашкевич Матвій Гаврилович.....	197
Кончаловський Максим Петрович	183	Левицький Модест.....	21, 205
Кордасевич Омелян.....	117, 178	Левітський Михайло Андрійович	25
Коржинський Степан	8	Леонов Ф.....	102
Корлюк Юліян	165	Леонтович Олександр Васильович ...	138
Коробков М.....	160	Леш Ф. О.....	202
Королева Наталена	72	Липа Іван	171
Корчак-Чепурківський Овксентій Васильович.....	44, 46, 114, 115, 139	Липа Юрій	175
Корчак-Чепурківський Юрій.....	27	Липський Е. А.	158
Коршун Степан Васильович.....	83, 115	Лисенко Андрій Віталійович.....	21
Кос Михайло.....	40, 89, 90, 117	Лисенков Микола Костянтинович	181
Косач Михайло	154	Ліндемман Володимир Карлович	40, 80
Косковскі Влодзімеж	80	Лінк	157
Косковський В.	178	Лісичин М. І.	158
Костшевський Якуб	142	Лістер Д.	105
Котермак (Дрогобич) Юрій.....	191	Логінов Петр	100
Коткова К. І.....	23	Ломиковський Михайло Михайлович	155
Котляревський Іван	136		
Кох Роберт	205		
Кочій Семен	43		
Кравець Микола Петрович	65		

- Лотович Матвій81
 Лотович Мирослав (Антін М. Ловелл)80
 Лук'яненко Антін Іванович.....28
 Лук'янова Ф.40
 Лук'янович Нарциз65
 Лукасевич.....15
 Лукасевич В.113
 Лукасевич Євмен.....29, 40, 117
 Лукасевич Влодзімеж (Володимир) .180
 Луцик Дмитро Павлович85
 Лушпинський Платон49
 Любинський Всеволод.....198
 Людвіг К.19, 133
 Лямбль Вілем Душан143
 Лямбль Д. Ф.156
 Лянг О.147
 Лясковніцкі Станіслав49
 Ляшковський Пилип56
 Мазох.....58
 Мазох Франциск.....74
 Майер Казимир.....97
 Макарченко Олександр Федорович.....86
 Макогонський Дмитро.....87
 Максименків (Максименков) Олексій
 Миколайович11
 Максимович-Амбодик (Амбодик-
 Максимович) Нестор Максимович.24,
 57, 99, 107, 121, 140, 152
 Маньківський (Маньковський) Борис
 Микитович72
 Мар'яшес Самуїл (Єфімович)200
 Марголін І.39
 Маргуліс Михайло Семенович159
 Марішлер Юліуш Кароль157
 Маркевич Олександр Прокопович172
 Маркович Яків Андрійович.....97
 Марковські Юзеф Антоній.....139
 Марс Антоній.....14, 40, 113
 Мартинів Степан Михайлович170
 Маслов Юхим Васильович.....167
 Масловський Опанас.....58, 101, 194
 Матвєєв Олександр Павлович.....13, 87,
 102, 103
 Матюшенко Борис.....87
 Махек Е.15, 113
 Маця з Мехова55
 Мацион Ю. І.156
 Медвідь (Медведь) Лев Іванович.....177
 Меллер Й. В.58
 Мельников-Разведенков Микола
 Федорович (Федотович)..... 28, 40
 Мельничук Петро Дмитрович 78
 Мерінг Фрідріх Фрідріхович43, 156, 186
 Мефодій 55
 Мечников Ілля Ілліч .. 13, 19, 22, 65, 102,
 109, 115, 116, 122, 173, 176
 Мешалкін Євген Миколайович 10
 Миронович В. О..... 154
 Митрофанов С. М. 183
 Міколяш Петро 34
 Мікуліч-Радецькі (Мікулич-Радецький)
 Іван (Ян, Йоган) 61, 160, 175
 Мін Дмитро 122
 Мінх Григорій Миколайович 158, 183
 Мінх Олексій Олексійович 134
 Мірам Е. Е. 102
 Міхновський М. 19
 Міщенко Михайло 17
 Могила Петро..... 24, 31
 Могильницький Роман 52
 Монастирський Нестор Дмитрович... 60,
 62
 Монегін Б. 148
 Морачевська С. 90
 Морозов Д. С. 158
 Морозов П. І. 41
 Мосійчук Іван..... 91
 Мочутковський Йосип Й..... 22, 63, 109,
 158, 183
 Музика Максим Максимович..... 90, 117,
 132
 Мухін Єфрем Йосипович 9, 33, 150, 153,
 196
 Мюллер Й..... 19, 54, 133
 Нагорний Олександр Васильович50, 104
 Наливайко Василь..... 62
 Неві Н. І. 114
 Неговський Володимир Олександрович
 124
 Немировський С..... 64
 Нестор Літописець..... 145
 Нецадименко Марко Петрович.... 39, 81,
 83, 129
 Николин Роман 11
 Никотчева К. М. 117
 Нікітін С. О..... 32
 Ніколаєв Анатолій Петрович..... 8
 Ніс Степан Данилович 128, 158
 Новак Андрій..... 158

Новак Григорій	69	Піддубик-Сущевський Петро Карпович	153
Новіцкі Вітольд Валеріян.....	79	Підріз (Подрез) А. Г.....	62, 64, 160
Образцов Василь Парменович	28, 62, 111, 119, 164, 206	Платонов Іван Якович	199
Огессер Франц	68	Плющ Василь	54
Одрина Дмитро.....	63	Погорецький Петро Іванович	24, 98, 192
Озаркевич Євген.....	16, 18, 41, 42, 64, 65, 66, 70, 85, 89, 113, 129, 131, 165, 179, 184, 207	Подолінський Сергій.....	159, 189
Окуневська Софія.....	176	Покровський В. Т.....	106
Окуневський Теофіл	164	Полетика Іван Андрійович.....	24, 57, 97, 183
Окуневський Ярослав	113, 164, 171	Політковський Федір.....	150
Омельченко Федір Захарович	170	Полохайло Іван	180
Орлай Іван Семенович	10, 154	Попандопуло Іван Васильович.....	53
Орлов Л. В.....	203	Попеску Модест	115
Орловський Олексій Миколайович	9	Попельські Леон	10
Ортинський Т.....	148	Попов Сергій Олександрович.....	180
Осадча-Яната Наталія	38	Постоловський Яків.....	58
Осінчук Роман	48	Потоцький	34
Островський Тадеуш.....	21	Прессен Вавжинець	141
Острозький Костянтин.....	56	Примак Федір Якович	125
Очко Войцех	94	Приходькова Єлизавета Костянтинівна	49
Павлов І. П.	10, 27, 41, 143	Прібрам Ріхард.....	201
Павловський Олександр Дмитрович ..	39, 50, 203, 204	Прісневська-Зошук Ірина.....	73
Падалка Борис Якович.....	76	Прогульські Станіслав Міхал.....	137
Палладін Олександр Володимирович .	182	Протасов І.	149
Панченко Дмитро Іванович.....	9	Протопопов Віктор Павлович	185
Панчишин Мар'ян.....	9, 16, 49, 50, 90, 91	Прохаско О. П.	23
Парнас Яків (Якуб) Кароль Оскарович	119	Процик Нестор	66
Парфанович-Волчук Софія	112	Прус Ян.....	120
Патрило Ярослава	51	Прусевич А. Н.	164
Пелехін Павло.....	59, 105	Птуха Михайло Васильович	139
Пелехін Петро.....	155, 196	Пуллой Іван	167, 203
Пелехович Неоніла.....	204	Пучківська (Пучковська) Надія Олександрівна	76
Пелешук Анатолій Петрович	79	Пучківський Олександр Митрофанович.....	20, 73
Пережежко Петро Іванович.....	78, 108	Рава А. Л.	110
Перфецький Лесь.....	165	Радзимовська Валентина Василівна ...	23
Петтенкофер М.	122	Рафалович О. П.	157
Пильчиков Дмитро.....	90	Рачинські Ян Рудольф.....	187
Пирогов Микола Іванович.....	19, 21, 103, 187	Рейн Георгій Єрмолайович..	37, 109, 126
Пирогова О.....	62	Рембрандт	56
Писемський Григорій Федорович.....	43	Рентген Конрад	203
Пискуновський Петро.....	152	Ридигер Людвік (Людвиг) 26, 40, 46, 181	
Підвисоцький Володимир Валеріанович	60, 182	Риліїв Роман	24
Підгаєцький Володимир Якович .	73, 161	Рихло Іван.....	165
		Річинський Арсен	47
		Рожанський Микола Аполлінарійович	131

Роздільський Богдан	26	Сліпий Пилип-Родіон	53
Розумовський Кирило	150	Смера Іоан (Іван).....	81, 92, 190
Рокитанський К.	54	Смирнова-Замкова Олександра Іванівна	177
Ролле Йосип (Юзеф) Антоній	160, 198	Смілівський Тимофій	100, 197
Романяк Мирослав Йосипович	80	Сміловський Іван	100
Ротенберг Давид Лазаревич	76	Собкевич Антін Іванович	71
Рощинський Петро	173	Соболевський Г. Ф.....	100, 151
Ру Е.	39, 60	Соболевський І. О.	158
Рубашкін Володимир Якович	11	Собчук Богдан Антонович.....	122
Руданський Степан.....	12, 91	Совачів Василь (Якович)	19
Рудиковський Євстахій Петрович	137	Соколянський Іван Опанасович	124
Русин Василь	191	Соловійов Михайло Миколайович.....	18
Руцький Ілля Васильович	32	Соловій Адам Іван	64, 115, 129, 202
Ручківський Сергій Никифорович.....	68	Солуха Кость (Костянтин) Григорович	15
Сабанєєв І. Ф.....	62, 203	Спавенті Ян	68
Савенко Сергій Миколайович.....	10	Спіров Михайло Сергійович.....	48
Савченко І. Г.	111	Стахівський Микола.....	159
Самойлович (Сущинський) Данило Самійлович.....	24, 57, 97, 99, 133, 149, 152, 195, 197	Стефаніс Франц.....	200
Самойлович (Сущинський) Данило Самійлович.....	196	Стефанський В. К.	65, 203
Саполович Яків Йосипович.....	100, 194	Страдомський Василь Андрійович	7
Сатановський Арсеній	148	Стражеско Микола Дмитрович	27, 40, 44, 47, 119, 139, 164, 206
Свідерський Володимир	165, 173	Студзинський Іван Вікентійович	54
Святловський Є. В.....	111	Стуковенков М. І.	39
Седей	58	Субботін Віктор Андрійович.....	35, 121
Сельський Щасний (Щасний Сельський) Ф.	64, 90, 131, 165	Судзіловський Микола.....	63
Сенютович Василь Федорович	45	Сурянин Петро	190
Серветник Лаврентій.....	110	Сухарев Григорій.....	100
Серадзкі Ян Влодзімеж (Володимир).....	185	Талько-Гринцевич Й.....	111
Серадський В.	113	Танячкевич К.....	81, 115
Серков Пилип Миколайович.....	85	Тарасевич Лев Олександрович	66, 70
Сеченов Іван Михайлович	104, 133	Тарханов І.....	10
Сила Василь Іванович	163	Теппа В.	36
Сиреніус Симеон	56	Тереховський Мартин Матвійович	24, 193, 195
Сиротинін Микола Миколайович.....	25, 81	Терещенко М. А.	39, 111, 162
Сисак Микола Софронович.....	184	Тижненко Олександр Мойсейович ...	129
Ситенко Михайло Іванович.....	186	Тимченко Євген	7
Сікорий Т.	174	Тихорський Хома Трохимович.....	24, 97, 151
Сікорський І. О.	67, 160	Тичинський Т.	38
Сіменович Володимир	204	Тишевський Іван	58
Сіменович Мирослав	169	Толочинов Микола Пилипович.....	199
Скліфосовський Микола Васильович	11, 61, 156, 159, 201	Томашевський Сергій Петрович.....	137, 204
Склярів Яків Павлович	25	Томілін Сергій Аркадійович.....	51
Скочинський Станіслав	164	Торосевич Теодор	198
Славинецький Єпіфаній (Єпифаній)	96, 147, 148	Трінклер Микола Петрович	41, 142
		Трітшель К.....	40

Троїцький Іван Віссаріонович.....	16	Чаговець Ростислав Всеволодович ...	137
Трохимовський (Трофимовський)		Чайка Андронік Архипович.....	15
Михайло Якович.....	149	Чарномський Станіслав Йосипович....	46
Труш І.....	60	Чаруківський (Чаруковський) Яким	
Туркельтауб Мирон Самуїлович	112	Олексійович.....	59, 100
Уваров Михайло Семенович	22	Чаруківський Прохор Олексійович...	170
Удовенко Володимир Васильович.....	36, 73	Чаруковський А.	155
Українка Леся	22, 60	Чеботарьов Дмитро Федорович.....	82
Урсин (Урсин-Недзвецький) Ян ..	95, 147	Чекалов І. В.	148, 152
Утевський Арон Михайлович	132	Черкес Олександр Ілліч.....	127
Файншмідт Ісак Ілліч.....	177	Чернов В. Е.	204
Фалімир Стефан (С. Русин).....	94, 146	Чернух Олексій Михайлович.....	11
Фаренгольц Едмунд Федорович	108, 160	Черняєва В. М.	156
Филипович Володимир.....	166	Черняхівський Євген.....	52, 76, 86, 106, 115, 117, 163, 164, 205
Филипович Іван	154	Черняхівський Олександр Григорович	
Філатов Володимир Петрович	66, 71, 115, 116, 164, 169		12, 37, 40, 46, 64, 90, 111, 131, 144, 164, 201, 206
Філіпович В.....	116	Чижевич Адам.....	204
Філомафітський Олексій М.....	60	Чистович Я. А.	109
Фінк Ю. Ф.	203	Шамов Володимир Миколайович	46
Фішер Фердинад.....	122	Шафонський Опанас Филімонович .	189
Флот Петр.....	155	Шахбазян Гайк Хачатурович.....	8
Фойт К.	122	Шевченко Іван Тодосійович	
Фольборт Георгій Володимирович....	168	(Феодосійович).....	173
Фольборт Ю. В.	25	Шевченко Тарас	58, 122
Фон Майдель Петро	122	Шевчукевич Опанас	44
Фохт А. Б.....	81	Шептицький Андрей	41, 64, 66
Франко І.....	60	Шидловський Петро	63
Фронсберг Франц Бабель де.....	85	Шимановський Олександр Федорович	
Хавкін Володимир Аронович....	109, 111, 173		39, 66, 180
Харченко Павло Дмитрович.....	187	Шимановський Юлій Карлович.....	104, 120, 157, 201
Хастович Роман Ілліч.....	45	Шимоновіч Владислав	124
Хенцинський Ч.	126	Шіверек Свіберт.....	142
Хмельницький Богдан (Зіновій)	190	Шмигельський В.	204
Ходин Андрій Васильович	50	Шмигельський М.	164
Хоппе-Зейлер Ф.....	133	Шрайбер Йоганн	192
Хотовицький Степан Хомович	12, 103	Штігель Йоган.....	201
Хржонцевський Никанор Адамович.....	19, 37, 38	Штойзінг (Штойсінг) Здзіслав Кароль	
Ценковський Лев Семенович.....	109		76, 178
Цешківський Федір Олександрович....	36, 131	Шульц Геннадій.....	53
Цешинський Антоні.....	41	Шумлянський Олександр Михайлович	
Цибульський	68		24, 57, 97
Цицурін Ф. С.....	102, 154, 155, 199	Шумлянський Павло Михайлович.....	167, 193
Ціборовський Михайло Миколайович		Шумовський Владислав	65
.....	131	Шухевич Роман	66
Ціпановський Іван	164	Щасний (див. Сельський Щасний)	
Чаговець Василь Юрійович....	39, 74, 114	Щепін К. І.	24

Щербак Олександр Юхимович	82	Яновський Теофіл (Феофіл)	
Щолков Іван Петрович	61, 102	Гаврилович) 13, 26, 40, 45, 47, 63, 166,	
Щуровський Володимир.....	165, 170	178, 202	
Юцевич О. А.	38, 115	Яросевич Роман	60
Ющенко Олександр Іванович	143	Ярослав Мудрий	30
Яворський Борис	114	Ясеницька Марія.....	145
Ягельський Касіян Йосипович.....	24, 32	Ясиновський А. А.	161
Янковська Н. І.....	202	Ясиновський Михайло Олександрович	
Янович Володимир.....	105		128
Яновський Михайло Володимирович		Яценко Олександр Степанович .	59, 201
.....	140	Ящинський М. Н.	158

Зміст

Передмова	3
Список скорочень.....	6
Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2016, 2021, 2026, 2031 і дальші роки.....	7
Визначні персоналії та події, відомі за роками	30
Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2017, 2022, 2027, 2032 і дальші роки.....	42
Визначні персоналії та події, відомі за роками.....	55
Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2018, 2023, 2028, 2033 і дальші роки.....	68
Визначні персоналії та події, відомі за роками	92
Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2019, 2024, 2029, 2034 і дальші роки.....	119
Визначні персоналії та події, відомі за роками	145
Ювілейні та пам'ятні дати українського медичного календаря на 2020, 2025, 2030, 2035 і дальші роки.....	167
Визначні персоналії та події, відомі за роками	190
Іменний покажчик.....	209
Зміст.....	218

Ганіткевич Я.

Український медичний календар

Науковий редактор

Павленко Р. І.

Заслужений працівник культури України

Редактори

Корнілова Л. Є.

Корнілова Є. О.

Комп'ютерний дизайн

Смольянова Ю. Г.

Підписано до друку 16.02.2016 р.

Формат 60x84/16

Папір офсетний

Умовн. друк. арк. – 12,7

Обл. вид. арк. – 9,1

Тираж 100 прим. Зам. № 352

Надруковано на обладнанні ННМБУ

Національна наукова медична бібліотека України

Київ, 01033, вул. Толстого, 7

НОТАТКИ
